

ԵՐԵՎԱՆԻ ՊԵՏԱԿԱՆ ՆԱՄԱՍԱՐԱՆ

ՆԱՅԱԳԻՏԱԿԱՆ ՆԵՏԱԶՈՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԻՆՍՏԻՏՈՒՏ

**ԵՐԵՎԱՆԻ ՊԵՏԱԿԱՆ
ՆԱՄԱՍԱՐԱՆԸ
ԱՐՑԱԽՅԱՆ
ԳՈՅԱՊԱՅՔԱՐՈՒՄ**

ԵՐԵՎԱՆ
ԵՊՆ ՆՐԱՏԱՐԱԿԶՈՒԹՅՈՒՆ
2011

ՀՏԴ 325 : 378
ԳՄԴ 66.5 (2Հ) + 74.58
Ե 813

Հրատարակության է երաշխավորել
ԵՊՀ Հայագիտական հետազոտությունների
ինստիտուտի գիտական խորհուրդը

Աշխատանքային խմբի ղեկավար, գլխավոր խմբագիր
ԵՊՀ ոեկտոր, ՀՀ ԳԱԱ թղթակից անդամ,
պրոֆեսոր **ԱՐԱՄ ՄԻՄՈՆՅԱՆ**

Կազմեց և հրատարակության պատրաստեց՝
պ. գ. թ., դոցենտ **Ժակ Մանուկյանը**

Կազմման աշխատանքներին մասնակցել են՝
Մարինե Մկրտչյանը (բաժին 1, 2)
Լիլյա Հովհաննիսյանը (բաժին 3)
Սաթենիկ Աբրահամյանը (բաժին 4)

Ե 813 Երևանի պետական համալսարանը Արցախյան գոյապայ-
քարում / ԵՊՀ, Հայագիտ. հետազոտ. ինստիտուտ: Աշխ. խմբի
ղեկ., գլխ. խմբ.՝ Ա. Սիմոնյան: Կազմ. և հրատ. պատրաստեց Ժ.
Մանուկյանը.- Եր.: ԵՊՀ հրատ., 2011. - 256 էջ + 14 էջ ներդիր:

ԵՊՀ-ն կարևոր դերակատարում է ունեցել Արցախյան գոյապայքա-
րում: Բազմաթիվ համալսարանականներ, թողնելով ուսանողական
լսարանը և գիտամանկավարժական աշխատանքը, միացան պայքարին:
Նրանցից չատերը, զենքը ձեռքին, մեկնեցին Արցախ՝ մասնակցելու
Հայրենիքի ազատագրման սուրբ գործին:

Գրքում գետեղված են Արցախյան գոյապայքարին համալսարանա-
կանների մասնակցությունը վերաբերող կարևոր կենսագրական տեղե-
կություններ, հուշեր, վավերագրեր, որոնց մեծ մասը առաջին անգամ է
հրատարակվում:

ՀՏԴ 325 : 378
ԳՄԴ 66.5 (2Հ) + 74.58

ISBN 978-5-8084-1204-1 © ԵՊՀ հրատարակչություն, 2011
© Կազմողի համար, 2011

ԲՈՎԱՆ ԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

ԱՌԱՋԱԲԱՆ7

ԲԱԺԻՆ ԱՌԱՋԻՆ. ԱՆՄԱՀ ՀԵՐՈՍՆԵՐԸ

Ազգալոյսյան Լեոնիդ Ռուբենի.....11
Աչիքբոյոյան Սիմոն Հովհաննեսի13
Ասատրյան Ալեքսան Ֆելիքսի.....15
Ավագիմյան Վաչագան Ռաֆայելի17
Ավագյան Էդուարդ Լվովի.....19
Ավանեսյան Արա Համբարձումի21
Ավանեսյան Զաքար Սլավիկի.....23
Արչակյան Հապետ Կորյունի.....27
Բախչյան Վարդան Աղատի29
Բարբարյան Ներսես Գրիգորի.....32
Գյորգյան Ֆուրման Արկաղայի35
Դալլաբյան Վարդան Տիգրանի37
Թադևոսյան Ռուբեն Վովայի.....39
Խոջյան Սարգիս Վրեժի41
Կոթոյան Արմեն Վանիկի42
Կրպեյան Թաթուլ Ժորժիկի43
Հովհաննիսյան Վարդան Նասլետի.....46
Ղազարյան Արսեն Վարդգեսի.....48
Ղևոնդյան Պետրոս Արչալույսի.....51
Մարության Նորայր Յուրիի54
Մնացականյան Սանասար Լավրենտիի57
Պետրոսյան Տիգրան Հրանտի58
Զուլհաճյան Մհեր Արամի60
Սարգսյան Դավիթ Էդիկի.....62
Սարգսյան Տիգրան Սարգսի.....64
Ստեփանյան Վարդան Ռոբերտի67
Փարսաղանյան Արթուր Վոլոդյայի70

ԲԱԺԻՆ ԵՐԿՐՈՐԴ. ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑՆԵՐԻ ՀԻՇՈՂՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ

ԵՊՀ ռեկտոր, ՀՀ ԳԱԱ թղթակից անդամ, պրոֆեսոր
Արամ Սիմոնյան75

ԵՊՀ արևելագիտություն ֆակուլտետի ղեկան, պրոֆեսոր
Գուրգեն Մելիքյան80

ԵՊՀ ֆիզիկայի ֆակուլտետի պինդ մարմնի ֆիզիկայի
ամբիոնի վարիչ, ՀՀ ԳԱԱ թղթակից անդամ, պրոֆեսոր
Ալբերտ Կիրակոսյան84

ԵՊՀ մաթեմատիկայի և մեխանիկայի ֆակուլտետի
Հանրահաշվի և երկրաչափություն ամբիոնի ղոցենտ
Նորիկ Գալստյան88

**ԲԱԺԻՆ ԵՐՐՈՐԴ. ԱՐՑԱՆՑԱՆ ԳՈՅԱՊԱՅՔԱՐԻՆ ԵՊՀ-Ի
ՄԱՍՆԱԿՑՈՒԹՅՈՒՆԸ ԼՈՒՍԱԲԱՆՈՂ ՓԱՍՏԱԹՂԹԵՐ**

1988 թվական (№№ 1-17)93

1989 թվական (№№ 18-38)144

1990 թվական (№№ 39-49)194

1991 թվական (№№ 50-52)215

1992 թվական (№№ 53-57)223

1993 թվական (№№ 58-61)232

1994 թվական (№№ 62-64)239

**ԲԱԺԻՆ ԶՈՐՐՈՐԴ. ԱՐՑԱՆՑԱՆ ԳՈՅԱՊԱՅՔԱՐԻՆ ՄԱՍՆԱԿՑԱԾ
ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆԱԿԱՆՆԵՐԸ.....243**

ՀԱՎԵԼՎԱԾ. ՓԱՍՏԱԹՂԹԵՐԻ ՑՈՒՑԱԿ.....251

ՆՎԻՐՎՈՒՄ Է

**ՆԱՅԱՍՏԱՆԻ ՆԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ
ԱՆԿԱԽՈՒԹՅԱՆ 20-ՐԴ ՏԱՐԵԴԱՐՁԻՆ**

«...ԶԻ ՍԱՀՄԱՆՔ ՔԱԶԱՑ, ԱՍԷ,
ԶԷՆՆ ԻԻՐԵԱՆՑ,
ՈՐՔԱՆ ՀԱՏԱՆԷ՝ ԱՅՆՔԱՆ ՈՒՆԻ»

ՄՈՎՄԻՄԻ ԽՈՐԲԵՆԱՑԻՈՅ

Ա Ռ Ա Զ Ա Բ Ա Ն

1988 թ. սկսված Արցախյան շարժումը հայոց ազատագրական պայքարի պատմության նոր էջ բացեց: Մի ողջ ժողովուրդ մարտահրավեր նետեց Նորհրդային կայսրությանը:

Արցախի ազատագրման համար մղվող պայքարը միավորեց համայն հայությանը:

Հայ մտավորականության և երիտասարդության սերունդը ոտքի կանգնեց Հայրենիքի պաշտպանության համար: Շարժման առաջին օրերից Երևանի պետական համալսարանի ուսանողությունն ու պրոֆեսորադասախոսական կազմը կանգնեցին առաջին շարքերում: Սկսվեց դասադուլների ու նստացույցերի շրջան, և ԵՊՀ-ն հետզհետե դարձավ Արցախյան շարժման ղեկավարման կենտրոններից մեկը:

Համալսարանի դասախոսները հանրապետության մյուս մտավորականների հետ միասին առաջիններից էին, որ փորձեցին արցախահայության արդարացի պահանջը գիտականորեն հիմնավորված լսելի դարձնել ինչպես ամբողջ ՆՍՀՄ-ում, այնպես էլ նրա սահմաններից դուրս: ԵՊՀ պրոֆեսորադասախոսական կազմը իր ժողովներում և ՆՄԿԿ Կենտկոմին ուղղված դիմումներում բողոք և անհամաձայնություն էր հայտնում Արցախի հարցում Կրեմլի որդեգրած քաղաքականությունը: Նորհրդային ինտերնացիոնալիզմից անցում էր կատարվում հայոց ազգային գաղափարախոսությունը: Երկարատև ընդմիջումից հետո համալսարանում վերանայվեցին և լուսաբանվեցին հայոց պատմության՝ նախկինում փակի տակ պահվող բազմաթիվ էջեր:

Համալսարանականներն առաջին շարքերում էին ոչ միայն խոսքով, այլև գործով: Արցախում և Հայաստանի սահմանամերձ շրջաններում Ադրբեջանի կողմից սանձազերծված պատերազմը ստիպեց մի շարք ֆակուլտետների ուսանողների կիսատ թողնել համալսարանական ուսումնառությունը, ստեղծել կամավորական ջոկատներ և մեկնել Արցախ, ինչպես նաև Հայաստանի սահմանամերձ շրջաններ, իսկ նրանք, ովքեր մնացին համալսարանում, ամեն կերպ աջակցում էին մարտնչող Արցախին: Միայն 1988-1989 թթ. ընթացքում համալսարանականները կազմակերպեցին 10-ից

ավելի ուղղաթիռային չվերթ՝ Արցախ հասցնելով հազուստ, սննդամթերք և առաջին անհրաժեշտությունների ասպրանքներ:

1989 թ. կեսերից համալսարանում ստեղծվել և գործում էր հատուկ հանձնաժողով, որը հիմնականում զբաղվում էր Հայաստանի սահմանամերձ շրջաններին և Արցախի ինքնապաշտպանական ջոկատներին պարեն, հազուստ և զենք-զինամթերք մատակարարելու հարցով: Համալսարանում բոլորն ինչ-որ ձևով փորձում էին օգնել Արցախի հայությունը: Օրինակ, ֆիզիկայի ֆակուլտետում հրացանների համար կոտորակ էին պատրաստում, կապարե զնդակներ ձուլում Արցախ ուղարկելու համար, իսկ քիմիայի ֆակուլտետի դասախոսները առաջինն էին, որ Հայաստանում սինթեզեցին հրթիռային վառելանյութ: Զգալի էր նաև ԵՊՀ-ի օգնությունը Արցախի պաշտպանության պետական կոմիտեին:

Ցավոք, համալսարանականներից չատերը մարտի դաշտից չվերադարձան:

Այսօր, երբ Արցախյան շարժման սկզբնավորումից անցել է ավելի քան 23 տարի, և ուսանողական լսարաններում արդեն սովորում և ազգային ոգով դաստիարակվում են Արցախյան ազատամարտում նահատակված համալսարանականների զավակները, երբ մի ամբողջ սերունդ ոգեչնչվում է անմահ հերոսների սխրանքներով, ակնհայտ է, որ մեզ հաջողվել է հաղթանակով թերթել հայոց նորագույն պատմության փառավոր էջերից մեկը:

Աշխարհում հեղինակավոր համալսարաններ շատ կան, սակայն նրանցից քչերը կարող են համարվել ազգային: ԵՊՀ-ն, իրավամբ, իր գոյություն մոտ մեկդարյա ընթացքում կարողացել է լուրջ հետք թողնել ազգային ինքնագիտակցության, հայ ինքնության և մշակույթի զարգացման գործում՝ դառնալով ազգային համալսարան:

Ձեռնամուխ լինելով այս գրքի հրատարակմանը՝ փորձել ենք հնարավորինս ամբողջական ներկայացնել ԵՊՀ-ի և ընդհանրապես համալսարանականների մասնակցությունը Արցախյան ազատամարտին՝ այս կերպ ցույց տալով, որ Հայրենիքի համար օրհասական պահերին մտավորականությունը և երիտասարդությունը միշտ պայքարի առաջին շարքերում են:

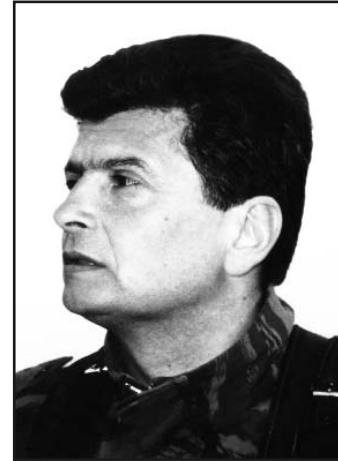
Անշուշտ, հնարավոր է, որ գրքից դուրս են մնացել փաստեր և իրողություններ, որի համար հայցում ենք ընթերցողի ներողամտությունը:

Միրով հաշվի կառնենք ընթերցողի դիտողությունները, առաջարկները գիրքը հետագայում վերահրատարակելիս:

ԲԱԺԻՆ ԱՌԱՋԻՆ ԱՆՄԱՀ ՀԵՐՈՍՆԵՐԸ

ԱԶԳԱԼԴՑԱՆ ԼԵՈՆԻԴ ՌՈՒԲԵՆԻ

(1942–1992)

Ծնվել է 1942 թ. նոյեմբերի 22-ին քաղաք Թբիլիսիում (Վրաստան): 1947–1959 թթ. սովորել է Երևանի Ա. Մուսվյանի անվան թիվ 25 դպրոցում:

1960 թ. ընդունվել է Մոսկվայի Լոմոնոսովի անվան պետական համալսարանի ֆիզիկայի ֆակուլտետը, հետագայում տեղափոխվել է Երևանի պետական համալսարանի համապատասխան ֆակուլտետը, որն ավարտել է 1966 թ.՝ ստանալով ռադիոֆիզիկոսի մասնագիտություն:

1966–1968 թթ. աշխատել է ՀԽՍՀ Պետպլանի լազերային տեխնիկայի հաշվողական կենտրոնում, «Էներգիա» գիտաարտադրական միավորումում և Ատոմային էլեկտրակայանների համամիութենական գիտահետազոտական ինստիտուտի Երևանի մասնաճյուղում, ԵՊՀ-ի «Լազերային տեխնիկա» գիտաարտադրական միավորումում՝ որպես համակարգչային ծրագրավորման և հաշվողական տեխնիկայի բաժնի վարիչ:

Արցախյան շարժման առաջին օրից Լ. Ազգալոյանը պայքարի առաջամարտիկներից էր:

1989 թ. «Անկախության բանակ»-ի հրամանատարն էր: Կազմակերպել է Վարդենիսի և Մեղրու շրջանների ինքնապաշտպանությունը: Մասնակցել է Նյուվադիի առաջին գրոհին:

1990 թ. վերջերից Լ. Ազգալոյանը մասնակցել է Գետաչենի, Շահումյանի, այնուհետև Մարտակերտի շրջանների ինքնապաշտպանական և ազատագրական մարտերին:

1991 թ. հունիսին իր համախոհների հետ միասին ստեղծել է «Ազատագրական բանակ» ռազմական կազմակերպությունը և մինչև կյանքի վերջը եղել նրա գլխավոր հրամանատարը:

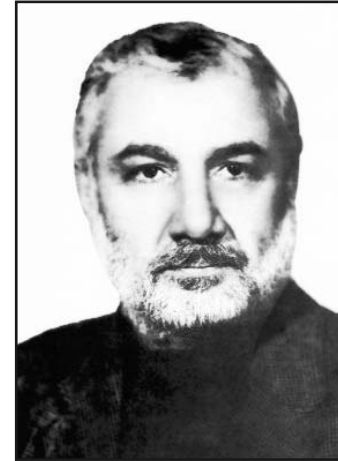
Լ. Ազգալոյանը զոհվել է 1992 թ. հունիսի 21-ին ԼՂՀ Մարտակերտի շրջանի Տոնաչեն գյուղի մերձակայքում թշնամու դավադիր գնդակից: Նրա աճյունն ամփոփված է Երևան քաղաքի Թոխմախ կոչվող գերեզմանատանը՝ իր ծնողների աճյունների մոտ:

ԼՂՀ Գերագույն խորհրդի նախագահություն 1994 թ. թիվ 380-1 որոշմամբ Լ. Ազգալոյանը հետմահու պարգևատրվել է «Մարտական խաչ» 1-ին աստիճանի չքանչանով:

ՀՀ նախագահի՝ 1996 թ. սեպտեմբերի 20-ի թիվ 20 հրամանագրով պարգևատրվել է «Մարտական խաչ» 1-ին աստիճանի չքանչանով:

2007 թ. նոյեմբերի 23-ին ԵՊՀ Ֆիզիկայի ֆակուլտետի լսարաններից մեկը անվանակոչվել է Լ. Ազգալոյանի անվամբ, նրա անունն է կրում նաև Բերդաձորի ենթաշրջանի Արտաշավան գյուղի միջնակարգ դպրոցը: Լ. Ազգալոյանի անվամբ է կոչվում նաև Արարատի մարզի Վերին Դվին գյուղի միջնակարգ դպրոցը:

ԱԶԻԳԳՅՈՋՅԱՆ ՍԻՄՈՆ ՀՈՎՀԱՆՆԵՍԻ (ԴԵԴ)

(1939–1991)

Ծնվել է 1939 թ. փետրվարի 6-ին Ռուսինիայի Գալաց քաղաքում: 1946 թ. ընտանիքով հայրենադարձվել է Խորհրդային Հայաստան: Սովորել է Երևանի թիվ 24 միջնակարգ դպրոցում: 1955 թ. ընդունվել է Երևանի պետական համալսարանի երկրաբանական ֆակուլտետը, որն ավարտել է 1960 թ.՝ ինժեներ-երկրաբանի որակավորմամբ: Ս. Աչիբ-գյոգյանը 1970 թ. Մոսկվայում պաշտպանել է թեկնածուական ատենախոսություն: 1984 թ. նրան շնորհվել է ավագ գիտաշխատողի կոչում: 1960-1991 թթ. աշխատել է ՀԽՍՀ ԳԱ երկրաբանական գիտությունների ինստիտուտում, հեղինակել է 70-ից ավելի գիտական աշխատություններ, զբաղվել թարգմանություններով: Ծուրջ 11 տարի դասախոսել է Երևանի պետական համալսարանում: Զբաղվել է հանրապետության գունավոր և ազնիվ մետաղների հանքավայրերի հեռանկարային ուսումնասիրությամբ: 1988 թ. Սպիտակի երկրաշարժից հետո նա աղետի գոտում ղեկավարել է երկրաշարժաբանների միջազգային ջոկատը: Գիտություն ան-

խոնջ մշակ լինելուց բացի՝ նա զբաղվել է արվեստով և սպորտով, երկար տարիներ երգել է «Նարեկ» արական երգ-չախմբում՝ Խոր Վիրապի վանքում:

1989 թ. ՀՀԾ առաջին համագումարում Ս. Աչիբգյոզյանն ընտրվել է արտաքին հարաբերությունների հանձնաժողովի անդամ:

1989 թ. անդամագրվել է «Արարո» կամավորական ջոկատին և մասնակցել Եղեգնաձորի շրջանի Գնեչիկ, Երասխ, Արենի, Խաչիկ, Նոյեմբերյանում՝ Ոսկեպար և այլ սահմանամերձ գյուղերի ինքնապաշտպանական մարտերին, ապա մեկնել Արցախ (Շահումյանի շրջան)՝ ստանձնելով Մարտունաչենի պաշտպանություն ջոկատի հրամանատարությունը:

1990 թ. Ս. Աչիբգյոզյանն ընտրվել է Երևանի քաղխորհրդի պատգամավոր, մասնակցել ՀՆՍՀ Գերագույն խորհրդի աշխատանքներին՝ էկոլոգիայի հանձնաժողովի կազմում:

Ս. Աչիբգյոզյանը զոհվել է 1991 թ. ապրիլի 30-ին Մարտունաչենի ինքնապաշտպանության ժամանակ, ԽՍՀՄ ներքին գործերի նախարարության ուժերի աջակցությամբ ադրբեջանական հատուկ նշանակության զինված ջոկատների (ՕՄՕՆ) կողմից իրագործվող Արցախը հայաթափելու «Օղակ» (КОЛЬЦО) գործողությունը կանխելիս: Նրա անյունն ամփոփված է Երևան քաղաքի Քանաքեռ-Զեյթուն վարչական տարածքի գերեզմանատանը:

ՀՀ նախագահի 1996 թ. սեպտեմբերի 20-ի ՆՀ-640 հրամանագրով Ս. Աչիբգյոզյանը հետմահու պարգևատրվել է «Մարտական խաչ» 1-ին աստիճանի չքանչանով:

Ամուսնացած էր, ունի երկու զավակ:

2011 թ. ապրիլի 29-ին ԵՊՀ աշխարհագրության և երկրաբանության ֆակուլտետի միներալոգիայի և պետրոգրաֆիայի կաբինետը անվանակոչվել է Ս. Աչիբգյոզյանի անվամբ:

ԱՍԱՏՐՅԱՆ ԱԼԵԿՍԱՆ ՖԵԼԻՔՍԻ

(1964–1992
անհայտ կորած)

Ծնվել է 1964 թ. սեպտեմբերի 2-ին ՀՀ Արմավիրի մարզի Նոր Արմավիր գյուղում: 1971–1981 թթ. սովորել է Նոր Արմավիրի միջնակարգ դպրոցում: 1982–1984 թթ. ծառայել է խորհրդային բանակում (Սարբրովսկի մարզում): Զորացրվելուց հետո 1984 թ. ընդունվել է Երևանի պետական համալսարանի ռադիոֆիզիկայի ֆակուլտետի նախապատրաստական բաժինը: 1988–1989 թթ. Ալ. Ասատրյանը ընդհատում է ուսումը (տարկետում)՝ ընտանիքին օգնելու համար:

1990 թ. Ալ. Ասատրյանը վերականգնում է ընդհատած ուսումը՝ համատեղելով աշխատանքը և կրթությունը, սակայն հայրենիքը զինվորի կարիք ուներ:

1992 թ. ապրիլի 30-ին մեկնել է Արցախ և իր ջոկատի հետ մասնակցել ինքնապաշտպանական մարտերին: Նույն թվականի հունիսի 13-ին ԼՂՀ Շահումյանի շրջանի Բուզլուխ գյուղի պաշտպանական մարտերի ժամանակ Ալ. Ասատրյանը անհայտ կորել է: Առ այսօր

(14.03.2011) Ալ. Ասատրյանի մասին նրա հարազատները և բարեկամները որևէ տեղեկություն չունեն:

ԼՂՀ նախագահի 2007 թ. թիվ 17 հրամանագրով Ալ. Ասատրյանը պարգևատրվել է «Արիության համար» մեդալով:

ԱՎԱԳԻՄՅԱՆ ՎԱԶԱԳԱՆ ՌԱՖԱՅԵԼԻ

(1969–1992)

Ծնվել է 1969 թ. օգոստոսի 27-ին ԼՂՀ Մարտակերտ քաղաքում: 1986 թ. ավարտել է Մարտակերտի թիվ 1 միջնակարգ դպրոցը՝ ոսկե մեդալով: 1987 թ. ընդունվել է Երևանի պետական համալսարանի տնտեսագիտական կիրեռնետիկայի ֆակուլտետի կիրեռնետիկայի բաժինը:

1988–1989 թթ. ծառայել է խորհրդային բանակում (Բաշկիրիայում):

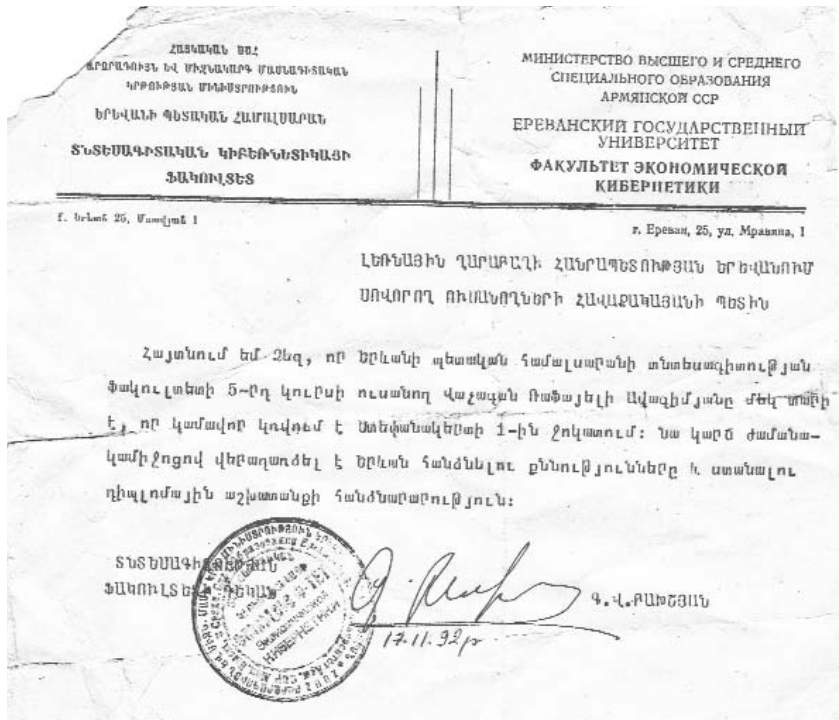
1990 թ. սկսած՝ ծառայել է Շուշիի շրջանի պաշտպանական ստորաբաժանումներում, որի կազմում մասնակցել է Մարտակերտի շրջանի ինքնապաշտպանական մարտերին:

1992 թ. նա Բեկոր Աչոտի առաջին վաչտի զինվոր էր:

Վ. Ավագիմյանը զոհվել է 1992 թ. նոյեմբերի 22-ին Բաշ-Գյունեխայայի համար մղված մարտում: Նրա աճյունն ամփոփված է Ստեփանակերտի հուշահամալիրում՝ 1992 թ. սեպտեմբերի 2-ին Զլգրանի անտառում հերոսաբար զոհված հարազատ եղբոր՝ Սամվել Ավագիմյանի աճյունի կողքին:

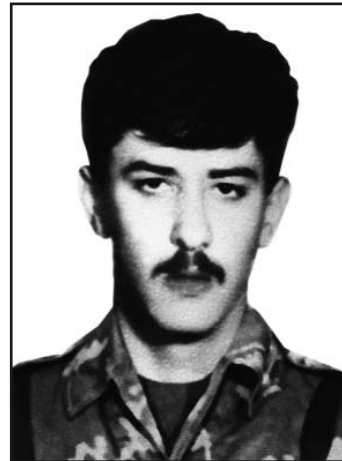
ԼՂՀ Գերագույն խորհրդի 1994 թ. մայիսի 6-ի թիվ 0334-1 որոշմամբ Վ. Ավագիմյանը հետմահու պարգևատրվել է Ծուշիի ազատագրման մեդալով, նույն թվականի դեկտեմբերի 30-ին ԼՂՀ Գերագույն խորհրդի նախագահության ՆՀ-4 որոշմամբ՝ «Մարտական խաչ» 2-րդ աստիճանի շքանշանով:

2007 թ. նոյեմբերի 16-ին Երևանի պետական համալսարանի տնտեսագիտության ֆակուլտետի լսարաններից մեկը անվանակոչվել է Վ. Ավագիմյանի անվամբ:

Տնտեսագիտության ֆակուլտետի դեկանի գրությունը՝ Երևանում սովորող ԼՂՀ ուսանողների հավաքակալանի պետին

ԱՎԱԳՅԱՆ ԷԴՈՒԱՐԴ ԼՎՈՎԻ

(1969-1991)

Ծնվել է 1969 թ. հուլիսի 26-ին, Ուկրաինայի Դոնեցկ քաղաքում: Նախնական կրթությունն ստացել է տեղում:

1981 թ. Ավագյանների ընտանիքը տեղափոխվել է Հայաստան և բնակություն հաստատել Երևանում: Էդ. Ավագյանը 6-րդ դասարանից ուսումը շարունակել է Երևանի թիվ 171 միջնակարգ դպրոցում:

1986 թ. էդ. Ավագյանն ավարտել է դպրոցը և նույն թվականին ընդունվել Օրջոնիկիձեի բարձրագույն հրամանատարական ուսումնարանը:

1987 թ. ուսումնառության նպատակով մեկնել է Մոսկվա, սակայն պետական ուղեգիր չունենալու պատճառով բուհ չեն ընդունել: Նույն թվականին էդ. Ավագյանը զորակոչվել է խորհրդային բանակ: Առաջին վեց ամիսներին ծառայել է Ջիրչիկում (Ուզբեկստան), որտեղ լեռնային բարդ և անբարենպաստ պայմաններում խորհրդային զինվորական ստորաբաժանումները պատրաստություն էին անցնում՝ Աֆղանստան մեկնելու համար:

1988 թ. մինչև 1989 թ. փետրվարի 15-ը էդ. Ավագյանը ծառայությունը շարունակում է Աֆղանստանի Քարուլ քաղաքում, որտեղից դուրս է գալիս խորհրդային բանակի վերջին հրասայլով: Նույն թվականին Մուրմանսկում ավարտելով իր ծառայությունը՝ զորացրվում է:

Խորհրդային բանակում էդ. Ավագյանը արժանացել է մի շարք չքանչանների և մեդալների՝ Աֆղանստանի նախագահի 1988 թ. մայիսի 10-ի հրամանագրով պարգևատրվել է «Воин-интернационалисту от благодарного афганского народа» (Մարտիկ-ինտերնացիոնալիստին երախտապարտ աֆղան ժողովրդից) մեդալով, ԽՍՀՄ Գերագույն խորհրդի նախագահության 1989 թ. մայիսի 25-ի հրամանագրով՝ «За отвагу» (Արիության համար), իսկ սեպտեմբերի 11-ին՝ «За боевые заслуги» (Մարտական ծառայությունների համար) մեդալներով:

1990 թ. ընդունվել է Երևանի պետական համալսարանի իրավաբանական ֆակուլտետը: Ուսմանը զուգահեռ սովորել է կասկադիորական դպրոցում:

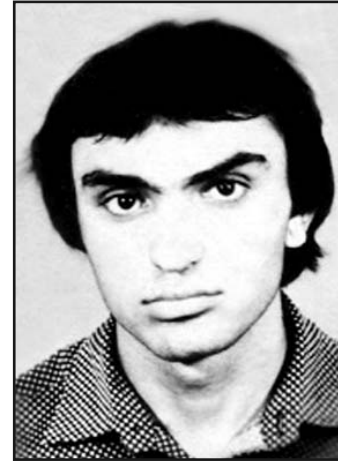
1990 թ. էդ. Ավագյանը ընդգրկվել է աֆղանական պատերազմի մասնակիցներից կազմված հատուկ ինքնապաշտպանական գումարտակ և մեկնել է Գորիս, Մեղրի:

էդ. Ավագյանը զոհվել է 1991 թ. ապրիլի 6-ին Մեղրիում՝ գլխուղեղի հրազենային վնասվածքից: Նրա աճյունն ամփոփված է Նոր Նորքի 1-ին գանգվածի պուրակում:

ՀՀ նախագահի 2002 թ. հունիսի թիվ 1106 հրամանագրով էդ. Ավագյանը հետմահու պարգևատրվել է «Արիության» մեդալով:

ԱՊՀ մասնակից պետությունների կառավարությունների ղեկավարների խորհրդին առընթեր մարտիկ-ինտերնացիոնալիստների գործերով կոմիտեի որոշմամբ 2005 թ. փետրվարի 19-ին պարգևատրվել է «Ветеран боевых действий» (Մարտական գործողությունների վետերան) մեդալով:

ԱՎԱՆԵՍՅԱՆ ԱՐԱ ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄԻ

(1968–1992)

Ծնվել է 1968 թ. դեկտեմբերի 26-ին ԼՂՀ Մարտունու շրջանի ճարտար գյուղում: 1986 թ. ավարտել է Ղուզե Կալերի միջնակարգ դպրոցը (1992 թ. հունվարից՝ Ա. Ավանեսյանի անվան միջնակարգ դպրոց) և ընդունվել Երևանի պետական համալսարանի իրավաբանական ֆակուլտետը:

1987–1989 թթ. ծառայել է խորհրդային բանակում, որից հետո շարունակել ուսումնառությունը ԵՊՀ-ում: Արցախում օրեցօր թեժացող մարտերի նկատմամբ չէր կարող անտարբեր մնալ Ա. Ավանեսյանը: 1991 թ. դեկտեմբերի վերջերին նա մեկնել է Արցախ՝ մասնակցելու հայրենիքի պաշտպանությանը:

Ա. Ավանեսյանը զոհվել է 1992 թ. հունվարի 7-ին Մարտունու շրջանի ճարտար գյուղի ինքնապաշտպանության ժամանակ: Նրա աճյունն ամփոփված է ճարտար գյուղի (Ղուզե Կալերի) գերեզմանատանը:

Հայաստանի Հանրապետություն
«ՀԱՅ ՇԻՆԱԿԱՆ»
Բարեգործական միություն

Republic of Armenia
ARMENIAN PEASANT
Charity union

22

375086
Երևան
Շերեշյի վայր 88-16
հեռ. 422679

09 սեպտեմբեր 1991թ.

375086
Tseretely st. 88-16
Yerevan, Armen-a
Tel. 422679

Երևան Yerevan

*Վենագրում պ. Մկրտչյանը
«Հայ Շինական» բարեգործական
միությունը բերանով է բացարձակ
կերպ համբարացած և հոգևորական
միջավայրում հասնելով պարագային
կարգավիճակը մեղմելու կատարելով*

*Միջոցառում
Հ. Գևորգյան
09.12.91թ.*

[Handwritten signature]

[Handwritten signature]

«Հայ շինական» բարեգործական միության գրությունը՝ իրավաբանական
ֆակուլտետի դեկան Ռ. Պետրոսյանին

ԱՎԱՆԵՍՅԱՆ ԶԱԲԱՐ ՍԼԱՎԻԿԻ

(1970-1992)

Ծնվել է 1970 թ. մայիսի 13-ին
ԼՂՀ Հաղուրթի շրջանի Հաղուրթ
քաղաքում: Ծուտով նրանց ընտա-
նիքը տեղափոխվում է Երևան:
1987 թ. ավարտել է Երևանի
Նար-Դոսի անվան միջնակարգ
դպրոցը: 1987-1989 թթ. ծառայել է
խորհրդային բանակում: Զորա-
ցրվելուց հետո Ձ. Ավանեսյանն ըն-
դունվել է Ստավրոպոլի պետական
համալսարանի իրավաբանական
ֆակուլտետը: Այդ ժամանակ Ար-
ցախում արդեն սկսվել էր ազգային-
ազատագրական պայքարը, և հայ-
րենասեր երիտասարդը չէր կարող
անտարբեր մնալ: Բուհ ընդունվե-
լուց ընդամենը մեկ ամիս անց, կի-
սատ թողնելով ուսումը, նա գինվո-
րագրվել է Արցախի ազատագրման
գործին: Մինչ այդ Ձ. Ավանեսյանը
իր մի քանի ընկերների հետ կարո-
ղացել էր Հյուսիսային Կովկասից
որոշակի օգնություն հասցնել
մարտնչող Արցախ: Վերադառնալով
Արցախ՝ ընդունվել է Կիրովականի
մանկավարժական ինստիտուտի
Ստեփանակերտի բաժանմունքի
պատմաբանասիրական ֆակուլտե-

9 ապրիլի 1992

ՆՐԵՎԱՆԻ ՊԵՏԱԿԱՆ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆԻ ՌԵԿՏՈՐ
ՊՐՆ ԱՌԱՔԵԼՅԱՆԻՆ

Մեծարգո պրն Առաքելյան: Ձեր տնօրինութեան ներքո գտնվող
կրթօջախի պատմութեան ֆակուլտետի 2-րդ կուրսի ուսանող Ջաքար Ավա-
նեսյանը գտնվում է ԼՂՀ պաշտպանող կամավորական ջոկատներից մեկում:

Արցախը կարիք ունի հայրենասեր երիտասարդների, ուստի
խնդրվում է Ջաքար Ավանեսյանին թույլատրել մի առ ժամանակ չմասնակ-
ցել պարավունքների:

ԳԵՐԱԳՈՒՅՆ ԽՈՐՀՐԴԻ ՔԱՐՏՈՒՂԱՐ՝ *Ջաքար* Վ. ՀԱՎՈՐՅԱՆ

**ԼՂՀ Գերագույն խորհրդի քարտուղար Վ. Հակոբյանի
դիմումը՝ ԵՊՀ ռեկտոր Ն. Առաքելյանին**

ԱՐՇԱԿՅԱՆ ՀԱՊԵՏ ԿՈՐՅՈՒՆԻ

(1970-1994)

Ծնվել է 1970 թ. փետրվարի
12-ին ՀՀ Էջմիածնի շրջանի Արշա-
լույս գյուղում: 1987 թ. գերագան-
ցությամբ ավարտել է հայրենի գյու-
ղի միջնակարգ դպրոցը և մեկնել
Նովոսիբիրսկ՝ ուսումը շարունա-
կելու բարձրագույն գինվորական
դպրոցում:

1988 թ. կիսատ թողնելով ուսու-
մը՝ Հ. Արշակյանը վերադարձել է
Հայաստան և ընդունվել Երևանի
պետական համալսարանի իրավա-
բանական ֆակուլտետը: Արցախ-
յան պատերազմն սկսվելուն պես նա
կամավոր մեկնել է ռազմաճակատ,
որտեղ դարձել է վաշտի հրամանա-
տար՝ ավագ լեյտենանտի կոչումով:

1992 թ. Հ. Արշակյանը իր մար-
տական ընկերների հետ գործունե
մասնակցություն է ունեցել Հաղ-
րութ-Ֆիզուլի-Հորադիզ ուղղու-
թյամբ ԼՂՀ պաշտպանութեան բա-
նակի վարած հաղթական մարտե-
րին:

1993 թ. իր վաշտով տեղափոխ-
վել է Մարտակերտի շրջան, որտեղ
պաշտպանութեան բանակի այլ զո-
րամիավորումների հետ մասնակցել

է ավելի քան տասը գյուղերի ազատագրմանը:

Հ. Արչակյանը զոհվել է 1994 թ. հունվարի 9-ին Մատաղիսի մոտակայքում՝ Դազադասարի բարձունքում մղած մարտերի ժամանակ: Նրա աճյունն ամփոփված է հայրենի Արչալույս գյուղի հուշահամալիրում:

ՀՀ պաշտպանություն նախարարի 1994 թ. թիվ 950 հրամանով ավագ լեյտենանտ Հ. Արչակյանին հետմահու շնորհվել է կապիտանի կոչում: Նույն թվականի օգոստոսին ԼՂՀ Գերագույն խորհրդի նախագահության թիվ 0375-1 որոշմամբ հայրենիքի պաշտպանության գործում ցուցաբերած ակնառու խիզախության և անձնական արիության համար պարգևատրվել է «Մարտական խաչ» 1-ին աստիճանի շքանշանով:

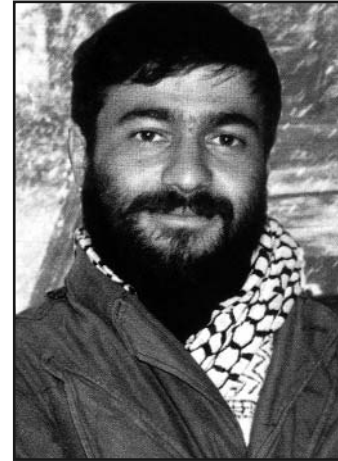
ԼՂՀ Ազգային ժողովի որոշմամբ 1997 թ. Քյուրդլար գյուղը վերանվանվել է Հապետավան:

1998 թ. փետրվարին Հ. Արչակյանը հետմահու պարգևատրվել է ԵՊՀ արծաթե հուշամեդալով:

ՀՀ նախագահի 2002 թ. հունիսի 1-ի հրամանագրով Հ. Արչակյանը պարգևատրվել է «Արիության» մեդալով, իսկ ԼՂՀ նախագահի 2003 թ. թիվ 22 հրամանագրով պարգևատրվել է «Մարտական ծառայություն» մեդալով: Հ. Արչակյանի հիշատակը հավերժացվել է նաև Մատաղիսում կանգնեցված հուշակոթողով:

Ամուսնացած էր, ունի մեկ դուստր:

ԲԱՆՇՅԱՆ ՎԱՐԴԱՆ ԱԶԱՏԻ

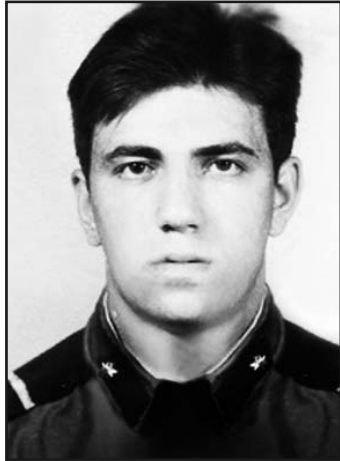
(1965–1991)

Ծնվել է 1965 թ. հունիսի 1-ին Երևանում: Միջնակարգ կրթությունը ստացել է Արմավիր քաղաքի թիվ 2 միջնակարգ (այժմ՝ Վարդան Բախչյանի անվան) դպրոցում: 1983 թ. ընդունվել է Երևանի պետական համալսարանի պատմության ֆակուլտետ: 1984–1986 թթ. ծառայել է խորհրդային բանակում (զինվորական ծառայությունն անցկացրել է Հեռավոր Արևելքում): Զորացրվելուց հետո ուսումը շարունակել է համալսարանում:

1988 թ. ընդունվել է ԵՊՀ ասպիրանտուրա՝ միաժամանակ աշխատելով Հայաստանի պատմական աշխարհագրության և քարտեզագրության լաբորատորիայում:

Մինչև Արցախի ազատամարտին մասնակցելը Վ. Բախչյանը պատրաստվում էր պաշտպանել թեկնածուական ատենախոսություն՝ «Արևմտյան Հայաստանի վարչական բաժանումները» թեմայով: Զափազանց կարճ ժամկետում հավաքել և խմբավորել էր համապատասխան նյութերը, կատարել աղբյուրագիտական տվյալների վերլուծություն, կազմել տեղեկատվական

ԲԱՐԲԱՐՅԱՆ ՆԵՐՍԵՍ ԳՐԻԳՈՐԻ

(1964–1991)

Ծնվել է 1964 թ. Հունիսի 15-ին ՀՀ Գյումրի քաղաքում: Մինչև 4-րդ դասարանը սովորել է Գյումրիի Ղազարոս Աղայանի անվան թիվ 49 դպրոցում:

1977 թ. Բարբարյանների ընտանիքը տեղափոխվել է Երևան: Ն. Բարբարյանը ուսումը շարունակել է Երևանի Պարույր Սևակի անվան թիվ 123 դպրոցում, իսկ միջնակարգն ավարտել Նուբարաչենի թիվ 175 դպրոցում, քանի որ այդ ժամանակ արդեն ընտանիքը բնակարան էր ստացել և հաստատվել այդտեղ:

1982–1984 թթ. ծառայել է խորհրդային բանակում՝ Ռյազանի հակաօդային պաշտպանության վաչտում:

1985 թ. ընդունվել է Երևանի պետական համալսարանի ռադիոֆիզիկայի ֆակուլտետը, որտեղ համակուրսեցիներ ու մտերիմ ընկերներ էին Պետոյի (Պետրոս Ղևոնդյանի) հետ:

1988 թ. Արցախյան շարժման առաջին օրերից Ն. Բարբարյանը դարձավ ակտիվ մասնակիցներից

մեկը: Ռուսաստանից զենք ու զինամթերք էր բերում, այնուհետև ընկերների հետ սկսեցին զինել սահմանամերձ շրջանի բնակիչներին ու բացատրական աշխատանքներ տանել: Նա մեկ Սիսիանում էր, մեկ՝ Նոյեմբերյանում, մեկ՝ ուրիշ շրջանում:

1990 թ. մեկնում է Արցախ՝ Շահումյանի շրջան:

Ն. Բարբարյանը զոհվել է 1991 թ. մայիսի 24-ին Հայ Բորիս գյուղի մարտերում: Նրա աճյունն ամփոփված է Եռաբլուր հուշահամալիր-պանթեոնում:

ՀՀ նախագահի 1996 թ. սեպտեմբերի 20-ի հրամանագրով Ն. Բարբարյանը հետմահու պարգևատրվել է «Արիության» մեդալով: ՀՀ նախագահի 2002 թ. Հունիսի 1-ի ՆՀ-1106 հրամանագրով՝ Հայրենիքի սահմանները պաշտպանելիս ցուցաբերած անձնագոհության և խիզախության համար նա կրկին պարգևատրվել է «Արիության» մեդալով:

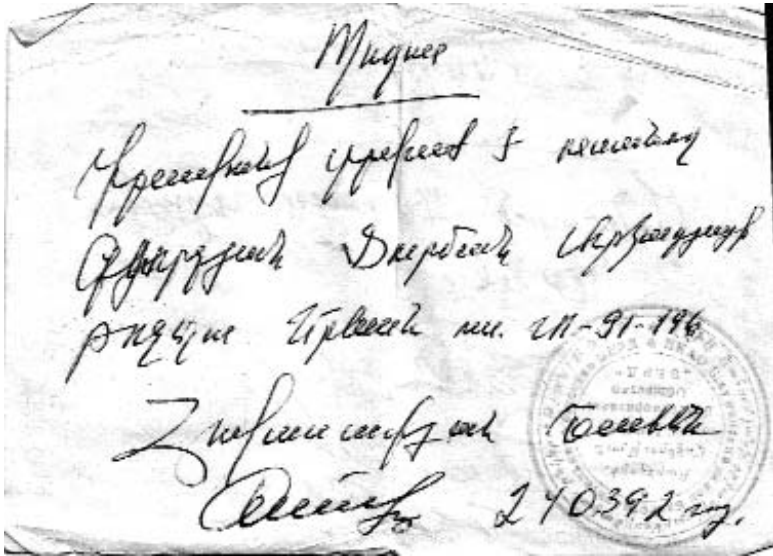
նության համար մղված մարտերին:

1992 թ. ապրիլի վերջին նա վերադարձել է Երևան՝ համալսարանում երկրորդ կիսամյակի քննությունները հանձնելու համար:

Ֆ. Գյորգյանը զոհվել է 1992 թ. սեպտեմբերի 29-ին ուղղաթիռի վթարից՝ Շահումյան մեկնելիս: Նրա աճյունն ամփոփված է Եռաբլուր հուշահամալիր-պանթեոնում:

ՀՀ նախագահի 2002 թ. հունիսի թիվ 1106 հրամանագրով Ֆ. Գյորգյանը հետմահու պարգևատրվել է «Արիության» մեդալով: Նույն թվականին ԼՂՀ նախագահի թիվ 340 հրամանագրով պարգևատրվել է «Արիության համար» մեդալով:

2007 թ. նոյեմբերի 16-ին Երևանի պետական համալսարանի տնտեսագիտության ֆակուլտետի լսարաններից մեկը անվանակոչվել է Ֆ. Գյորգյանի անվամբ:

Ֆուրման Գյորգյանի անցագիրը Արցախից Երևան մեկնելու համար

ԴԱԼԼԱՔՅԱՆ ՎԱՐԴԱՆ ՏԻԳՐԱՆԻ

(1969-1994)

Ծնվել է 1969 թ. մարտի 25-ին ՀՀ Նաիրիի շրջանի Նոր Հաճրն քաղաքատիպ ավանում: Միջնակարգ կրթությունը ստացել է տեղի դպրոցում:

1987 թ. մայիսի 15-ին զորակոչվել է խորհրդային բանակ: Ծառայությունն անցկացրել է Աֆղանստանում տեղակայված խորհրդային բանակի ստորաբաժանումներում: 1989 թ. զորացրվել է և պարգևատրվել ԽՍՀՄ Գերագույն խորհրդի պատվոգրով ու կրծքանշաններով: Աֆղանստանի նախագահի 1988 թ. մայիսի 15-ի հրամանագրի համաձայն Վ. Դալլաքյանը պարգևատրվել է «Воину-интернационалисту от благодарного афганского народа» (Մարտիկ-ինտերնացիոնալիստին երախտապարտ աֆղան ժողովրդից) մեդալով:

1989 թ. աշխատանքի է ընդունվել Նոր Հաճրնի «Սապֆիր» գործարանում: Միաժամանակ ակտիվ մասնակցություն է ունեցել Արցախի ազատագրական պայքարին:

1990 թ. ընդունվել է Երևանի պետական համալսարանի պատմության ֆակուլտետը:

1990 թ. հոկտեմբեր-դեկտեմբեր ամիսներին մասնակցել է Բերդաձորի ինքնապաշտպանությունը, մասնավորապես Բերդաձորի ամենավտանգավոր կետի՝ Ծաղկաձոր գյուղի պաշտպանությունը:

Վ. Դալլաքյանը զոհվել է 1994 թ. հունվարի 31-ին ԼՂՀ Շահումյանի (Քարվաճառ) շրջանի ազատագրման գործողությունների իրականացման ժամանակ՝ Ղամչլու գյուղի մատույցներում: Նրա աճյունն ամփոփված է Նոր Հաճընի գերեզմանատանը:

ՀՀ պաշտպանության նախարարի 1996 թ. դեկտեմբերի 20-ի թիվ 586 հրամանով Վ. Դալլաքյանը հետմահու պարգևատրվել է «1992–1994 թթ. մարտական գործողությունների մասնակից» կրծքանշանով:

ՀՀ նախագահի 1999 թ. սեպտեմբերի 20-ի հրամանագրով ՀՀ անկախության հռչակման 8-րդ տարեդարձի առթիվ Նոր Հաճընի երկրապահ ջոկատի ազատամարտիկ Վ. Դալլաքյանը հետմահու պարգևատրվել է «Արիության» մեդալով:

2009 թ. մարտին ԵՊՀ Աստվածաբանության ֆակուլտետի լսարաններից մեկն անվանակոչվել է Վ. Դալլաքյանի անվամբ:

ԹԱԴԵՎՈՍՅԱՆ ՌՈՒԲԵՆ ՎՈՎԱՅԻ

(1975–1993)

Ծնվել է 1975 թ. նոյեմբերի 12-ին Երևանում: 1992 թ. ավարտել է էջմիածնի թիվ 12 միջնակարգ դպրոցը, նույն տարում ընդունվել է Երևանի պետական համալսարանի տնտեսագիտական ֆակուլտետը:

1992 թ. կամավոր զինվորագրվել է էջմիածնի շրջանի երկրապահ ջոկատին և դեկտեմբերի 22-ին մեկնել ԼՂՀ Հաղրուլթի շրջան: Մարտական առաջին գործողությունը, որին մասնակցել է Ռ. Թադևոսյանը, Հողեր գյուղի ազատագրման մարտերն էին: Նրան՝ որպես քաջարի մարտիկի, ընդգրկել են ջոկատի հետախուզական դասակում: Ռ. Թադևոսյանի մասնակցությունը դասակը հաջողությամբ կատարել է բազմաթիվ կարևոր առաջադրանքներ:

Ռ. Թադևոսյանը զոհվել է 1993 թ. ապրիլի 10-ին Նրմնջուղ գյուղի մոտ գտնվող բարձունքի համար մղվող մարտերի ժամանակ: Նրա աճյունն ամփոփված է Զվարթնոցի Եղբայրական գերեզմանատանը:

ՀՀ նախագահի 2002 թ. հունիսի 1-ի ՆՀ-1106 հրամանագրով՝ հայրենիքի սահմանները պաշտպանելիս ցուցաբերած անձնագոհության և խիզախության համար, Ռ. Թադևոսյանը հետմահու պարգևատրվել է «Արիության» մեդալով:

ԽՈՋՅԱՆ ՍԱՐԳԻՍ ՎՐԵԺԻ

(1975–1994)

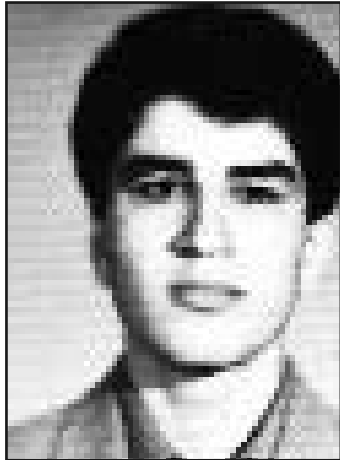
Ծնվել է 1975 թ. դեկտեմբերի 15-ին Երևանում: Միջնակարգ կրթությունն ստացել է Երևան քաղաքի Մ. Սարյանի անվան թիվ 86 գեղանկարչական դպրոցում:

1992 թ. Ս. Խոջյանը ընդունվել է Երևանի պետական համալսարանի իրավաբանական ֆակուլտետը: Երկու ամիս ուսանելուց հետո նա կամավոր դիմում է գինկոմիսարիատ, ծառայության ընդունվելու նոր կազմավորվող շայոց բանակում: Ս. Խոջյանի 18 տարին լրացավ գինվորական երդումից մի քանի օր անց: Նա մի քանի ամսում այնքան էր կոփվել և խիզախացել, որ մարտական ընկերները նրան «Բասմաչ» էին անվանում:

Ս. Խոջյանը զոհվել է 1994 թ. մայիսի 3-ին Հորադիզում՝ մարտական գործողությունների ժամանակ: Նրա աճյունն ամփոփված է Եռաբլուր հուշահամալիր-պանթեոնում:

ՀՀ պաշտպանության նախարարի 1996 թ. դեկտեմբերի 20-ի թիվ 586 հրամանով Ս. Խոջյանը հետմահու պարգևատրվել է «1992-1994 թթ. մարտական գործողությունների մասնակից» կրծքանշանով, իսկ ՀՀ նախագահի 2003 թ. ապրիլի 2-ի հրամանագրով՝ «Արիության» մեդալով:

ԿՈԹՈՒՅԱՆ ԱՐՄԵՆ ՎԱՆԻԿԻ

(1971–1992)

Ծնվել է 1971 թ. մայիսի 12-ին Երևանում: 1978–1988 թթ. սովորել է Երևանի Պելո Յավորովի անվան թիվ 131 միջնակարգ դպրոցում: 1989 թ. ընդունվել է Երևանի պետական համալսարանի ֆիզիկայի ֆակուլտետը: Սակայն հայրենիքը զինվորի կարիք ունեւ: Կիսատ թողնելով ուսումը համալսարանում՝ Ա. Կոթոյանը 1990 թ. զինվորագրվել է հայրենիքի պաշտպանութան գործին:

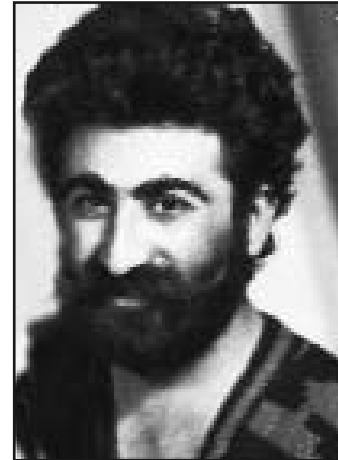
1991 թ. անդամագրվել է Արամոյի ջոկատին: Մարտնչել է Իջևանում, Կապանում, Գորիսում, Շահումյանում, Մարտակերտում: Մասնակցել է Քաջաթաղի ազատագրմանը:

1992 թ. հոկտեմբերից մասնակցել է Քաջաթաղի շրջանի Հոջազի բարձունքների ու Սոս գյուղի պաշտպանության մարտերին՝ հետ մղելով թշնամու համառ զրոհները:

Ա. Կոթոյանը զոհվել է 1992 թ. հոկտեմբերի 19-ին Հոջազի բարձունքների համար մղված մարտերի ժամանակ: Նրա աճյունն ամփոփված է Եռաբլուր հուշահամալիրպանթեոնում:

ՀՀ նախագահի 2002 թ. հունիսի 1106 հրամանագրով Ա. Կոթոյանը հետմահու պարգևատրվել է «Արիության» մեդալով:

ԿՐՊԵՅԱՆ ԹԱԹՈՒԼ ԺՈՐԺԻԿԻ

(1965–1991)

Ծնվել է 1965 թ. ապրիլի 21-ին ՀՀ Թալինի շրջանի Արեգ (2009 թ.՝ վերանվանված Թաթուլ) գյուղում: 1972–1982 թթ. սովորել է Արեգ գյուղի (1991 թ. անվանակոչվել է Թաթուլ Կրպեյանի անվան) միջնակարգ դպրոցում: 1982–1983 թթ. սովորել է Թալինի տեխնիկական թիվ 29 ուսումնարանում: 1983 թ. զորակոչվել է խորհրդային բանակ, սակայն 1985 թ.՝ սրտի ծանր վիրահատությունից հետո, զորացրվել է՝ ստանալով զինծառայության 2-րդ խմբի հաշմանդամության կարգ:

1986 թ. ընդունվել է Երևանի պետական համալսարանի նախապատրաստական բաժանմունք, իսկ այնուհետև՝ պատմության ֆակուլտետ: 1988 թ. անդամակցել է «Միացում» կազմակերպությանը՝ դառնալով արցախյան շարժման ակտիվ մասնակիցը: 1990 թ. պատմության ֆակուլտետի ղեկանի հետ համաձայնեցնելով հաճախումների գրաֆիկը՝ Թ. Կրպեյանը մեկնում է Գետաչեն որպես պատմության ուսուցիչ՝ իրականում Գետաչենի ինքնապաշտպանության ղեկավար:

Մարտական ընկերների հետ

գոհվել է 1991 թ. ապրիլի 30-ին Գետաշենում ԽՍՀՄ ներքին գործերի նախարարության ուժերի աջակցությամբ, ադրբեջանական հատուկ նշանակության զինված ջոկատների (ՕՄՕՆ) կողմից իրագործվող, Արցախը հայաթափելու «Օղակ» (КОЛЬЦО) գործողությունը կանխելիս: Թ. Կրպեյանի աճյունը համազուգացի գոհված ազատամարտիկների աճյունների հետ միասին ամփոփված է հայրենի Թաթուլ գյուղում, որտեղ կառուցված է նրանց հիշատակը հավերժացնող հուշահամալիր:

1992 թ. ԵՊՀ պատմության ֆակուլտետի լսարաններից մեկը անվանակոչվել է Թ. Կրպեյանի անվամբ, որը վերանորոգումից և կահավորումից հետո վերաբացվեց 2007 թ.:

ՀՀ նախագահի 1996 թ. սեպտեմբերի 20-ի նշ-648 հրամանագրով՝ ՀՀ պաշտպանության գործում մատուցած համազգային նշանակության բացառիկ ծառայությունների համար երկրպագ հոգևոր հրամանատար Թ. Կրպեյանին հետմահու շնորհվել է «Հայաստանի ազգային հերոս» ՀՀ բարձրագույն կոչում՝ հանձնելով «Հայրենիք»-ի չքանչան:

ԵՊՀ գիտխորհրդի որոշմամբ 2000 թ. սեպտեմբերի 1-ից ԵՊՀ-ում սահմանվել է Թ. Կրպեյանի անվան ուսանողական կրթաթոշակ:

Թ. Կրպեյանի անունով է անվանակոչված նաև փողոց ՀՀ Թալին քաղաքում, ինչպես նաև նրա անունն է կրում ԼՂՀ Կով-սական քաղաքի դպրոցը:

Ամուսնացած էր, ունի մեկ դուստր:

1 90. 90թ

Գ. Ե. Կրպեյանի մահի անձնական ցուցակի մասով:
 2 ֆուտբոլիստներ Ե. Կրպեյանի (2 ֆուտբոլիստ) մահի անձնական ցուցակի մասով, որտեղ 20-09-09-թ. ապրիլի 20-09-09-թ. հայտնվեցին հայտնվեցին հայտնվեցին հայտնվեցին:
 28-ին ևս Երևանում ~~հայտնվեցին~~ հայտնվեցին երեք ցուցակներ:
 1-ին 2-ի ամսագրում 2-րդը արգելափակված էր հայտնվելու ևս 2-րդը Երևանում: 3-րդը Երևանում արգելափակված էր 1-ին 2-ի ամսագրում, որի քաղաքացիական իրավունքները 28-ին նրա գրառման մեջ:
 4. 10. 90թ 9-ից փառն պահանջները ընկերներ համար Թ. Կրպեյանի:
 1-ին 2-ի ամսագրում 2-րդը արգելափակված էր հայտնվելու ևս 2-րդը Երևանում: 3-րդը Երևանում արգելափակված էր 1-ին 2-ի ամսագրում, որի քաղաքացիական իրավունքները 28-ին նրա գրառման մեջ:
 11. 10. 90թ ցուցակներ Կրպեյանի մահի անձնական ցուցակի մասով: 1-ին 2-ի ամսագրում 2-րդը արգելափակված էր հայտնվելու ևս 2-րդը Երևանում: 3-րդը Երևանում արգելափակված էր 1-ին 2-ի ամսագրում, որի քաղաքացիական իրավունքները 28-ին նրա գրառման մեջ:
 15. 10. 90թ ցուցակներ Երևանում 2-ի ամսագրում 2-րդը արգելափակված էր հայտնվելու ևս 2-րդը Երևանում: 3-րդը Երևանում արգելափակված էր 1-ին 2-ի ամսագրում, որի քաղաքացիական իրավունքները 28-ին նրա գրառման մեջ:

Հատված Թաթուլ Կրպեյանի օրագրից

ՀՈՎՀԱՆՆԻՍՅԱՆ ՎԱՐԴԱՆ ՆԱՍԼԵՏԻ

(1972–1992)

Ծնվել է 1972 թ. հունվարի 13-ին Երևանում: 1988 թ. ավարտել է Երևանի թիվ 142 միջնակարգ դպրոցը: 1988 թ. ընդունվել է Երևանի պետական համալսարանի մեխանիկայի ֆակուլտետը: 2-րդ կուրսից տեղափոխվել է տնտեսագիտական կիրեռնետիկայի ֆակուլտետ:

Արցախյան պատերազմի առաջին օրերից Վ. Հովհաննիսյանը փորձել է անդամագրվել երկրապահ ջոկատներին և մեկնել ռազմի դաշտ: Զոկատների հրամանատարները մերժել են՝ պատճառաբանելով, որ նա ուսանող է:

1992 թ. հունիսին Վ. Հովհաննիսյանը, հանձնելով կիսամյակի քննությունները, փոխադրվում է 4-րդ կուրս, սակայն Արցախ գնալու մտադրությունից չի հրաժարվում: Ծնողներից թաքուն անդամագրվում է Վ. Սարգսյանի հավաքագրած մահապարտների ջոկատին:

1992 թ. օգոստոսի 30-ին Վ. Հովհաննիսյանը «Արծիվ» մահապարտների գումարտակի կազմում մեկնում է Արցախ և սեպտեմբերի 1-11-ը մասնակցում ԼՂՀ Մարտակերտի շրջանի Զլգրան, Դրմբոն,

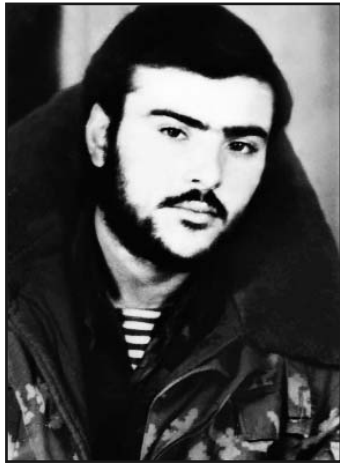
Հարությունագոմեր բնակավայրերի ազատագրման մարտերին: Վ. Հովհաննիսյանը զոհվել է 1992 թ. սեպտեմբերի 11-ին՝ Վաղուհասի բարձունքի ազատագրման ժամանակ: Նրա աճյունն ամփոփված է Եռաբլուր հուշահամալիր-պանթեոնում:

1998 թ. փետրվարին Վ. Հովհաննիսյանը հետմահու պարգևատրվել է ԵՊՀ արծաթե հուշամեդալով:

ՀՀ նախագահի 1999 թ. սեպտեմբերի 20-ի հրամանագրով Վ. Հովհաննիսյանը պարգևատրվել է «Արիության» մեդալով:

2007 թ. սեպտեմբերին Երևանի պետական համալսարանի տնտեսագիտության ֆակուլտետի լսարաններից մեկը անվանակոչվել է Վ. Հովհաննիսյանի անվամբ:

ՂԱԶԱՐՅԱՆ ԱՐՄԵՆ ՎԱՐԴԳԵՍԻ

(1972–1994)

Ծնվել է 1972 թ. մարտի 30-ին ՀՀ Հրազդանի շրջանի Մեղրաձոր գյուղում: 1989 թ. ավարտել է Հրազդանի Հակոբ Պարոնյանի անվան թիվ 12 միջնակարգ դպրոցը:

1990 թ. ընդունվել է Երևանի պետական համալսարանի մաթեմատիկայի ֆակուլտետը:

Անմասն չմնալով Արցախի ազատագրման պայքարից՝ քաջ հայորդին 1992 թ. նոյեմբերին Ստեփանակերտում կամավոր մտնում է սակրավորների վաշտի մեջ: Շուտով Ա. Ղազարյանին վստահում են դասակի հրամանատարությունը և շնորհում լեյտենանտի կոչում: 1992 թ. դեկտեմբերին նա մասնակցում է Բերձորի (Լաչինի) Ֆինգա բարձունքի վերագրավմանը, իսկ 1993 թ. փետրվարի 5-ին՝ Կիչան, Զլդրան գյուղերի մատույցների գործողություններին, վիրավորվում է ոտքից, ապաքինվում և կրկին մեկնում ճակատ:

1993 թ. մարտի վերջին Ա. Ղազարյանը մասնակցում է Քարվաճառի (Քելբաջարի) գործողություններին, հունիսի 14-ին՝ Մարտակերտ քաղաքի, հուլիսին՝ Աղղամի ազատագրմանը, իսկ օգոստոսին արդեն

մարտնչում էր Հաղրութի շրջանի գյուղերի ազատագրման համար: Վիրավորվելով թևից՝ նա երկրորդ անգամ կարճ ժամանակով թողնում է մարտի դաշտը: Ապաքինվելուց անմիջապես հետո նորից վերադառնում է մարտի դաշտ: Ստեփանակերտի գնդի հրամանատարությունը, տեսնելով Ա. Ղազարյանի աննկուն կամքը, անսահման խիզախությունն ու հայրենասիրությունը, նրան նշանակում է սակրավորների վաշտի հրամանատար՝ շնորհելով ավագ լեյտենանտի կոչում:

1993 թ. դեկտեմբերի 29-ին՝ Բոյահանգլի, Փափրավենդ, Քենգերլի գյուղերի ազատագրման ժամանակ, Ա. Ղազարյանը վիրավորվում է երրորդ անգամ (գլխից) և ապաքինվելուց անմիջապես հետո՝ 1994 թ. հունվարի 7-ին, մասնակցում է Ֆիզուլու շրջանի ազատագրմանը, իսկ հունվարի 15-ից՝ Մարտակերտի և Քարվաճառի ուղղությամբ թշնամու հարձակումների կասեցմանը, նույն թվականի մարտից՝ Հորադիզի պաշտպանական մարտերին:

1994 թ. մարտի 30-ին նրան շնորհվում է կապիտանի կոչում, միաժամանակ պարգևատրվում է «Փառքի» 2-րդ աստիճանի շքանշանով:

1994 թ. ապրիլի 10-ից ԼՂՀ ինքնապաշտպանական ուժերը վերսկսում են Մարտակերտի շրջանի՝ թշնամու գրաված գյուղերի ազատագրումը: Նա առաջին շարքերում էր. մասնակցել է Շոթյանյու, Նամբիլի, Ումուլթլու, Յարմջա, Սեյսուլյան գյուղերի ազատագրմանը:

Ա. Ղազարյանը զոհվել է 1994 թ. մայիսի 10-ին՝ Մարտակերտի շրջանի Սեյսուլյան գյուղի ազատագրման ժամանակ: Նրա աճյունն ամփոփված է Հայրենի Մեղրաձոր գյուղի գերեզմանատանը:

Զորամասի հրամանատարությունը, բարձր գնահատելով հայրենիքին մատուցած կապիտան Ա. Ղազարյանի ծառայությունները, նրան ներկայացնում է պարգևատրման:

ԼՂՀ Գերագույն խորհրդի նախագահության 1994 թ. թիվ 0376-1 որոշմամբ հայրենիքի պաշտպանության գործում ցուցաբերած ակնառու խիզախության և անձնական արիության համար Ա. Ղազարյանը հետմահու պարգևատրվել է «Մարտա-

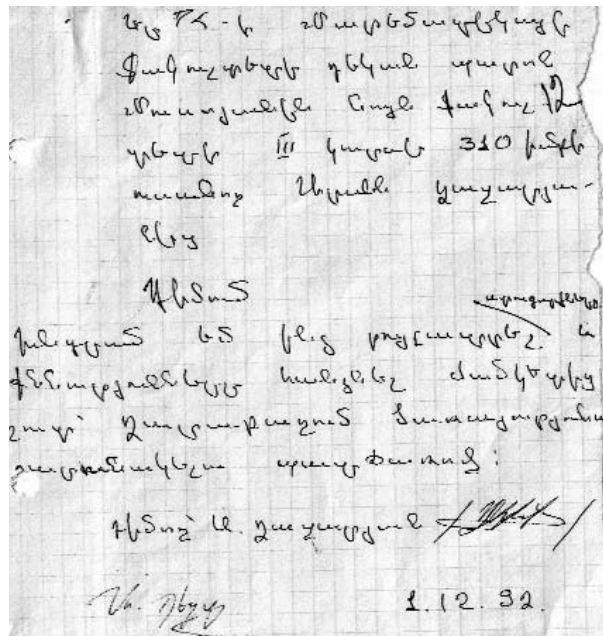
կան խաչ» 2-րդ աստիճանի շքանշանով:

ՀՀ նախագահի 2002 թ. հունիսի 1-ի ՆՀ-1106 հրամանագրով հայրենիքի սահմանները պաշտպանելիս ցուցաբերած անձնագրոհության և խիզախության համար հետմահու պարգևատրվել է «Արիության» մեդալով:

2008 թ. մարտին ԵՊՀ մաթեմատիկայի և մեխանիկայի ֆակուլտետի լսարաններից մեկը անվանակոչվել է Ա. Ղազարյանի անվամբ:

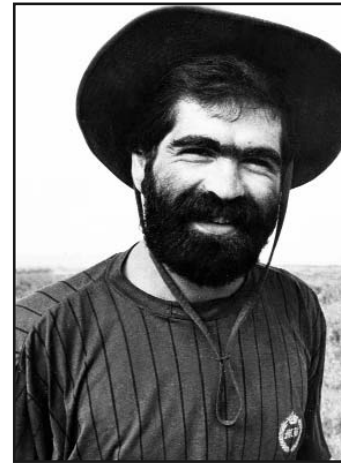

Տեղեկանք՝ Արսեն Ղազարյանի, ԼՂՀ Ջինված ուժերում ծառայելու մասին

Արսեն Ղազարյանի դիմումը՝ ԵՊՀ մաթեմատիկայի ֆակուլտետի դեկանին քննությունները վաղաժամկետ հանձնելու մասին

ՂԵՎՈՆԴՅԱՆ ՊԵՏՐՈՍ ԱՐՇԱԼՈՒՅԱԻ (ՊԵՏՈ)

(1964-1994)

Ծնվել է 1964 թ. փետրվարի 4-ին ՀՀ Աշտարակի շրջանի Դղեր գյուղում: Սովորել է Պոռչյան ավանի միջնակարգ դպրոցում, որն ավարտելուց հետո ուսումը շարունակել է թիվ 18 պրոֆտեխուսումնարանում:

1982-1984 թթ. Պ. Ղևոնդյանը ծառայել է խորհրդային բանակում (Բլազովեչենսկ քաղաքում): Զորացրվելուց հետո ընդունվել է Երևանի պետական համալսարանի ռադիոֆիզիկայի ֆակուլտետը:

1988 թ. սկսված արցախյան շարժման առաջին օրերից Պ. Ղևոնդյանը զինվորագրվել է հայրենիքի պաշտպանության գործին:

1991-1992 թթ. Պ. Ղևոնդյանը մասնակցել է Ղուչչիլարի, Մալիբեյլի, Լեանոյի և հարակից գյուղերի ազատագրման մարտերին:

1992 թ. սեպտեմբերին Պ. Ղևոնդյանը նշանակվել է ԼՂՀ պաշտպանության բանակի Շուշվա առանձնակի գումարտակի հրամանատարի տեղակալ:

1993-1994 թթ. Պ. Ղևոնդյանը մասնակցել է Հաղբուլի, Ֆիզուլու, Զեբրայիլի, Զանգելանի ազատա-

գրման մարտերին: Սրխավենդում Պ. Ղևոնդյանը վնասազերծել է հայկական բնակավայրերը ուճրակոծող Ադրբեջանի բանակի ՄԻԳ 25 ինքնաթիռը:

1994 թ. հունվարին Պ. Ղևոնդյանը իր զորաջոկատով տեղափոխվել է Քարվաճառի շրջան՝ Օմարի լեռնանցքում կովող ԼՂՀ պաշտպանության բանակի ստորաբաժանումներին օգնելու համար:

Պ. Ղևոնդյանը զոհվել է 1994 թ. փետրվարի 14-ին՝ վիրավոր ընկերոջը մարտադաշտից դուրս բերելիս, ականի պայթյունից: Նրա աճյունն ամփոփված է Պոռչյան ավանի Զորազ պանթեոն-հուշահամալիրում:

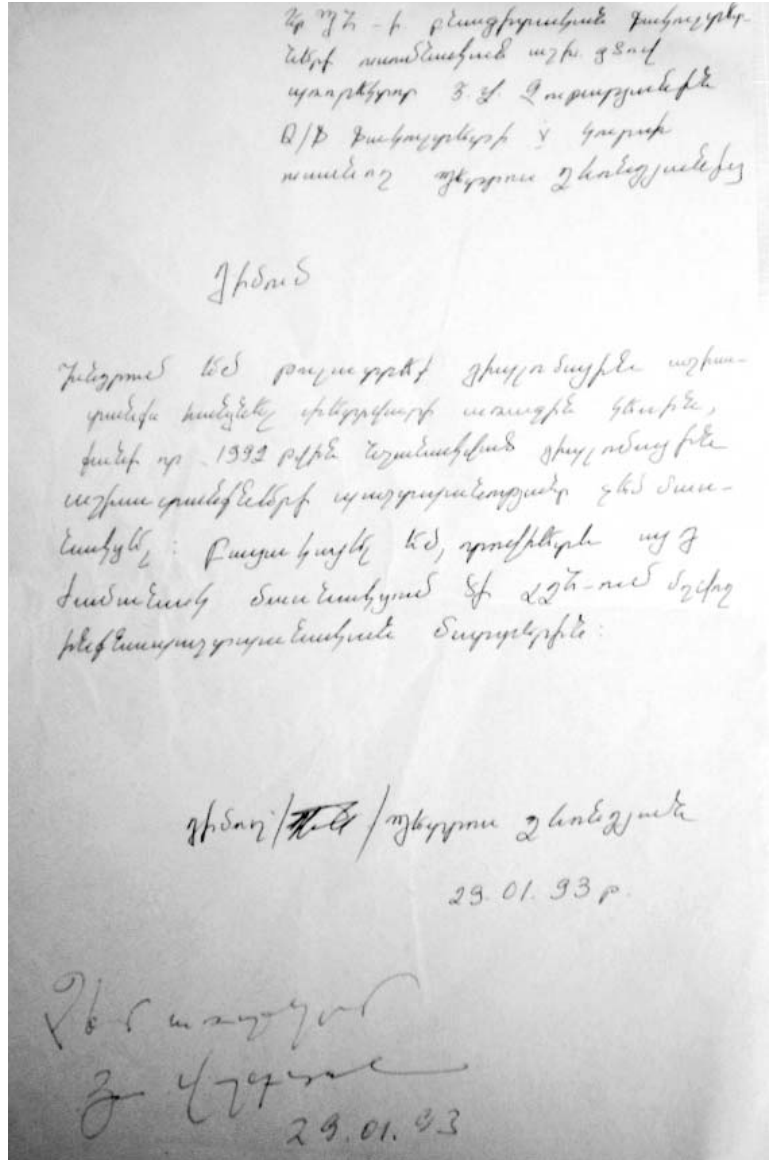
ԼՂՀ Գերագույն խորհրդի նախագահության 1994 թ. նոյեմբերի 9-ի նիստի թիվ 0406-1 որոշմամբ Պ. Ղևոնդյանը հետմահու պարգևատրվել է «Մարտական խաչ» 1-ին աստիճանի չքանչանով:

ՀՀ նախագահի 1996 թ. սեպտեմբերի 20-ի հրամանագրով պարգևատրվել է «Արիության» մեդալով: 1998 թ. փետրվարին պարգևատրվել է ԵՊՀ արծաթե հուշամեդալով:

ԼՂՀ նախագահի 2001 թ. թիվ 229 հրամանագրով Պ. Ղևոնդյանին շնորհվել է «Արցախի հերոս» բարձրագույն կոչում և «Ոսկե արծիվ» չքանչան:

2007 թ. սեպտեմբերին ԵՊՀ ռազիոֆիզիկայի ֆակուլտետի լսարաններից մեկը անվանակոչվել է Պ. Ղևոնդյանի անվամբ:

Պ. Ղևոնդյանի անունով է նաև ՀՀ Կոտայքի մարզի Պոռչյան ավանի միջնակարգ դպրոցը, ԼՂՀ Շահումյանի շրջանի Եղեգնուտ գյուղի միջնակարգ դպրոցը, ինչպես նաև Քաչաթաղի շրջանի Տիգրանավան գյուղի դպրոցը:

Պետրոս Ղևոնդյանի դիմումը՝ ԵՊՀ պրոռեկտոր է. Զուբարյանին՝ դիպլոմային աշխատանքը հանձնելու մասին

ՄԱՐՈՒԹՅԱՆ ՆՈՐԱՅՐ ՅՈՒՐԻՒ

(1966-1993)

Ծնվել է 1966 թ. փետրվարի 1-ին ԼՂՀ Մարտակերտի չրջանի Ներքին Հորաթաղ գյուղում: 1972-1980 թթ. սովորել է տեղի միջնակարգ դպրոցում: 1980 թ. տեղափոխվել է Մարտակերտի միջնակարգ դպրոցը և 1983 թ. այն ավարտել գերազանց գնահատականներով:

1984-1986 թթ. ծառայել է խորհրդային բանակում (Չիտա): 1987 թ. ընդունվել և 1992 թ. ավարտել է Երևանի պետական համալսարանի բանասիրական ֆակուլտետի ժուռնալիստիկայի բաժինը: Նույն թվականին ընդունվել է ԵՊՀ ժուռնալիստիկայի ամբիոնի ասպիրանտուրա:

1992 թ. օգոստոսից աշխատել է «Ազատամարտ» շաբաթաթերթի արցախյան թղթակից: Որպես լրագրող-ազատամարտիկ մասնակցել է Արցախի ազատագրական պայքարին:

1993 թ. հունվարի 17-ին Առաջաձորի պաշտպանության ժամանակ Զլոտ կոչվող տեղամասում Ն. Մարությանը ծանր վիրավորվում է, իսկ երկու օր անց՝ հունվարի 19-ին, մահանում: Նրա աճյունն ամփոփ-

ված է Մասիս քաղաքի գերեզմանատանը:

ՀՀ նախագահի 2002 թ. հունիսի թիվ 1106 հրամանագրով Ն. Մարությանը հետմահու պարգևատրվել է «Արիության» մեդալով, իսկ ԼՂՀ նախագահի 2003 թ. թիվ 38 հրամանագրով՝ «Մարտական ծառայություն» մեդալով:

2006 թ. սեպտեմբերին ԵՊՀ ժուռնալիստիկայի ֆակուլտետի լսարաններից մեկը անվանակոչվել է Ն. Մարությանի անվամբ:

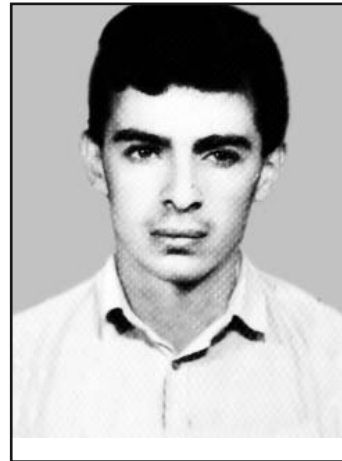
ԼՂՀ ՊՊԿ-ի կողմից Նորայր Մարությանին տրված հավատարմագիրը

Ունայրուած «Էրեբունի» օղակապանից

Կարո՞ւմ - Զուռնայրուոր (հետապահեցիկ)։
 Խոսք - Ահա պորձն երկու քարոսայ ամեր է, ինչ
 Արցախի կեր ճայր Խայասարանի կայր
 Խրականայում է բացառուցն օղա-
 յի երրուդիներով: Էրեբունի օղակա-
 յանը համար հիշեցում է գաղտնիան-
 ների ծամբարի: Մարտիկ օրերով ու
 շարքերով ապատում են թոխջի:
 Եստի համար Արցախից Խայաս-
 րան համնին ու վերադառնալը Եր-
 իվական գողգորս է: Չնայած թափ-
 վող չից երբն, օղակապանը գրեմում
 է ճայրահեղ բարձրորդի վիճակում:
 Օրեցոր անում է կանցակամարչունչը
 ամեր բացառուցը ջեղ է ընդունում
 արմերի սոս ծար, որոնց գնեցը
 անում են ընթացակամերի երևանչան:
 շոխայի գնեթն համճուպ:
 Օրերս ճեր նկարահանող իսոճի
 եղավ Երևանի «Էրեբունի» օղակապանում:
 Կարո՞ւմ - Երևանի «Էրեբունի» օղակապանը: (Յու-
 կայանի սոսա ճարտկանց ճեփախ-
 նակ բացճարչում: Զուռնայրուոր
 շրգապարված թոխջի ապատող
 ճարտկանչով ճգնում է ապատա-

Հատված Նորայր Մարությանի պատրաստած հաղորդումից

ՄՆԱՑԱԿԱՆՑԱՆ ՍԱՆԱՍԱՐ ԼԱՎՐԵՆՏԻ

(1971-1992)

Ծնվել է 1971 թ. հուլիսի 17-ին
 ԼՂՀ Մարտակերտի շրջանի Առա-
 ջաձոր գյուղում: 1978-1988 թթ. սո-
 վորել է Առաջաձոր գյուղի միջնա-
 կարգ դպրոցում:

1988 թ. ընդունվել է Երևանի
 պետական համալսարանի մեխանի-
 կայի ֆակուլտետը: 1991 թ. երրորդ
 կուրսից կիսատ թողնելով ուսումը,
 մեկնել է Արցախ և որպես կամավոր
 մասնակցել Շահումյանի ինքնա-
 պաշտպանական մարտերին: Նույն
 թվականին զինվորագրվել է Խաչե-
 նի գումարտակի հակատանկային 1-
 ին վաշտում: Մասնակցել է Բուզլու-
 խի, Էրբեջի համար մղված մարտե-
 րին:

Ս. Մնացականյանը զոհվել է
 1992 թ. հուլիսի 21-ին՝ Սրխավենդի
 պաշտպանության ժամանակ: Նրա
 աճյունն ամփոփված է Առաջաձոր
 գյուղի գերեզմանատանը:

ԼՂՀ նախագահի 2007 թ. թիվ 17
 հրամանագրով Ս. Մնացականյանը
 հետմահու պարգևատրվել է «Ա-
 րիության համար» մեդալով:

ՊԵՏՐՈՍՅԱՆ ՏԻԳՐԱՆ ՀՐԱՆՏԻ

(1965–1992)

Ծնվել է 1965 թ. մարտի 29-ին ՀՀ Հրազդանի շրջանի Արտավազ գյուղում: 1980 թ. գերազանց գնահատականներով ավարտել է տեղի ութամյա դպրոցը և ընդունվել Երևանի Հաշվիչ-մեքենաների տեխնիկում: Ուսումնառության ընթացքում Պետրոսյանների ընտանիքը տեղափոխվել է Աբովյան քաղաք մշտական բնակության: Տեխնիկումն ավարտելուց հետո Ս. Պետրոսյանը աշխատանքի է անցել Ս. Մերգեյանի անվան Հաշվողական կենտրոնում:

1984 թ. գորակոչվել է խորհրդային բանակ և ծառայությունն անցկացրել Աֆղանստանի Սալանգի լեռնանցքում տեղակայված զինվորական ստորաբաժանումում: Ս. Պետրոսյանը խորհրդային կառավարության և Աֆղանստանի ղեկավարության կողմից արժանացել է հետևյալ պարգևների և մեդալների՝ *ԽՍՀՄ Գերագույն խորհրդի նախագահության* 1988 թ. հունվարի 28-ի հրամանագրով պարգևատրվել է «70 лет вооруженных сил СССР» (*ԽՍՀՄ զինված ուժերի 70 տարի*) հորեյանական մեդալով: Աֆ-

ղանստանի նախագահի 1988 թ. մայիսի 15-ի հրամանագրով պարգևատրվել է «*Воину-интернационалисту от благодарного афганского народа*» (*Մարտիկ-ինտերնացիոնալիստին երախտապարտ աֆղան ժողովրդից*) մեդալով: *ԽՍՀՄ Գերագույն խորհրդի նախագահության* 1988 թ. դեկտեմբերի 28-ի հրամանագրով պարգևատրվել է «*Воину-интернационалисту*» (*Մարտիկ-ինտերնացիոնալիստին*) մեդալով և պատվոգրով:

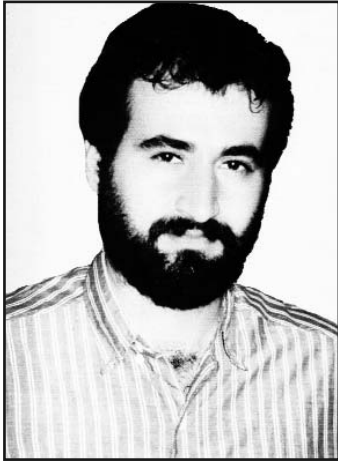
1987 թ. գորացրվելուց հետո Ս. Պետրոսյանը ընդունվել է Երևանի պետական համալսարանի իրավաբանական ֆակուլտետի երեկոյան բաժին: Արցախյան շարժումը ստիպեց նրան կիսատ թողնել համալսարանական ուսումը և Աբովյանի երկրապահ ջոկատի կազմում մասնակցել հայրենիքի ազատագրմանը: 1992 թ. «Արծիվ» մահապարտների գումարտակի կազմում մասնակցել է Արցախի ինքնապաշտպանական մարտերին: Ս. Պետրոսյանը զոհվել է 1992 թ. հոկտեմբերի 1-ին Բերձորում (Լաչին) մղված ռազմական գործողությունների ժամանակ:

ՀՀ պաշտպանության նախարարի 1996 թ. դեկտեմբերի 20-ի թիվ 586 հրամանի Ս. Պետրոսյանը հետմահու պարգևատրվել է «1992–1994 թթ. մարտական գործողությունների մասնակից» կրծքանշանով:

ՀՀ նախագահի 2002 թ. հունիսի 1-ի հրամանագրով պարգևատրվել է «Արիության» մեդալով:

Ամուսնացած էր, ուներ մեկ որդի:

ՋՈՒԼԻԱՃՅԱՆ ՄՅԵՐ ԱՐԱՄԻ

(1967–1993)

Ծնվել է 1967 թ. նոյեմբերի 28-ին Լիբանանի Բեյրութ քաղաքում: Նախնական կրթությունը ստացել է Դամասկոսի Թարգմանչաց վարժարանում:

1978 թ. Մ. Ջուլհաճյանը ծնողների հետ հաստատվել է Պուրճ Համուտում, որտեղ և անդամակցել է ՀՅԴ «Նավասարդյան» պատանեկան միությունը: Միջնակարգ և երկրորդական ուսումը շարունակել է Ազգ. Խորեն Խանամիրյանի անվան քոլեջում:

1984 թ. անդամակցել է ՀՅԴ Լիբանանի Երիտասարդական միության (ԼԵՄ) «Րաֆֆի» մասնաճյուղին: 1986 թ. փետրվարին Մ. Ջուլհաճյանը ընդունվել է Բեյրութի Ամերիկյան համալսարանի բնագիտության բաժին:

1989 թ. դեկտեմբերին ստացել է գիտություն պսակավորի վկայական:

1989 թ. Մ. Ջուլհաճյանը նշանակվել է ՀՅԴ «Բաբեկեն Սյունի» պատանեկան միության վարիչ և իր պարտականությունները կատարել մինչև 1991 թ. մարտ ամիսը:

1990 թ. հոկտեմբերին երդում է

տվել և անցել ՀՅԴ «Զավարյան» ուսանողական միության չարքերը:

1990 թ. սկզբից մինչև 1992 թ. հունիս ամիսը բնագիտություն է դասավանդել Ազգ. Գևորգ Չալթապաչյան և Գերմանական երկրորդական վարժարաններում: Աշխատել է նաև Բեյրութի Ամերիկյան համալսարանի բնագիտության լաբորատորիայում:

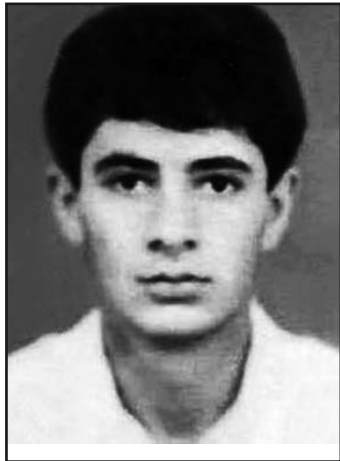
1992 թ. ամուսնացել է և տեղափոխվել Հայաստան: Նույն թվականին ընդունվել է Երևանի պետական համալսարանի երկրաբանական ֆակուլտետի ասպիրանտուրան, զուգահեռ մասնակցել Արցախի ազատագրական պայքարին:

Մ. Ջուլհաճյանը զոհվել է 1993 թ. օգոստոսի 23-ին ԼՂՀ Մարտունու չրջանի Մարզիլի գյուղի մոտ, երբ իր չորս մարտական ընկերների հետ (Մերուժան Մոսիյան (ՀՅԴ Արցախի ԿԿ-ի անդամ), Արտակ Մնացականյան, Լևոն Համբարձումյան և Ռուդիկ Ավագյան) ստուգում էին ԼՂՀ պաշտպանության բանակի առաջապահ ուժերի դիրքերը: Նրա աճյունն ամփոփված է Եռաբլուր հուշահամալիր-պանթեոնում:

ԼՂՀ նախագահի 2003 թ. մայիսի 8-ի ՆՀ-37 հրամանով Մ. Ջուլհաճյանը հետմահու պարգևատրվել է «Արիության համար» մեդալով:

2007 թ. նոյեմբերին ԵՊՀ երկրաբանության ֆակուլտետի օգտակար հանածոների և հանքավայրերի կաբինետը անվանակոչվել է Մ. Ջուլհաճյանի անվամբ:

ՍԱՐԳՍՅԱՆ ԴԱՎԻԹ ԷԴԻԿԻ

(1973-1994)

Ծնվել է 1973 թ. հունիսի 4-ին ԼՂՀ Մարտունու շրջանի Հացի գյուղում: 1990 թ. գերազանց գնահատականներով ավարտել է Աշան գյուղի միջնակարգ դպրոցը: Նույն թվականին ընդունվել է Երևանի պետական համալսարանի ռադիոֆիզիկայի ֆակուլտետի ռադիոֆիզիկա և էլեկտրոնիկա բաժինը: 1993 թ. Արցախում թեժացող մարտերը ստիպում են Դ. Սարգսյանին կիսատ թողնել ուսումնառությունը համալսարանում և վերադառնալ Հայրենի գյուղ ու ակտիվորեն մասնակցել Հայրենիքի ազատագրման պայքարին: Մասնակցել է Աղզամի շրջանի մի շարք բնակավայրերի համար մղված մարտական գործողություններին:

Դ. Սարգսյանը զոհվել է 1994 թ. մայիսի 24-ին Յուսուփջանլու բնակավայրում: Նրա աճյունն ամփոփված է Հացի գյուղի հուշահամալիրում:

ԼՂՀ նախագահի 2003 թ. թիվ 37 հրամանագրով Դ. Սարգսյանը հետմահու պարգևատրվել է «Արիության համար» մեդալով:

ԼՂՀ պաշտպանության նախարարության թույլտվությունը Դավիթ Սարգսյանին Արցախից Երևան մեկնելու՝ քննություններ հանձնելու նպատակով

ՍԱՐԳՍՅԱՆ ՏԻԳՐԱՆ ՍԱՐԳՍԻ

(1965–1991)

Ծնվել է 1965 թ. ապրիլի 27-ին Երևանում: 1982 թ. ավարտել է Երևանի թիվ 162 միջնակարգ դպրոցը: 1983 թ. գորակոչվել է խորհրդային բանակ և ծառայությունը անցկացրել Լվովում տեղաբաշխված Հայկ Բժշկյանի (Գայի) անվան «Երկաթյա դիվիզիայում»: Եղել է հրետանու հետախուզական ջոկատի հրամանատար:

1985 թ. զորացրվել է և նույն տարում ընդունվել Երևանի պետական համալսարանի իրավաբանական ֆակուլտետի երեկոյան բաժինը:

1988 թ. սկսված ազգային-ազատագրական շարժման ակտիվ մասնակիցներից մեկն էր: 1988 թ. ապրիլ ամսին հիմնադրել է «Մեծ Հայք» հայրենասիրական կազմակերպությունը:

1989 թ. Տ. Սարգսյանը իր զինակից ընկերների հետ՝ «Մեծ Հայք», «Ազատություն», «Նորք» հայրենասիրական կազմակերպությունների միացման շնորհիվ ստեղծում է «Տիգրան Մեծ» ասոցիացիան և ընտրվում խորհրդի անդամ:

1990 թ. փետրվարի 15-ին Տ.

Սարգսյանի համահեղինակությունը հրապարակվեց հոչակագիր-ծրագիրը, որով սկիզբ դրվեց՝ «Մեծն Տիգրան» աշխարհագորային գնդի կազմավորմանը՝ իր հաստիքային կառուցվածքով, սպառազինությունը և դրոշով: Տ. Սարգսյանը ընտրվում է գնդի շտաբի պետ, ռազմական խորհրդի անդամ՝ մասնակցելով Երասխավանի, Վայքի, Սիսիանի, Խնձորեսկի, Կոռնիձորի, Նոյեմբերյանի պաշտպանական մարտերին: 1990 թ. Տ. Սարգսյանը մշակել և իրականացրել է Հյուսիսային Արցախի, Շահումյանի շրջանի էրքեջ, Մանաչիդ, Բուզլուխ գյուղերի ինքնապաշտպանական մարտերը:

1990 թ. ընտրվել է Երևանի քաղաքային խորհրդի պատգամավոր՝ աշխատանք տանելով իրավաբանական հանձնաժողովի կազմում:

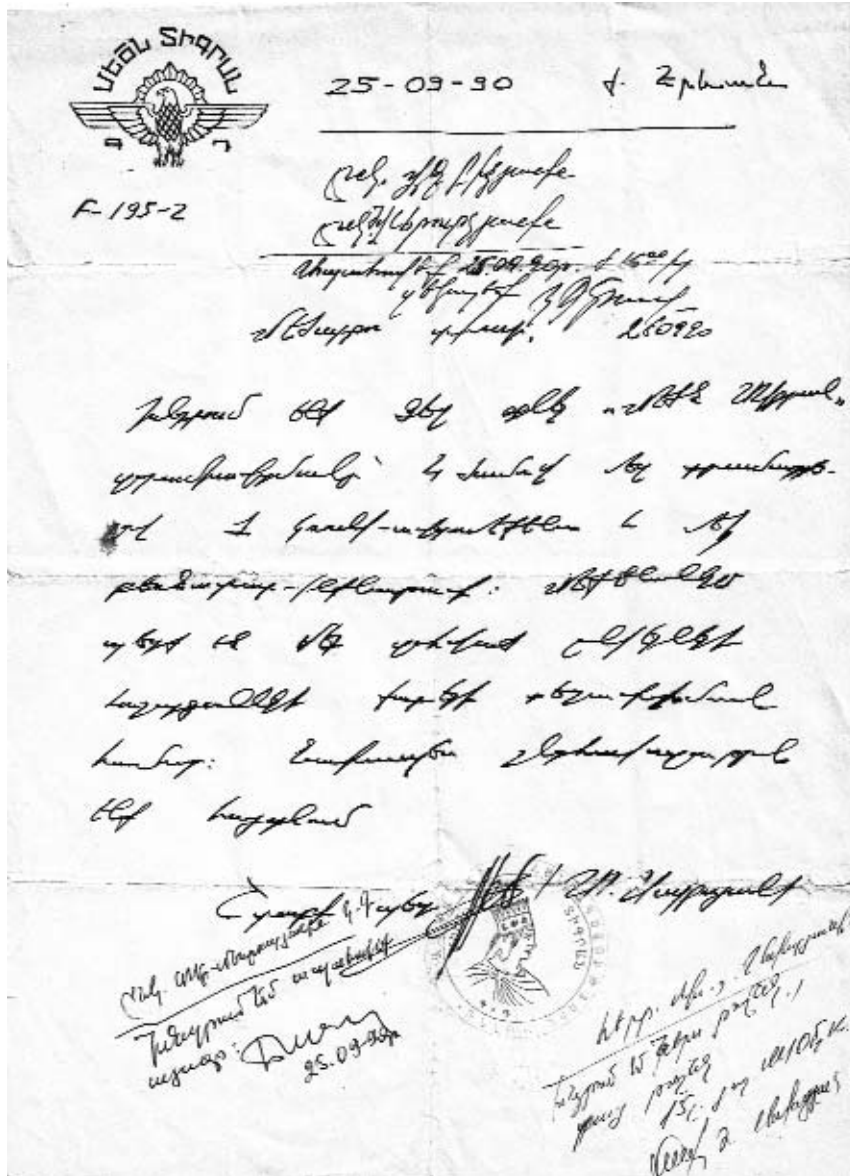
1991 թ. նոյեմբերի 30-ին՝ Թոզան գյուղի՝ հակառակորդի կրակակետերի ոչնչացման ժամանակ ծանր վիրավորվում է ականի պայթյունից, և մի քանի օր անց՝ դեկտեմբերի 9-ին, ստացած վերքերից մահանում: Նրա աճյունն ամփոփված է Եռաբլուր հուշահամալիր-պանթեոնում:

ՀՀ նախագահի 1996 թ. սեպտեմբերի 20-ի ՆՀ-640 հրամանագրով ՀՀ պաշտպանության և Արցախի ազատագրական պայքարում ունեցած բացառիկ դերի համար Տ. Սարգսյանը հետմահու պարգևատրվել է «Մարտական խաչ» 1-ին աստիճանի շքանշանով:

1998 թ. փետրվարին պարգևատրվել է ԵՊՀ պատվոգրով և արձաթե հուշամեդալով:

1994 թ. հոկտեմբերին ԵՊՀ իրավաբանական ֆակուլտետի լսարաններից մեկը անվանակոչվել է Տ. Սարգսյանի անվամբ, որը վերանորոգումից և կահավորելուց հետո վերաբացվեց 2007 թ. սեպտեմբերին:

Ամուսնացած էր, ունի մեկ որդի:

Տիրզյան Սարգսյանի աշխատանքային փաստաթղթերից

**ՍՏԵՓԱՆՅԱՆ ՎԱՐԴԱՆ ՌՈՒԲԵՐՏԻ
(ԳՌՈՒՇՄԱՆ)**

(1966-1992)

Ծնվել է 1966 թ. մարտի 9-ին Երևանում: 1973 -1983 թթ. սովորել է Երևանի Հ. Թումանյանի անվան թիվ 32 միջնակարգ դպրոցում:
 1984-1986 թթ. Վ. Ստեփանյանը ծառայել է Աֆղանստանում տեղակայված խորհրդային բանակի ստորաբաժանումներում: Ծառայության ընթացքում ձեռք բերած հաջողությունների համար 1986 թ. մարտի 21-ին ԽՍՀՄ Գերագույն խորհրդի նախագահության հրամանագրով պարգևատրվել է «3а отвагу» (Արիության համար) մեդալով, 1988 թ. փետրվարի 23-ին՝ «70 лет вооруженных сил СССР» (ԽՍՀՄ զինված ուժերի 70 տարի) հոբելյանական մեդալով: Աֆղանստանի նախագահի 1988 թ. մայիսի 10-ի հրամանագրով պարգևատրվել է «Воину-интернационалисту от благодарного афганского народа» (Մարտիկ-ինտերնացիոնալիստին երախտապարտ աֆղան ժողովրդից) մեդալով, իսկ ԽՍՀՄ ժողովրդական պատգամավորների համագումարի նախագահության հոկտեմբերի 16-ի հրամանագրով՝ «Ветерану-интернационалисту» (Վետերան-ինտեր-

նացիոնալիստին) հորեյանական մեղալով:

Զորացրվելուց հետո՝ 1986 թ., ընդունվել է Երևանի պետական համալսարանի իրավաբանական ֆակուլտետը, սակայն Արցախյան շարժումը ստիպեց Վ. Ստեփանյանին կիսատ թողնել համալսարանում ուսումը և զինվորագրվել հայրենիքի պաշտպանության գործին: 1988 թ. նա ղեկավարել է Աֆղանստանում ծառայած տղաների կամավորական խումբը, որը մասնակցում էր Հայաստանի սահմանամերձ շրջաններ և Արցախ գեներ ու զինամթերք ուղարկելու գործին:

1989-1992 թթ. Վ. Ստեփանյանը մասնակցել է Իջևանի, Նոյեմբերյանի, Շամշադինի, Արարատի, Վարդենիսի, Գորիսի և ԼՂՀ ինքնապաշտպանական մարտերին: Ակտիվ մասնակցություն է ունեցել Սոջալուի, Շուշիի, Լեւոնոյի, Կրկժանի, Մալիբեյլուի, Բերձորի (Լաչինի), Մարտակերտի, Ասկերանի, Բերդաձորի և այլ բնակավայրերի ազատագրմանը:

Վ. Ստեփանյանը զոհվել է ականի պայթյունից 1992 թ. հուլիսի 3-ին՝ ԼՂՀ Մարտունու շրջանի Մյուրիչեն գյուղի ճանապարհին, մարտական կարևոր առաջադրանք կատարելիս: Նրա աճյունն ամփոփված է Եռաբլուր հուշահամալիր-պանթեոնում:

ԼՂՀ Գերագույն խորհրդի նախագահությունից 1993 թ. թիվ 0259-1 որոշմամբ Վ. Ստեփանյանը հետմահու պարգևատրվել է «Մարտական խաչ» 1-ին աստիճանի շքանշանով: ԼՂՀ Գերագույն խորհրդի նախագահությունից 1994 թ. մայիսի 6-ի թիվ 0334-1 որոշմամբ արժանացել է «Շուշիի ազատագրման համար» մեդալի: ԼՂՀ պաշտպանության նախարարի 1995 թ. հունվարի 29-ի թիվ 13 հրամանով Վ. Ստեփանյանը հետմահու ստացել է կապիտանի կոչում: ՀՀ նախագահի 1996 թ. սեպտեմբերի 20-ի ՆՀ-640 հրամանագրով պարգևատրվել է «Մարտական խաչ» 2-րդ աստիճանի շքանշանով, նույն թվականին ՀՀ պաշտպանության նախարարի ղեկտեմբերի 20-ի թիվ 586 հրամանով՝ «1992-1994 թթ. մարտական գործողությունների մասնակից» կրճքանշանով:

1998 թ. փետրվարին նրան հետմահու շնորհվել է ԵՊՀ արծաթե հուշամեդալ:

ԱՊՀ մասնակից պետությունների կառավարությունների ղեկավարների խորհրդին առընթեր մարտիկ-ինտերնացիոնա-

լիստների գործերով կոմիտեի 2005 թ. փետրվարի 19-ի որոշմամբ հետմահու պարգևատրվել է «Ветеран боевых действий» (Մարտական գործողությունների վետերան) մեդալով: Նույն պարգևը ստացել է նաև 2007 թ. փետրվարի 23-ին:

1994 թ. ԵՊՀ իրավաբանական ֆակուլտետի լսարաններից մեկը անվանակոչվել է Վ. Ստեփանյանի անվամբ, որը վերանորոգումից և կահավորումից հետո կրկին վերաբացվել է 2007 թ. սեպտեմբերին:

ԼՂՀ Շուշի քաղաքի փողոցներից մեկը կրում է «Դուշման-Վարդան Ստեփանյան» անունը: Երևանի Գ. Նժդեհի 56 հասցեում գործում է «Դուշման-Վարդան Ստեփանյան» տուն-թանգարան գրադարանը:

ԼՂՀ Մարտունու շրջանի Մյուրիչեն գյուղի մոտակայքում կանգնեցված է հուշակոթող՝ նվիրված Վ. Ստեփանյանի հիշատակին:

ՓԱՐՍԱԴԱՆՑԱՆ ԱՐԹՈՒՐ ՎՈԼՈՂՅԱՑԻ

(1966–1990)

Ծնվել է 1966 թ. մայիսի 20-ին ՀՀ քաղաք Գորիսում: 1983 թ. ավարտել է տեղի թիվ 2 միջնակարգ դպրոցը:

1984–1986 թթ. ծառայել է խորհրդային բանակում՝ Չիտայի ռազմամոտորացված զորամասում:

1987 թ. ընդունվել է Երևանի պետական համալսարանի երկրաբանական ֆակուլտետը:

1988 թ. արցախյան շարժման սկզբից ակտիվ մասնակցություն է ցուցաբերել կամավորական ջոկատի աշխատանքներին, որի հրամանատարն էր Վազգեն Սարգսյանը:

1988 թ. դեկտեմբերի 7-ի Սպիտակի երկրաշարժից հետո Ա. Փարսադանյանը մասնակցել է փրկարարական աշխատանքներին:

Ա. Փարսադանյանը մեկն էր այն ուսանող-ազատամարտիկներից, որը կիսատ թողնելով ուսումնառությունը, զինվորագրվեց Հայրենիքի պաշտպանության գործին: Նա մասնակցել է Գորիսի, Կոռնիձորի, Կապանի, Մեղրիի, Ազարակի պաշտպանական մարտերին՝ կանխելով ադրբեջանական հրոսակների մուտքը Սյունիք:

Ա. Փարսադանյանը զոհվել է 1990 թ. հուլիսի 5-ին՝ Հայրենիքի անկախության համար մղվող պայքարում: Նրա աճյունն ամփոփված է Գորիս քաղաքի գերեզմանատանը:

ՀՀ նախագահի 2002 թ. հունիսի 1-ի հրամանագրով Ա. Փարսադանյանը հետմահու պարգևատրվել է «Արիության» մեդալով:

2007 թ. սեպտեմբերին ԵՊՀ երկրաբանության ֆակուլտետի կառուցվածքային երկրաբանության և քարտեզագրության կաբինետը անվանակոչվել է Ա. Փարսադանյանի անվամբ:

ԲԱԺԻՆ ԵՐԿՐՈՐԴ

**ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑՆԵՐԻ
ՀԻՇՈՂՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ**

**ԵՊՀ ռեկտոր, ՀՀ ԳԱԱ թղթակից անդամ,
պրոֆեսոր ԱՐԱՄ ՍԻՄՈՆՅԱՆ**

Արցախյան շարժման նախօրեին Համալսարանում արդեն լուրջ խմորումներ կային. դեռևս 1987 թ. հունիսին ԵՊՀ պատմության ֆակուլտետի կուսակցական կազմակերպության ժողովում Համալսարանականները առաջին անգամ լրջորեն բարձրացրին արցախյան Հարցը: Նամակ-դիմում հղվեց ԽՄԿԿ Կենտկոմի գլխավոր քարտուղար Մ. Ս. Գորբաչովին, որով պատմության ֆակուլտետի կոլեկտիվը պահանջում էր Արցախի միացումը Հայկական ԽՍՀ-ին: Այդ կուսակցական ժողովի արձագանքները բավականին լայն եղան, քննարկվեցին ողջ Հանրապետությունում: Համալսարանն արդեն այդ ժամանակ բավականին ակտիվ էր արցախյան Հարցի արժարժման գործում, բայց, այնուամենայնիվ, բոլորիս համար անսպասելի, նաև շատ ուրախալի էր ԼՂԻՄ մարզկոմի 1988 թ. փետրվարի 20-ի պատմական որոշումը, որը որքան էլ սպասված, սակայն բոլորիս հանկարծակիի բերեց: Հիշում եմ այն մեծ ոգևորությունը, որ տիրում էր ամենուր. ամբողջ Համալսարանը մեղվի փեթակի նման բզզում էր, բոլորի քննարկման թեման այդ որոշումն էր: Ոգևորությունը նաև չափազանց հուզիչ էր: Ցավոք, հետագայում պիտի լինեին Սումգայիթի, Բաքվի կոտորածները, բայց, այնուամենայնիվ, ՀԽՍՀ Կենտկոմի, ԽՄԿԿ Կենտկոմի, խորհրդային ղեկավարության նկատմամբ հավատի խոր զգացում կար, որը շատ շուտով փոխվելու էր հիասթափության և պայքարի վճռականություն: Մարդիկ սկսեցին հասկանալ, որ պետք է պայքարել Արցախի համար, և որ դա լինելու է երկարատև ու ծանր պայքար: Համալսարանում ամեն օր ժողովներ, ամենատարբեր հանդիպումներ, միտինգներ էին կազմակերպվում: Հատկապես Սումգայիթի ջարդերից հետո Համալսարանը մի մարդու նման ոտքի էր կանգնել:

Առաջինը համալսարանականներն էին, որ օպերայի բակում սկսեցին նստացույցը: Իհարկե, Կենտկոմը, նախարարների խորհուրդը և նախարարությունը մեզ ստիպում էին, որ անպայման դասերը կայանան, պայքարենք դասադուլի դեմ, բայց մենք կազմակերպում էինք (իհարկե՝ գաղտնի) այդ դասադուլները, և կարծում եմ, որ այդ շրջանում համալսարանն ավելի միահամուռ էր ու համախմբված, քան երբևէ: Անշուշտ, կային մարդիկ, ովքեր դեմ էին և ասում էին, որ այդպես չի կարելի, բայց համալսարանականների հիմնական զանգվածը միաձուլվ էր: Եվ ամենակարևորը դասախոսներն ու ուսանողներն էին միասին: Դա զգալի էր նաև պատմությունից ֆակուլտետում, որտեղ մեծ դեր էին խաղում Լենդրուշ Խուրչուղյանը, Մատեն Հովհաննիսյանը և շատ ուրիշներ: Մենք գրեթե ամեն օր հավաքներ էինք կազմակերպում, ժողովներ անում, պահանջներ գրում:

Շուտով Արցախին նյութապես և ֆինանսապես օգնելու կարիք զգացվեց. առանձին մարդիկ առաջին հերթին սկսեցին գնալ և գինամթերքի պատրաստություն տեսնել: Համալսարանում այդպիսիները շատ էին: Նրանցից էր Լեոնիդ Ազգալոյանը, ով, փաստորեն, մեր բանակի ստեղծման ակունքներում էր կանգնած: Համընդհանուր ոգևորություն էր տիրում, սակայն արտակարգ դրություն ժամանակ, երբ խորհրդային զորքերը մտան Երևան, և ուղղաթիռներ էին պտտվում քաղաքի վրա, բոլորիս համակեց ահավոր զայրույթ: Միտինգների ոգևորության հետ մեկտեղ, որ կար մեր մեջ (իմիջիայլոց, համալսարանականները շատ ակտիվ էին, միտինգներին բոլորս էլ գնում էինք), մեզ համակել էր նաև ընդվզման խրոխտ ոգին, երբ բանակը, երկրի իշխանությունները անարդար կերպով ուզում էին դաժանորեն ճնշել շարժումը:

Հպարտությունը պետք է նշեմ, որ մեր ուսանողները միահամուռ նվիրվեցին Արցախի պայքարին: Օրինակ, պատմության ֆակուլտետում ստեղծեցինք հատուկ ջոկատներ, որոնք թեև կովի չգնացին, սակայն մարզվում էին համալսարանի ֆիզդաստիարակության ամբիոնում: Հիշում եմ, թե ինչպես էինք ուրախացել, երբ «Նաիրիտի» պահեստներում գտանք կիսագինավորական հագուստ և կոշիկներ, քնապարկեր, որոնց մեծ մասը

բաժանվեց արդեն կոիվ գնացող համալսարանական տղաներին, այդ թվում նաև՝ «Տիգրան Մեծ» ջոկատին, որի կազմում համալսարանականներ չատ կային: Ուսանողներից մի քանիսն անընդհատ գնում-գալիս էին Արցախ, օգնություն էին տանում, այնտեղ որոշակի աշխատանք կատարում: Շատերը զինվորագրվեցին նորօրյա ազատամարտին՝ և՛ Վարդան Բախչյանը, և՛ Թաթուլ Կրպեյանը, և՛ շատ-շատերը: Գնացին՝ պաշտպանելու Արցախի արդար գործը: Դժբախտաբար, այդ ազատամարտում զոհվեցին շուրջ 30 ԵՊՀ-ականներ: Շուտով գումարվեց ևս մի արհավիրք՝ երկրաշարժը: Աղետի առաջին օրը համալսարանը երկու ավտոբուսով ջոկատներ ուղարկեց աղետի գոտի՝ մասնակցելու փրկարարական աշխատանքներին: Նոր արհավիրքը, իհարկե, շատ ընկճեց ժողովրդին, բայց չկոտրեց հանուն Արցախի պայքարը շարունակելու կամքը և վճռականությունը: Դրա վկայություններից էին արտակարգ իրավիճակի պայմաններում անցկացված կուսակցական ժողովը, այնուհետև համալսարանականների՝ հաջորդ օրվա միտինգը, երբ զինվորականությունը ռուս զնդապետի գլխավորությամբ եկավ, որպեսզի ցրի միտինգ-ժողովի մասնակիցներին: Անկասկած, ջարդ տեղի կունենար, եթե չլիներ կուսկոմիտեի քարտուղար Յուրի Մկրտումյանի վճռականությունը, ինչպես նաև զնդապետ Սուրկովի միջամտությունը: Համալսարանի կուսկոմիտեի քարտուղարը համալսարանի մուտքի մոտ կանգնեցրեց զինվորականներին: Սուրկովի հետ բանակցությունների արդյունքում զինվորականները հեռացան: 1988 թ. Յուրի Մկրտումյանը վճռական դեր էր կատարում համալսարանում տեղի ունեցող անցուղարձում: Բուհի ղեկավարությունը՝ ի դեմս ռեկտոր Սերգեյ Համբարձումյանի, պայքար էր մղում Մոսկվայում՝ Գերագույն խորհրդի նստաշրջանում: 1988 թ. նոյեմբերին՝ մեզ համար ծանր այդ օրերին, ժողովի ժամանակ հեռագիր կարդացվեց, որ Ղարաբաղում սկսվել են հայերի ջարդերը: Երեկոյան կողմ էր, ամբողջ դահլիճը լեփ-լեցուն էր, և ահավոր լարված մթնոլորտ էր տիրում:

Հիշարժան է համալսարանականների երթը, երբ ապրիլի 24-ին եռագույնները պարզած՝ գնացինք դեպի Ծիծեռնակաբերդ: Միակ պայմանը, որ Կենտկոմը մեր առաջ դրել էր, այն էր, որ

մենք լուեյայն անցնենք: Իհարկե, ՀԿԿ Կենտկոմն այդ ժամանակ իրեն խայտառակ ձևով էր պահում, թեև կային նաև ազնիվ մարդիկ, ովքեր դուրս եկան Կենտկոմի քաղաքականությունից, բայց Կենտկոմն ամեն դեպքում ժողովրդի հետ էր:

Համալսարանական մտավորականությունը պայքարի ավանգարդում էր: «Ղարաբաղ» կոմիտեի ղեկավար կազմում կային համալսարանականները: Համալսարանում ևս կազմակերպված խմբեր էին գործում. Պատմություն ֆակուլտետում ձևավորված խումբը ղեկավարում էր Լենդրուչ Սուրչուկյանը, ռադիոֆիզիկայի ֆակուլտետում՝ Յուրի Վարդանյանը և այլք: Չկար ֆակուլտետ, որտեղ այդպիսի խումբ ձևավորված չլիներ, չլինեին ակտիվ մասնակիցներ: Բոլորը վճռականորեն կանգնեցին Ղարաբաղյան շարժման դիրքերում. համալսարանը միասնական ուժ էր դարձել. ուսանող, աշխատող, դասախոս և նման հասկացություններ այս պայքարում կարծես չկային, բոլորը միասին էին:

Մեր մտավորականությունը, այո՛, կարողացավ առաջնորդել հասարակությունը: Շատ խնդիրներում մերոնք առաջամարտիկ էին՝ և՛ ժողովներում, և՛ փաստաթղթեր ստեղծելու հարցում, և՛ Ղարաբաղի մասին առաջին ծիծեռնակ հանդիսացող աշխատությունների ստեղծման, և՛ երթերի, միտինգների կազմակերպման գործում: Ղարաբաղ առաջին գնացողների ու մարտնչողների շարքերում ևս համալսարանականներ էին՝ թե՛ ուսանողներ և թե՛ դասախոսներ. Լեոնիդ Ազգալոյանն էր, Սիմոն Աչիբգյոզյանը, Թաթուլ Կրպեյանը և շատ ուրիշներ:

Արդեն նշեցի, որ մերոնք անընդհատ մեկնում էին Արցախ: Առաջին անգամ ֆակուլտետի գործընկերներին հետ Արցախ գնացի 1992 թվականին, այն ծանր շրջանում, երբ Շահումյանը հանձնել էինք, երբ ազերիները հարձակվելով առաջ էին գալիս: Նույնիսկ քիչ մնաց գնդակոծություն ենթարկվեինք: Բազում համալսարանականներ զինվորագրվեցին Արցախի գոյամարտին, մտան նոր կազմավորվող պաշտպանության բանակի շարքերը, իսկ այնուհետև նրանցից շատերը դարձան զինվորականներ և այսօր էլ աշխատում են պաշտպանության նախարարության համակարգում: «Ղարաբաղ» կոմիտեի ձերբակալությունից

հետո համալսարանականները ակտիվորեն պայքարում էին նրա անդամներին ազատ արձակելու համար: Արտակարգ իրավիճակների և պարետային ժամի ժամանակ ռեժիմին չենթարկվողներին, այդ թվում նաև համալսարանականներին բռնում, ձերբակալում էին: Յու. Մկրտումյանը մի ամբողջ ամիս առավոտյան գալիս էր համալսարան և սկսում էր բանակցել, որ մեր գործընկերներին ազատեր կայանքից: Ի պատիվ համալսարանականների՝ պետք է ասել, որ նրանք բարձր կամային հատկանիշներ ցուցաբերեցին և ոչ մի բանի առաջ չընկրկեցին, բոլոր դժվարությունները կարողացան արժանապատվորեն հաղթահարել: Կարծում եմ, որ Արցախյան գոյամարտում ԵՊՀ-ն յուրատեսակ կենտրոն էր, որը և՛ պայքարել գիտեր, և՛ պայքար ղեկավարել: ԵՊՀ-ն հաստատապես իր ուրույն դերն ունեցավ մեր նորանկախ պետությունից ստեղծման գործում:

ԵՊՀ արևելագիտության ֆակուլտետի դեկան, պրոֆեսոր ԳՈՒՐԳԵՆ ՄԵԼԻՔՅԱՆ

Արցախյան շարժման սկզբից համալսարանը եռում էր: Ես սիրահարված եմ արցախահայությունը, երբ տեսա նրա վերաբերմունքը հողի ու մարդու նկատմամբ, հիրավի, անկեղծորեն սիրահարվեցի: Կարծում եմ՝ դա նրանից է, որ Արցախի մելիքները պետականության կրողներ էին, և պետականության նշույլներ կային այդ հողում: Բոլոր դեպքերում շատ ավանդապահ, ավանդապաշտ, հայրենիքը սիրող, նվիրական մարդիկ են արցախահայերը: Ապացույց, երբ շարժումը գաղափարական պայքարից վերաճեց պատերազմի, որի հրահրողն էլ, անշուշտ, Աղբբեջանն էր, արցախցիները ոտքի կանգնեցին և չքեցին իրենց հողը, սա շատ կարևոր է: Ինչևէ, այդ ժամանակ՝ 1988 թ., համալսարանում եռուզեռ էր: Եվ մեր ֆակուլտետը առաջատար էր: Ես հիշում եմ, 1988 թ. մայիսն էր, թվում էր՝ արդեն շարժումը դեպի վայրէջք էր գնում: Ժաննա Գալստյանը Ղարաբաղից եկավ, ելույթ ունենացավ Չարենցի անվան դահլիճում: Հենց այդտեղից մենք գնացինք նստացույցի՝ Օպերայի բակ, և նստեցինք աստիճանների վրա: Նախարարների խորհրդի նախագահը Ֆադեյ Սարգսյանն էր, տեղակալը՝ Վլադիմիր Մովսիսյանը: Ֆ. Սարգսյանի հանձնարարությամբ Վ. Մովսիսյանը ընդունեց մեզ: Մենք այդ ժամանակ պահանջ էինք դնում, որ հեռուստատեսությունը և նաև մյուս լրատվամիջոցները խոսեն Արցախի մասին, ճշմարիտ տեղեկություններ տան: Բայց Արցախի մասին չէին ուզում խոսել: Այնուհետև վերադարձանք, նստացույցը շարունակվեց մինչև լույս, առավոտյան բանասերներին միացան նաև համալսարանի ֆիզիկոսներն ու մաթեմատիկոսները, որոնք շատ ակտիվ էին: Եվ, իմ կարծիքով, սկսվեց շարժման երկրորդ փուլը, որն արդեն վերելք էր: Ես որոշ օգնություն էի տանում նստացույցի մասնակիցներին՝ հաց, պանիր, երչիկ և այլն: Ասում են, թե այն ժամանակ

ինձ շատ են նկարել Պետանվտանգության կոմիտեից: Բոլորը գիտեին, որ ես կոմունիստ եմ, ես Իրանից եմ կոմունիստ եկել, կուսակցության անդամ եմ եղել Իրանում, ընդհատակ եմ տեսել, դատապարտվել եմ, բայց ինձ համար Հայրենիքը ուրիշ հասկացություն էր: Ես այստեղ արդեն լրիվ ուրիշ դաստիարակություն էի ստացել: Այդ ժամանակ էլ մեր ֆակուլտետի կուսակազմակերպությունը քարտուղարն էի: Կարծում եմ, որ համալսարանականներն իրենց շատ բարձր պահեցին այդ ժամանակ: Հետո եկավ արդեն 1990 թվականը: Ասեմ նաև, որ մինչ այդ մենք 1600 ծառ տարանք Արցախ, «Լազ» մեքենայով Կիրովաբադով* գնացինք դեպի Մաճկալաչեն: Խորհրդանշական է, որ առաջին դպրոցը Մեսրոպ Մաշտոցը հիմնադրել է Ամարասի ձորակում: Ես այդ ժամանակ ընտրվել էի «Ամարաս» բարեգործական կազմակերպության վարչության անդամ, որի անդամներն էին նաև Արմեն Հովհաննիսյանը, Ռոբերտ Ամիրխանյանը և ուրիշներ: Եվ այդտեղ ծանոթացել էի Մաճկալաչենի գյուղապետ Արմիկ Մելքույանի հետ, որը հետագայում դարձավ շտաբի պետ. մի հրաշալի անձնավորություն: Գնացինք, ծառատունկ կազմակերպեցինք: Առաջին համալսարանականները, որ Ղարաբաղում ծառ են տնկել, մենք ենք եղել: Նաև համերգներով հանդես եկանք: Եվ այդպես կապվեցինք այդ հողին: Հետո ավելի ծանր ժամանակներ եկան: Ես ունեի մի գերազանցիկ ուսանող՝ Սարգիս Գալստյան՝ թուրքագիտության բաժնում: Նրան առաջարկեցի, որ ասպիրանտուրա ընդունվի, քանի որ պակաս կարևոր չէ լավ լեզու իմանալը, հատկապես թուրքերեն: Չհամաձայնեց և ասաց, որ պիտի գնա ու կովի: Եվ գնաց, կովեց՝ ի պատիվ իրեն: Ձենքը ձեռքին պաշտպանեց այդ հողը: Այսօր ղեկավարում է մի կենտրոն, որը օգնում է հղի կանանց. Նաջարյաններն** են ստեղծել... դե, ստեղծել եմ ես, բայց ֆինանսավորել են նրանք: Այդ կենտրոնի պատմությունը շատ հետաքրքիր է. մենք ուղղաթիռով գնում էինք Ղարաբաղ. այն չըջափակման մեջ էր. հաղորդակցվելու միակ ճանապարհն ուղղաթիռն էր: Մենք մեզ հետ տանում էինք սնունդ

* Պատմական Գանձակ քաղաքը:

** Հայ բարերար բժիշկների ընտանիք Բոստոնից:

և վառելանյութ: Ես երկու անգամ նաև ինքնաթիռով եմ վառելանյութ տարել: Օգնություն տվեցի մի կնոջ, ասացի՝ խնդրում եմ, ստացեք, ասաց, որ իրենք այդքան էլ օգնության կարիք չունեն, չանհանգստանանք. իր ամուսնու հայրը կոպում է, ամուսինը Փիդայի է, իսկ երկու երեխաները, որ իր կողքին են, Փիդայի են դառնալու, իսկ հետո ավելացրեց. «մեկն էլ փորումս ունեմ»:

Ահա թե որն է հզոր մարդը, հզոր հայ կինը, ազգը պահող կինը: Իմ մեջ միտք հղացավ, թե ինչ կարելի է անել, որ հղիներին օգնենք: Եվ այդ կենտրոնը բացեցինք, ավելի լավ մարդ, ավելի ճիշտ մարդ, որը կղեկավարեր այդ կենտրոնը, քան Սարգիսը, չկար:

Կարծում եմ՝ բուն պատերազմը Գետաչենից հետո սկսվեց: 1991 թ. մայիսի կեսերն էին: Ես անընդհատ կապի մեջ էի Արցախի հետ: Այդ ժամանակ ՀՀ ներկայիս նախագահ Սերժ Սարգսյանը պաշտպանության նախարար էր: Հաղորդակցության առաջին միջոցները ես եմ բերել: Այսօր շատ մարդիկ կխոսեն, բայց փաստաթղթեր կան: Ծատ մարդիկ կասեն... դե հնարավոր է մեկ-երկու... տասը հատ բերել են՝ փառք իրենց: Բայց մասշտաբային չափերով՝ մենք ենք բերել: Դա այնքան անհրաժեշտ էր, այնքան կարևոր, որ Մոնթեն ինձ ասում էր՝ մեկ հատ «Ալենկո» տուր, երկու հատ տանկ կտամ քեզ: Մոնթեն, որ խելագարվում էր ռազմատեխնիկայի համար... Մոնթեն իմ պաշտելի մարդն է: Ծարժման սկզբին մենք Արցախից բերում էինք չոր թուփ, մասուր, ուրց, թիթի օղի և աճուրդի էինք հանում: Մարդիկ մեծ ոգևորությամբ մասնակցում էին աճուրդին: Ասում էի՝ Արցախի ձագուկների նուրբ մատիկներով է հավաքված այս մասուրը, այս թուփը իրենք են չորացրել: Եվ գնում էին մեծ գումարներով: Եվ այդ ամբողջ գումարը գնում էր, անչուչտ, շատ կարևոր տեղ, ծախսվում էր շատ սուրբ ու նվիրական գործի համար: Մարդկանց մեջ մաքրությունը շատ բարձր էր: Դա, իրոք, հայերիս համար շատ սուրբ գործ էր: Համալսարանականները ինձ ոգևորում էին: Պատերազմի ընթացքում մենք բրդյա թելեր ունեինք, իմ նախաձեռնությամբ սկսեցինք զինվորների համար գործել գուլպաներ և գլխարկներ... Եվ դա անում էին ԵՊՀ ուսանողները: Հազարավոր գուլգ գուլպա, նաև գլխարկ էր գործվում: Այդ ժամանակ կամավոր զինվորներ էին, բանակ չկար, իսկ կամավոր

րական ջոկատները առավել ևս օգնության կարիք ունեին, քանի որ պետական հոգածություն դեռևս չկար:

Համալսարանում շատերն էին այս գործին նվիրված: Ես լրիվ ուրիշ ճակատով էի մասնակցում, բայց բոլորի հետ էի: Հետո սկսվեց արդեն զենքի մատակարարումը, արկերի տեղափոխումը: Ուսանողները կանգնած էին մեր մեջքին, մենք՝ նրանց, նրանք հանդուրժում էին նաև մեր կողմից դասերի բացթողումները: Նրանք մեզ հասկանում էին: Մենք իրավունք չունեինք նրանց դասերի փոխարեն ուրիշ բան անել, սակայն նրանք մեզ հասկանում էին: Իսկ դա նշանակում է, որ իրենք մեր մեջքին կանգնած էին: Մինչև այսօր էլ այդպես է: Մի քանի փոքրիկ հայտարարություն էր արվում, և ուսանողները հավաքվում էին: Այսօր էլ ծառատունկի գնալիս այդպես ենք անում, և ուսանողները հերթագրվում են, որպեսզի գնան Արցախ՝ ծառատունկի:

**ԵՊՀ ֆիզիկայի ֆակուլտետի պինդ մարմնի ֆիզիկայի
ամբիոնի վարիչ, ՀՀ ԳԱԱ թղթակից անդամ,
պրոֆեսոր ԱԼԲԵՐՏ ԿԻՐԱԿՈՍՅԱՆ**

Ես, իրոք, այդ ժամանակների ականատեսն եմ: Կարող եմ ասել, որ Համալսարանը նախապատրաստված էր այդ դեպքերին: Ազգային հարցերի տեսանկյունից Համալսարանը տարբերվել է մյուս բուհերից, քանի որ այստեղ կենտրոնացած են եղել մտավորականներ, ովքեր հիմնականում ունեցել են ազգային մտածելակերպ: Համալսարանում դեռևս 1980-ական թվականներից գործել է հայ մշակույթի ակումբ, որի շատ անդամներ հետագայում դարձան արցախյան շարժման ականավոր ներկայացուցիչներ (Լևոն Տեր-Պետրոսյան, Վազգեն Մանուկյան, Բարկեն Արարքյան, Դավիթ Վարդանյան և ուրիշներ), ուստի պատահական չէ, որ Համալսարանականները միշտ մի քայլ առաջ են եղել, քան մյուս բուհերի ուսանողները և աշխատակիցները: Իհարկե, հնարավոր է, որ այս հարցում ես փոքր-ինչ սուբյեկտիվ եմ: Ասվածը հիմնավորելու համար նշեմ, որ, օրինակ, Բժշկական ինստիտուտը* շարժման սկզբնական փուլում ավելի քիչ ակտիվ էր: Օպերայի հրապարակում առաջին միտինգի օրը պատմում էին, որ Բժշկական ինստիտուտի ղեկավարությունը փակել է դռները, որ ուսանողները չգնան միտինգի:

Շատ լավ եմ հիշում 1988 թ. փետրվարի 20-ը: Լուր տարածվեց, որ Օպերայի բակում հավաք է կազմակերպվել «կանաչների», ատոմակայանի, կաուչուկի գործարանի վերաբերյալ, բացի դրանցից, Ղարաբաղի հարցն էլ էր քննարկվելու: Հիշում եմ այդ օրը կուսակցական և կոմերիտական կոմիտեների աշխատողների վարքը. շատ զարմացած էին և չփոթված: Վազվզում

էին միջանցքներով՝ ուսանողներին հայտնելով, որ ժամը երկուսին ԵՊՀ մեծ դահլիճում ցուցադրվելու է «Окно в спальню» գեղարվեստական կինոնկարը (այդ նույն ժամին միտինգն էր նշանակված): Նրանց կարծիքով, այդ կինոնկարը պետք է ուսանողներին հետաքրքրեր և հետ պահեր միտինգից: Սակայն ուսանողները մեծ խմբերով դուրս էին գալիս համալսարանից և գնում Օպերայի հրապարակ:

Մեր ուսանողները հենց սկզբից էլ մասնակցել են նստացույցերին, որոնք տարերայնորեն կազմակերպվել էին Օպերայի բակում. այնտեղ կային նաև ուսանողներ մանկավարժական ինստիտուտից*: Շուտով բոլորիս համար սովորություն դարձավ գործի գնալիս կամ գալիս անպայման օպերայի հրապարակով անցնել և նորություններ իմանալ:

Հիշում եմ, որ ԼՂՀՄ մարզային խորհրդի որոշումից հետո սկսվել էր հայկական ավտորուսների ջարդուխուրդը: Այդ ավտորուսները միշտ գալիս էին օպերայի բակ. քարերով խփված ջարդված «Իկարուս»-ներ էին:

Անմոռանալի է Նորհրդային Միության իշխանությունների այն ժամանակվա վարքը. ինչպես էին վերաբերվում Հայաստանում տեղի ունեցող դեպքերին, Մ. Գորբաչովի հայտարարությունները «խուլիգանների», «հայ էքստրեմիստների մասին»: Մի բան էինք տեսնում մեր աչքով, նույն օրը Մոսկվայից հեռուստատեսությունը լրիվ այլ բան էինք լսում և տեսնում: Ռուսական թերթերը գրում էին, խորհուրդներ տալիս «մեծ եղբոր» կողմից:

Մեծ էր ուսանողների ոգևորությունը, բայց դասախոսներն էլ պակաս ոգևորված չէին: Համալսարանի ֆակուլտետներում անընդհատ նիստեր էին տեղի ունենում, անընդհատ որոշումներ էին կայացվում, որոնք ուղարկվում էին ամենատարբեր հասցեներով, հիմնականում՝ կենտրոնական թերթերին: Դասախոսները երբեք չեն արգելել ուսանողներին գնալ ցույցերի: Սակայն,

* Այժմ Երևանի Մ. Հերացու անվ. պետական բժշկական համալսարան:

* Այժմ Ն. Արուսյանի անվ. Հայկական պետական մանկավարժական համալսարան:

եթե նույնիսկ արգելեին, ուսանողները, միևնույնն է, գնալու էին: Դա այնպիսի հարց էր, որ ամբողջ ազգին էր վերաբերում, և տարբերություն չկար ուսանողի և դասախոսի միջև:

Եթե չեմ սխալվում, 1988 թ. նոյեմբերի 24-ին խորհրդային իշխանությունները զորք մտցրին Երևան, հայտարարվեց հատուկ դրուժյուն, և իշխանության փաստացի տերը դարձավ զինվորականությունը: Երևանի զինվորական պարես նշանակվեց գեներալ Մակաչովը:

Բոլոր միտինգներն ու հավաքներն արգելվեցին: Դեկտեմբերին ձերբակալվեց «Ղարաբաղ» կոմիտեի անդամների մեծ մասը, մյուսները ձերբակալվեցին 1989 թ. հունվարի սկզբներին: Օրջելտիվ տեղեկատվություն ստանալը չափազանց դժվարացավ: Այս պայմաններում համալսարանը փաստորեն դարձավ շարժման ոգին պահպանող կենտրոններից մեկը: Այդ օրերին մարդիկ գալիս էին համալսարան՝ տեղեկանալու Արցախում կատարվող իրադարձությունների մասին: Նրանք հավատում էին համալսարանին: Կցանկանայի հատուկ նշել համալսարանի կուսկոմիտեի առաջին քարտուղար Յուրի Մկրտումյանի մեծ աշխատանքն այդ ծանր շրջանում, ում հաջողվեց զինվորական դրուժյան պայմաններում պահպանել համալսարանի հարաբերական ազատությունը:

Իմ կարծիքով, համալսարանի մտավորականությունը, իրոք, զգալի դեր կատարեց և՛ ժողովրդի լուսավորման, և՛ պրակտիկ գործում: Հիշում եմ, որ համալսարանում կազմակերպվել էր 15-հոգանոց խորհուրդ, որն զբաղվում էր ամեն տեսակի հարցերով՝ սկսած դրամահավաքից և վերջացրած գեներ հայթայթելով: Ղեկավարն էր պրոֆեսոր Գ. Փանոսյանը՝ կենսաբանության ֆակուլտետից, անդամներն էին՝ Գ. Մելիքյանը, Ն. Գալստյանը, Ֆրիկ Մելիք-Աղամյանը, Ռ. Տոնոյանը, Վ. Պետրոսյանը (ԵՊՀ գլխավոր հաշվապահ), Յու. Մկրտումյանը և էլի ուրիշներ: Մի անգամ Գ. Փանոսյանը որոշակի գումար տվեց, որ մի քանի հոգով գնանք ինքնաձիգ գնելու: Ընդ որում, ինքնաձիգ վաճառողներն էլ կոմերիտմիության կենտրոնական կոմիտեից էին: Մեզ ասացին, որ ինչ-որ մեկի հետ պայմանավորվել են, որն ինքնա-

ձիգ պետք է բերեր 40 թե 50 հազար ռուբլով: Պարզվեց, որ խաբել են:

Ֆակուլտետներում բոլորն ինչ-որ բան անում էին: Օրինակ՝ մեր ֆակուլտետում, տարբեր սենյակներում հրացանների համար կոտորակ էին պատրաստում, քանի որ այն ժամանակ հիմնական գենքը որսորդական հրացանն էր: Կապարե գնդակներ էինք ձուլում Արցախի համար: Հատկապես ուզում եմ հիշատակել ընդհանուր ֆիզիկայի ամբիոնի աշխատակից, հանգուցյալ Միսակ Մարտիրոսյանին և մեր ամբիոնի աշխատակից, վաղամեռիկ Արմանդ Ռոստոմյանին, ովքեր ֆակուլտետի աշխատակիցների հետ պատրաստել էին հատուկ կաղապարներ և միաժամանակ շատ գնդակներ էին ձուլում, որոնք այնուհետև տոպրակներով, հատուկ մարդկանց միջոցով ուղարկվում էին Արցախ: Յու. Մկրտումյանի ջանքերով Եղեգնաձորից թիկնոցներ (յափնջիներ) բերվեցին: Մեր ամբիոնում պատրաստած կաղապարներով դրանցից որսորդական հրացանների համար խից (ռեւոլ) էինք կտրում: Հազուստ էլ էինք հավաքում և ուղարկում Արցախ: Օգնության հիմնական հոսքը սկսվեց երկրաչարժից հետո՝ հազուստ, սնունդ և այլն: Այդ ժամանակ համալսարանի ղեկավարության ձեռքերը մի քիչ «կապված» էին, և չէր կարող ամեն ինչով մեզ օգնել, բայց չէր էլ խանգարում: Որքան ինձ հայտնի է, քիմիական ֆակուլտետում էլ վառողի արտադրության հետ կապված գործեր էին արվում:

Շարժման առաջին օրերին և շաբաթներին մտածում էինք, որ մի քանի ամիս հետո, մի քանի տարի անց Արցախի հարցը վերջնականապես և արդարացիորեն լուծված կլինի: Եղան դժվարագույն տարիներ, հազարավոր զոհեր և փայլուն հաղթանակներ: Ստեղծվեց Հայաստանի Հանրապետությունը՝ մեր երազանքների մարմնացումը: Սակայն շարժման սկզբից 23 տարի անց էլ դեռևս Արցախի հարցը շարունակում է մնալ մեծ տեղությունների աշխարհաքաղաքական խաղերի առարկա:

**ԵՊՀ մաթեմատիկայի և մեխանիկայի ֆակուլտետի
Հանրահաշվի և երկրաչափության ամբիոնի
դոցենտ ՆՈՐԻԿ ԳԱԼՍՅԱՆ**

Մինչև արցախյան շարժումն արդեն պատմության ֆակուլտետը իր կուսակցական կազմակերպության ժողովում քննարկել և որոշում էր ընդունել Արցախի վերաբերյալ և նամակով դիմել էր ԽՄԿԿ կենտկոմ՝ կոնկրետ հասցեագրված Մ. Գորբաչովին: Փաստորեն նա բարձրացրել էր Արցախը Հայաստանի հետ վերամիավորելու հարցը: Եվ պատմաբանները այն հիմնավորել էին գիտական փաստարկներով: Այդ գործում ակտիվ դերակատարում ունեին նաև Յուրի Մկրտումյանը և Լենդրուչ Խուրչուդյանը: Դա տեղի ունեցավ 1987 թ. հունիսի վերջերին:

Այնուհետև, երբ սկսվեց շարժումը, երկրորդ օրը ԵՊՀ մեծ դահլիճում տեղի ունեցավ համալսարանի կոլեկտիվի ընդհանուր ժողով, որը կազմակերպել էին մաթեմատիկոսները: Բավականին լուրջ ժողով էր, Կենտկոմից վազեցին եկան: Ժողովը նախագահում էր Ֆրիկ Մելիք-Աղամյանը: Ամբողջ դահլիճը լեփ-լեցուն էր: Ժողովում ընդունվեց որոշում, խմբագրվեց և ուղարկվեց ԽՄԿԿ կենտկոմ: Դրանից հետո սկսվեց շատ ակտիվ շարժում: Ընդ որում, այդ շարժման մեջ իր ուրույն տեղն ունեցավ համալսարանը: Դա հայրենասիրական շարժում էր: Իհարկե, հետո ՀՀԾ-ն պղտորեց այդ շարժումը՝ հենց իր առաջին համագումարից սկսած: 1988 թ. նոյեմբերի 24-ին, երբ Մոսկվայից եկան և հատուկ դրուժյուն հայտարարեցին, հաջորդ օրն ամբողջ թափորը օպերայի բակ գնալու փոխարեն եկավ համալսարան: Ամբողջ բակը, դահլիճը լեփ-լեցուն էր: Երբ խորհրդային զորքերի հրամանատարը եկավ և ուզում էր ժողովը ցրել, Մկրտումյան Յուրին թույլ չտվեց: Նա շատ համարձակ մարդ էր: ԵՊՀ-ում շատ ձեռքակալություններ նա կանխեց (նա մեծ աշխատանք կատարեց, որպեսզի չկրկնվեն 1937 թ. ձեռքակալությունները):

ԵՊՀ կուսակցական կոմիտեն, փաստորեն, դարձել էր շարժման կենտրոն: Կուսակցական կոմիտեն օգնում էր նաև Սպիտակի երկրաչափից տուժածներին. ջոկատներ էր ուղարկում, որոնք տեղում մասնակցում էին փրկարարական աշխատանքներին:

1989 թ. կեսերից սկսվեցին զինված բախումները, որոնք հետագայում վերածվեցին պատերազմի: Ինչքան էլ «Ղարաբաղ» կոմիտեն ցանկանում էր սահմանադրական ճանապարհով լուծել հարցը, բոլորս գիտակցում էինք, որ դա հնարավոր չէ: Սումգայիթից հետո ամեն ինչ պարզ էր: Սումգայիթից հետո արդեն համալսարանականները՝ Ֆրիկ Մելիք-Աղամյանը, ես և ուրիշներ, հավաքվեցինք և սկսեցինք քննարկել, թե ինչով կարող ենք օգնել զինված պայքարին: 1989 թ. կեսերին համալսարանում կազմավորվեց հատուկ հանձնաժողով, որտեղ ընդգրկված էին Սերգեյ Ալեքսանդրի Համբարձումյանը (ակադեմիկոս, ԵՊՀ ռեկտոր), Լենդրուչ Խուրչուդյանը (հայ ժողովրդի պատմության ամբիոնի վարիչ), Յուրի Մկրտումյանը (ազգագրագետ, դոցենտ, ԵՊՀ կուսկոմիտեի քարտուղար), Գարեգին Փանոսյանը (պրոֆեսոր, գեներալի կապիտանի վարիչ), Ռաֆիկ Տոնոյանը (կիրառական մաթեմատիկայի և ինֆորմատիկայի ֆակուլտետի ղեկան), Ֆրիկ Մելիք-Աղամյանը (դոցենտ) և ես՝ Նորիկ Գալստյանս (հանձնաժողովի նախագահ): Հանձնաժողովը հիմնականում զբաղվում էր մարտական ջոկատներին օգնություն ցուցաբերելու կազմակերպական հարցերով՝ սկսած հագուստից, վերջացրած զենք-զինամթերքով: Մարտակերտի Ազատագրական բանակի (գլխավոր հրամանատար՝ Լ. Ազգալոյան) սպասարկման հարցերը իր վրա էր վերցրել համալսարանի կոլեկտիվը: Չկար մեկ այլ կազմակերպություն Հայաստանում, որը կարող էր համալսարանի հետ մրցել այդ հարցում: Համալսարանականները շատ լուրջ ներդրում ունեն Արցախյան պատերազմում տարած հաղթանակում: Մենք օգնություն ենք ուղարկել Արցախ, Հայաստանի չրջաններ: Պաշտպանության կոմիտեին օգնել ենք զինամթերքի բավականին մեծ պաշարով: Օգնության չափի մասին պատկերացում կազմելու համար բավական է նշել, որ համալսարանը հայթայթել է 1200 ձեռք զինվորական հագուստ, որի մեջ մտնում էին բաձկոն, տաբատ, զինվորական կոշիկներ և գլխարկ: Իսկ այնուհետև համալսարանում կազմակերպեցինք և

Միսաք Մարտիրոսյանի ջանքերով կարեցինք մոտ 8000 անձ-
 րևանոց: Արցախ ենք ուղարկել նաև քնապարկեր, վրաններ: Այդ
 հարցում համալսարանին շատ է օգնել «Անդրնավթագազին»
 տրեստը, որի ղեկավարն էր Սենիկ Վազգենի Գևորգյանը: Նա
 բազմաթիվ անգամ օգնել է սննդով, հագուստով, վրաններով,
 քնապարկերով, և այդ ամենը «Կամազ» մեքենաներով տե-
 դափոխվում էր Արցախ: Մենք շատ ենք օգնել Գետաչենին:
 Գետաչենը ստացել է օգնություն ըստ պահանջի:

Հանրապետական կուսակցության կազմում ստեղծվեց «Ան-
 կախություն բանակ» ռազմական միավորումը, որի հրամանա-
 տարն էր համալսարանական Լեոնիդ Ազգալոյանը: 1990 թ.
 աշնանը Գերագույն խորհրդի նիստում դրվեց հետևյալ հարցը՝
 արգելել կուսակցություններին զինված ջոկատներ պահել: Եվ
 Հանրապետական կուսակցության նախագահ Աշոտ Նավասարդ-
 յանը Գերագույն խորհրդի նիստում հրաժարվեց զինված ջոկատ
 պահելուց և հայտարարեց ջոկատի լուծարումը: Այդ ժամա-
 նակվանից ջոկատի ղեկավարությունը իր վրա վերցրեց ԵՊՀ
 կոլեկտիվը:

Ազատագրական բանակը սկզբում գտնվում էր Վարդենի-
 սում, Շահումյանում, հետո անցավ Մարտակերտ: Մարտակեր-
 տի տարածքը Արցախի 40 տոկոսն է կազմում, երեք կողմից
 շրջապատված էր թուրքերով: Եվ քանի Լեոնիդ Ազգալոյանն էր
 ղեկավարում այդ տարածքի պաշտպանությունը, թշնամու
 նույնիսկ մի տանկ չի հատել Մարտակերտի սահմանները:

Ակտիվ էին նաև քիմիական ֆակուլտետի դասախոսները,
 օրինակ՝ դոցենտ Հելբիկ Հակոբյանը և Կարապետ Դավթյանը
 միասին քիմիական ֆակուլտետում Հայաստանում առաջինը
 սինթեզեցին հրթիռային վառելանյութ: Հետո Կարապետ Դավթ-
 յանը ուզում էր գերհզոր ուումը ստեղծել, չկարողացանք գտնել
 բենզին, որին խառնված չլինեին ծանր նյութեր: Պարզվում է, որ
 բենզինին արձիճ են խառնում, որպեսզի չպոլիմերացվի:

Այդ տարիներին համալսարանի ուսանողությունը նույնպես
 չատ ակտիվ էր՝ նվիրված Հայրենիքի ազատագրման գաղափա-
 րին:

ԲԱԺԻՆ ԵՐՐՈՐԴ

**ԱՐՑԱԽՅԱՆ ԳՈՅԱՊԱՅՔԱՐԻՆ
 ԵՊՀ-Ի ՄԱՍՆԱԿՑՈՒԹՅՈՒՆԸ
 ԼՈՒՍԱԲԱՆՈՂ ՓԱՍՏԱԹՂԹԵՐ**

1988

№ 1

ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆ

Երևանի պետական համալսարանի կոլեկտիվի 1988 թ. փետրվարի 24-ի ընդհանուր ժողովի մասին

Ժողովը նվիրված էր Լեոնային Ղարաբաղի Ինքնավար Մարզում և նրա շուրջը տեղի ունեցող իրադարձություններին:

Ելույթ ունեցողները մասնավորապես նշեցին, որ Լեոնային Ղարաբաղում և նրա շուրջը տեղի ունեցող իրադարձությունները օբյեկտիվորեն չեն լուսարանվում և մեկնաբանվում մասսայական ինֆորմացիայի կենտրոնական միջոցների կողմից, որը և ապակողմնորոշում է սովետական հասարակայնությանը: Հատկապես ընդգծվեց, որ ԼՂԻՄ-ի մարզային սովետի որոշումը՝ «ԼՂԻՄ-ը Ադրբեջանական ՍՍՀ-ի կազմից Հայկական ՍՍՀ-ի կազմ հանձնելու համար Ադրբեջանական ՍՍՀ և Հայկական ՍՍՀ Գերագույն սովետների առջև միջնորդելու մասին», ոչ թե հայ բնակչության սոսկ մի մասի ցանկության արդյունքն է՝ հրահրված իբր առանձին ծայրահեղական անձանց և ազգայնական տարրերի «անպատասխանատու կոչերով», ինչպես դա ներկայացվում է պաշտոնական հաղորդագրություններում, այլ ԼՂԻՄ-ի հայ բնակչության կամքի արտահայտությունը:

Ժողովը գտավ, որ պետք է հանվի ԼՂԻՄ-ի մարզային սովետի ղեկուսատների հասցեին արված ազգայնականության և ծայրահեղականության անհիմն մեղադրանքը: Ժողովի որոշման մեջ հայտնվում է անհամաձայնություն ՏԱՍՍ-ի փետրվարի 21-ի հաղորդագրության այն դրույթին, որ ռեգիոնում գոյու-

Թյուն ունեցող ազգային-տերիտորիալ կառուցվածքի վերանայմանն ուղղված գործողություններն ու պահանջները հակասում են Հայկական ՍՍՀ և Ադրբեջանական ՍՍՀ աշխատավորների ինտերնացիոնալ շահերին, վնաս հասցնում ազգամիջյան հարաբերություններին, և այն միտքն է արտահայտվում, որ հարցի դրական լուծումը միայն կամրապնդի երկու ժողովուրդների եղբայրական բարեկամությունը:

«Համոզված ենք,- ասված է որոշման մեջ,- որ ադրբեջանական ժողովուրդը հանդես կբերի հիշյալ հարցի խոր ըմբռնում, սթափություն և բարյացկամություն»:

Եվ քանի որ ՍՍՀՄ միութենական հանրապետությունների սահմանների փոփոխություններ նախատեսված են ՍՍՀՄ հիմնական օրենքով՝ Լեոնային Ղարաբաղի Ինքնավար Մարզի մարզային սովետի որոշումը՝ «Ընդառաջելով ԼՂԻՄ-ի աշխատավորների ցանկություններին, խնդրել Ադրբեջանական ՍՍՀ Գերագույն սովետին ու Հայկական ՍՍՀ Գերագույն սովետին՝ խոր ըմբռնման զգացում դրսևորել Լեոնային Ղարաբաղի հայ բնակչության իղձերին և լուծել ԼՂԻՄ-ը Ադրբեջանական ՍՍՀ-ի կազմից Հայկական ՍՍՀ կազմ հանձնելու հարցը» լիովին համապատասխանում է ՍՍՀՄ սահմանադրության հիմնադրույթներին, ժողովը գտավ, որ ԼՂԻՄ-ի հայ բնակչության բարձրաց-

* ՍՍՀՄ Սահմանադրության 78-րդ հոդվածում նշված է, որ միութենական հանրապետության տարածքը չի կարող փոփոխվել առանց նրա համաձայնության: Միութենական հանրապետությունների միջև սահմանները կարող են փոփոխվել համապատասխան հանրապետությունների փոխադարձ համաձայնությամբ, որը ենթակա է ՍՍՀ Միության հաստատմանը:

КОНСТИТУЦИЯ (Основной закон) СОЮЗА СОВЕТСКИХ СОЦИАЛИСТИЧЕСКИХ РЕСПУБЛИК [отрывок взят с сайта <http://www.hist.msu.ru/ER/etext/cnst1977.htm>]

Принята на внеочередной седьмой сессии Верховного Совета СССР девятого созыва 7 октября 1977 г.

Статья 78. Территория союзной республики не может быть изменена без ее согласия. Границы между союзными республиками могут изменяться по взаимному соглашению соответствующих республик, которое подлежит утверждению Союзом ССР.

րած հարցը չի կարող փակվել և պետք է քննարկվի ու լուծվի սահմանադրական կարգով, որը կհամապատասխանի ներկայումս մեր երկրում իրականացվող վերակառուցման, դեմոկրատացման և հրապարակայնությունից ոգուն, ինչը և միահամուռ ու լիովին պաշտպանում է Երևանի պետական համալսարանի բազմահազարանոց կոլեկտիվը:

Ժողովը հավատում է, որ առաջացած խնդիրները կլուծվեն լեհիսյան սկզբունքայնությամբ ու օբյեկտիվությամբ, և վստահեցնում է ՍՄԿԿ Կենտկոմին, որ Երևանի պետական համալսարանի բազմահազարանոց կոլեկտիվն այսուհետև ևս կպահպանի բարձր կարգապահություն և ուսումնադաստիարակչական ու գիտահետազոտական աշխատանքներում կհասնի նոր նվաճումների, կպայքարի վերակառուցման գաղափարների իրականացման համար:

«Երևանի համալսարան», 12 մարտի 1988 թ.

№ 2

**ԴԻՄՈՒՄ
ԱԴԻԲԵԶԱՆԻ ԵՎ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ
ԱՇԽԱՏԱՎՈՐՆԵՐԻՆ, ԺՈՂՈՎՈՒՐԴՆԵՐԻՆ**

[26 փետրվարի 1988 թ.]

Թանկագին ընկերներ:
Դիմում եմ ձեզ Լեոնային Ղարաբաղում և նրա շուրջ ստեղծված իրադարձությունների կապակցությամբ:

Բարձրացվել է այդ ինքնավար մարզն Ադրբեջանական ՍՍՀ-ից Հայկական ՍՍՀ-ի կազմի մեջ անցնելու հարցը: Դրան հաղորդվել է սրություն ու դրամատիկություն, որոնք հանգեցրել են լարվածության և անզամ օրենքի չրջանակներից դուրս եկող գործողությունների:

Անկեղծ ասեմ. ՍՄԿԿ Կենտկոմն անհանգստացած է իրադարձությունների նման զարգացումից, այն հղի է ամենալուրջ հետևանքներով:

Մենք կողմնակից չենք այն բանի, որ խուսափենք տարբեր գաղափարների ու առաջարկությունների բացահայտ քննարկումից, բայց դա հարկավոր է անել հանգիստ, դեմոկրատական պրոցեսի և օրինականության չրջանակներում, թույլ չտալով, որ նվազագույն իսկ չափով վնասվի մեր ժողովուրդների ինտերնացիոնալիստական համախմբվածությունը: Ձի կարելի ժողովրդի ճակատագրի անչափ լուրջ հարցերը ենթարկել տարերքի և հույզերի կամքին:

Շատ կարևոր են սեփական հոգսերը գնահատել ոչ միայն տեղական պայմանների առումով, այլև հաշվի առնելով երկրում ծավալված հեղափոխական նորացված պրոցեսները:

Այո, մեր կյանքում չլուծված պրոբլեմներ կան, բայց երկպառակությունների և միմյանց նկատմամբ ժողովուրդների անվստահությունների բորբոքումը միայն նրանց կխանգարի դրանց լուծմանը: Դա կհակասեր մեր սոցիալիստական սկզբունքներին և մեր բարոյականությանը, սովետական մարդկանց բարեկամության ու եղբայրության ավանդույթներին:

Մենք ապրում ենք բազմազգ երկրում, ավելին, բոլոր հանրապետությունները, բոլոր մարզերը, անգամ քաղաքներն ու ավանները մեզանում բազմազգ են: Եվ լենինյան ազգային քաղաքականության իմաստն այն է, որ յուրաքանչյուր մարդ, յուրաքանչյուր ազգ կարողանա ազատորեն զարգանալ, որ յուրաքանչյուր ժողովուրդ կարողանա բավարարել իր պահանջները, մայրենի լեզվում ու մշակույթում, սովորույթներում ու հավատալիքներում:

Սոցիալիստական ինտերնացիոնալիզմը մեր հսկայական ուժի աղբյուրն է: Ժողովուրդների իսկական եղբայրությունն ու միասնությունն՝ ահա սա է մեր ուղին:

Լավ է ասել հայ մեծ բանաստեղծ Ե. Չարենցը, դիմելով սովետական Ադրբեջանին.

Հանուն հնում կրած անհուն տառապանքի,
Հանուն այսօր կոփվող կյանքի լիահնչյուն,
Հանուն անմահ մեր դաշինքի և հաշտ կյանքի,
Եղբայրական ժողովրդին ողջճւյն, ողջճւյն...

Եվ դրան որքան լավ են արձագանքում ադրբեջանական ժողովրդի մեծ զավակ Ս. Վուրդունի խոսքերը. «Մենք ապրում ենք ոչ թե հարևանությամբ, այլ մեկմեկու մեջ: Ժողովուրդները վաղեմի ժամանակներից օջախի կրակ և հանապազօրյա հաց են փոխ առել իրարից»:

Ոչ մի մայր չի համաձայնի, որ իր զավակներին ազգային գոտություններ սպառնան բարեկամության, հասարակության, փոխօգնության ամրակուռ կապերի՝ սոցիալիզմի հիրավի մեծ նվաճման փոխարեն:

Լեոնային Ղարաբաղի Ինքնավար Մարզում քիչ թերություններ ու դժվարություններ չեն կուտակվել: Մարզի նոր դեկավարությունը պետք է շտապ միջոցներ ձեռնարկի վիճակը շտկելու համար: ՍՄԿԿ Կենտրոնական կոմիտեն այս առումով հստակ հանձնարարականներ է տվել և անմիջականորեն կհետևի դրանց կատարմանը:

Այժմ ամենագլխավորն է՝ կենտրոնանալ ստեղծված իրավիճակի հաղթահարման, Ադրբեջանում և Հայաստանում կուտակված կոնկրետ տնտեսական, սոցիալական, էկոլոգիական և այլ պրոբլեմների լուծման վրա մեր ամբողջ երկրում իրականացվող վերակառուցման ու նորացման քաղաքականության ոգով:

Հարկավոր է թանկ գնահատել և ըստ ամենայնի ամրապնդել ադրբեջանական ու հայ ժողովուրդների բարեկամության ավանդույթները, որոնք ձեռք են բերվել սովետական իշխանության տարիներին: Միայն այսպիսի մոտեցումն է համապատասխանում ՍՍՀՄ բոլոր ժողովուրդների իսկական շահերին:

Դուք գիտեք, որ մտադրություն կա մեր կուսակցության կենտրոնական կոմիտեի հատուկ պլենում նվիրել ազգային հարաբերությունների զարգացմանը: Քննարկվելու են այդ կարևորագույն հասարակական ոլորտի բազմաթիվ հարցեր և լենինյան ազգային քաղաքականության սկզբունքային նվա-

ճումները բազայի վրա նշվելու են սոցիալական, տնտեսական մշակութային և այլ պրոբլեմների կոնկրետ լուծման ուղիները:

Մենք բոլորս միասին սովետական քաղաքացիներ ենք, մենք ունենք ընդհանուր պատմություն, ընդհանուր հաղթանակներ, հետևում ենք թողել մեծ աշխատանք, դառնություններ ու կորուստներ: Մենք զբաղված ենք վերակառուցման մեծ գործով, որի հաջողությունից է կախված սոցիալիզմի, մեր հայրենիքի, մեզանից յուրաքանչյուրի ճակատագիրը:

Ես դիմում եմ ձեզ, ընկերներ, ձեր գիտակցությունն ու պատասխանատվությունը, ձեր ողջամտությունը: Այս փորձություն ժամին էլ պաշտպանենք մեր սովետական ինտերնացիոնալիզմը, այն բանի անսասան հավատը, որ միայն մեր բոլոր ժողովուրդների համերաշխ ընտանիքում մենք կարող ենք ապահովել մեր հասարակության առաջադիմությունը, նրա բոլոր քաղաքացիների բարօրությունը:

Ես ձեզ կոչ եմ անում հանդես բերել քաղաքացիական հասունությունն ու համբերություն, վերադառնալ նորմալ կյանքի ու աշխատանքի, պահպանել հասարակական կարգը:

Ժաման է ողջախոհության ու սթափ վճիռների:

Մ. ԳՈՐԲԱԶՈՎ

«Սովետական Հայաստան», 27 փետրվարի 1988 թ.

№ 3

ՀԱՎԱՏԱՐԻՄ ԻՆՏԵՐՆԱՑԻՈՆԱԼԻԶՄԻ ԳԱՂԱՓԱՐՆԵՐԻՆ
(միտինգ Երևանի պետական համալսարանում)

Փետրվարի 27-ին մեծ դահլիճում տեղի ունեցավ համալսարանի կոլեկտիվի միտինգը՝ նվիրված ՍՄԿԿ Կենտկոմի գլխավոր քարտուղար ընկեր Մ. Ս. Գորբաչովի դիմումին՝ ուղղված Ադրբեջանի և Հայաստանի աշխատավորներին, ժողովուրդներին, ինչպես նաև Հայաստանի կոմկուսի Կենտկոմի 1988 թ. փետրվարի 26-ի արտահերթ պլենումի որոշմանը:

Կուսկոմիտեի քարտուղար Գ. Սարգսյանը համալսարանի ուսանողությանն ու պրոֆեսորադասախոսական կազմին հանգամանորեն ծանոթացրեց ՍՄԿԿ Կենտկոմի գլխավոր քարտուղար Մ. Ս. Գորբաչովի Ադրբեջանի և Հայաստանի աշխատավորներին, ժողովուրդներին ուղղված դիմումին:

Հայաստանի կոմկուսի Կենտկոմի արտահերթ պլենումի որոշման տեքստը հրապարակեց համալսարանի ռեկտոր, ՀՍՍՀ ԳԱ ակադեմիկոս Ս. Համբարձումյանը:

Ելույթ ունեցան մեխանիկայի ֆակուլտետի դասախոս, դոց. Գ. Բաբաջանյանը, ՍՄԿԿ պատմության ամբիոնի դոցենտ Ալ. Մկրտչյանը, ուսաց լեզվի և գրականության ֆակուլտետի դեկան, պրոֆ. Լ. Մկրտչյանը, տեսական ֆիզիկայի ամբիոնի պրոֆեսոր, ՀՍՍՀ ԳԱ ակադեմիկոս Գ. Սահակյանը, ՍՄԿԿ պատմության ամբիոնի դոցենտ Հ. Հակոբյանը, ֆիզիկայի ֆակուլտետի գիտաշխատող Ս. Ազիզյանը. հայ ժողովրդի պատմության ամբիոնի ասպիրանտ Ա. Պապյանը, ընդհանուր և համեմատական լեզվաբանության ամբիոնի պրոֆեսոր, ՀՍՍՀ ԳԱ ակադեմիկոս էդ. Աղայանը և ուրիշներ: Նրանք իրենց ելույթներում միահամուռ հավանություն տվեցին ընկեր Մ. Ս. Գորբաչովի դիմումի բոլոր դրույթներին, շնորհակալություն հայտնեցին ու գոհունակություն արտահայտեցին ՍՄԿԿ Կենտկոմի գլխավոր քարտուղարին դիմումի առթիվ, նշելով, որ համալսարանի բազմահազարանոց կոլեկտիվը, ուսանող երիտասարդությունը խորին երախտագիտության զգացումով են ընկալում դիմումի պարու-

նակած գնահատականներն ու հետևությունները:

Ելույթ ունեցողները միաժամանակ նչեցին, որ ամեն ինչ կանեն Երևանի պետական համալսարանում էլ ավելի ամուր հիմքերի վրա դնելու ուսանող երիտասարդությունն ինտերնացիոնալ դաստիարակությունը, ուսումնական և գիտահետազոտական աշխատանքները կկազմակերպեն առավել բարձր մակարդակով:

Միտինգի մասնակիցները միահամուռ հավանություն տալով ՍՄԿԿ Կենտկոմի գլխավոր քարտուղար ընկեր Մ. Ս. Գորբաչովի դիմումին, ինչպես նաև Հայաստանի կոմկուսի Կենտկոմի փետրվարյան պլենումի որոշմանը, համոզմունք հայտնեցին, որ Լեոնային Ղարաբաղի Ինքնավար Մարզը Սովետական Հայաստանին միավորելու հարցը ՍՄԿԿ Կենտկոմի ազգային պրոբլեմներին նվիրված պլենումում կգտնի իր արդարացի լուծումը:

«Երևանի համալսարան», 5 մարտի 1988 թ.

№ 4

С УВЕДОМЛЕНИЕМ

**ОБРАЩЕНИЕ ПРОФЕССОРСКО-ПРЕПОДАВАТЕЛЬСКОГО
СОСТАВА ПЕДАГОГИЧЕСКОГО ИНСТИТУТА
СТЕПАНАКЕРТА РЕКТОРАТУ ВРЕВАНСКОГО
ГОСУДАРСТВЕННОГО УНИВЕРСИТЕТА**

26 мая 1988 г.

20 февраля с.г. сессия Нагорно-Карабахского областного Совета приняла постановление о воссоединении Нагорного Карабаха с Арменией с просьбой к Верховному Совету Армянской ССР принять соответствующее постановление. Однако до настоящего времени сохраняется абсолютное молчание со стороны Верховного Совета Арм. ССР. Положение армян в Нагорном Карабахе и в других регионах Азербайджана крайне тяжелое и продолжает ухудшаться с каждым

днем. В Баку, Кировабаде, Сумгаите, Мингечауре, Физули, Шамхоре и других районах продолжается избиение и насильственное выселение армян из своих очагов. Степанакерт стал городом приюта беженцев. Положение Степанакерта наверное нельзя сравнить ни с одним городом мира. Более того, практически вся область находится в блокадном положении. 14-15 мая избиение, погромы квартир, насильственное изгнание армянских семей, вплоть до новорожденных детей начались в Шуше. Армянское население Шуши поголовно изгнано и находится в Степанакерте и в близлежащих селах. Вместе с тем отметим, что инцидент в Араратском районе Армении стал предметом широкого и гласного обсуждения со стороны ЦК Компартии Азербайджана, Верховного Совета республики, прокуратуры, Союза писателей Азербайджана, используя средства печати и телевидения. Спрашивается, почему один инцидент в Армении стал предметом широкого обсуждения в верхах Азербайджана, а руководство Армении упорно молчит. Видимо, ждете полного геноцида армян в Азербайджане, чтобы воздвигнуть новый памятник в Цицернакаберде.

Наличие 35 подписей заверяет
старший телеграфист Минасян

ԵՊՀ պատմությունների թանգարանի արխիվ, ֆ. 34, դ. 81, թ. 1:

Պատճեն: Մեքենագիր:

ՀԱՆԴԻՊՈՒՄ ՀԼԿԵՄ ԿԵՆՏԿՈՄՈՒՄ

Հունիսի 1-ին ՀԼԿԵՄ Կենտկոմում, Երևանի պետական համալսարանի մաթեմատիկայի ֆակուլտետի ուսանողների առաջարկով տեղի ունեցավ հանդիպում ՀԼԿԵՄ Կենտկոմի առաջին քարտուղար Հ. Հակոբյանի հետ:

Հանդիպման ժամանակ անկեղծ խոսակցություն ծավալվեց Հայկական ՍՍՀ Գերագույն սովետի հերթական նստաչրջանում Լեոնային Ղարաբաղի խնդիրը քննարկելու, մամուլում և հեռուստատեսությունում համապատասխան ինֆորմացիա տալու շուրջ: Սոսվեց նաև Լեոնային Ղարաբաղ ուսանողական շինարարական ջոկատ ուղարկելու, դարաբաղցի պիոներ-դպրոցականների հանգիստը հանրապետության պիոներական ճամբարներում կազմակերպելու, Հայաստանում գտնվող սուճաշիթցի երեխաներին օգնություն ցույց տալու և մի շարք այլ հարցերի մասին:

Ներկաներին տեղյակ պահվեց այն մասին, որ ՀԼԿԵՄ Կենտկոմի միջնորդությունը լուծվել է Լեոնային Ղարաբաղ ուսանողական-շինարարական ջոկատ ուղարկելու հարցը և այժմ ընթանում են նախապատրաստական աշխատանքները: Վճուճվել է նաև հանրապետության պիոներական ճամբարներում ամռանը ընդունել մարզի պիոներ-դպրոցականներին, միաժամանակ ՀամԼԿԵՄ Կենտկոմի առջև հարց է բարձրացվել նրանց հանգիստը կազմակերպելու նաև Միություն առաջնակարգ պիոներական ճամբարներում:

Հանդիպման ժամանակ նշվեց նաև, որ ՀԼԿԵՄ Կենտկոմի որոշմամբ կոմերիտմիության միջոցներից համապատասխան գումար է հատկացված սուճաշիթցի երեխաներին նվերներ գնելու համար:

Տեղեկացվեց ՀԼԿԵՄ Կենտկոմի նախաձեռնությունները Լեոնային Ղարաբաղ մայրենի լեզվով գրականություն հավաքման և առաքման ընթացքի մասին: Առ այսօր ՀԼԿԵՄ Կենտկոմում, քաղկոմ-չրջկոմներում հավաքվել է ավելի քան 10 հազար կտոր

գիրք, որն օրերս կառաքվի Լեոնային Ղարաբաղ:

Հանդիպման մասնակից ուսանողները, իրենց ձայնը միացնելով Թատերական հրապարակում նստակյաց ցույցի մասնակիցների հարցադրումներին, դժգոհություն հայտնելով ստեղծված անորոշ իրավիճակից, իրենց քննադատական խոսքն ուղղեցին ինչպես միությունական, այնպես էլ հանրապետական մասսայական ինֆորմացիայի միջոցների հասցեին:

Ջրույցին մասնակցում էր նաև ՀԼԿԵՄ Կենտկոմի քարտուղար Լ. Յոյանը:

«Երևանի համալսարան», 11 Հունիսի 1988 թ.

ՂԱՐԱԲԱՂԻ ՕԳՆՈՒԹՅԱՆ ՖՈՆԴԻՆ

Երևանի պետական համալսարանի բոլոր ֆակուլտետների և մյուս օղակների կոլեկտիվներն այս օրերին, երբ Լեոնային Ղարաբաղի ինքնավար Մարզում շարունակվում է իրադրությունը լարված մնալ, ցուցաբերեցին զթասրտություն ու կարեկցանք. որոշեցին համալսարանի բոլոր աշխատողների մեկ օրվա եկամուտը փոխանցել ԼՂԻՄ-ի կենտրոն Ստեփանակերտի բնակսոցբանկի բաժանմունքին՝ Սուճաշիթի ոճրագործությունից տուժած և այնտեղ ապաստանած հայ ընտանիքների համար անհատական բնակելի տներ կառուցելու և նրանց այլ անհրաժեշտ օգնություն ցույց տալու նպատակով:

Երևանի համալսարանի կոլեկտիվը ԼՂԻՄ-ին և այնտեղ գտնվող Սուճաշիթից հեռացած ընտանիքներին ցույց է տվել նաև այլ նյութական օգնություն:

Հիշեցնում ենք, որ Ստեփանակերտի բնակսոցբանկի բաժանմունքում բացված Ղարաբաղի օգնության ֆոնդի հաշվի համարն է՝ 50806:

«Երևանի համալսարան», 11 Հունիսի 1988 թ.

ՕԳՆՈՒԹՅՈՒՆ ՍՈՒՄԳԱՑԻԹՅԻՆԵՐԻՆ

Սումգայիթում կատարված ոճրագործությունից հետո մեր հանրապետությունում ապաստանած սումգայիթցի քաղաքացիներին անմիջական օգնություն ցույց տալու պատրաստակամությամբ հանդես եկավ նաև մեր համալսարանի կոլեկտիվը, որը կանանց խորհրդի ղեկավարությամբ, վերցրեց Աղվերանի «Արարատ» և համալսարանի Բյուրականի պանսիոնատներում տեղավորվածների չեֆությունը (չուրջ 220 հոգու): Սկսած մարտի 10-ից, գրեթե ամեն օր համալսարանի շատ դասախոսներ, աշխատակիցներ, ուսանողներ այցելում էին այդ պանսիոնատները, սումգայիթցիներին ապահովում սննդամթերքով, հագուստով, առաջին անհրաժեշտություն ապրանքներով, տեղեկություններ հաղորդում նրանց հարազատների մասին: Կազմակերպվում էին հավաքներ, զրույցներ, էքսկուրսիաներ: Կուսկոմիտեի օժանդակությամբ նրանց համար ապահովվել է բժշկական ծառայություն:

Շուրջ ուշադրության է արժանացել դպրոցական երեխաների ուսման հարցը՝ 8-10-րդ դասարանի 6 աշակերտ տեղավորվել են Երևանի ֆիզմաթ գիշերօթիկ դպրոցում, թեթև արդյունաբերություն տեխնիկումում, երաժշտական ուսումնարանում: «Արարատ» պանսիոնատի սումգայիթցի քաղաքացիներին համալսարանի գիտական գրադարանը շուրջ 200 կտոր պատմական գրականության նվիրատվություն է արել: Շատ գրքեր են նվիրել առանձին աշխատակիցներ, դասախոսներ, ուսանողներ:

Իսկ համալսարանի «Տոհմիկ» երգչախումբը համերգներով հանդես է եկել ոչ միայն չեֆական, այլև մյուս պանսիոնատներում, որտեղ տեղավորված են սումգայիթցի քաղաքացիները:

Այդ աշխատանքների իրականացման գործին մասնակցել են նաև հանրապետական, Մյասնիկյանի չրջանի և համալսարանի Կարմիր խաչի ընկերությունները:

Ն. Դավթյան, համալսարանի կանանց խորհրդի նախագահ

«Երևանի համալսարան», 11 հունիսի 1988 թ.

ВЫСТУПЛЕНИЕ РЕКТОРА ЕГУ С. А. АМБАРЦУМЯНА НА ПРЕЗИДИУМЕ ВЕРХОВНОГО СОВЕТА СССР

18 июля 1988 г.

Товарищи!

Сегодня обстановка в нашей республике крайне напряженная. Уже шестой месяц армянский народ с оскорбленным чувством национального достоинства ищет понимания и поддержки.

Проблема Нагорного Карабаха не новая, она возникла еще в двадцатые годы, когда неконституционным решением Кавбюро ЦК РКП(б) под прямым давлением И. Сталина и вопреки ранее принятой Ревкомом Азербайджана Декларации, Нагорный Карабах был включен в состав Азербайджанской ССР. Так была совершена историческая несправедливость, и часть армянского народа против своей воли оказалась в автономном образовании, созданном вне Советской Армении.

Сегодня, когда реабилитируются последствия всех незаконных актов и злодеяний, совершенных в период культа личности, восстанавливаются справедливость и ленинские нормы политической жизни страны, мы обязаны восстановить законное решение Ревкома Азербайджанской ССР от 1 декабря 1920 года о том, что отныне „Нагорный Карабах, Зангезур и Нахичевань признаются составной частью Армянской Социалистической республики“. Решение это, как известно, уже 12 декабря 1920 года приветствовал В.И. Ленин, когда принял в Кремле членов Ревкома Армении. Мнение В.И. Ленина поддерживали многие его ученики и соратники, которые впоследствии стали жертвами сталинизма.

Я полагаю, что на сегодня одно только это может стать основной для удовлетворения справедливого желания армянского народа.

Важнейшим аспектом настойчивого желания армянского населения НКАО воссоединиться со своим народом является также целенаправленная и планомерная политика дискриминации армян, беззастенчиво проводившаяся в Азербайджанской ССР уже в течение 67 лет. Она уже привела к практическому исчезновению армянского населения в Нахичеванской АССР, к снижению абсолютной численности армян в Нагорном Карабахе, к закрытию Педагогического института, Армянского драматического театра и 76 армянских памятников материальной и духовной культуры и так далее.

Дискриминационная политика сопровождается массивной фальсификацией истории и подтасовкой фактов отечественной и мировой историографии. В частности, азербайджанскими объявляются свыше тысячи культовых памятников армянской архитектуры, азербайджанскими были объявлены даже классические символы христианства-армянские хачкары (крестные-камни). Исторические карты искажаются так, что на территории Закавказья не остается места для Армении. А академик З. Бунятов дошел до того, что начал фальсифицировать исторические источники, изъывая из них сведения об Армении и Грузии. И поэтому вовсе не случайно, что, рецензируя проникнутую пантюркизмом и панисламизмом книгу турецкого историка Илдыза, он назвал ее „ценным вкладом в нашу историографию“.

Здесь невольно приходят на ум слова академика Д.С. Лихачева: „Только националисты, в глубине души не верящие в свой народ и его культуру, искусственно преувеличивают заслуги своего народа“.

И все это сопровождалось, да и сейчас сопровождается пустым словословием и бравурными выступлениями о дружбе народов, об интернационализме, о любви к соседним народам, о победе ленинской национальной политики, создавая

при этом в народе ложное представление об истории своего отечества.

Кульминацией всего этого стали трагические события в городе Сумгаите. Как известно, Обращение Генерального секретаря ЦК КПСС М.С. Горбачева к азербайджанскому и армянскому народам, которое свидетельствовало о глубокой озабоченности и искренней заинтересованности в решении основных проблем по Нагорному Карабаху, с пониманием и признательностью было воспринято армянским народом. С чувством высокого гражданского долга и большой ответственности за общее дело трудящиеся Армении прекратили манифестации и вернулись к нормальной созидательной жизни. Однако после Обращения М. С. Горбачева в Азербайджанской ССР крайне экстремистски настроенные националистические группы организовали поджоги, погромы, насилие и резню армянского населения.

Эти несовместимые с социализмом события в Сумгаите, независимо от нашего желания, в умах народа Армении ассоциируются с геноцидом армян 1915 года в Турецкой Армении, резней десятков тысяч армян в Баку, Нахичевани и Шуше в 1918-1920 гг. При этом попытки отдельных средств массовой информации предать забвению эти трагические события народной судьбы бесполезны, ибо историческая и социальная память народа живуча и беспредельна.

Сегодня в Армении мы имеем новую политическую ситуацию-подлинно массовое общенародное движение, основами которого являются как многовековой комплекс горечи, обиды и глубокой убежденности в исторической несправедливости, обрушившейся на армянский народ, так и вера в победу разума и справедливости. Народ стал верить, что вся власть в СССР принадлежит ему, что народ осуществляет государственную власть через Советы, составляющие политическую основу СССР, что реализация волеизъявления народа является основной ленинской национальной политики.

Руководствуясь этими основополагающими концепциями,

народ, вдохновленный идеями перестройки и демократизации, нашел возможным наболевшие вопросы свои решать непривычными для предшествующих периодов жизни нашего общества способами-многотысячными митингами и демонстрациями, спонтанно созванными собраниями партийных организаций и трудовых коллективов, разного типа забастовками, голодовками, и все это — для достижения конечной цели-воссоединения НКАО с Армянской ССР.

Я считаю своим долгом заявить здесь, что мы все крайне огорчены и осуждаем печальный конфликт в аэропорту „Звартноц“, не соглашаясь вместе с тем с комментариями средств массовой информации. Нет сомнения, что виновные должны быть наказаны. Мы осуждаем также забастовки и голодовки, которые, как мне стало известно, уже прекратились.

Для решения проблемы НКАО армянский народ избрал этот путь, отказавшись от двух известных уже путей-либо потеря еще одной армянской исторической области, которая может остаться без коренного населения, как уже это случилось в Нахичевани, либо путь физического уничтожения, как это было раньше и повторилось в Сумгаите.

Все это вызывает крайнюю тревогу за ближайшее, непредсказуемое для меня, будущее. В этом виноваты мы все. Мы обязаны были проблему НКАО разрешить еще в марте месяце.

Меры, принятые партийными и государственными органами республики, до сих пор не оказали эффективного воздействия на ход событий и на снижение крайне напряженной ситуации. Сегодня нам нужна действенная помощь ЦК КПСС и Верховного Совета СССР. Ведь трудолюбивый армянский народ любит и хочет работать и творить на благо нашей великой Родины.

Однако наивно было бы думать, что сегодня это движение народа можно успокоить и свести на нет призывами крепить интернационализм и дружбу народов в сочетании лишь с мерами по социально-экономическому развитию

НКАО при оставлении ее в Азербайджанской ССР.

Затронутый здесь вопрос о воссоединении НКАО с Армянской ССР должен быть решен политическим путем, не обращая внимание на какие-либо формальные препятствия. И это будет отвечать духу времени, духу XIX-ой партконференции. **Абсолютно прав Михаил Сергеевич: „Решение в компромиссе“.** [Я абсолютно согласен с Михаилом Сергеевичем Горбачевым, который в реплике сегодня сказал, что мы должны искать компромиссы и здесь...]” В качестве

* Ընդգծված հատվածը տեքստում ավելացված է ձեռագրով:

** Չափերտներում բերված հատվածը նախապես գրավոր ելույթում նշված չէ, այն բանավոր ավելացրել է Ս. Համբարձումյանը ելույթի ընթացքում: Ելույթի այս հատվածից խՄԿԿ Կենտկոմի գլխավոր քարտուղար Մ. Ս. Գորբաչովը ընդհատում է Ս. Ա. Համբարձումյանին և նրանց միջև ծավալվում է բանավեճ, ստորև ներկայացնում ենք կենտրոնական հեռուստատեսությանը հեռարձակված բանավեճի հատվածը.

Михаил Горбачев - В вашем выступлении признаков нет.

Сергей Амбарцумян - Я сейчас скажу...

Михаил Горбачев - Вы еще ни одного слова в порядке самокритики, это первое выступление, и не содержалось даже намек на самокритику...это же ответственнойшая трибуна, все будет передано народу, может вы поэтому хотите себе дешевой репутации, что вот так вы боритесь за Нагорный Карабах, так вы отстаивайте интересы армянского народа, да разве можно так мыслить, ... интерес армянского народа, Нагорного Карабаха и всей Армении, братской нашей, который пользуется огромным авторитетом и уважением всех вне связи со всеми, и с Азербайджаном, и со страной. Нам же так надо мыслить, товарищ Амбарцумян, я представляю ваши лекции вот так, я говорю, а не перед студентами...

Сергей Амбарцумян - Я считал своим долгом, Михаил Сергеевич...

Михаил Горбачев - Нет, но мы же пришли размышлять...

Сергей Амбарцумян - Именно, вот я сейчас скажу...

Михаил Горбачев - Нету размышлений, нет самокритики, нет компромисса, нет как пойти, я разделяю все то, что вы сказали в смысле боли, переживания, это всех нас еще же больше тревожит

Сергей Амбарцумян - Конечно

Михаил Горбачев - Вы представляете...

Сергей Амбарцумян - Вот потому Михаил Сергеевич, и потому я...

Михаил Горбачев - Вы же принесли сюда... вы же не хотите в диалог вступать уже не только с азербайджанцами, вы и с нами не хотите...

предварительных мер для реализации этого решения, а также для нормализации обстановки и снижения взрывоопасной напряженности политической ситуации в регионе, предлагаю, повторяю, в качестве предварительных мер:

Временно вывести НКАО из подчинения Азербайджанской ССР и непосредственно подчинить ее Верховным органам государственной власти и управления СССР.

Сергей Амбарцумян - Хочу.

Михаил Горбачев - Тогда, где же он, диалог?

Сергей Амбарцумян - Вот я сейчас хочу вступить в диалог...

Михаил Горбачев - Вот сейчас только?

Сергей Амбарцумян - Перед тем как вступить с вами в диалог, я считал своим долгом коммуниста, как вы сказали педагога, ректора...

Михаил Горбачев - Да...

Сергей Амбарцумян - Сказать всю правду...

Михаил Горбачев - Но вы...

Сергей Амбарцумян - ... которая сегодня имеется у нас в республике... Сегодня у нас в республике положение страшно напряженное, вы понимаете, вот когда дают вам информации, информации такие, которые, ну, приятно слушать, я думаю, после этого делать выводы и заключения очень сложно, я считал, я сознательно, я знал, что вы остановите, и это сознательно я...

Михаил Горбачев - Вы все это спланировали, вы все это спланировали, кому что говорить...

Сергей Амбарцумян - Нет, подумал, что надо сказать абсолютную правду, и правда заключается в том, что сегодня обстановка у нас в республике крайне тяжелая, крайне... Я...

Михаил Горбачев - Позвольте вам задать прямой вопрос. Вы уверены, то, что говорите, вы все ссылаетесь на народ, народ вот так думает, так действует, так как народ не видит выхода, вы от народа, именно от народа говорите?

Сергей Амбарцумян - Я говорю...

Михаил Горбачев - Все так думают...

Сергей Амбарцумян - Я говорю от имени моих избирателей, я говорю от имени профессуры, я говорю от имени студенческой молодежи, они просили передать и сказать, что у нас обстановка... Вы понимаете, я вынужденно, вынужденно...

Михаил Горбачев - Товарищ Амбарцумян, обстановка, ну что вы, вы бы здесь не сидели, обстановка нас всех беспокоит.

Сергей Амбарцумян - Обстановка крайне тяжелая, вы, я не знаю, ну

Выразить официальное соболезнование семьям невинных жертв Сумгаита;

Просить Политбюро ЦК КПСС осудить и дать общеполитическую оценку позорному для нашего общества факту убийства людей по национальному признаку, имевшему место в Сумгаите.

вы должны быть, не дай бог, быть и увидеть, что делается сегодня, и вот здесь Сурен Гургенович сказал: „Все меры...“ Вы понимаете, это я здесь так говорю, это мой долг здесь сказать так, если вы прочтете и увидите мое выступление в Армении по телевидению, увидите мои статьи, увидите мое выступление после XIX партконференции, они диаметрально противоположны.

Михаил Горбачев - Я, между прочим, это знаю, я и удивился, слушая вас.

Сергей Амбарцумян - Нет, не надо. Не надо удивляться, я хотел именно нагнетать, чтобы сказать вам следующее...

Михаил Горбачев - И вы давите на нас...

Сергей Амбарцумян - Нет, я не даваю, я хочу сказать, нам необходимо, вот если было давление, я бы закончил так, как многие выступающие, которые сказали, что ничего нельзя сделать, раз есть в Конституции какая-то статья, мы должны придерживаться и закончить этим дело. Тогда было бы- я даваю, я не молодой человек, я в жизни много видел, многое знаю, но такое, что делается сегодня в Армении, не было никогда и нигде, и не дай бог, чтобы где-нибудь было. Мы боимся, сегодня интеллигенция боится, что любое опрометчивое решение по этому вопросу может привести к некоторым трагическим последствиям. Мы боимся аэропорта „Звартноц“, мы боимся вот этих выпущенных бомб, оружия и так далее и тому подобное. Всего этого надо бояться. Потому наше решение сегодня должно быть компромиссное. Первое, временно все это, скажем президентское правление, временно можно создать президентское правление Нагорного Карабаха, следующий компромисс: можно временно вывести НКАО из подчинения, я подчеркиваю, не вывести из состава Азербайджанской ССР, а временно вывести из подчинения Азербайджанской ССР и подчинить управлению верховным органам, ну скажем, типа триумvirата создать, скажем, из ЦК, из Верховного Совета, из Совета министров какой-то вот тройственный такой союз, пока вот исходя из этого основополагающего момента сумеем мы найти правильное конституционное и окончательное решение для НКАО.

Я уверен, что мои мысли поддержат все азербайджанцы доброй воли и, в частности, те, которые спасали армян от сумгаитских мракобесов.

Я еще раз хочу сказать: сегодня обстановка в нашей республике крайне напряженная, и любое опрометчивое решение может привести к трагическим последствиям*.

ԵՊՀ պատմությունից և թանգարանի արխիվ, ֆ. 34, գ. 82, թ. 1-5:
Պատճեն: Մերենագիր:

№ 9

**ПИСЬМО ИСТОРИКА, ИНЖЕНЕРА ШКИРУЦА Г. В.
ВСЕМ СТУДЕНТАМ И ПРЕПОДАВАТЕЛЯМ
ЕРЕВАНСКОГО ГОСУДАРСТВЕННОГО УНИВЕРСИТЕТА**

25 июля 1988 г.,
Москва

Выражаю свою солидарность с бастующим армянским народом в его насущном вопросе-единстве и объединении; народом многострадальным, с его многовековой историей и культурой, давшей миру и России Ованеса Туманяна, Мартироса Сарьяна, Мариэтту Шагинян, Гоар Гаспарян, Арама Хачатуряна, Самсона Хачатряна.

Да здравствует Нагорный Карабах в составе Армении!
Да здравствует объединившийся армянский народ!

Шкируц Г. В. Историк, инженер

ԵՊՀ պատմությունից և թանգարանի արխիվ, ֆ. 34, գ. 83, թ. 2:
Բնագիր: Մերենագիր:

* Ընդգծված հատվածը Ս. Համբարձումյանը ավերացրել է ձեռագրով և ստորագրել է:

№ 10

**ПИСЬМО ВАЛДЕМАРАСА КВЕТКАУСКАСА,
ЗАМЕСТИТЕЛЯ ГЛАВНОГО РЕДАКТОРА ГЛАВНОЙ
РЕДАКЦИИ ЭНЦИКЛОПЕДИЙ ЛИТОВСКОЙ ССР
РЕКТОРУ ЕРЕВАНСКОГО ГОСУДАРСТВЕННОГО
УНИВЕРСИТЕТА СЕРГЕЮ АМБАРЦУМЯНУ (лично)**

26 июля 1988 г.,
Вильнюс

Многоуважаемый товарищ Амбарцумян!

С болью и возмущением смотрел вечером 19 июля телевизионный репортаж о заседании Президиума Верховного Совета СССР. Больно за многострадальный армянский народ, которому не то что его законных прав, но даже слова досказать не дают. Возмутительно, что те же самые люди, которые провозглашают демократию и права народа, гласность и правду, отмеряют всего этого ровно столько, сколько им самим хочется. Почему нельзя было сделать прямую трансляцию всего заседания? Почему показали его лишь на завтра, с купюрами и пересказами? Что надобно было скрыть?

И чего стоит такое обсуждение острейшего вопроса? Всем заранее розданы ноты — готовый проект постановления, чтобы каждый знал, каким голосом петь. И если кто-то осмелился подать голос не по этим нотам, его грубо обрывали, как это случилось и с Вами. Почему Вы не потребовали от председательствующего (ну его, этот русский язык!), чтобы он призвал к порядку гражданина Горбачева, который мешал Вам выступать? (А может, вы это сделали, только нам не показали по ТВ?) Разве к лицу такое руководителю

великой державы? До того вечера я еще верил в Горбачева, а теперь перестал его уважать. Уж слишком стремительно он превращается в непогрешимого вождя и учителя, притом с манерами незабвенного Никиты Сергеевича.

А главное — какая гнусная демагогия! Нипочем воля народа, этнический состав населения Арцаха, его историческое прошлое. В Баку знают единственный, зато неотразимый аргумент — НЕЦЕЛЕСООБРАЗНО. И миллионы армян, которые требуют воссоединения, и весь Верховный Совет Армянской ССР, и областной совет НКАО — оказывается, все они экстремисты, взяточники и вообще противники перестройки (опять гнусное навешивание произвольных, оскорбительных этикеток!), зато Верховный Совет Азербайджана — все чистенькие, они, и только они, действительные представители народной воли! Они ведь опираются на Конституцию (Сталинскую? Брежневскую? Неважно!). Как будто не народ устанавливает Конституцию, а Конституция довлеет над судьбой народа!

Армянский народ бастует. А что ему остается делать? Ведь весь вопрос — во имя чего? Когда бастуют горняки Южной Африки, мы горячо поддерживаем их справедливую борьбу и почему-то не сокрушаемся о том, что народное хозяйство ЮАР недополучает угля, руды или золота, а у самих горняков, чего доброго, передвинут очередь на жилье. Так почему же у армян отнимают это право?

Многое, очень многое меня взволновало до глубины души, но Вам все эти вещи известны не хуже меня. Примечательно другое. Тема этого злополучного заседания у нас у всех на устах. С кем бы не встретился — даже с незнакомыми — речь неизбежно о том же. И все, с кем я говорил, думают так, как я. Поэтому смею утверждать, что все, о чем написал — это отнюдь не только мое личное мнение.

От всей души желаю Вам стойкости и успеха в Вашей благородной борьбе.

Ваш Valdemaras Kvietkauskas
Заместитель главного редактора
Главной редакции энциклопедий
Литовской ССР

ԵՊՀ պատմությունի Թանգարանի արխիվ, ֆ. 34, գ. 85, թ. 2 և հալ. կողմ:
Բնագիր: Ձեռագիր:

№ 11

**ПИСЬМО СЕРГЕЯ БУРКИНА, СТАРШЕГО
ПРЕПОДАВАТЕЛЯ КАФЕДРЫ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ
ГЕОГРАФИИ ТОМСКОГО УНИВЕРСИТЕТА, РЕКТОРУ
ЕРЕВАНСКОГО ГОСУДАРСТВЕННОГО УНИВЕРСИТЕТА
СЕРГЕЮ АМБАРЦУМЯНУ**

29 июля 1988 г.,
Томск

Глубокоуважаемый Сергей Александрович!

Вам пишет ст. преподаватель кафедры экономической географии Томского университета Буркин Сергей Константинович (веду, среди других, курс географии населения).

Еще весною мне стало известно, что географы Ереванского университета обратились с письмом к томским географам, приглашая нас высказать наше мнение по поводу карабахского конфликта. Не видя самого письма, я сразу же сказал при всех, что томичи должны, просто обязаны дать ответ

* Նշված է ուղարկման ամսաթիվը:

(как бы ни было это трудно); при этом со всей определенностью сказал, что в Азербайджане давно уже наблюдаются различные проявления явного шовинизма, и привел первый, пришедший мне в голову, пример: в изданном еще лет двадцать назад географическом атласе Азербайджанской ССР на этнографической карте и в тексте не оказалось ни татов, ни талышей. Никаких следов — будто этих народностей нет на свете! После этого разговора (не знаю, по чьей команде) армянское письмо мне вообще не показали, на факультете оно не обсуждалось, и многие сотрудники о нем, возможно, до сих пор даже не слышали.

Впрочем, речь не об этом. Взяться за перо, как говорили в старину, решил я, посмотрев по телевизору трансляцию заседания Президиума Верховного Совета СССР 18 июля. На этом заседании, Вы, Сергей Александрович, выступили лучше всех. Несмотря на нескрываемое неудовольствие Михаила Сергеевича, Вы отстаивали право до конца изложить свою точку зрения (а всем ясно, что она не лично Ваша). И сама Ваша позиция, когда свой народ Вы призываете к сдержанности и порядку, а перед центральной властью стараетесь оправдать, неизбежные при разгуле страстей, нарушения всяких порядков — именно такая позиция наиболее соответствует диалектическому подходу к конфликту. Увы, больше ни с чьей стороны на заседании такого подхода я не заметил.

По моему мнению, рассмотрение карабахского вопроса нужно начать с правильной постановки его и признать, что речь идет не о „переподчинении“ НКАО (такое словечко могли изобрести только чиновники); речь идет не о безликой административной единице, а о национальности, пожелавшей осуществить свое право на самоопределение. Достаточно это уяснить, и все встанет на свои места: как осуществлять само-

определение нации — этому нас Ленин научил. Коммунисты Азербайджана, если они настоящие интернационалисты, должны немедленно, по первому требованию признать право карабахских армян на самоопределение („вплоть до отделения“ и т. д.). Вот тогда карабахские коммунисты, если они настоящие интернационалисты, должны убедить свой народ, что НКАО отделяться от Азербайджана — это усугублять административную чересполосицу и путаницу в экономических связях — совершенно нецелесообразно, что в дальнейшем — в обновленном, перестроившемся интернационалистском Азербайджане — социальная справедливость нарушаться больше никогда не будет и т. д. В сложившейся же обстановке, пока Азербайджан не признает за Карабахом права на самоопределение, стремление карабахских армян выйти из состава Азербайджана является совершенно естественным. Вот такая постановка вопроса кажется мне наиболее соответствующей ленинским принципам национальной политики. Помните у Ленина:

„Признание... права всех национальностей на самоопределение отнюдь не означает отказа... от ... оценки целесообразности... отделения той или иной нации в каждом отдельном случае“ (т. 23, с. 315). „Ни один демократ не может отрицать права Украины на свободное отделение от России; именно безоговорочное признание этого права одно лишь и дает возможность агитировать... за добровольное соединение в одно государство двух народов“ (т. 32, с. 341). Короче говоря: „Свобода соединения предполагает свободу отделения“ (т. 31, с. 433-434).

Так ставил вопрос Ленин. И если какой-то наш государственный документ, пусть даже такой авторитетный, как действующая Конституция, оказывается в противоречии с ленинскими принципами национальной политики, то в этот

документ нужно внести поправку, а не цепляться за его букву.

Любые возражения, основанные на сиюминутной выгоде или невыгоде, не состоятельны, когда речь идет о соблюдении ленинских принципов. Опасаются, например, „цепной реакции“. Что ж, если окажется, что нарушения социальной справедливости имеются у нас во многих республиках, — все эти язвы рано или поздно неизбежно обнажатся — вне зависимости от решения карабахского вопроса — все их придется нам лечить, и чем скорее к лечению приступим, тем быстрее пойдет перестройка. Если же этих нарушений не так уж много, тогда и „цепной реакции“ бояться нечего.

Карабахских армян упрекают сейчас в том, что они не ставили вопрос о выходе НКАО из состава Азербайджана при обсуждении Конституции 1977 года. Но кто же не знает, что годы застоя характеризуются именно резким снижением социально-политической активности всего советского народа. Не удивительно, что не был исключением и Карабах. С другой стороны, обсуждение проекта Конституции носило все-народный характер, но отбор поступивших от народа предложений осуществлялся совершенно недемократически — поправки к тексту Конституции рассматривали, принимали или отвергали не только в центре, но и на местах чиновники многоотраслевого и многоступенчатого аппарата, вплоть до тех самых чиновников, которые готовили первоначальный проект. Так ставили карабахский вопрос армяне или не ставили — кто теперь докажет?

Мастера наводить тень на ясный день спрашивают: „А как же двести тысяч армян, живущих в Баку; неужели им тоже — самоопределение?“ Но зачем же путать божий дар с яичницей? Право на самоопределение имеет любая национальность, компактно населяющая конкретную территорию;

об отдельных же представителях той или иной национальности (как бы ни было их много), рассеянно живущих среди другой, численно преобладающей, национальности, речь разумеется, не идет — это же такие азы, непонимание которых даже старанно было слышать на заседании 18 июля. Совершенно очевидно, что принятое в этот день решение не соответствует „главному ориентиру“, сформулированному самим Михаилом Сергеевичем „... сохранить уважительность к обоим народам, ... не допустить обиды по отношению к каждому из этих народов“.

Теперь остается единственный способ поправить дело — всенародный референдум. И эта мысль тоже подсказана Лениным — см. т. 27, с. 442. Назначить его нужно на достаточно отдаленный срок, чтобы было время хорошо к нему подготовиться (одновременно со всесторонней перестройкой), очистить и Азербайджан, и Карабах от наиболее одиозных шовинистов, развернуть действенную агитацию, успокоить и переубедить целые народы... Это трудно, но другого достойного пути нет. На референдуме азербайджанский народ должен сказать карабахским армянам: „Пожалуйста, если хотите, можете отделяться“. И тогда Карабах без всякой опасности сможет ответить: „Спасибо, но в обновленном, подлинно интернационалистском Азербайджане мы остаемся!“

Кто-нибудь может сказать: „Все! Решение принято, после драки кулаками не машут.“ Увы, боюсь, что в это самое время у вас там именно машут кулаками не в переносном, а в прямом смысле. На такое подозрение наталкивает резкое сокращение информации из республики — и Карабаха в особенности. И письмо это написано не столько под впечатлением театрализованного телевизионного заседания, сколько от беспокойства за неизвестный мне, но предполагаемый

накал событий сегодняшних. Но я надеюсь, что все здравомыслящие люди Вашего народа, вместе с Вами, сплотившись, все же сумеют предотвратить непоправимое. С этой надеждой остаюсь

искренне уважающий Вас [С. К. Буркин]*

ԵՊՀ պատմութիւնի թանգարանի արխիւ, ֆ. 34, գ. 84, թ. 2-5:
Բնագիր: Մերենագիր:

№ 12

**ПИСЬМО Н. СТАТЕЕВА
РЕКТОРУ ЕГУ С. А. АМБАРЦУМЯНУ**

15 августа 1988 г.**

Уважаемый С. А. Амбарцумян!

После 18 июля с. г. долго не мог избавиться от назойливой мысли, что постановление противоречит здравому смыслу, общечеловеческой морали.

И, кажется, распутал этот клубок противоречий. То, что Конституция наша несовершенна, понимает любой здравомыслящий человек. Да может ли быть что-либо у нас совершенно, рационально, праворавно, когда все это осталось от деятельности таких вождей, как И. Сталин или Л. Брежнев.

Нам оставили не только гнивающую экономику, но и тормозящую политсистему. Исторический процесс с трудом прорывается через завалы и догматизм в надстройке. Не только несовершенство законов и разнообразие постановлений придется пересматривать. Проблем слишком много! Но они решаются слишком и слишком медленно, а иногда и не решаются. А новое мышление по всем направлениям разви-

тия общества не всегда имеет место в нашем руководстве. Я не надеюсь, что мою статью Вы рискнете где-то опубликовать, хотя в ней все здраво. Если бы в порядке полемики (или спорной). Но она необходима!

Я давно интересуюсь Арменией, точнее ее историей, древней культурой. Народ гор трудолюбив. Очень мало народов в России имеет такую богатую и героическую историю, древнюю цивилизацию.

О если бы я мог от вас получить на русском языке полную историю Армении, подобную той, что написал Карамзин о государстве Российском, как был бы я счастлив.

Если только Вас хоть немного заинтересует моя статья, ответьте, что в ней спорно или неверно.

Очень сожалею, что моя нищета не позволяет мне приехать хоть раз в Армению. Но боль вашего народа отзывается в моей душе. Я пишу искренне. Я верю в благополучие армянского народа. Добро и справедливость рано или поздно восторжествуют. Здесь одна альтернатива.

Будьте едины, и добрый и счастливый конец после тьмы и слез обязательно наступит. Точнее, не конец, а начало новому развитию талантливого народа.

Я очень хочу в это верить, и верю!

На этом и заканчиваю.

С глубоким уважением

Николай Статеев.

ԵՊՀ պատմութիւնի թանգարանի արխիւ, ֆ. 34, գ. 80, թ. 3 և հակ. կողմ:
Բնագիր: Ձեռագիր:

* Փաստաթղթի տակ դրված է Ս. Կ. Բուրկինի ստորագրությունը:

** Նշված է ուղարկման ամսաթիվը:

КОНСТИТУЦИОННЫЕ ПАРАДОКСЫ

(Заметки по поводу заседания Президиума Верховного Совета СССР от 18 июля 1988 года)

[ПРИЛАГАЕМАЯ СТАТЬЯ]

июль 1988 г.,
Самара

Андрей Громыко с одобрения Горбачева подписал Постановление и удовлетворенно вздохнул — вопрос о Нагорном Карабахе снят с плеча Москвы. Рассмотрим этот юридический казус.

Главным основанием для отказа о передаче НКАО в состав Армянской ССР служит ст. 78 Конституции СССР. Статья запрещает изменение территории и границ союзных республик без их согласия. А выход НКАО из Азербайджанской ССР бесспорно является изменением и территории, и границ. Все это правильно. Закон может быть хорошим или плохим, но пока он не изменен — а изменить его может только Верховный Совет СССР большинством в 2/3 голосов — он должен действовать и выполняться. Вроде все правильно. Но... есть большое „но“.

В Конституции есть другая статья — №70. И совсем непонятно, почему Г. М. Восканян, Г.А. Погосян и тем более В.А. и С. А. Амбарцумяны не приводят в основание своих требований эту статью — ведь из нее прямо вытекает право населения Нагорного Карабаха самому решать свою судьбу. Вот эта статья.

Союз Советских Социалистических Республик — единое союзное многонациональное государство, образованное на основе принципа социалистического федерализма **в результате свободного самоопределения наций** и добровольного объединения равноправных советских социалистических республик.

Подчеркнутое мною место означает, что нахождение НКАО в составе Азербайджанской ССР вопреки принципу

свободного самоопределения наций, вопреки воле армянского народа, живущего в НКАО, противоречит ст. 70-й Конституции СССР и является незаконным.

ПРАВО НАЦИЙ НА САМООПРЕДЕЛЕНИЕ. Это всегда было главнейшим принципом марксистско-ленинской теории национального вопроса. Этому вопросу В.И. Ленин посвятил работу „О праве наций на самоопределение“, указывая в ней, что это право предполагает право на „государственное отделение от чуженациональных коллективов“. В БСЭ мы читаем: „Право нации на самоопределение означает свободное установление каждой из них различных форм отношения с другими народами (добровольное объединение в едином государстве, автономия, федерация и др. Вплоть до отделения и образования независимого государства), а также самостоятельное решение всех вопросов своего внутреннего устройства (общественный строй, форма правления и др.)“. При рассмотрении национального вопроса прежде всего надо исходить из этой формулировки, базирующейся на ленинской концепции.

Почему же право, которое утверждено за всеми народами и нациями и зафиксировано в Конституции, не признается за армянами НКАО? Ведь они проживают компактно на своей территории. Доводы, что тогда такого права потребуют и армяне (или другие народы), живущие в Баку или в Тбилиси, неосновательны: такого права можно требовать только на территории, где данный народ составляет большинство населения.

В НКАО, может быть, право на самоопределение имеют только народы союзных республик, ведь только союзным республикам предоставлено право свободного выхода из СССР. Относительно других национальных образований — АССР, автономных областей и округов — не ведется речи в Конституции. Даже о праве перехода из одной союзной республики в другую.

Давайте разберемся внимательно. В ст. 70-й нет указания

на то, что слова о свободном самоопределении наций относятся только к основным нациям союзных республик. Мы должны их понимать, как относящиеся ко всем нациям, входящим в союзные республики. Однако, если исходить из принципа права на самоопределение, то никакого неравенства нет. По крайней мере, юридически. Просто каждый народ сам решает, какую степень самостоятельности ему избрать, какие права ему нужны, а какие нет.

Рассмотрим поподробнее...

Вот есть какая-нибудь союзная республика, например Эстония. Почему Эстония имеет какие-то дополнительные права по сравнению с Дагестаном; скажем, право свободного выхода из СССР или право вступить в отношения с иностранными государствами? Чем эстонцы лучше дагестанцев? Или, скажем, татар и чувашей?

Может быть, дело в численности населения? Но у нас есть АССР, которые больше чем некоторые ССР. Тот же Дагестан больше Эстонии. А Татарская АССР в два с лишним раза по числу жителей больше ЭССР, и, вообще, она больше 8-ми из 15-ти союзных республик. Да и не в численности дело. В мировой практике численность народа никогда не была основанием для отказа ему в государственности. В мировой семье стран существует и, с позиций международного права, равноправны государства, насчитывающие сотни миллионов человек населения страны, население которых исчисляется тысячами. Так, республика Науру в Тихом океане насчитывает всеги 8000 чел., но это самостоятельная страна, юридически равноправная с такими гигантами, как КНР, Индия, СССР, США. Никому в голову не придет лишить жителей независимости Науру, только что их так мало. Если они считают, что им удобнее иметь свое государство, - и пусть. Есть и другие карлики-государства-живут, процветают. Таким образом, численность народа никак не может быть определяющим фактором при выборе формы его государственного устройства.

Может решает географическое положение? В свое время „вождь угнетенных“, „дорогой товарищ Сталин“ объяснил, почему например, Татария должна быть автономной, а Киргизия — союзной республикой. Татария, дескать, окружена со всех сторон территорией СССР и просто-напросто из него выходить некуда. Довод явно несостоятельный. Анклавы (страны, со всех сторон окруженные территорией другого государства) давно известны в истории. Есть они и в наше время. Так, Лесото со всех сторон окружена территорией ЮАР. Со всех сторон окружена Италией маленькая республика Сан-Марино. При нормальных, уважительных отношениях это не важно. И, наконец, более разительный пример — Западный Берлин, окруженный территорией ГДР, оказывается, такое возможно и при противостоящих общественных системах.

Должен быть откинут в сторону и довод о различии уровня политического, культурного и экономического развития народов как основание различия их политического статуса. Первобытных народов ныне нет, повсеместно уровень более чем достаточный для любых форм государственности.

Единственное, что может не позволить народу создать свою государственность, это его рассеяние по территории, при которой он ни в каком месте не составляет большинства. В этом случае образовать какое-либо национальное формирование он может лишь при согласии на это другого проживающего на этой земле населения. Тяжелая участь постигла в этом отношении поволжских немцев, имевших свою автономию, и крымских татар.

Но, если кроме этой, нет никаких причин отказать тому или иному народу в той форме устройства, какую он захочет, то значит, выбор этих форм должен быть суверенным правом народа. Как он захочет, как ему удобнее, выгоднее. Один и тот же народ может избрать и статус союзной республики, и статус автономной области. И, естественно, при желании изменить статус — раз уж самоопределение свободное.

Таким образом, мы видим в Конституции явное противоречие между принципом самоопределения нации, зафиксированном в ст. 70, и принципом невозможности изменить территорию и границы республик без их согласия, зафиксированных в ст. 78. Налицо необходимость изменения Конституции с целью устранения ст. 78, в корне противоречащей статье 70-основополагающей.

В демократическом обществе определять границы, решать, кому и какая территория принадлежит, должно решать только само население данной территории, а не руководство республик и тем более Верховный Совет, задача которых — стоять на защите прав народов на самоопределение.

Теперь о политической стороне дела. Как видно из материалов заседания Президиума Верховного Совета СССР, Москва была, в основном, за оставление прежнего положения. И дело не только в том, что НКАО оставлена в составе Азерб. ССР — Конституция есть Конституция — и ст. 78 (неправомерная) послужила единственным спасательным кругом. Вопрос об НКАО вообще не рассматривался через призму права на самоопределение. Требования армян рассматривались как незаконные. Не была принципиально осуждена позиция азербайджанской стороны, отказавшей армянам НКАО в праве на самоопределение чисто из шовинистических побуждений. Более того, почти все выступающие, кроме грузин и Р. Гамзатова, проявили к армянам конфронтацию, подбадривая шовинизм азербайджанцев. Нужно было сказать прямо: да, азербайджанская сторона не права, отказывая НКАО в отделении от Аз. ССР, но пока не отменена ст. 78, заставить это сделать нельзя. Хоть это и смягчило бы напряжение и улучшило бы обстановку в НКАО и Арм. ССР. Однако позиция была выработана с самого начала — не уступать. Иначе возможна цепная реакция, распространение подобной ситуации на другие народы и районы нашей страны. Следовало показать и доказать, что методы демонстраций и забастовок к успеху не приведут. Разумной ли была такая по-

зиция? Если исходить из задач на ближайшее время, то как будто разумной. В самом-то деле, уступка побудит другие народы, чувствующих себя в чем-то униженными, к подобным действиям, и по всей стране разгорится пламя межнациональных распрей.

Во всем мире происходит сейчас рост национального самосознания, процесс распада многонациональных государств на национальные. Колониальные страны распались, народы колоний получили независимость. Из оставшихся многонациональных СССР — самая заметная страна. В КНР слишком велико преобладание китайского народа, Индия тоже испытывает проблемы в национальном вопросе. Проблемы испытывает и Югославия.

До недавнего времени СССР удавалось избегать больших проблем, но потому, что они были загнаны внутрь деспотизмом. При малейшем ослаблении тирании все это проявилось в ряде мест в последнее время.

Что это? Случайные всплески, ошибки руководства?

Или это проявление общемировой тенденции, которая со временем будет выявляться все более отчетливо? Не нужно ли в национальном вопросе иметь новое мышление?

Руководство сейчас исходит из предрассудка, что сохранение в целостности хорошо, распад-плохо. Но так ли это?

Посмотрим, как распались колониальные империи Англии, Франции, Голландии, Португалии др. В начале они не хотели терять свои колонии: пытались удержать их силой. Но на каком-то этапе пришли к решению предоставить колониям независимость. Распались великие колониальные империи. И что же? Разве эти страны стали менее процветающими? Да нет.

Дружба народов не укрепляется тем, что их заставляют объединяться в одно государственное формирование. Наоборот, свободное самоопределение укрепит эту дружбу. Между жильцами коммунальных квартир всегда склок больше, чем между живущими отдельно.

Мне пришлось гостить в семье гизов в Кутаиси. Интеллигенция этого города очень недовольна русификацией Тбилиси. Более того, из Кутаиси выживаются не грузины. Но зато можно видеть чисто грузинские обычаи, традиции, одежду горцев, многовековую самобытность, слышать чистейший язык их предков...

И с какою гордостью говорят жители о своем городе!

Антипатия к русским чувствуется во всех республиках (исключение — для гостей) — вряд ли это было бы, если бы народы этих республик не чувствовали свою подчиненность России. Руководству надо избавляться от комплекса великодержавности. Хотя большая территория придает солидарность, но народу это не нужно, к тому же за это приходится дорого платить. А благосостояние народа от величины страны не зависит.

Николай Статеев

ԵՊՀ պատմության թանգարանի արխիվ, ֆ. 34, գ. 80, թ. 4-7:

Բնագիր: Մեքենագիր:

№ 13

ՀԱՆԴԻՊՈՒՄ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆՈՒՄ

Հանրապետությունում տիրող լարված իրավիճակից դուրս գալու, բոլոր հիմնարկներում, ձեռնարկություններում և ուսումնական հաստատություններում աշխատանքային նորմալ ութմը վերականգնելու խնդիրն այսօր հուզում է բոլորին: Այդ մտահոգությունն էր հավաքել Երևանի պետական համալսարանի պրոֆեսորադասախոսական կազմին գիտական խորհրդի նիստերի դահլիճ, որտեղ սեպտեմբերի 6-ին Հանդիպում տեղի ունեցավ Հայաստանի կոմկուսի Կենտկոմի քարտուղար Գ. Ա. Գալոյանի հետ:

Կիսելով այդ մտահոգությունը, համալսարանի ուսուցիչները, ՀՍՍՀ ԳԱ ակադեմիկոս Ս. Ա. Համբարձումյանը բացման խոս-

քում ընդգծեց տեղական դասադուլների խիստ բացասական անդրադարձն ապագա մասնագետների գիտելիքների ձեռքբերման որակի և նրանց բարոյական ներաշխարհի ձևավորման ընդհանուր պրոցեսի վրա:

Ընկ. Գ. Գալոյանը համակողմանի ինֆորմացիա տվեց հանրապետությունում ստեղծված իրավիճակի մասին, նշեց դրա պատճառները, պատմեց դրուժյունը նորմալացնելու ուղղությամբ տարվող աշխատանքների մասին:

Անհիմն են անպատասխանատու հայտարարությունները այն մասին, թե իբր հանրապետության ղեկավարությունը նահանջել է Լեոնային Ղարաբաղի պրոբլեմի լուծման գործում իր նախկին դիրքերից: Պրոբլեմի դժվարությունները, դրա լուծման ուղիների բարդությունը որոշակի խմբերի կողմից օգտագործվում են իրադրությունը էլ ավելի սրելու նպատակով:

Նա շեշտեց, որ այս պայմաններում անհրաժեշտ է կոմունիստ դասախոսների, ամբողջ պրոֆեսորադասախոսական կազմի ուժերը մոբիլիզացնել ուսանողության շրջանում տարվող գաղափարական աշխատանքները ճիշտ հունի մեջ դնելու և նորմալ ուսումնական պրոցեսը վերականգնելու համար:

Այնուհետև ելույթ ունեցան Երևանի պետական համալսարանի ուսումնական աշխատանքի գծով պրոռեկտոր, պրոֆեսոր Գ. Ղարաբաղյանը, պատմական մատերիալիզմի և բարոյագիտության ամբիոնի վարիչ պրոֆեսոր Ա. Հովսեփյանը, կիրառական մաթեմատիկայի ֆակուլտետի ղեկան, դոցենտ Ռ. Տոնոյանը, ՍՄԿԿ պատմության ամբիոնի դոցենտ Ա. Մկրտչյանը, երկրաբանական ֆակուլտետի ղեկան, դոցենտ Մ. Գրիգորյանը, համալսարանի տպարանի ղեկավար Ս. Գոյունյանը, ՍՄԿԿ պատմության ամբիոնի դոցենտ Հ. Հակոբյանը, Հայաստանի գիտությունների ակադեմիայի թղթակից-անդամ, հայ գրականության ամբիոնի վարիչ Հ. Թամրազյանը, բանասիրական ֆակուլտետի ղեկան, պրոֆեսոր Գ. Անանյանը, Հայաստանի գիտությունների ակադեմիայի ակադեմիկոս, տեսական ֆիզիկայի ամբիոնի պրոֆեսոր Գ. Սահակյանը, ֆիզիկական աշխարհագրության և գեոմորֆոլոգիայի ամբիոնի պրոֆեսոր Հ. Գաբրիելյանը, արտասահմանյան ուսանողների նախապատրաստական ֆակուլտետի

ղեկան, զոցենտ Մ. Նաղիրյանը և ուրիշներ:

Հանդիպման մասնակիցները, վերստին անդրադառնալով հանրապետությունում ստեղծված բարդ և դժվարին դրությունը, միահամուռ այն կարծիքը հայտնեցին, որ անհրաժեշտ է հասնել զարաբաղյան հարցի արդար լուծմանը, որը և կլիցքաթափի լարված մթնոլորտը: Ելույթ ունեցողները միաժամանակ ընդգծեցին, որ զարաբաղյան շարժմանը գալիս, խառնվում են անառողջ և անմաքուր վտակներ, միտինգներում երբեմն հնչում են լողունգներ ու կոչեր, որոնք հակոտնյա են այդ շարժմանը և ամենևին չեն արտահայտում հայ ժողովրդի մտորումներն ու իդները, ժողովուրդը, որը թանկ է գնահատում ուս ժողովրդի հետ բարեկամությունը, նվիրված է հեղափոխության, կոմունիզմի գործին, սուրբ հայրենիքի պաշտպանությանը:

Քննադատվեց նաև այն, որ մասսայական ինֆորմացիայի միջոցները ոչ լրիվ, երբեմն էլ ոչ օբյեկտիվ են լուսաբանում իրադարձությունները:

Նշվեց, որ Հայաստանի կոմկուսի Կենտկոմի 1988 թվականի սեպտեմբերյան պլենումը բազմակողմանի անդրադարձել է մեր կյանքի բոլոր բնագավառներին, մշակել է լճացման երևույթները հաղթահարելու, հանրապետությունում գաղափարաբարոյական իրադրությունն առողջացնելու, սոցիալական արդարությունը վերականգնելու ստրատեգիական գիծ:

Հանդիպման մասնակիցները դատապարտեցին դասադուներն ու գործադուները, ընդգծեցին, որ պայքարի այդ ձևերը Ղարաբաղի հարցի արդար լուծմանը նպաստելու փոխարեն կարող են այն փակուղի մղել:

Վերջում ընկ. Գ. Գալոյանը պատասխանեց մայր բուհի կոլեկտիվի ներկայացուցիչների բազմաթիվ հարցերին: Հանդիպումն անցավ գործնական և սրտաբաց մթնոլորտում:

Հանդիպմանը ներկա էին ՀԿԿ Կենտկոմի գիտության և ուսումնական հաստատությունների բաժնի վարիչ Ա. Մելքոնյանը, Հայկական ՍՍՀ ժողովրդական կրթության մինիստր Ս. Հախումյանը:

(Արմենյան)

«Երևանի համալսարան», 15 հոկտեմբերի 1988 թ.

№ 14

**ПИСЬМО ТОВАРИЦА Г. ПРОКОПЕНКО
РЕКТОРУ ЕГУ С. А. АМБАРЦУМЯНУ**

25 сентября 1988 г.,
Днепропетровск

Многоуважаемый товарищ Амбарцумян С. А.!

Посылаю Вам копию моей статьи „Здравому смыслу и совести вопреки“, которую я предложил газете „Правда“, и недавно полученный из „Правды“ ответ.

Сообщаю, что я остался верен своим взглядам на ситуацию в Армении и НКАО, а после последних событий в Степанакерте и Ереване только утвердился в них.

Боритесь-поборете

Вам Бог помагаэ!

За вас правда, за вас слава

И воля святая!

(Т. Г. Шевченко)

Широ (искренне) Ваш Прокопенко

ԵՊՀ պատմության թանգարանի արխիվ, ֆ. 34, գ. 86, թ. 2:

Բնագիր: Զեռագիր:

ЗДРАВому СМЫСЛУ И СОВЕСТИ ВОПРЕКИ

[ПРИЛАГАЕМАЯ СТАТЬЯ]

25 июля 1988 г.,
Днепропетровск

Заседание Президиума Верховного Совета СССР, состоявшееся в Кремле 18 июля 1988 г., и принятое им постановление о Нагорном Карабахе вряд ли могут согласоваться со здравым смыслом и совестью непредвзято мыслящего чело-

века. Я внимательно смотрел и слушал телеотчет об этом событии, а на второй день несколько раз изучающе прочел материалы об этом в газетах, и все время, как ни старался настроить себя на принятие официальной точки зрения на ситуацию в НКАО, во мне росло убеждение, что и само заседание Президиума ВС, и принятое постановление далеки от справедливости, носят половинчатый, лицемерный, демагогически-бюрократический характер.

Выступившие на заседании армянские товарищи убедительно и безоговорочно доказали, что разумной альтернативы воссоединению Нагорного Карабаха с Арменией нет и не может быть. Можно, конечно, слепо следуя известной статье Конституции, продолжать принудительно удерживать Нагорный Карабах в составе Азербайджана, но это только бы загоняло внутрь и усиливало застарелую национальную несправедливость. Пять месяцев доведенные до отчаяния армяне добиваются решения простого и ясного вопроса. Страсти накалились до предела, начались каждодневные митинги, забастовки, голодовки...И спровоцировало это напряжение одно, а именно: нежелание высшего органа власти страны пойти навстречу справедливой и обоснованной просьбе населения НКАО. Власти надеялись, что все образуется, останется по-старому, возвратится на круги своя. Ан нет! Добрый, умный, человечный армянский народ не позволил обращаться с собой как со скотиной: замычал, подбросили комбикорма — и нет проблем! Упрекают армян в националистическом угаре. Какая гнусная ложь! Армяне — прирожденные гуманисты и интернационалисты. Но они, как зеницу ока, берегут свое национальное достоинство. Так и должно быть, если это народ, нация, а не аморфная человеческая биомасса. Говорят, что надо по-настоящему посоветоваться с армянским народом-чего он хочет? Так почему же еще в марте вместо „пряничных“ постановлений не провели всенародный референдум в НКАО? Стало бы ясно всем

и каждому, чего хочет население Нагорного Карабаха. А перед народным волеизъявлением не устоит никакая статья сталинско-брежневской конституции. Так нет же: тянули, тянули — и дотянули... до изготовления самопалов. Где же здесь государственная мудрость?

Несколько замечаний по ходу заседания. Этика его ведения была явно не на высоте. Выступающих прерывали, сбивали с толку, мешали им высказать свое мнение. Причем это делал не председательствующий на заседании Громько, а генсек Горбачев /у которого это вообще вошло в привычку, не украшающую его/. Так он пытался субъективно толковать истинный смысл выступления ректора Ереванского государственного университета С. А. Амбарцумяна, но академик тактично и твердо отстоял свое право сказать правду о напряженном положении в Армении и НКАО. А вот выступление депутата Верховного Совета СССР писателя В. А. Петросяна М.С. Горбачев остановил и смял. Ухватился за высказывание Петросяна о попытке геноцида в Сумгаите. Мол, это было не проявление геноцида, а всего лишь стихийная выходка бандитов. Словарь иностранных слов трактует „геноцид“ как „уничтожение отдельных групп населения по расовым, национальным или религиозным мотивам“. В Сумгаите людей убивали только за то, что они армяне. И это не геноцид? А заранее спланированный он или стихийный — какая разница для его жертв? И вообще на заседании со стороны Горбачева сквозило некое недовольство армянами. А их, перенесших тягчайшие испытания в прошлом и до сегодня не избавившихся от национальной несправедливости, следовало бы поддерживать.

На заседании выступил Щербицкий В. В. Бесцветное, старорежимное выступление, весь смысл которого сводился к тому, что „дальше такое положение терпеть нельзя“ и что надо „употребить власть“. Понятно: Щербицкий жаждет репрессий. Ах страшно! И все же осмеливаемся спросить его:

а „такое положение“, как сейчас на Украине, терпеть можно, когда украинский народ как нация агонизирует, потому что лишен родного языка? Родной язык-душа народа. Гибнет язык-гибнет народ. Это аксиома. Для Украины Щербецкий — автор экологического и духовного Чернобыля. Этого верного соратника аморальнейшего Брежнева давно пора отправить на „заслуженный“ отдых. Впрочем, как и товарища Громыко, который на заседании явно пытался стать инициатором „культы“ Горбачева.

Нагорный Карабах необходимо воссоединить с Арменией. Чем раньше, тем лучше. Победит справедливость — и люди возвратятся к созидательному труду, благоразумию, взаимопониманию. Если же все останется по-старому — рана не заживет никогда.

Гавриил Никифорович ПРОКОПЕНКО
член КПСС. Пенсионер.

ԵՊՀ պատմության թանգարանի արխիվ, ֆ. 34, գ. 86, թ. 3-5:
Պատճեն: Մեքենագիր:

№ 15

ՎԵՐՋ ՏԱԼ ԱՆԱՐԴԱՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻՆ ՈՒ ՊՐՈՎՈԿԱՑԻԱՆԵՐԻՆ

(բողոքի միտինգ Երևանի պետական համալսարանում)

Նոյեմբերի 18-ին համալսարանի կենտրոնական մասնաշենքի հրապարակում տեղի ունեցավ ուսանողության, պրոֆեսորադասախոսական կազմի և աշխատողների բազմահազարանոց բողոքի միտինգ՝ նվիրված Լեոնային Ղարաբաղի Ինքնավար Մարզի և նրա շուրջը բորբոքված վերջին շրջանի իրադարձություններին:

Միտինգը բացելով՝ կուսակցական կոմիտեի քարտուղար Յու. Մկրտումյանը նշեց, որ Լեոնային Ղարաբաղում շարունակվում է վիճակը մնալ նույնը: Գեոևս այն չի կայունացել ու կարգավորվել: Երեկ Հայաստանից ուղարկված շինանյութերով ու այլ անհրաժեշտ պարագաներով բեռնավորված երկու ավտոշարասյուններ չեն հասել Լեոնային Ղարաբաղ: Նրանցից մեկը կանգնեցվել է Իջևանի շրջանում, իսկ մյուսը՝ Գորիսի մոտերքում և ստեղծվել է արտակարգ կացություն: Այդ իրադրությունը շտկելու նպատակով Գորիս է մեկնել Հայկական ՍՍՀ Մինիստրների խորհրդի նախագահ Ֆ. Սարգսյանը, իսկ Իջևանի շրջան՝ ՀՍՍՀ Մինիստրների խորհրդի նախագահի տեղակալ Վ. Արծրունին: Նրանք այժմ տեղերում համապատասխան բանակցություններ են վարում և կազմակերպական միջոցառումներ ձեռնարկում հիշյալ ավտոշարասյունների անվտանգ երթն ապահովելու դեպի Լեոնային Ղարաբաղ:

Իր բացման խոսքում Յու. Մկրտումյանը նշեց նաև, որ համալսարանի բազմահազարանոց կոլեկտիվին անհանգստացնում է այն կարևոր հանգամանքը, որ Լեոնային Ղարաբաղի պրոբլեմը մինչև այսօր խեղաթյուրված ու սխալ է լուսարանվում և մեկնաբանվում միութենական կենտրոնական մամուլում: Պետք է վերջ տալ մամուլի այդ հակասական, ժողովուրդների բարեկամությունը խարխուղ, սաղորիչ ելույթներին:

Մյուս հարցը, որ հուզում է համալսարանի կոլեկտիվին, նշեց նա, Սուվաթյիթի ոճրագործությունն է: Այդ կազմակերպված, մտածված ոճիրը դեռևս չի արժանացել համաժողովրդական դատապարտման: Սուվաթյիթյան ոճրագործությունը, որը իսկական ցեղասպանություն էր՝ իրականացված տեղի Հայ բնակչության նկատմամբ, դեռևս չի ստացել իր իսկական քաղաքական գնահատականը:

Մյուս է վարվում նաև այդ մեծ ոճիրի դատավարությունը: Սուվաթյիթյան ոճրագործությունները կազմում են մեկ միասնական քրեական գործ, չնախատեսված ծանր հանցագործություն, ցեղասպանություն՝ կազմակերպված ընդդեմ Հայ ժողովրդի: Մենք բողոքում ենք այն բանի դեմ, որ այդ մեծ ոճրագործությունները դիտվում են որպես խուլիգանություն: Մենք

պահանջում ենք, որ այդ հանցագործությունների վերաբերյալ գործերը միավորվեն ու դիտվեն իբրև մեկ միասնական քրեական գործ և ներկայացվեն ՍՍՀՄ Գերագույն դատարանի քննադատությանը: Այնինչ, դրանք կատարվում են ՌՍՖՍՀ տարբեր ժողովրդական դատարաններում: Մենք բողոքում ենք դրա դեմ և պահանջում, որ դադարեցվեն այդ դատավարությունները, և սուսգայիթյան ոճրագործություններն ստանան իրենց իսկական գնահատականը՝ ցեղասպանություն, և ՍՍՀՄ օրենքի ամբողջ խստությամբ իրենց արժանի պատիժն ստանան նրա կազմակերպիչներն ու կատարողները:

Այսօր Երևանի պետական համալսարանի բազմահազարանոց կոլեկտիվը, ողջ ուսանողությունը, պրոֆեսորադասախոսական կազմը վրդովված են այս ամենի համար և իրենց արդարացի բողոքի ձայնն են բարձրացնում ընդդեմ անարդարությունների:

Այնուհետև միտինգում ելույթներ ունեցան ուսումնական աշխատանքների գծով պրոռեկտոր, պրոֆ. Գ. Ղարիբյանը, սովետահայ գրականության ամբիոնի ղոցեհատ Կ. Աղաբեկյանը, բանասիրական ֆակուլտետի ԼԿԵՄ կոմիտեի քարտուղար Հ. Հովակիմյանը, գիտական գրադարանի մեթոդիստ Ս. Ալեքյանը, իրավաբանական ֆակուլտետի 3-րդ կուրսի ուսանող Ս. Կարապետյանը, ռադիոֆիզիկայի ֆակուլտետի ուսանողներ Ա. Գաղասյանը, Լ. Բաղդասարյանը, բանասիրական ֆակուլտետի ուսանող Վ. Պետրոսյանը և ուրիշներ:

Նրանք դատապարտեցին Լեոնային Ղարաբաղի Ինքնավար Մարզում ստեղծված բարդ իրավիճակն ստեղծողների գործունեությունը, որը չի բխում ժողովուրդների բարեկամության լենինյան սկզբունքներից:

Ելույթ ունեցողները նաև կոչ արեցին համախմբվել և միասնական ուժերով պայքարել հանուն արդարության վերականգնման: Նրանք ընդգծեցին, որ դժբախտաբար, կենտրոնական մամուլի մեղքով, սովետական հասարակայնության չրջանում ստեղծվել է թյուր կարծիք ինչպես արցախյան շարժման էության, այնպես էլ սուսգայիթյան ցեղասպանության նկատմամբ: Սխալ, հակասական կարծիքներ են ստեղծվում նաև

Սորհրդային Հայաստանում այսօր տեղի ունեցող իրադարձությունների շուրջը: Այդ ամենը, որ ստեղծել ու ստեղծում են կենտրոնական մամուլը, հեռուստատեսությունը, խարխլում են ժողովուրդների բարեկամությունը, մթազնում հայ ժողովրդի արդարացի բողոքն ու պահանջը, նչեցին բոլոր ելույթ ունեցողները: Նրանք միաժամանակ կոչ արեցին ուսանողներին, բոլոր համալսարանականներին, ամենուր պահպանել կարգապահություն, հանգստություն, զսպվածություն, վերսկսել ընդհատված դասերը, չենթարկվել ոչ մի պրովոկացիայի:

Միտինգի մասնակիցների անունից միաձայն ընդունվեց դիմում՝ ուղղված ՍՄԿԿ Կենտկոմին և ՍՍՀՄ Գերագույն սովետի նախագահությանը:

«Երևանի համալսարան», 19 նոյեմբերի 1988 թ.

№ 16

**ԳԻՄՈՒՄ
ՍՄԿԿ ԿԵՆՏԿՈՄԻՆ, ՍՍՀՄ ԳԵՐԱԳՈՒՅՆ
ՍՈՎԵՏԻ ՆԱԽԱԳԱՀՈՒԹՅԱՆԸ**

Երևանի Աշխատանքային կարմիր դրոշի չքանչանակիր պետական համալսարանի կոլեկտիվը, իր ս.թ. նոյեմբերի 18-ին կայացած միտինգում քննարկելով Լեոնային Ղարաբաղի Ինքնավար Մարզում և նրա շուրջը ստեղծված իրադրությունը, ընդունել է հետևյալ դիմումը՝ ուղղված ՍՄԿԿ Կենտկոմին և ՍՍՀՄ Գերագույն սովետի նախագահությանը:

1. Ինչ ամիսների ընթացքում դրությունը ԼՂԻՄ-ում ոչ միայն չի կարգավորվում, այլև շարունակում է սրվել և բարդանալ: Դա չի կարող չհուզել ոչ միայն հայ ժողովրդին, այլև ամբողջ սովետական հասարակությանը, հատկապես կուսակցական և պետական մարմիններին:

2. Մենք պահանջում ենք ԼՂԻՄ-ում և Ադրբեջանական ՍՍՀ-ի բոլոր հայաբնակ վայրերում հայ ազգաբնակչության կենսագործունեության համար ստեղծել նորմալ պայմաններ,

անհապաղ վերջ տալ Լեոնային Ղարաբաղի նկատմամբ ադրբեջանցիների կողմից գործադրվող բռնություններին: ԼՂԻՄ-ի բնակչությանն այսօր ադրբեջանականացնելու ձգտումը Ադրբեջանական ՍՍՀ-ի ղեկավարող շրջանների հակահայկական քաղաքականության շարունակությունն է:

3. Մենք պահանջում ենք ԼՂԻՄ-ի պրոբլեմների արդարացի քաղաքական լուծում:

4. Մենք պահանջում ենք սոցիալիստական օրենքի ողջ խստությունները պատժել Սումգայիթում հայերի ցեղասպանության ակտի կազմակերպիչներին և մասնակիցներին, որը 20-րդ դարավերջի բարբարոսության և վանդալիզմի խորհրդանիշ դարձավ: Մենք պահանջում ենք բոլոր դատական պրոցեսների արագացում և միասնացում, սումգայիթյան ոճրագործությունների՝ որպես մեկ և կազմակերպված քրեական գործի քննարկում:

5. Մենք պահանջում ենք Ադրբեջանական ՍՍՀ տարածքում վերացնել այն բոլոր խոչընդոտները, որոնք արգելակում են Հայկական ՍՍՀ-ի և ԼՂԻՄ-ի միջև իրականացվող բազմակողմանի կապերին, որոնք ծրագրված են ՍՄԿԿ Կենտկոմի և ՍՍՀՄ մինիստրների խորհրդի որոշումներով:

Պահանջում ենք Հայկական ՍՍՀ-ից ԼՂԻՄ մարդկանց և բեռների տեղափոխումը ապահովել այն զինվորական ստորաբաժանումների կողմից, որոնք ժամանակավոր մտցված են Հայկական ՍՍՀ-ի տարածք:

6. Մենք պահանջում ենք ՍՍՀՄ Գերագույն սովետի առաջիկա նստաշրջանում քննարկել Հայ ազգաբնակչության նկատմամբ իրագործված սումգայիթյան ոճրագործությունները և դրանք որակել որպես հայերի ցեղասպանություն:

7. Խնդրում ենք մոտակա ժամանակաշրջանում Երևանի պետական համալսարանի կոլեկտիվին հաղորդել ձեռնարկվող միջոցների մասին, որոնք հատուկ կհրապարակվեն հերթական միտինգում:

«Երևանի համալսարան», 19 նոյեմբերի 1988 թ.

№ 17

**ОТКРЫТОЕ ПИСЬМО В ЦК КПСС И ЦК КП
АРМЕНИИ ОТ СОБРАНИЯ ПАРТИЙНОГО КОМИТЕТА
ФАКУЛЬТЕТА МАТЕМАТИКИ ЕГУ**

23 декабря 1988 г.

Страшная беда обрушилась на армянскую землю. Небывалое по силе землетрясение унесло десятки тысяч человеческих жизней, причинило огромный материальный ущерб катастрофическими разрушениями. Более полумиллиона людей остались без крова.

Излечение тяжелых ран, нанесенных республике стихийным бедствием, потребует от нас максимального напряжения духовных и физических сил. Никто не может остаться равнодушным к судьбе сограждан, пострадавших от землетрясения. Не меньшее сострадание вызывает положение многих тысяч беженцев из Азербайджанской ССР, которые непосредственно до и после землетрясения, оставив все имущество, вынуждены были переселиться в Армению и до сих пор не нашли постоянного крова.

Для нас в этой ситуации неопределимы моральная поддержка и бескорыстная помощь, оказываемая Армении в ликвидации последствий землетрясения. Вместе с тем, казалось, можно было проявить немного такта и хотя бы на время прервать беспримерную десятимесячную антиармянскую кампанию по поводу вопроса НКАО. Однако средства массовой информации волной небывалых инсинуаций, лжи и клеветы в адрес карабахского движения с новой силой обрушились на и без того находящийся в глубоком шоке народ. Предвидя в этом подготовку почвы для организации массовых репрессий против активистов движения, считаем своим долгом выразить решительное несогласие с подобной политикой.

Мы не можем согласиться с обвинениями, предъявляемыми членам комитета „Карабах“.

Неправда, что „комитетчики“ после землетрясения призывали к митингам и забастовкам. С первых минут они занялись организацией спасательных работ и старались координировать действия с правительственной комиссией. Но, к сожалению, с 10-го декабря начались аресты членов комитета и активистов движения, а газеты продолжают вещать о „противоправных“ действиях, производимых от их имени.

Неправда, что комитет „Карабах“ распространял слухи для дестабилизации обстановки. Большинство преподносимых слухов, как например, об отправке детей-сирот в Сибирь, ереванцы услышали впервые по ЦТ или прочли на страницах газет, поражаясь их чудовищной нелепости. Впервые мы столкнулись с таким явлением, как фальсификация слухов.

Члены комитета обвиняются также в стремлении к власти. К сожалению, не уточняется, в чем оно проявилось. Не думаем, что желание организовать помощь беженцам или пострадавшим от землетрясения можно считать стремлением к власти. Скорее всего кое-кому не понравилось, что по существу впервые за нашу историю депутатов не назначили, а выбрал народ, что впервые сессия Верховного Совета Арм. ССР не проголосовала за готовые резолюции, а приняла решения, созвучные с наказаниями избирателей. Но, оказалось, что требования избирателей квалифицируются как „давление на депутатов“, но в то же время спешное введение в Ереване именно во время работы сессии ничем другим не обоснованного комендантского часа-таковым не является.

Считаем, что лишено всякого основания обвинение в связях комитета с коррумпированными элементами, дельцами „теневой экономики“, „цеховиками“, ворюгами и т. п. Где же сейчас эти дельцы? Почему их не арестовали вместе с членами комитета? Или может правоохранительным органам неизвестны их имена? Но ведь именно члены комитета

„Карабах“ в своих выступлениях открыто, невзирая на имена, изобличали карьеристов и взяточников, которые, „перестраиваясь“ с одной высокой должности на другую, теперь громче всех кричат „держите вора“.

Многих членов комитета и активистов движения мы знаем еще со студенческих лет и абсолютно не сомневаемся в их честности и порядочности. Но не только мы, думаем даже те, кто выдвигает подобное обвинение, в него не верят. Просто нужно было в глазах общественности дискредитировать активистов движения. Что ж, методы знакомы. (Вспомним хотя бы травлю академика А. Д. Сахарова. Неужели перестройка пошла по замкнутому кругу?!).

Неправда, что члены комитета „Карабах“ разжигали межнациональную вражду. Конечно, весьма удобно, не признавая собственных ошибок, всю вину за тяжелые последствия провалов и просчетов в политике урегулирования межнациональных отношений свалить на „кучку безответственных экстремистов“. Но вина ли комитета „Карабах“, что Азербайджан ответил сумгаитской резней на справедливое, конституционное требование населения НКАО о воссоединении с исторической родиной? Вина ли комитета, что процесс над участниками сумгаитских злодеяний был превращен в судебный фарс, где упорно пытались не дать докопаться до истинных организаторов и вдохновителей, представить геноцид как отдельные „убийства из хулиганских побуждений“. После такого отношения в Армении никого не удивляет то, что в Баку организуются сборища с портретами убийц как национальных героев и с лозунгами „смерть армянам“, да еще вдобавок транслируют по телевидению. Или вспомним массовое отравление в Масисе, события в Ходжалы... Всего не перечислить.

Кто же разжигает межнациональную вражду, если на протяжении десяти месяцев средствами массовой информации дается преднамеренно искаженное и тенденциозное освещение событий, причем наиболее подстрекательские

статьи в центральной прессе появляются именно тогда, когда достигается относительное спокойствие в регионе? И до сих пор никто конкретно за это не ответил.

Если же во всем этом вина комитета, то почему их не арестовали раньше, до землетрясения? Может понимали, что именно комитет „Карабах“ по возможности сдерживает народ от ответных действий на происходящее в Азербайджане.

Беспардонная ложь, что якобы некоторые лидеры комитета „Карабах“ пытаются на народной беде нажить политический капитал. Если внимательно прислушаться к тому, что вещают средства массовой информации, то можно понять, кто именно желает нажить политический капитал. Не те ли из руководства республики, кто все эти десять месяцев трусливо отсиживались в своих кабинетах? Не те ли, кто сразу же после землетрясения упорно рекламирует „братскую“ помощь Азербайджана, в то время как до сих пор не прекращается поток беженцев из Азербайджанской ССР, в которой на беду соседа откликнулись новыми погромами и бесчинствами, праздничными фейерверками и „поздравительными“ телеграммами.

Часто говорят, что в застойные годы истинное интернациональное воспитание заменялось лозунгами о дружбе народов. Теперь вроде настал удобный случай для „интернационального воспитания“ армянского народа (хотя лозунгов не поубавилось). Но и без этого благодарный армянский народ всегда хранил в своей памяти имена тех, кто протягивал ему руку помощи в трудную минуту. Мы не забудем о той всесторонней помощи, которую оказывают нам грузинские друзья буквально с первых же часов после землетрясения. Мы не забудем имена советских воинов и югославских летчиков, спешивших нам на помощь и отдавших жизни, имена врачей и спасателей из нашей страны и многих зарубежных стран, которые неустанно борются за жизни пострадавших. Мы благодарны всем тем, которые откликнулись на нашу беду и от чистого сердца поддержали нас в этот трудный час.

Считаем своим долгом еще раз подчеркнуть, что комитет „Карабах“ является стихийно возникшим руководством общенационального карабахского движения, имеющего целью демократическими, мирными средствами исправить допущенную на заре становления Советского государства историческую несправедливость, политическую ошибку-воссоединить аннексированные армянские земли с матерью-родиной, и как таковой, выражает волю всего армянского народа. Квалифицируя арест членов комитета „Карабах“ как акт произвола военных властей, требуем немедленного их освобождения и прекращения травли.

В сознании многих землетрясение, опустошившее северные районы Армении, заслонило карабахский вопрос. Однако мы, сознавая, что неурегулированная политическая проблема может иметь непредсказуемые по масштабам отрицательные последствия, и заранее отвергая всякие лживые инсинуации, заявляем о необходимости скорейшего, после окончания спасательных работ, справедливого решения проблемы НКАО.

Принято на партийном собрании факультета математики ЕГУ.

Председатель собрания Н. Г. Галстян

Подпись Н. Г. Галстяна заверяю

Зам. декана факультета математики Л. А. Матевосян*

ԵՊՀ պատմությունի թանգարանի արխիվ, ֆ. 34, գ. 87, թ. 1-4:
Պատճեն: Մեքենագիր:

* Փաստաթղթի տակ զրված են Ն. Գ. Գալստյանի և Լ. Ա. Մաթևոսյանի ստորագրությունները՝ հաստատված մաթեմատիկայի ֆակուլտետի կնիքով:

1989

№ 18

**ԵՐԵՎԱՆԻ ՊԵՏԱԿԱՆ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆԻ ԿՈՒՍԱԿՑԱԿԱՆ
ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԹՅԱՆ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԺՈՂՈՎԻՆ
ՆԵՐԿԱՑԱՑՎՈՂ ԿՈՒՍԿՈՄԻՏԵԻ ԶԵԿՈՒՑՄԱՆ ԹԵԶԻՍՆԵՐ***

....2. Հանրապետությունը գտնվում է ծանր վիճակում: Երևանի պետական համալսարանի կուսակցական կազմակերպություն կոնֆերանսից (1988 թ. նոյեմբերի 15-18) հետո ընկած ժամանակաշրջանում տեղի ունեցան խոշոր սոցիալական և քաղաքական իրադարձություններ, անասելի ուժի բնական աղետ:

Սկսվեց Ադրբեջանական ՍՍՀ-ից հայ բնակչության մասսայական բռնագաղթը, մեր հանրապետությունում տեղի ունեցան ընդհարումներ ազգամիջյան հարաբերությունների ոլորտում, Հայկական ՍՍՀ-ում ապրող ադրբեջանական բնակչության զգալի մասն արտագաղթեց Ադրբեջանական ՍՍՀ, Երևան քաղաքում և մի շարք շրջաններում մտցվեցին պարետային ժամ և հատուկ իրադրություն, բնության արհավիրքը կյանքից զրկեց տասնյակ հազարավոր մեր հայրենակիցներին, տասնյակ հազարավոր մարդկանց հաշմանդամ դարձրեց, ավելի քան կես միլիոնի անօթևան թողեց, ձերբակալվեցին «Ղարաբաղ» կոմիտեի անդամները, տարբեր բնույթի խախտումների համար պարբերաբար վարչական կալանքի են ենթարկվում մեր համաքաղաքացիները, սումգայիթյան եղեռնագործության կազմակերպիչների ու մասնակիցների մեծ մասը սոցիալիստական օրինա-

* Բերված է միայն Արցախին վերաբերող հատվածը:

կանություն ամենայն խստությունը դեռևս չի պատժվել:

Այս ամենը, անկասկած, չէր կարող չանդրադառնալ համալսարանի կոլեկտիվի կուսակցական և հասարակական կազմակերպությունների գործունեության վրա: Ուստի, կուսակցական ընդհանուր ժողովում պետք է վերլուծվեն այն բոլոր գործոնները, որոնք այսօր մտահոգում են մեր ժողովրդին, բացասաբար անդրադառնում ուսումնական պրոցեսի ութմիկ ընթացքի վրա, զգալիորեն կազմալուծում համալսարանական կյանքը: Պետք է մշակվեն առաջարկություններ, որոնք կարագացնեն պրոբլեմների լուծումը, նպատակաուղղված կլինեն գաղափարական-քաղաքական աշխատանքների կատարելագործմանը, կառողջացնեն մթնոլորտը մեր հանրապետությունում:

«Երևանի համալսարան», 8 ապրիլի 1989 թ.

№ 19

ԽՈՐ ՄՏԱՀՈԳՈՒԹՅԱՄԲ

(միտինգ Երևանի պետական համալսարանում)

Հանրապետության հասարակայնությունն արդեն քանիցս այլեկոծվում է «Գարուն» կարի արտադրական միավորման Մասիսի ֆաբրիկայում, Երևանի տրիկոտաթաձեռնոցային արտադրական միավորման գլխադաս ֆաբրիկայում և Եղեգնաձորի բաժանմունքում, «Անուշ» տրիկոտաթի արտադրական միավորման Երևանի գլխադաս և Աչտարակի ֆաբրիկաներում աշխատավորուհիների տեղի ունեցած զանգվածային թունավորման դեպքերի առթիվ: Հրապարակայնության լիակատար բացակայությունն ու հանրապետության լրատվական միջոցների չարունակվող լուրությունը միայն պարարտ հող են ստեղծում զանազան ասեկոսների տարածման համար: Հասարակայնության արդարացի վրդովմունքն իր գազաթնակետին հասավ, երբ

«Անուշ» արտադրական միավորման գլխադաս Փարրիկայում մարտի 25-ին թունավորված բանվորներից Աղավնի Աղասու Մաթևոսյանը ապրիլի 25-ին մահացավ թունավորման հետևանքով առաջացած սրտային անբավարարությունից:

Արտահայտելով իրենց համերաշխությունը, իր բողոքի ձայնը բարձրացրած «Անուշ» տրիկոտաժի արտադրական միավորման աշխատավորությունը, համալսարանի կոլեկտիվի ներկայացուցիչները ապրիլի 27-ին համալսարանի մեծ դահլիճում կազմակերպեցին միտինգ: Միտինգին հրավիրվել էին ՀՈՍՀ Մինիստրների խորհրդի նախագահի առաջին տեղակալ Լ. Գ. Մահակյանը, հանրապետության դատախազի առաջին տեղակալ Վ. Ս. Օրեխովը, Առողջապահության մինիստրի տեղակալներ Գ. Մ. Հարությունյանը և Ու. Ղ. Պողոսյանը, սանէպիդ վարչություն պետ Ա. Ս. Մայրապետյանը և այլ պաշտոնատար անձինք: Հրավիրված ընկերներին տրվեցին բազմաթիվ հարցեր, կայացավ կրքոտ, բայց մտահոգ երկխոսություն, որի ժամանակ համալսարանականները իրենց դժգոհությունն արտահայտեցին առողջապահության և իրավապահական մարմինների՝ թունավորումների հետաքննության հարցում ցուցաբերած աններելի դանդաղ կոտորածներ, լրատվական միջոցների կողմից կառավարական հանձնաժողովի գործունեության լուսաբանման բացակայության, իրավապահական մարմինների որոշ դեպքերում անհարկի փութաձանուցության, իսկ անհրաժեշտության դեպքում՝ դատապարտելի անվճռականության համար:

Քանի որ թունավորման բոլոր դեպքերն արդյունք են Աղբբեջանական ՍՍՀ-ից ներմուծված հումքի օգտագործման, վճռական պահանջ առաջադրվեց ներմուծվող հումքի նկատմամբ խստագույն վերահսկողություն սահմանելու հարցում, իսկ առանձին դեպքերում հրաժարվել որոշ տնտեսական կապերից: Մտավախություն հայտնվեց, որ չի բացառվում նմանօրինակ դեպքերի հնարավորությունը Լեոնային Ղարաբաղում, ուստի անհրաժեշտ համարվեց ԼՂԻՄ-ի տնտեսական զարգացման քաղաքականությունը կենսագործելիս նրա կապերը կողմնորոշել դեպի Հայկական ՍՍՀ և այլ հանրապետություններ:

Միտինգի մասնակիցները լիակատար համերաշխություն

հայտնեցին «Անուշ» տրիկոտաժի արտադրական միավորման Երևանի գլխադաս Փարրիկայի աշխատակիցների առաջ քաշած բոլոր պահանջներին: Քննարկված հարցերի վերաբերյալ համալսարանի կոլեկտիվի ներկայացուցիչները ընդունեցին որոշում:

«Երևանի համալսարան», 6 մայիսի 1989 թ.

№ 20

ՈՐՈՇՈՒՄ

[ԵՊՀ ԿՈԼԵԿՏԻՎԻ ՄԻՏԻՆԳԻ ՄԱՍՆԱԿԻՑՆԵՐԻ]

[27 ապրիլի 1989 թ.,
Երևան]

Համալսարանի կոլեկտիվի ներկայացուցիչների միտինգը իր վրդովմունքն է հայտնում հանրապետության մի շարք արտադրական ձեռնարկություններում տեղի ունեցած աշխատավորուհիների զանգվածային թունավորման հետաքննության աններելի դանդաղ կոտորածներ, առթիվ և զարմանք է արտահայտում առողջապահության և իրավապահական մարմինների կողմից ցուցաբերված ոչ օպերատիվության և հրապարակայնության բացակայության համար:

1. Համալսարանի կոլեկտիվի ներկայացուցիչների միտինգը իր լիակատար համերաշխությունն է հայտնում «Անուշ» տրիկոտաժի արտադրական միավորման կոլեկտիվի առաջադրած պահանջներին:

2. Միտինգը գտնում է, որ զանգվածային թունավորումների կապակցությամբ ստեղծված կառավարական հանձնաժողովի գործունեության մեջ բացակայում է անհրաժեշտ հրապարակայնությունը, ուստի միտինգի մասնակիցները պահանջում են ապահովել հանրապետության լրատվական միջոցների կողմից հանձնաժողովի աշխատանքի համակողմանի լուսաբանումը և ցայսօր կատարված հետաքննության արդյունքները հրապարակել շուտափույթ:

3. Միտինգը հանձնարարում է համալսարանի արհկոմիտեին և ԼԿԵՄ կոմիտեին՝ համալսարանականներից ստեղծել հասարակական հանձնաժողով և միջնորդում է ՀԿԿ Կենտկոմին և կառավարությունը ապահովելու նրա գործուն մասնակցությունը կառավարական հանձնաժողովի հետաքննությունը:

4. Քանի որ թունավորման բոլոր դեպքերը արդյունք են Ադրբեյջանական ԽՍՀ-ից ներմուծված հումքի օգտագործման, վճռականորեն պահանջել հանրապետության համապատասխան մարմիններից սահմանելու ներմուծվող հումքի նկատմամբ խստագույն վերահսկողություն, իսկ առանձին դեպքերում հրաժարվել որոշ տնտեսական կապերից: Չբացառելով նմանօրինակ դեպքերի հնարավորությունը նաև Լեոնային Ղարաբաղում, անհրաժեշտ համարել ԼՂԻՄ-ի տնտեսական զարգացման քաղաքականությունը կենսագործելիս նրա կապերը կողմնորոշել դեպի Հայկական ԽՍՀ և այլ հանրապետություններ:

5. Միջնորդել ՀԿԿ Կենտկոմին և Հայկական ԽՍՀ կառավարությունը՝ ապահովելու «Անուշ» տրիկոտաժի արտադրական միավորման գործադուլային կոմիտեի անդամների անձեռնմխելիությունը:

6. Պահանջել, որպեսզի հանրապետության ղեկավարությունը և իրավապահական մարմինները պարբերաբար հանդես գան մամուլում, հեռուստատեսությամբ, ռադիոյով և մանրամասն ինֆորմացիա տան աշխատավորությունը հուզող խնդիրների մասին:

7. Սույն որոշումը հրատարակել «Երևանի համալսարան» թերթում:

«Երևանի համալսարան», 6 մայիսի 1989 թ.

ՀԱՆԴԻՊՈՒՄ ԴԵՊՈՒՏԱՏԻ ՀԵՏ

Մայիսի 12-ին բանասիրական ֆակուլտետի 220 լսարանում տեղի ունեցավ համալսարանի տարբեր ֆակուլտետների ուսանողների հանդիպումը ՀԽՍՀ Գերագույն խորհրդի դեպուտատ, ՀԽՍՀ ԳԱ ակադեմիկոս էդ. Աղայանի հետ: Ուսանողները դեպուտատին պատվիրան տվեցին ՀԽՍՀ Գերագույն խորհրդի նախագահություն ներկայացնել անհապաղ նստաչրջան հրավիրելու մասին պահանջ՝ առաջարկելով նստաչրջանի հետևյալ օրակարգը՝

- ա. Լեոնային Ղարաբաղի Ինքնավար Մարզի ինքնորոշման խնդիրը,
- բ. «Ղարաբաղ» կոմիտեի ձեռքակալված անդամների ազատ արձակման հետ կապված հարցերը,
- գ. Աղետյալ վայրերի վերականգնման և կառուցման վիճակը և ընթացքը:

Հանդիպումից անմիջապես հետո դեպուտատ էդ. Աղայանը կազմեց պատվիրանին համապատասխան միջնորդագիր և այն հանձնեց ՀԽՍՀ Գերագույն խորհուրդ:

Դեպուտատ էդ. Աղայանի և ուսանողների հանդիպումն անցավ փոխադարձ հարգանքի ու փոխըմբռնման մթնոլորտում: Դեպուտատ էդ. Աղայանը հանդիպման ընթացքում պատասխանեց ուսանողներին հետաքրքրող բազմաթիվ հարցերի, խոսեց նաև իր՝ որպես դեպուտատի, ապագա ծրագրերի և անելիքների մասին:

«Երևանի համալսարան», 13 մայիսի 1989 թ.

ԵՐԵՎԱՆԻ ՊԵՏԱԿԱՆ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆԻ ԿՈՒՍԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԹՅԱՆ ԺՈՂՈՎԸ

Մայիսի 18-ին տեղի ունեցավ Երևանի պետական համալսարանի սկզբնական կուսակցական կազմակերպության ընդհանուր ժողովը, որը քննարկեց «Երևանի պետական համալսարանում, հանրապետությունում և Արցախում տիրող իրավիճակը և համալսարանի կուսակցական կազմակերպության խնդիրները» հարցը: Այդ հարցի առթիվ զեկուցումով հանդես եկավ կուսակցական կոմիտեի քարտուղար Յու. Մկրտումյանը:

Զեկուցողը նշեց, որ համալսարանի կուսակցական կազմակերպության ընդհանուր ժողովների ավանդույթի վերականգնումը խոչոր իրադարձություն է համալսարանական կյանքում: Այն մեծապես կնպաստի կոլեկտիվի գործունեության ղեմնկրատացմանը, կմղի նրան ավելի հստակ, ավելի բովանդակալից, ավելի նպատակասլաց աշխատանքի:

Այսօրվա ժողովում մենք քննարկում ենք մեկ կարևորագույն հարց՝ համալսարանում, հանրապետությունում ու Արցախում տիրող իրավիճակը և մեր կազմակերպության խնդիրները: Վերջին ժամանակներս ուսումնական պրոցեսը հաճախակի է խափանվում, տեղի են ունենում դասադուլներ, կուսակցական և հասարակական կազմակերպությունների գործունեությունը էական բեկում է մտցնում համալսարանական կյանքի նորմալ ուղիքի ապահովման գործում: Ուստի, կուսակցական ընդհանուր ժողովում պետք է վերլուծվեն այն բոլոր պատճառներն ու գործոնները, որոնք առաջացրել են նման իրավիճակ, պետք է մշակվեն առաջարկներ, որոնք կարագացնեն գոյություն ունեցող պրոբլեմների լուծումը:

Միանշանակ կարելի է ասել, որ ուսումնական պրոցեսի խափանումները, կուսակցական և հասարակական կազմակերպությունների գործունեության քիչ արդյունավետությունը կապված չեն ներհամալսարանական պրոբլեմների ու իրադարձությունների հետ, այլ նախևառաջ հանրապետությունում և

Արցախում տիրող իրավիճակի հետ, ուստի, կցանկանայի ձեր ուշադրությունը հրավիրել առավել կարևոր հարցերի վրա, ասաց զեկուցողը:

Առաջին կարևոր հարցը արցախահայությունից պրոբլեմն է: Այս օրերին Լեոնային Ղարաբաղում սկսվել է երկարատև գործադուլ: Չնայած ընդունված բազմաթիվ որոշումների, արցախահայության պրոբլեմը լուծում չի ստանում, որովհետև նրա հիմնական պահանջը մերժվում է, իսկ 1989 թվականի հունվար ամսից մարզում գործող Հատուկ կառավարման կոմիտեն ի վիճակի չեղավ իրականացնելու միութենական կուսակցական ու պետական մարմինների որոշումները: Ինչպես նախկինում, այնպես էլ այսօր Լեոնային Ղարաբաղի ազրբեջանացման վտանգը առկա է, ավելին, այն արագորեն իրագործվում է, որը չի կարող չառաջացնել ամբողջ հայության բողոքը, չզիտվել որպես լենինյան ազգային քաղաքականության կոպիտ խախտում:

Ելնելով այն իրողությունից, որ մենք դեռևս գտնվում ենք վերակառուցման սկզբնական փուլում, դեռևս ի վիճակի չենք ազգային հարցերը լուծելու բուն լենինյան ազգային քաղաքականության սկզբունքներով, նպատակահարմար ենք համարում ԼՂԻՄ-ը լիովին դուրս բերել Ազրբեջանական ԽՍՀ-ի ենթակայությունից, ենթարկելով այն Միության կուսակցական, պետական ու տնտեսական մարմիններին: Երկրորդը՝ վերականգնել մարզային կուսակցական և խորհրդային մարմինները իրենց նախկին լիազորություններով: Մեր խորին համոզմամբ, այդ օրգանների վերացումը միանգամայն բացասաբար անդրադարձավ իրադրության բարելավման վրա և հակասում է երկրում ընթացող ղեմնկրատացման պրոցեսին:

Երկրորդ պրոբլեմը, որը լարվածություն է առաջացնում հանրապետությունում, սումգայիթյան եղեռնագործության քաղաքական գնահատականի բացակայությունն է միութենական կուսակցական և պետական մարմինների կողմից: Այն ցնցեց մեր ժողովրդին, բազմազգ Խորհրդային Միությունը լայն արձագանք գտավ մոլորակի բոլոր երկրներում: Եվ չնայած դրան սումգայիթը մինչև այժմ քաղաքական գնահատական չի

ստացել: Ետսումգայիթյան իրադարձությունները, որոնք չափազանց սրեցին առանց այն էլ լարված իրավիճակը, ցույց տվեցին, որ քաղաքական գնահատականի բացակայությունը նպաստեց ազգամիջյան հարաբերությունների վատթարացմանը, նոր գոհեր բերեց: Մենք պահանջում ենք տալ քաղաքական գնահատական սումգայիթյան եղեռնագործություններին, մենք պահանջում ենք բացահայտել սումգայիթյան եղեռնագործությունների հովանավորողներին, կազմակերպողներին և իրագործողներին: Մենք պահանջում ենք այն որակել որպես մարդկություն, հումանիդմի դեմ ուղղված գործողություն: Խորապես համոզված ենք, որ եթե նման մոտեցում ցուցաբերվեր ժամանակին, Ադրբեջանում և Հայաստանում տեղի չէին ունենա հետագա ողբերգական իրադարձություններ, որոնք նոր գոհեր պատճառեցին, որոնք նույնպես դատապարտելի են, և հանցավորները պետք է պատժվեն սոցիալիստական օրինականության ամենայն խստությամբ:

Երրորդ պրոբլեմը՝ «Ղարաբաղ» կոմիտեի անդամների անհապաղ ազատումն է, որոնց թվում են նաև համալսարանի երեք դասախոսներ: Արդեն երկար ամիսներ նրանք գտնվում են ձերբակալության մեջ, և մենք ոչ մի ինֆորմացիա չունենք նրանց առողջության մասին, նրանց կողմից կատարված հանցանքների մասին: Կարծում եմ, համալսարանի կուսակցական ժողովը մեկ անգամ ևս կպահանջի «Ղարաբաղ» կոմիտեի անդամների անհապաղ ազատումը, և միայն դատը ցույց կտա՝ կա՞ն արդյոք հանցավոր երևույթներ նրանց գործողությունների մեջ: Հանրապետությունում լարվածություն է առաջանում նաև այն պատճառով, որ տարբեր բնույթի խախտումների համար պարբերաբար վարչական կալանքի են ենթարկվում մեր համաքաղաքացիները, Երևանում և հանրապետության մի շարք շրջաններում արդեն երկար ամիսներ գործում են հատուկ դրությունը և պարետային ժամը: Այսօրվա ժողովում մենք մեկ անգամ ևս դիմում ենք վերադաս մարմիններին հանելու այն, դրանով իսկ ստեղծելով Երևան քաղաքում և հանրապետության շրջաններում բարենպաստ պայմաններ վերակառուցման պրոցեսների զարգացման ու խորացման համար:

Չորրորդ պրոբլեմը, որը հուզում է համալսարանի կոլեկտիվին, այն է, որ մեզ խորապես անհանգստացնում է այն իրողությունը, որ աղետի շրջաններում դանդաղ են ընթանում վերականգնման աշխատանքները, չատ դեպքերում անարդյունավետ է ստացված օգնությունը տուժածներին հասցնելու կոնկրետ գործունեությունը, վատ են օգտագործվում հանրապետության և մասնավորապես բռնագաղթված Հայ բնակչության աշխատանքային ռեզերվները: Ծանր և չլուծված հոգսերից մեկն է բռնագաղթվածների խնդիրը, որոնց թիվը այսօր 200.000-ի շրջանակներում է: Մի բան պարզ է, որ նրանց մեծ մասը հետադարձի հնարավորություն չունի, ուստի պետք է ամեն ինչ ձեռնարկվի նրանց անցավագին տեղավորման և աստիճանական ադապտացիայի ուղղությամբ: Դրան էապես կնպաստի նաև բռնագաղթվածների լայնորեն ներգրավումը աղետի գոտում վերականգնման աշխատանքներում:

Մեծ նշանակություն ունի այսօր աղետի շրջաններում տնտեսական զարգացման ազատ գոտի ստեղծելու խնդիրը, որի լուծումը դեռևս անբավարար է ընթանում:

Կան նաև բազմաթիվ այլ պրոբլեմներ, բայց վերոհիշյալ խնդիրների ճիշտ, արդարացի լուծումը մեծապես կառողջացնի բարոյահոգեբանական մթնոլորտը հանրապետությունում և կստեղծի նախադրյալներ համալսարանական կյանքը նորմալացնելու և համալսարանականների ուժերն ակտիվորեն օգտագործելու կարևորագույն խնդիրների իրագործման ուղղությամբ:

Ջեկուցման շուրջը ծավալված մտքերի փոխանակությանը մասնակցեցին ընդհանուր ֆիզիկայի ամբիոնի ուսումնական լաբորատորիայի վարիչ Մ. Մարտիրոսյանը, իրավաբանական ֆակուլտետի դեկան, դոց. Ռ. Պետրոսյանը, պատմական մատերիայի դմի և բարոյագիտության ամբիոնի դոցենտ Ա. Գևորգյանը, տնտեսագիտական կիրենետիկայի ֆակուլտետի դեկան, պրոֆ. Յու. Մովսիսյանը, պինդ մարմնի ֆիզիկայի ամբիոնի վարիչ, պրոֆ. Ա. Դուրգարյանը, կիրառական մաթեմատիկայի ֆակուլտետի դեկան, դոց. Ռ. Տոնոյանը, ԽՄԿԿ պատմության ամբիոնի դոցենտ Հ. Հակոբյանը, Հայ ժողովրդի պատմության ամբիոնի վարիչ, պրոֆ. Լ. Խուրչուդյանը, Երևանի պետական հա-

մալսարանի ուսուցիչ, ՀԽՍՀ ԳԱ ակադեմիկոս Ս. Համբարձումյանը:

Ժողովը քննարկված հարցի առթիվ ընդունեց համապատասխան որոշումներ...

«Երևանի համալսարան», 3 հունիսի 1989 թ.

№ 23

ՈՐՈՇՈՒՄ

ԵՐԵՎԱՆԻ ՊԵՏԱԿԱՆ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆԻ ԿՈՒՍԱԿՑԱԿԱՆ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԹՅԱՆ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԺՈՂՈՎԻ

[18 մայիսի 1989 թ.,
Երևան]

Երևանի պետական համալսարանի կուսակցական կազմակերպության ընդհանուր ժողովը, լսելով և քննարկելով «Երևանի պետական համալսարանում, հանրապետությունում և Արցախում տիրող իրավիճակը և համալսարանի կուսակցական կազմակերպության խնդիրները» հարցը (գեկ.՝ կուսկոմիտեի քարտուղար Յու. Ի. Մկրտումյան) նշում է, որ համալսարանի կուսակցական կազմակերպության կոնֆերանսից հետո ընկած ժամանակաշրջանում տեղի ունեցան խոշոր սոցիալական և քաղաքական իրադարձություններ, անասելի ուժի բնական աղետ: Սկսվեց Ադրբեջանական ԽՍՀ-ից հայ բնակչության մասսայական բռնազաղթ, Երևան քաղաքում և հանրապետության մի շարք շրջաններում մտցվեցին պարետային ժամ և հատուկ դրություն, բնության արհավիրքին զոհ դարձան տասնյակ հազարավոր քաղաքացիներ, հազարավոր մարդիկ հաչմանդամ դարձան, ավելի քան կես միլիոն մարդ մնաց անօթևան, ձերբակալվեցին «Ղարաբաղ» կոմիտեի անդամները, տարբեր բնույթի խախտումների պատրվակով պարբերաբար վարչական կալանքի են ենթարկվում մեր համաքաղաքացիները, սուսմալիթյան եղունգործություն, Հայաստանի արդյունաբերական ձեռնար-

կություններում մասսայական թունավորման դեպքերի կազմակերպիչների ու իրագործողների մեծ մասը սոցիալիստական օրինականության ամենայն խստություններով դեռևս չի պատժվել: Վերջին ժամանակներս խիստ սրվել է իրադրությունը Լեռնային Ղարաբաղում, որի պատճառները նշված են ԼՂԻՄ-ի հայ բնակչության ներկայացուցիչների՝ Մ. Ս. Գորբաչովին հասցեագրված բաց նամակում: Այս ամենը, անկասկած, իր ազդեցությունն ունեցավ համալսարանի կուսակցական, կուսակցական և հասարակական կազմակերպությունների գործունեության վրա, հանգեցրեց ուսումնական պրոցեսի և ընդհանրապես կարգապահության խափանումների՝ դասադուլների ձևով:

Անդրադառնալով այս և մի շարք այլ քաղաքական, սոցիալ-տնտեսական, ազգային, ինչպես նաև ներհամալսարանական պրոբլեմներին, կուսակցական ընդհանուր ժողովը գտնում է.

1. Հանրապետությունում դարաբաղյան իրադարձությունների հետևանքով առաջացել է արտակարգ բարդ քաղաքական ու գաղափարաբարոյական կացություն, որը չի կարող չտվել առանց դարաբաղյան հայության և ամբողջ հայ ժողովրդի արդարացի պահանջը բավարարելու: Ղարաբաղյան շարժումը վերակառուցման դեմոկրատացման արդյունք հանդիսացող համազգային շարժում է, որը ԽՍԿԿ Կենտկոմի 1988 թ. փետրվարի 21-ի որոշման մեջ և մասսայական լրատվության միջոցների կողմից անարդարացիորեն որակավորվեց որպես ազգայնականություն և ծայրահեղականություն: Այսպիսով, վերակառուցման ծնունդը հանդիսացող համաժողովրդական շարժմանը հապճեպորեն փակցվեցին ստալինյան զինանոցից վերցված քաղաքական պիտակներ: Իրադարձության ընթացքը ԽՍՀՄ Գերագույն խորհրդի նախագահության 1988 թ. հուլիսի 18-ի ԽՍԿԿ Կենտկոմի և ԽՍՀՄ Մինիստրների խորհրդի ընդունած հայտնի որոշումներից հետո ընկած ժամանակաշրջանում ցույց տվեց, որ Ադրբեջանական ԽՍՀ ղեկավարությունը, ԼՂԻՄ-ի հատուկ կառավարման կոմիտեի թողտվությամբ լուրջ խոչընդոտներ է ստեղծում Լեռնային Ղարաբաղում կուտակված պրոբլեմների լուծմանն ուղղված այդ որոշումների կենսագործման ճանապարհին: Մինչև օրս էլ չեն դադարում Ադրբեջանական ԽՍՀ

ղեկավարություն կողմից ազգամիջյան հարաբերությունները էլ ավելի սրելու ուղղությամբ իրականացվող սաղրիչ գործողությունները: Աղբրեջանական ՆՍՀ հանրապետական թերթերում տպագրվում են բազմաթիվ նյութեր, որոնցում որոշակիորեն ժխտվում է Լեոնային Ղարաբաղի պրոբլեմի արդարացի լուծման ամեն մի հնարավորություն: Աղբրեջանական ՆՍՀ ներկայիս ղեկավարության հակաօրինական վարքագիծը գալիս է անպատժելիության վստահությունից: Այս միտքը ընդգծված է նաև ԼՂԻՄ-ի հայ բնակչության ներկայացուցիչների՝ Մ. Ս. Գորբաչովին հասցեագրված բաց նամակում, որտեղ արդարացի և օբյեկտիվորեն ներկայացվում են Լեոնային Ղարաբաղում իրադրության սրման պատճառները:

Ժողովը պահանջում է ՆՄԿԿ Կենտկոմից, ՆՍՀՄ Գերագույն խորհրդի նախագահությունից, ինչպես նաև ՀԿԿ Կենտկոմից և ՀՆՍՀ Գերագույն խորհրդի նախագահությունից կուսակցական և պետական սկզբունքային գնահատական տալ Աղբրեջանական ՆՍՀ ներկայիս ղեկավարության նման հակաօրինական վարքագծին: Միաժամանակ կուսակցական ընդհանուր ժողովը պահանջում է ՀՆՍՀ Գերագույն խորհրդի նախագահությունից մինչև ՆՍՀՄ ժողովրդական դեպուտատների առաջիկա համագումարը, մինչև մայիսի 21-ը հրավիրել ՀՆՍՀ Գերագույն խորհրդի արտահերթ նստաչրջան և քննարկել Լեոնային Ղարաբաղում ստեղծված բարդ սոցիալ-տնտեսական և քաղաքական իրավիճակի հարցը:

2. Աշխատավորության, ինչպես նաև համալսարանի կոլեկտիվի և հատկապես ուսանողության շրջանում տարվող գաղափարաքաղաքական աշխատանքներին լուրջ հարված հասցրեց ղարաբաղյան իրադարձությունների առնչությամբ հանրապետությունում և Արցախում տիրող իրավիճակի խեղաթյուրված լուսաբանումը լրատվության մասսայական միջոցների կողմից:

Ժողովը պահանջում է դադարեցնել լրատվության մասսայական միջոցների նման վերաբերմունքը, որը խորապես ոտնահարում է հանրապետության սուվերենությունը, վիրավորում մեր ժողովրդի ազգային արժանապատվությունը: Այդ ամենն ուսանող երիտասարդության շրջանում ծնում է իրավացի դժգո-

հույսություններ, առաջ բերում լրատվության միջոցների հանդեպ անվստահություն ու թերահավատություն:

3. Երևանի պետական համալսարանի կուսակցական ընդհանուր ժողովը միանում է ԼՂԻՄ-ի հայ բնակչության ներկայացուցիչների՝ Մ. Ս. Գորբաչովին հասցեագրած բաց նամակում ներկայացվող արդարացի պահանջներին և գտնում է, որ ԼՂԻՄ-ի հատուկ կառավարման կոմիտեն իրեն չի արդարացնում և ի վիճակի չէ իրականացնելու Լեոնային Ղարաբաղի վերաբերյալ կուսակցական, պետական, խորհրդային բարձրագույն մարմինների ընդունած որոշումները և պահանջում է վերականգնել կուսակցության մարզային կոմիտեն և մարզային խորհրդի գործադիր կոմիտեն:

4. Հանրապետության ծանր հոգսերից մեկն է բռնագաղթվածների խնդիրը: Պաշտոնական վիճակագրության համաձայն հանրապետություն մուտք է գործել 190 հազար բռնագաղթված: Անշուշտ, բռնագաղթվածները մեծ պրոբլեմներ են ստեղծել հանրապետության ղեկավարության համար: Սակայն, պարզ է նաև այն, որ ՆՍՀՄ և հանրապետության կառավարությունները դեռևս արմատական միջոցառումներ չեն ձեռնարկել բռնագաղթվածների սոցիալ-տնտեսական և բարոյական խնդիրները լուծելու ուղղությամբ: Պետք է ամեն ինչ ձեռնարկվի նրանց անցավագին տեղավորման և աստիճանական ազապտացիայի ուղղությամբ: Դրան հպակես կնպաստի նաև նրանց ըստ ամենայնի ներգրավումը աղետի գոտու վերականգնման աշխատանքներին:

5. Համալսարանի ողջ կոլեկտիվին և կուսակցական կազմակերպությանը խորապես անհանգստացնում է այն իրողությունը, որ դանդաղ են ընթանում վերականգնման աշխատանքները աղետից տուժած վայրերում:

Շատ դեպքերում անարդյունավետ է ստացված օգնությունը տուժածներին հասցնելու կոնկրետ գործունեությունը, վատ են օգտագործվում հանրապետության և մասնավորապես բռնագաղթված բնակչության աշխատանքային ռեզերվները:

Ժողովը պահանջում է աղետի գոտում արագացնել վերականգնման աշխատանքները, չինարարական աշխատանքներում

առաջին հերթին օգտագործել հանրապետության աշխատուժր և բռնագաղթված բնակչությանը: Զայրույթ է առաջացնում այն հանգամանքը, որ մինչև օրս վերջնականապես չի լուծվել անհատական շինարարության համար հողամասեր հատկացնելու հարցը, որը խիստ կերպով կարագացնել էր կրաշարժից տուժած բնակչությանն այս տարվա ընթացքում բնակարանով ապահովելու գործը: Անհրաժեշտ է երկրաշարժից տուժած քաղաքներն ու շրջանները դարձնել սթափության գոտի:

Հայկական սփյուռքի խոշոր և մանր կապիտալը, առաջավոր տեխնիկական ու տեխնոլոգիական ներգրավելու նպատակով ժողովրդ նպատակահարմար է համարում Հայաստանում ստեղծել ձեռնարկատիրական գործունեության ազատ տնտեսական գոտի, ինչպես նյութական արտադրության, այնպես էլ կենցաղային ձեռնարկության, արտասահմանյան տուրիզմի և առողջապահության ոլորտներում: Բացի հանրապետության սոցիալ-տնտեսական զարգացման արագացմանն աջակցելուց, դա կնվազեցնի կամ լրիվ կդադարեցնի հայ ազգաբնակչության անցանկալի արտագաղթը հանրապետությունից և ԽՍՀՄ-ից:

6. Դժգոհության տեղիք է տալիս նաև կուսակցական ղեկավար մարմինների առ այսօր վարած կաղրային քաղաքականությունը և հատկապես այն արատավոր պրակտիկան, որ հին նոմենկլատուրային, իրենց չարդարացրած շատ աշխատողներ ենթարկվում են հորիզոնական տեղաշարժերի, իսկ երբեմն էլ՝ առաջ քաշվում ավելի բարձր պաշտոնների: Այդ ամենը խիստ բացասաբար է անդրադառնում հանրապետության աշխատավորության և ամենից առաջ երիտասարդության գաղափարաքաղաքական դաստիարակության վրա:

7. Ինչպես աշխատավորության, այնպես էլ ուսանողության շրջանում տարվող գաղափարական աշխատանքը մեզանում առայժմ կտրված է իրական կյանքից, չեն գտնվում գաղափարական ներգործության նոր, արդյունավետ ձևեր, դեռ շարունակվում է խոսքի և գործի, տեսության ու պրակտիկայի կտրվածությունը մասամբ և նրանց հակադրությունը: Չկա հրապարակայնություն, բաց երկխոսություն ու կարծիքների պլյուրալիզմ:

Ժողովրդ գտնում է, որ գաղափարաքաղաքական աշխատանքը

մեր կյանքի ներկա պահանջներին համապատասխանեցնելու համար անհրաժեշտ է կազմակերպել հրապարակային բանավեճեր, գիտատեսական կոնֆերանսներ ու «կլոր սեղաններ», նրանց մասնակից դարձնելով, կուսակցական ու պետական ղեկավար մարմինների, համալսարանի և մյուս բուհերի, ՀՍՄՀ գիտությունների ակադեմիայի, ստեղծագործական միությունների, ոչ ֆորմալ կազմակերպությունների, դարաբաղյան շարժման ակտիվիստների և աշխատավորության լայն զանգվածների պատվիրակներին:

8. Ժողովրդ գտնում է, որ անհրաժեշտ է նորովի, գիտական դիրքերից վերագնահատել մեր պատմության մինչև այժմ սխալ գնահատված ու աղավաղված էջերը, դեպքերն ու դեմքերը, լրացնել բաց մնացած «սպիտակ բծերը»: Իբրև առաջնահերթ քայլ, հարկավոր է գոնե գիտնականների առջև բացել ՀՍՄՀ Պետական արխիվներում փականքի տակ գտնվող ֆոնդերը, գիտական գրադարանների հատուկ բաժիններում պահվող արգելված գրականությունն ու պարբերական մամուլը, հրատարակել անհատի պաշտամունքի տարիներին զոհվածների ու հանիրավի պատժվածների, ինչպես նաև նրանց զրպարտիչների ու մատնիչների ցուցակները:

9. Հայ ժողովրդի ամենաէական խնդիրներից մեկը արտաքին և ներքին սփյուռքի գոյությունն է: Համալսարանի կուսակցական ընդհանուր ժողովրդ գտնում է, որ անհրաժեշտ է արմատապես վերակառուցել արտաքին և ներքին սփյուռքի հետ տարվող աշխատանքները և համագործակցության ձևերը: Անհրաժեշտ է, որ արտաքին սփյուռքի հետ մշակութային կապերի հետ մեկտեղ հաստատվեն գործարար տնտեսական կապեր, որոնք էապես կնպաստեն մեր հանրապետության զարգացմանը և ազգապահպանության գործին սփյուռքում: Իր հերթին սփյուռքն էլ կարող է դառնալ Խորհրդային Հայաստանի և ԽՍՀՄ-ի պրոպագանդման հզոր միջոց արտասահմանում: Վաղուց ի վեր հասունացել է Հայկական գաղթօջախ ունեցող արտասահմանյան երկրներում սահմանադրությամբ նախատեսված դեսպանությունների ու հյուպատոսությունների ստեղծումը, ինչպես նաև Հայաստանի հանրապետական մամուլի, ռադիոյի և հե-

ուստատեսությունների կայացումը հաստատելու հարցը, որը հապես կնպաստեր մայր հայրենիք-սփյուռք կապերի ամրապնդմանը:

Ինչ վերաբերում է ներքին սփյուռքին, ապա անհրաժեշտ է, որ մեր հանրապետությունը իր ներկայացուցչություններն ունենա միութենական մյուս հանրապետություններում: Վերջիններս ստեղծումը ավելի գործնական կղարձնի կապը ներքին սփյուռքի հետ:

10. Գտնելով, որ «Ղարաբաղ» կոմիտեի անդամները ձերբակալված են ապօրինաբար, որ ՀՆՍՀ Գերագույն խորհրդի նախագահությունը նույնքան ապօրինաբար պատգամավորական անձեռնմխելիությունից զրկել է ՀՆՍՀ Գերագույն խորհրդի դեպուտատներ Խ. Ստամբոլցյանին և Ա. Մանուչարյանին (որոշումն ընդունվել է ՀՆՍՀ Գերագույն խորհրդի պաշտոնապես չավարտված հերթական նստաշրջանի միջոցին, երբ Գերագույն խորհրդի նախագահությունը չուներ լիազորություններ), ժողովը պահանջում է անհապաղ ազատ արձակել «Ղարաբաղ» կոմիտեի անդամներին և Ղարաբաղյան շարժման մյուս ակտիվիստներին: Իսկ մինչև նրանց ազատելը թույլատրել համալսարանի կոլեկտիվից կազմված հանձնաժողովին հանդիպելու նրանց հետ և ծանոթանալու նրանց վիճակին:

11. Անհապաղ վերացնել հատուկ դրույթունը և պարետային ժամը Երևանում և հանրապետության չրջաններում:

12. Երևանի պետական համալսարանի հիմնադրման տարեթիվը համարել 1919 թ. մայիսի 16-ը և 1989 թ. աշնանը լայնորեն տոնել նրա հիմնադրման 70-ամյակը:

13. Հարց հարուցել ՀԿԿ Կենտկոմի և ՀՆՍՀ Գերագույն խորհրդի առջև Հայաստանի հանրապետության ստեղծման օրը՝ 1918 թ. մայիսի 28-ը համարել հայկական պետականության վերականգնման տարեթիվ և այսուհետև նշել այն որպես ազգային տոն: Եռագույն դրոշը ճանաչել որպես հայկական պետականության ազգային խորհրդանիշ:

«Երևանի համալսարան», 3 հունիսի 1989 թ.

№ 24

ТЕЛЕГРАММА

Генеральному секретарю ЦК КПСС,
Председателю Верховного Совета СССР
тов. М. С. ГОРБАЧЕВУ
Председателю Совета Министров СССР
тов. Н. И. РЫЖКОВУ

Партийная организация Ереванского государственного университета, озабоченная сложившейся в Нагорном Карабахе тяжелой ситуацией, обращается к Вам с просьбой принять безотлагательные меры по урегулированию чрезмерно напряженного положения в области и вокруг нее. С февраля 1988 года по сей день не были найдены правильные пути разрешения конфликта. Обстановка осложняется с каждым днем и чревата непредсказуемыми последствиями.

Как известно, нынешнее справедливое движение за воссоединение Нагорного Карабаха с матерью-родиной-Советской Арменией — является детищем политики перестройки и демократизации. Оно направлено на ликвидацию исторической несправедливости, против попрания национальных прав армянского населения НКАО, против политики азербайджанизации области, которую в свое время применили к армянскому населению Нахичеванской АССР. Но, к сожалению, карабахское движение не удостоилось правильной оценки.

Ситуация резко обострилась после геноцида армян в Сумгаите. Были предприняты попытки скрыть от общественности истинную сущность кровавого преступления, не получившего до сих пор политической оценки.

Армянское население Нагорного Карабаха и весь армянский народ с пониманием восприняли решение Президиума Верховного Совета СССР о введении особого управле-

ния в Нагорном Карабахе как первый шаг на пути вывода НКАО из состава Азербайджанской ССР и окончательного решения карабахской проблемы. Развитие событий показывает, что деятельность Комитета не оправдывает надежды населения НКАО. На деле руководство Азербайджана продолжает свою прежнюю политику в отношении автономной области. Открытое письмо партийных и советских руководителей, ряда избранных от области народных депутатов СССР и двух членов Комитета особого управления товарищу М. С. Горбачеву объективно оценивает тревожное положение, возникшее в НКАО.

В свете всего этого мы выражаем свое возмущение по поводу продолжающейся безудержной провокационной антиармянской кампании в Азербайджане, которая направлена против политики перестройки в национальном вопросе. Одним из наглядных проявлений этого является адресованное тов. М. С. Горбачеву письмо от 14 мая 1989г., подписанное, в числе других, также и идеологами антиармянского движения З. Буниятовым и Б. Вахабзаде. События последних дней еще раз подтвердили, что единственным путем решения карабахской проблемы является ее политическое решение.

Поэтому мы считаем необходимым:

- а) руководствуясь ленинскими принципами самоопределения, вывести Нагорный Карабах из состава Азербайджанской ССР;
- б) вывести партийную организацию НКАО из азербайджанской республиканской парторганизации и подчинить непосредственно ЦК КПСС;
- в) восстановить областной комитет партии и областной Совет народных депутатов НКАО со всеми полномочиями.

Принято единогласно на общем собрании парторганизации Ереванского государственного университета 18 мая 1989 года.

«Երևանի Համալսարան», 3 Հունիսի 1989 թ.

ТЕЛЕГРАММА

ПЕРВОМУ СЪЕЗДУ НАРОДНЫХ ДЕПУТАТОВ СССР

[18 մայիսի 1989 թ.,
Երևան]

Коллектив Ереванского государственного университета поздравляет депутатов впервые избранного на демократической основе народного форума с открытием первого Съезда народных депутатов СССР.

Выражаем уверенность, что работа Съезда ознаменует решительный отказ от авторитарных и волюнтаристских методов руководства и станет поворотным в становлении подлинно правового социалистического государства. Надеемся, что Съезд станет прологом торжества идей демократии во всех сферах социально-экономической, общественно-политической жизни.

Считая насущной необходимостью скорейшее политическое решение проблем, связанных с международными отношениями, коллектив университета выражает надежду, что Съезд народных депутатов заложит основы возврата к ленинской национальной политике и провозгласит ее краеугольным камнем неотъемлемое право наций на свободное волеизъявление и самоопределение.

Надеемся, что в духе такого подхода получит свое справедливое политическое решение проблема НКАО, и насильственно разъединенный армянский народ получит возможность воссоединения.

Желаем Съезду успехов в его многотрудной деятельности. Уверены, что работа Съезда станет важным шагом по очищению социализма от всего чуждого, наносного и будет спо-

собствовать возрождению власти Советов в ее ленинском понимании.

По поручению коллектива Ереванского государственного университета

Проректор М. А. ДАВТЯН

Секретарь парткомитета Ю. И. МКРТУМЯН

Председатель объединенного профкомитета

О. В. МКРТЧЯН

Секретарь комитета комсомола М. П. САРКИСЯН

«Երևանի համալսարան», 3 հունիսի 1989 թ.

№ 26

РЕШЕНИЕ

ОБЩЕГО ПАРТИЙНОГО СОБРАНИЯ ЕРЕВАНСКОГО УНИВЕРСИТЕТА ОТ 18 МАЯ 1989 г. О СУМГАЙТСКОМ ГЕНОЦИДЕ АРМЯН

Общее собрание партийной организации Ереванского государственного университета выражает свое возмущение по поводу того, что руководящие органы КПСС и высших государственных и правительственных инстанций до сих пор не дали правильную политическую оценку сумгайтской трагедии. Руководство Прокуратуры СССР, еще до начала расследования сумгайтских преступлений, определило состав преступлений - запланированного и организованного погрома армян в Сумгаите 27-29 февраля 1988 г., квалифицировав их как „массовые беспорядки и убийства, совершенные из хулиганских побуждений“. Кровавые события в Сумгаите не получили должной оценки и со стороны высшей судебной инстанции страны — Верховного суда СССР. Дальнейшее

расследование и судебное рассмотрение дел удивительным образом ничего не прибавили к вышеприведенной квалификации состава преступления и не стали лейтмотивом как для следствия и обвинительных заключений, так и для судебных процессов и приговоров.

Таким образом, „хулиганскими действиями“ были квалифицированы акты геноцида, совершенного против армян на почве национальной и религиозной нетерпимости.

Между тем сумгайтские злодеяния прямо подпадают под действие первых трех пунктов 2-й статьи Конвенции ООН от 9 декабря 1948г. „О предупреждении преступления геноцида и наказании за него“, считающей геноцидом действия, совершаемые с намерением уничтожить, полностью или частично, какую-либо национальную, этническую, расовую или религиозную группу.

Согласно Конвенции, участником которой является СССР, (она ратифицирована Президиумом Верховного Совета СССР 18 марта 1954 г.) виновные за геноцид должны быть привлечены к ответственности за участие в заговоре с целью совершения геноцида, за подстрекательство к его совершению, за покушение или соучастие в геноциде, независимо от того, являются ли они избранными конституционным путем правителями, общественными деятелями или отдельными лицами.

Конвенция вместе с тем подчеркивает, что вопрос о геноциде не может быть объектом лишь внутригосударственной юрисдикции и является предметом международной озабоченности.

Собрание требует на основании Конвенции ООН от 9 декабря 1948 г. дать правильную политическую и правовую оценку трагедии в Сумгаите и со всей строгостью закона наказать виновников — организаторов, подстрекателей, исполнителей акта геноцида.

Затягивание принятия данного решения может привести к непредсказуемым последствиям не только для взаимоотно-

шений армянского и азербайджанского народов, но и для межнациональных отношений в СССР в целом.

«Երևանի Համալսարան», 3 Հունիսի 1989 թ.

№ 27

ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆ

Երևանի պետական Համալսարանի կուսակցական կազմակերպության ժողովի մասին

Սեպտեմբերի 14-ին տեղի ունեցավ Երևանի պետական Համալսարանի սկզբնական կուսակցական կազմակերպության դռնբաց ժողովը, որը քննարկեց «Կուսակցության ազգային քաղաքականությունը արդի պայմաններում» և «Ռեգիոնում իրադրության սրման և ԼՂԻՄ-ի պրոբլեմի լուծման ուղղությամբ ՀՆՍՀ Գերագույն խորհրդին ներկայացվող Երևանի պետական Համալսարանի կուսակցական կազմակերպության առաջարկությունների մասին» հարցերը:

Այդ հարցերի առթիվ ժողովը լսեց կուսկոմիտեի քարտուղար Յու. Մկրտումյանի զեկուցումը:

Ժողովի ցանկությամբ լավեցին նաև քննարկման ներկայացված հարցերի առթիվ որոշման նախագծերը, որից հետո նոր միայն ժողովը անցավ զեկուցման և որոշման նախագծերի դրույթների քննարկմանն ու մտքերի փոխանակությանը:

Ժողովում ելույթներով ու առաջարկություններով հանդես եկան Հայ ժողովրդի պատմության ամբիոնի վարիչ, պրոֆ. Լ. Խուրչուղյանը, ՀՆՍՀ ԳԱ ակադեմիկոս, տեսական ֆիզիկայի ամբիոնի պրոֆեսոր Գ. Սահակյանը, Հայ ժողովրդի պատմության ամբիոնի պրոֆեսոր Ստ. Մելիք-Բախչյանը, տնտեսագիտական կիբեռնետիկայի ֆակուլտետի ղեկան պրոֆ. Յու. Մովսիսյանը, պետական, վարչական և միջազգային իրավունքի ամ-

բիոնի վարիչ, պրոֆ. Ն. Այվազյանը, Հայոց լեզվի ամբիոնի պրոֆ. Մ. Ասատրյանը, բնական գիտություններում հաշվողական տեխնիկայի միջոցների կիրառման ամբիոնի դոցենտ Բ. Արարքցյանը, ԽՄԿԿ պատմության ամբիոնի դոցենտ Ռ. Մովսիսյանը, պատմական մատերիալիզմի և բարոյագիտության ամբիոնի վարիչ, պրոֆ. Ա Հովսեփյանը, քաղաքացիական իրավունքի ամբիոնի վարիչ դոցենտ Տ. Բարսեղյանը, ՀՆՍՀ ԳԱ ակադեմիկոս ընդհանուր լեզվաբանության ամբիոնի պրոֆ. էդ. Աղայանը և Հայ ժողովրդի պատմության ամբիոնին կից Հայաստանի պատմական աշխարհագրության և քարտեզագրության լաբորատորիայի վարիչ, դոց. Բ. Հարությունյանը:

Ժողովը կուսկոմիտեի քարտուղար Յու. Մկրտումյանի զեկուցման դրույթների և ելույթների ու առաջարկությունների հիման վրա ընդունեց համապատասխան որոշումներ...

Ժողովի աշխատանքներին մասնակցում էր և ելույթով հանդես եկավ ՀԿԿ Երևանի քաղկոմի առաջին քարտուղար Գ. Ասատրյանը:

«Երևանի Համալսարան», 30 սեպտեմբերի 1989 թ.

№ 28

**ԵՐԵՎԱՆԻ ՊԵՏԱԿԱՆ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆԻ
ԿՈՒՍԱԿՑԱԿԱՆ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԹՅԱՆ
1989 թ. ՍԵՊՏԵՄԲԵՐԻ 14-Ի ԴՌՆԲԱՑ ԺՈՂՈՎԻ**

ՈՐՈՇՈՒՄԸ

ԽՄԿԿ Կենտկոմի «Կուսակցության ազգային քաղաքականությունը արդի պայմաններում» ծրագրի նախագծի վերաբերյալ

Երևանի պետական Համալսարանի կուսակցական կազմակերպության դռնբաց ժողովը, քննարկելով ԽՄԿԿ Կենտկոմի «Կուսակցության ազգային քաղաքականությունը արդի պայ-

մաններում» ծրագրի նախագիծը, նշում է, որ նրանում ճիշտ չեն բացահայտված ազգային հարցում լուրջ պրոբլեմների ծագման և ազգամիջյան հարաբերություններում լարվածության ու կոնֆլիկտների պատճառները, քանզի դրանք հիմնականում հանգեցված են սոցիալ-տնտեսական թերությունների: Ամբողջությամբ անընդունելի են խորհրդային Ֆեդերացիան նորոգելու, կատարելագործելու համար առաջարկվող ուղիներն ու միջոցները, ազգային կազմավորումների իրավավիճակի փոփոխման տարբերակը: Կիսատ-պոստ են միութենական հանրապետությունների տնտեսական ու քաղաքական ինքնիշխանությունն ընդլայնելու ու ամրապնդելու համար առաջարկվող միջոցառումները: Ծրագրի նախագծում չատ հարցադրումներ չափից ավելի ընդհանուր են, զուրկ կոնկրետությունից, պարզությունից ու հստակությունից: Ընդ որում առաջին բաժինը՝ «Ինչ ժառանգություն է մեզ բաժին ընկել», գրված է ջատագովական ոճով, ցույց չի տրված ազգակազմի հակասությունը, որը եղել է ազգային հարցում տեսական մոտեցումների, դեկլարատիվ բնույթի որոշումների, պրոպագանդիստական ամպագորգոությունների և իրական վիճակի միջև: Եթե հետևենք նախագծի տրամաբանությունը, ապա կստացվի, որ ազգային հարցում բոլոր խեղաթյուրումները և թույլ տրված կոպիտ սխալներն ու հանցագործ քայլերը եղել են հետստալինյան շրջանում: Նախագծում ասված է, որ Հոկտեմբերյան հեղափոխությունից հետո ազգային հարցում սոցիալիստական ծրագրի առանցքը եղել են «ազգային ինքնորոշման և աշխատավորների ինտերնացիոնալ համագործակցության Վ. Ի. Լենինի առաջադրած լոզունգները», որը, ինչպես նշված է ծրագրի նախագծում, թույլ է տվել շատ ազգերի վերածնել կամ առաջին անգամ ստեղծել ուսու պետականություն ազգային-տարածքային ինքնավարության տարբեր ձևերով: Նշվում է, որ միութենական սոցիալիստական պետության կազմավորումը հնարավորություն է տվել համատեղ ջանքերով անցկացնելու երկրի ինդուստրացում, գյուղի սոցիալիստական վերափոխում, հավասարեցնելու ժողովուրդների տնտեսական զարգացման և նյութական ապահովման մակարդակները, ստեղծելու ամբողջական ժողովրդատնտեսական համալիր: Աս-

ված է, որ ինքնատիպության պահպանման ու զարգացման կողքին ծնունդ առան պրոցեսներ, որոնք օբյեկտիվորեն տանում էին դեպի նոր սոցիալական ընդհանրություն՝ խորհրդային ժողովրդի ձևավորման: Դրանից հետո ծրագրում արվում է այն պնդումը, թե «Այս ամենը հիմք ծառայեց ժողովուրդների երբեմնի երկպառակության ու անվստահության աստիճանական հաղթահարման, նրանց բարեկամության ձևավորման համար»: Սա ոչ այլ ինչ է, եթե ոչ նախակառուցողական տրամադրությունների ռեցիդիվ, որից հետո անհասկանալի է մնում նախագծի այն դրույթը, թե՝ «Վ. Ի. Լենինից անմիջապես հետո սկսված հասարակական զարգացման ձևախեղումները կործանարար անդրադարձան ազգամիջյան հարաբերությունների վրա»: Ծրագրի նախագծի ամենաընդհանուր թերություններից մեկն այն է, որ մեթոդոլոգիական տեսակետից այն կառուցված է սուբյեկտիվիստական, ոչ մարքս-լենինյան տեսությունից բխող հիմքի վրա: Մի կողմից իրավամբ շեշտվում է, որ ազգամիջյան հարաբերությունների ներկա պրոբլեմները զգալի չափով կապված են հասարակական օբյեկտիվ պրոցեսների թերազնահատման հետ, որ «Ազգերի զարգացման և նրանց մերձեցման միջև, ինքնուրույնության ձգտման և միասնացման կապերի խորացման պահանջմունքի միջև 20-րդ դարի երկրորդ կեսին ամբողջ աշխարհին հատուկ հակասությունն իրեն զգալ տվեց նաև մեր բազմազգ երկրում», որը, սակայն, «ըստ պատշաճին չվերլուծվեց և քաղաքականության մեջ հաշվի չառնվեց», իսկ մյուս կողմից ազգային հարցի զարգացման դինամիկան չի դիտվում իբրև բնապատմական պրոցես, որը չի ենթարկվում վարչահրամայական կանոնակարգման: Ընդհակառակը, ազգային հարցում և ազգամիջյան հարաբերություններում ծագած պրոբլեմների լուծման համար նախագծի առաջարկած մեխանիզմները ամեն ինչ դնում են կախման մեջ վերադաս կուսակցական-պետական մարմինների և նրանց ղեկավարների սուբյեկտիվ կամքից, չըջանցելով դեմոկրատական եղանակներն ու միջոցները:

Այդ մեխանիզմների միջոցով լուծվելու դեպքում ազգային հարցն անխուսափելիորեն կբաժանի վերակառուցման մյուս կարևոր խնդիրների ճակատագիրը, որոնց սպառնում է լիակա-

տար ձախողում վերևների կիսատ-պուտ, երկչոտ, հեղափոխական վճռականությունից զուրկ և հակասական քաղաքականություն պատճառով:

Բավական է ասել, որ նախագիծը ազգային հարցի լուծման կարևորագույն ելակետի՝ ազգի ինքնորոշման սկզբունքի մասին հիշատակում է միայն երկու անգամ, հարևանցիորեն, չդարձնելով այն առանցք ու ելակետ պրոբլեմների լուծման համար: Այդ իմաստով նախագիծը երբեմն ամենալուրջ սկզբունքային հարցերում նահանջում է մինչև իսկ գործող, բայց հենց ազգային հարցի տեսանկյունից խիստ անկատար սահմանադրության դիրքերից: Այսպես, թերևս կանխամտածված շրջանցվել է միութենական հանրապետությունների՝ ֆեդերացիայից դուրս գալու իրավունքը, որը գրանցված է սահմանադրության 72-րդ հոդվածում և բխում է 1922 թ. դեկտեմբերի 30-ի ստորագրված ԽՍՀՄ կազմավորման պայմանագրից և միավորման կամավորության սկզբունքից: Մինչդեռ, առանց Միությունից դուրս գալու իրավունքի ճանաչման, միավորվելու կամավորության սկզբունքը դառնում է անիմաստ, կեղծ դեկլարացիա:

Հին ստերեոտիպով ազգային հարցն ըստ էության հանգեցվում է սոցիալ-տնտեսական պրոբլեմների, որը ոչ միայն չի արտահայտում ազգային և ազգային պրոցեսների զարգացման օրինաչափությունները, այլև վտանգավոր է, քանզի սխալ ախտորոշումը չի կարող հիվանդության բուժման ճիշտ ելակետ լինել:

Թվում է, թե կանխամտածված ձևով շրջանցված է նաև հանրաքվեի հարցը, թեև իբրև կարևորագույն պետական հարցեր լուծելու համար հանրաքվեն ճանաչված է իբրև միջոց գործող սահմանադրության 5-րդ հոդվածում: Նախագծում ասված է, որ ազգամիջյան պրոբլեմները լուծելիս հաշվի է առնվում նաև միջազգային փորձը: Սակայն ոչինչ չի ասված նաև այն մասին, որ անհրաժեշտ է հաշվի առնել նաև միջազգային կոնվենցիաներով, պայմանագրերով, համաձայնություններով, դեկլարացիաներով ԽՍՀՄ-ի ստանձնած պարտավորությունները, որոնք վերաբերում են ազգի ինքնորոշման իրավունքին, ազգերի իրավահավասարությանը և ազգային փոքրամասնությունների իրավունքներին:

Բոլոր սկզբունքային և լուծման համար հեղափոխական

վճռականություն պահանջող հարցերում նախագիծը երկչոտ է, անհետևողական: Այսպես, ազգերի և ազգությունների իրավահավասարության տեսանկյունից բոլոր ազգային կազմավորումներին ընդհանուր միութենական ենթակայություն իրավիճակ տալու փոխարեն, առաջարկվում է սոսկ ՌԽՖՍՀ ազգային կազմավորումներին, ցանկության դեպքում դուրս գալ մարզերի ու երկրամասերի ենթակայությունից և ուղղակի ենթարկվել ֆեդերատիվ հանրապետության իշխանություններին: Դա նշանակում է պահանջել ազգային կազմավորումների ներկայիս քառասուրձան հիերարխիական համակարգը և ինքնավարության իրեն վաղուց սպառած ըմբռնումը:

Նախագծում լիովին անտեսված է բաժանված ազգերի վերամիավորման հարցը, որը նոր քաղաքական մտածողության տեսանկյունից անհրաժեշտ է համարվում միջազգային ասպարեզում, բայց, չգիտես ինչու չի կիրառվում երկրի ներսում: Նախագծում չի խոսվում ցեղասպանության գործողությունների մասին Սուվգայիթում, Ֆերգանայում, Նոր Ուզենում և չի տրված դրանց քաղաքական գնահատականը: Հանրապետական կոմկուսները չեն ճանաչվում իբրև ինքնուրույն, ինքնիշխան կոմկուսներ՝ ազգային խնդիրներ պարունակող ինքնուրույն ծրագրերով:

ԼՂԻՄ-ի և ազգային այլ պրոբլեմների լուծման վերաբերյալ նախագծի դրույթի երկրորդ պարբերությունը, ըստ էության, ի չիք է դարձնում առաջին պարբերության հարցադրումը, քանզի հարցերի լուծումը կապվում է «սույալ իրադրության մեջ ներգրաված բոլոր ազգերի շահերի, գոյություն ունեցող իրողությունների, մարդկանց կյանքի համար հավանական հետևանքների» պարտադիր հաշվառման հետ: Ազգային պրոբլեմները պետք է լուծվեն բացառապես պատմական ճշմարտության և արդարության հաշվառումով: Ածանցյալ երևույթների բացառումը պետական իշխանության պարտքն է:

Ազգային պրոբլեմների լուծման պրոցեսում կուսակցական-պետական մարմինները պետք է հաշվի առնեն ոչ միայն միջազգային փորձը, ինչպես նշված է ծրագրում, այլև միջազգային իրավունքի նորմերը, որոնք բխում են ազգի ինքնորոշման իրավունքի և ազգերի իրավահավասարության, իբրև միջազգային իրա-

վունքի պաշտպանությունն տակ առնված համամարդկային արժեքների վերաբերյալ կոնվեցիաններից, պայմանագրերից, համաձայնություններից և դեկլարացիաներից: ԽՍՀՄ կենտրոնական իշխանությունները պարտավոր են ըստ ամենայնի հարգել իրենց վավերացրած փաստաթղթերից բխող պարտավորությունները:

Ժողովը գտնում է, որ նախագիծը իր առաջադրած դրույթներով չի կարող հիմք ծառայել ազգային հարցի լուծման գործում արդյունավետ քաղաքականություն մշակելու համար:

Ծրագրի նախագիծը լուրջ փոփոխություններից ու լրացումներից հետո միայն կարող է ներկայացվել ԽՄԿԿ Կենտկոմի պլենումին՝ իբրև քննարկման համար ընդունելի փաստաթուղթ:

«Երևանի համալսարան», 30 սեպտեմբերի 1989 թ.

№ 29

ԵՐԵՎԱՆԻ ՊԵՏԱԿԱՆ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆԻ ԿՈՒՍԱԿՑԱԿԱՆ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԹՅԱՆ 1989 ԹՎԱԿԱՆԻ ՍԵՊՏԵՄԲԵՐԻ 14-Ի ԴՌՆԲԱՅ ԺՈՂՈՎԻ

ՈՐՈՇՈՒՄԸ

Ռեզոլուցիան իրադրություն սրման և ԼՂԻՄ-ի պրոբլեմի լուծման ուղղությամբ ՀԽՍՀ Գերագույն խորհուրդ ներկայացվող Երևանի պետական համալսարանի կուսակցական կազմակերպության առաջարկությունների մասին

Ելնելով համընդհանուր ճանաչում գտած այն կանխադրույթից, որ բոլոր ժողովուրդները իրավահավասար են և ունեն իրենց քաղաքական իրավիճակը որոշելու անկապտելի և անժամկետ իրավունք,

- ելնելով նրանից, որ պետության տարածքային ամբողջականությունը պետք է հիմնվի ժողովուրդների կամքի ազատ արտահայտության վրա և չի կարող հիմնվել

ուրիշ ազգերի տարածքների անեքսիայի և ժողովուրդների տարածքային ամբողջականության խախտման վրա,

- հաշվի առնելով նաև, որ ազգամիջյան հարաբերությունների վերակառուցման իմաստը, նոր մտածողությունը և խորհրդային իրավական պետության գաղափարն անհամատեղելի են պետության սահմանների մեջ որևէ ժողովրդի կամ նրա մի հատվածին բռնությամբ պահելու հետ, նկատի ունենալով նաև ռեզիստում ազգամիջյան հարաբերությունների լարվածության աճը, օրավուր ահագնացող առճակատումը, Ադրբեջանական ԽՍՀ-ի կողմից Հայկական ԽՍՀ-ի և ԼՂԻՄ-ի նկատմամբ իրականացվող չրջափակման քաղաքականությունը, ինչպես նաև չհայտարարված պատերազմի վիճակը երկու հանրապետությունների միջև ու Ադրբեջանական ԽՍՀ հայ ազգաբնակչության նկատմամբ կիրառվող վայրագ հալածանքի քաղաքականությունը և խորապես մտահոգված ստեղծված իրադրությամբ, Երևանի պետական համալսարանի կուսակցական կազմակերպության ժողովը քննարկելով կացությունը, որոշում է.

1. Ճանաչել ԼՂԻՄ-ի Ազգային խորհուրդը որպես մարզի խորապես ղեմնկրատական ճանապարհով ընտրված միակ օրինական իշխանություն, մինչև ժողովրդական պատգամավորների մարզային խորհրդի և կուսակցության մարզային կոմիտեի գործունեության վերականգնումը:

2. Ելնելով Հայկական ԽՍՀ Գերագույն խորհրդի 1988 թվականի հունիսի 15-ի արտահերթ նստաչրջանի որոշումից և այն իրողությունից, որ արցախահայությունը, իրականացնելով ինքնորոշման իր իրավունքը, ԼՂԻՄ-ը հռչակել է անկախ խորհրդային տարածք, ժողովը պահանջում է վավերացնել ԼՂԻՄ-ի Ադրբեջանական ԽՍՀ կազմից դուրս գալը:

3. Միաժամանակ ժողովը հայտարարում է, որ Լեռնային Ղարաբաղի պրոբլեմի արդարացի և վերջնական լուծումը պահանջում է մարզի միավորումը մայր հայրենիքին և գտնում է, որ Հայկական ԽՍՀ Գերագույն խորհրդի 1988 թ. հունիսի 15-ի

պատմական որոշումն արտահայտում է ողջ հայ ժողովրդի, այդ թվում նաև ԼՂԻՄ-ի հայություն կամքը:

4. Պահանջել ԽՍՀՄ ԿԿ-ից, ԽՍՀՄ Գերագույն խորհրդից և կառավարությունից շուտափույթ գործուն միջոցներ ձեռք առնել Լեոնային Ղարաբաղի և Ադրբեջանական ԽՍՀ-ի տարածքում բնակվող հայ ազգաբնակչության կյանքի և գույքի անվտանգությունն ապահովելու, ինչպես նաև մարդի ու ՀԽՍՀ-ի շրջափակումը վերացնելու համար:

5. Ժողովը գտնում է, որ ԼՂԻՄ-ի արմատական հայ բնակչության շարժումը մայր հայրենիքին վերամիավորվելու համար ազգային-ազատագրական շարժում է, քանզի Արցախի հարցը հայկական հարցի անբաժան մասն է, իսկ հայկական հարցի լուծման համար մղված պայքարը մշտապես եղել է և մնում է ազգային-ազատագրական:

6. Ղարաբաղյան շարժումը ազգային-ազատագրական է, քանզի արտացոլում է 20-րդ դարի 2-րդ կեսին հատուկ ազատագրական պայքարի ոգին, որը հասցրեց գաղութատիրություն կործանմանը: Ադրբեջանական կողմի թշնամական վերաբերմունքը արցախահայություն արդարացի պահանջի նկատմամբ սոսկ ընդգծում է Ղարաբաղյան շարժման ազգային-ազատագրական բնույթն իբրև շարժում՝ ուղղված ադրբեջանական գաղութատիրական կայսերապետական քաղաքականության դեմ, որը վայելում է ԽՍՀՄ Կենտրոնական իշխանությունների պաշտպանությունը:

7. Իբրև ազգային-ազատագրական շարժում, որն ունի իր դեկավարությունը, հանձին լիազոր ներկայացուցիչների համագումարի վերջերս ընտրած Ազգային խորհրդի, Ղարաբաղյան շարժումն իրավասու է օգնություն խնդրել համաշխարհային հանրությունից: Ուստի ժողովը գտնում է, որ ԼՂԻՄ-ի դիմումը ՄԱԿ-ին իրավագոր է և միանում է այդ դիմումին՝ պահանջելով դրա շուտափույթ քննարկում ՄԱԿ-ի Անվտանգության խորհրդում:

8. Ժողովը գտնում է, որ եթե ԽՍՀՄ կենտրոնական իշխանություններն անհրաժեշտ միջոցներ չձեռնարկեն ԼՂԻՄ-ի և Հայաստանի շրջափակումը 24 ժամում վերացնելու համար, սկսած 1989 թ. սեպտեմբերի 17-ի տեղական ժամանակով 00 ժամից,

ապա այդ դեպքում ՀԽՍՀ Գերագույն խորհրդի նախագահությունից և կառավարությունից պահանջել, իբրև ԽՍՀՄ սահմանադրության 76-րդ հոդվածի* համաձայն ինքնիշխան պետություն մարմիններ և հետևաբար միջազգային իրավունքի սուբյեկտ, դիմել ՄԱԿ-ին, բոլոր երկրների պառլամենտներին ու կառավարություններին, խնդրելով՝ Անվտանգության խորհրդում անհապաղ քննարկել ԼՂԻՄ-ի և Հայաստանի շրջափակումը վերացնելու հարցը, իբրև միջազգային իրավունքի նորմերի կոպիտ խախտում և ազրեսիայի գործողություն, և ԼՂԻՄ-ի հարցը մտցնել Գլխավոր ասամբլեայի առաջիկա նստաշրջանի օրակարգի մեջ:

«Երևանի համալսարան», 30 սեպտեմբերի 1989 թ.

* Հոդված 76-ում նշված է, որ Միութենական Հանրապետությունը ինքնիշխան, խորհրդային սոցիալիստական պետություն է, որն այլ խորհրդային Հանրապետությունների հետ միավորվել է Խորհրդային Սոցիալիստական Հանրապետությունների Միության մեջ:

ԽՍՀՄ Սահմանադրության 73-րդ հոդվածում նշված սահմանումներից դատ Միութենական Հանրապետությունը ինքնուրույն է իրականացնում պետական իշխանությունը իր տարածքում:

Միութենական Հանրապետությունը ունի ԽՍՀՄ Սահմանադրությանը համապատասխանող և Հանրապետության առանձնահատկությունները հաշվի առնող Սահմանադրություն:

КОНСТИТУЦИЯ (Основной закон) СОЮЗА СОВЕТСКИХ СОЦИАЛИСТИЧЕСКИХ РЕСПУБЛИК [отрывок взят с сайта <http://www.hist.msu.ru/ER/Etext/cnst1977.htm>]

Принята на внеочередной седьмой сессии Верховного Совета СССР девятого созыва 7 октября 1977 г.

Статья 76. Союзная республика - суверенное советское социалистическое государство, которое объединилось с другими советскими республиками в Союз Советских Социалистических Республик.

Вне пределов, указанных в статье 73 Конституции СССР, союзная республика самостоятельно осуществляет государственную власть на своей территории.

Союзная республика имеет свою Конституцию, соответствующую Конституции СССР и учитывающую особенности республики.

ՈՒՍԱՆՈՂԱԿԱՆ ՀԱՆՐԱՀԱՎԱՔ

Սեպտեմբերի 15-ին համալսարանի մերձակա հրապարակում տեղի ունեցավ ուսանողական հանրահավաք: Ելույթ ունեցողները խոսեցին Արցախում, ինչպես նաև մեր հանրապետության սահմանամերձ շրջաններում ստեղծված լարված իրադրությունների մասին, արդարացիորեն դժգոհեցին ԽՍՀՄ կենտրոնական կառավարության պասիվությունից՝ հարևան հանրապետության կողմից ԼՂԻՄ-ը, ինչպես նաև Խորհրդային Հայաստանը տնտեսական շրջափակման մեջ առնելու դեմ կոնկրետ միջոցներ չձեռնարկելու համար: Քննարկվեցին ներկա իրավիճակում հանրապետության ուսանողության անելիքները, ծրագրերը:

Ելույթ ունենալով համալսարանի կուսկոմիտեի քարտուղար Յու. Մկրտումյանը նշեց, որ ինչպես ողջ հայ ժողովուրդը, այնպես էլ համալսարանականները մեծ սպասելիքներ ունեն ՀԽՍՀ Գերագույն խորհրդի հաջորդ օրը կայանալիք նստաշրջանից, որը քննարկելու է մեր ազգի համար հույժ կենսական հարցեր: Նա հայտնեց, որ նստաշրջանի աշխատանքներից հետո համալսարանականները կրկին կհավաքվեն, կտան նրա գնահատականը, կարտահայտեն իրենց վերաբերմունքը այս կամ այն հարցի քննարկման նկատմամբ: Ապա Յու. Մկրտումյանը ողջունեց հանրապետության երիտասարդական տարբեր ոչ ֆորմալ կազմակերպությունների աստիճանաբար համագործակցման իրողությունը:

Վերջում կազմվեց առաջարկությունների ծրար, որը պետք է ներկայացվեր ՀԽՍՀ Գերագույն խորհրդի նստաշրջանին:

«Երևանի համալսարան», 7 հոկտեմբերի 1989 թ.

ТЕЛЕГРАММА

МОСКВА. КРЕМЛЬ
ПЛЕНУМУ ЦК КПСС

18 сентября 1989 г.

Коллектив Ереванского государственного университета протестует против выступления первого секретаря ЦК Компартии Азербайджана Везирова по программе „Время“ 17 сентября сего года, вводящего в глубокое заблуждение советскую общественность насчет причин и сущности поистине критического, взрывоопасного положения в регионе, способного в каждую минуту перерасти в межнациональную войну. В весьма экспрессивной форме, без тени серьезности, присущей политическому деятелю, тов. Везилов постарался убедить телезрителей, что ныне межнациональными называют фактически конфликты, которые раньше были известны как бытовые. Не упоминая о блокаде, которой подверг Азербайджан НКАО и Армению, в результате чего уже второй месяц по Азербайджанской железной дороге не поступают грузы в Армению, а по ней республика получает около 87 процентов грузов, когда почти иссякли резервы сырья, топлива и продовольствия, в республике свертывается производство, разрушается инфраструктура и почти полностью приостановлены восстановительные работы в зоне бедствия, первый секретарь компартии Азербайджана фарисейски ратовал за нормальные взаимоотношения между республиками, в частности между Азербайджаном и Арменией.

Мы протестуем также против сообщения в программе „120 минут“ о внеочередной сессии Верховного Совета Армянской ССР, где дело представлялось таким образом, что в нарушении нормального ритма работы, в том числе и в зоне

бедствия, виноваты сами армяне, ибо в нем совершенно не упоминалось о блокаде.

Мы думаем, что Пленум ЦК КПСС, посвященный международным проблемам, не может построить свою работу на подобных лживых и дезинформирующих страну и ее партийное руководство свидетельствах. Даже если они исходят от таких ответственных источников, как члена ЦК КПСС, первого секретаря компартии республики и Всесоюзного телевидения.

Повторяя свой протест, мы настоятельно требуем огласить настоящее письмо на пленуме ЦК КПСС.

От имени коллектива Ереванского госуниверситета

Исполняющий обязанности ректора

профессор Г. А. Гарибян

Секретарь парткомитета Ю. И. Мкртумян

Председатель профкомитета О. В. Мкртчян

Секретарь комитета ЛКСМ А. П. Енгоян

«Երևանի Համալսարան», 30 սեպտեմբերի 1989 թ.

№ 32

ТЕЛЕГРАММА

ПЛЕНУМУ ЦК КПСС

21 сентября 1989 г.

17 сентября с. г. по Центральному телевидению состоялось интервью первого секретаря ЦК КП Азербайджана А. Х. Везирова. Неискушенному телезрителю вновь преподнесли очередное фарисейство об „интернационализме“ и стремлении азербайджанского руководства к „добрососедским отношениям со всеми, особенно с Арменией“. Между тем, на том же заседании сессии Верховного Совета Азербайджанской ССР, о котором корреспондент ЦТ в течение трех дней пере-

давал информацию по программе „Время“, выступающие депутаты, при полном одобрении всех участников, в том числе и от бюро ЦК КП Азербайджана, призывали к ужесточению блокады НКАО и Армении, а некоторые из них бряцали оружием. Тем не менее, Везиров ни словом не обмолвился об этом, особенно о том, что руководимая им республика ведет необъявленную войну с НКАО и соседней республикой. Будто бы он не знает, что в результате организованной ими блокады десятки тысяч вагонов со строительными материалами, топливом, продовольствием и другими жизненно важными грузами не пропускаются через территорию Азербайджана. Будто он не знает, что в результате этой блокады создалась крайне критическая обстановка как в НКАО, так и в Армении, особенно в зоне землетрясения. Ведь для него не секрет, что в Баку и в других местах Азербайджана начался новый раунд насилия над армянским населением и погромов их жилищ с одновременным препятствием безопасному выезду в другие районы страны. Не является секретом и то, что в приграничных районах азербайджанские боевики ежедневно совершают набеги, убивают и калечат людей, угоняют скот.

Вместо выражения тревоги по этим вопросам, руководитель партийной организации Азербайджана совершенно спокойно, положив руку на сердце и без зазрения элементарной гражданской совести вводил в заблуждение общественность всей страны. Трудно найти оценку проявления такой безнравственности.

Практика давно показала, что полное несоответствие между словом и делом стало традиционным в деятельности лидеров азербайджанского руководства.

Вызывает недоумение заинтересованная последовательность Центрального телевидения в пропаганде политического лицемерия, которое не задумывается над тем, что тем самым оно принимает активное участие в подогревании международной розни, в дальнейшей эскалации создавшейся взры-

воопасной обстановки между соседними народами.

Широкие слои армянского народа возмущены тем, что интенсивно развивающаяся агрессивно-националистическая необузданность определенных кругов Азербайджана и их покровителей в средствах массовой информации не осуждается высшим партийным и государственным руководством страны, чем и подрывается его авторитет.

Просьба огласить текст телеграммы на Пленуме ЦК КПСС.

От имени профессуры Ереванского государственного университета:

Аветисян А. А., Мовсесян Ю. Т., Агаян Э. Б., Овсепян А. А., Амирян С. С., Осипян Л. Л., Ананян Г. Г., Паносян Г. А., Арутюнян В. М., Саакян Г. С., Атаян Э. Р., Саркисян В. С., Варганян Ю. Л., Талалян А. А., Гарибян Г. А., Тамразян Г. С., Карапетян Л. М., Хуршудян Л. А., Мкртчян Л. М., Чилингарян Ю. С.

«Երևանի համալսարան», 30 սեպտեմբերի 1989 թ.

№ 33

ТЕЛЕГРАММА

Генеральному секретарю ЦК КПСС
Председателю Верховного Совета СССР

Горбачеву М. С.

21 сентября 1989 г.

Беспрецедентная акция блокады Армянской ССР со стороны Азербайджана, осуществляемая определенными кругами Азербайджанской ССР при попустительстве республиканских и центральных органов власти, привела к расстройству всех сфер жизнеобеспечения Армянской ССР, к

полному прекращению восстановительных работ в зоне бедствия.

Сложившаяся чрезвычайная ситуация требует принятия решительных, действенных мер по восстановлению нормальных условий в деле обеспечения экономической жизни Армянской ССР и ее связей с остальной территорией Союза. Коммунистическая мораль, авторитет партии и союзного правительства страдают от непринятия мер уже в течение нескольких месяцев. Дальнейшее промедление будет чревато катастрофическими последствиями. Вызывает крайнее удивление, что это позорное для нашего общества явление не получило должной политической оценки со стороны прошедшего Пленума ЦК КПСС.

Справедливость требует срочного возмещения ущерба, нанесенного республике блокадой и, в особенности, районам, пострадавшим от землетрясения, выявления и наказания лиц и организаций, ответственных за создание блокадной ситуации.

По поручению партийного комитета
Ереванского госуниверситета секретарь парткомитета
Ю. И. МКРТУМЯН

«Երևանի համալսարան», 30 սեպտեմբերի 1989 թ.

№ 34

ՀԱՆԴԻՊՈՒՄ ՌԵԿՏՈՐԻ ՀԵՏ

Հոկտեմբերի 12-ին համալսարանի խորհրդի նիստերի դահլիճում տեղի ունեցավ պրոֆեսորադասախոսական կազմի և ուսանողության ներկայացուցիչների հանդիպումը ԽՍՀՄ Ժողովրդական դեպուտատ, համալսարանի ռեկտոր, ՀԽՍՀ ԳԱ ակադեմիկոս Ս. Համբարձումյանի հետ:

Ակադեմիկոս Ս. Համբարձումյանը ներկաներին պատմեց ԽՍՀՄ Գերագույն խորհրդի ընթացիկ նստաչրջանի աշխատանքների մասին, ներկայացրեց Հայաստանից և ԼՂԻՄ-ից

ընտրված **ԽՍՀՄ** ժողովրդական դեպուտատների գործունեությանը՝ ուղղված **Խորհրդային** Հայաստանը և Արցախը Ադրբեյջանի կողմից տնտեսական շրջափակման ենթարկելու արտառոց երևույթին քաղաքական գնահատական տալուն, ինչպես նաև **ԼՂԻՄ**-ի հարցի քննարկման արագացմանը: Նա նչեց նաև, որ Հայկական **ԽՍՀ**-ի և **ԼՂԻՄ**-ի ժողովրդական դեպուտատները հեռացան **ԽՍՀՄ** Գերագույն խորհրդի նիստերի դահլիճից՝ չհամաձայնելով այն բանին, որ շրջափակման հարցի քննարկումը չմտցվեց օրակարգ:

Այնուհետև ակադ. Ս. Համբարձումյանը պատասխանեց ներկաների բազմաթիվ հարցերին:

«Երևանի համալսարան», 14 հոկտեմբերի 1989 թ.

№ 35

**ԽՍՀՄ ԱՐՏԳՈՐԾՄԻՆԻՍՏՐՈՒԹՅԱՆ
ՀԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹՅԱՆ ԱՌԹԻՎ
ԲՈՂՈՔՈՒՄ ԵՆ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆԱԿԱՆՆԵՐԸ**

Նոյեմբերի 19-ին կենտրոնական հեռուստատեսության «Ժամանակ» ծրագրով, իսկ հաջորդ օրը «Պրավդա» օրաթերթում հրատարակվեց **ԽՍՀՄ** արտաքին գործերի մինիստրի առաջին տեղակալ Ա. Ա. Բեսսամերտնիխի **ԽՍՀՄ**-ում **ԱՄՆ**-ի արտակարգ և լիազոր դեսպան Ջ. Մեթլոկին արված հայտարարությունը **ԱՄՆ**-ի սենատի արտաքին գործերի հանձնաժողովի Լեոնային Ղարաբաղի հարցի վերաբերյալ ընդունած բանաձևի կապակցությամբ: Այդ հայտարարությունը բողոքի մի նոր ալիք բարձրացրեց մեր հանրապետությունում: Մենք փաստորեն նորից կանգնեցինք մի առեղծվածի առջև: Ի՞նչ բանաձև են ընդունել **ԱՄՆ**-ի օրենսդիրները, ինչպե՞ս են փորձել միջամտել **ԽՍՀՄ**-ի ներքին գործերին, որ այդպես բորբոքել են մեր երկրի սուվերեն ժողովուրդների զայրույթը: Անմիջապես առաջացած այս հարցերի պատասխանները գտնելու ահնույս փորձերը հան-

գեցրին եթե ոչ բոլոր ժողովուրդների, ապա գոնե հայ ժողովրդի չահերի ոտնահարմանն ու անտեսմանը:

ԽՍՀՄ արտգործմինիստրությունն այդ հայտարարությունը չէին կարող անտարբերությամբ վերաբերվել նաև մայր կրթօջախի պրոֆեսորադասախոսական կազմն ու ուսանողությունը:

Մ. ՀՈՎՀԱՆՆԻՍՅԱՆ (Պատմության ֆակուլտետի դեկան, պատմական գիտությունների թեկնածու, դոցենտ) – Մեր արտգործմինիստրության նոյեմբերի 19-ի հայտարարությունը առաջին հերթին զարմանք առաջացրեց: Պարզ դարձավ, որ մենք՝ հայերս, խորհրդային մյուս ժողովուրդների հետ միասին բողոքում ենք մի անհասկանալի, անորոշ ու անիմանալի իրողության դեմ: Հարց է առաջանում. բանական արարածը, եթե նա հոգեպես խեղված չէ, ինչպե՞ս կարող է առանց պատճառի զայրանալ կամ հրճվել: Ժողովուրդների անունից նման խայտառակ հայտարարությունը մեկ անգամ ևս ցույց տվեց, որ **ԽՍՀՄ** արտգործմինիստրությունում դեռևս ղեկավարվում են պատմությունից հայտնի հին մեթոդներով, այսինքն՝ ամեն ինչ որոշում և իրականացնում են առանց ժողովրդի կարծիքը հաշվի առնելու: Ճիշտ այդ մեթոդներով դեռևս 1921 թ. Հայաստանը բաժանեցին Թուրքիայի և Ադրբեյջանի միջև, այլ կերպ 1953-ին առանց հայ ժողովրդի կարծիքը հաշվի առնելու հայտարարեցին, թե Հայաստանը հրաժարվում է իր արևմտյան մասի տարածքներից:

Դե ինչ, մնում է եզրակացնել, որ այս անգամ արդեն մի նոր շղարչի տակ փորձ է արվում բզկտել Հայաստանն ու վիրավորել մեր ժողովրդին և դա այն դեպքում, երբ նրան սկսել են հավատացնել, թե իրավական պետություն են ստեղծում:

Փորձենք հարցին մոտենալ նաև մեկ այլ տեսանկյունից: Ընդունենք, որ **ԱՄՆ**-ի սենատի արտաքին գործերի հանձնաժողովի հիշյալ բանաձևը իրոք միջամտություն է (թեև ամեն ինչ չէ, որ կոպիտ միջամտություն կարելի է համարել ու սառը պատերազմի հեռանկարով սպառնալ) մեր ներքին գործերին: Այդ դեպքում էլ անհրաժեշտ էր հրապարակել նաև **ԱՄՆ**-ի օրենսդիրների ընդունած որոշումը: Եվ եթե այնտեղ որևէ խոսք լիներ Լեոնային Ղարաբաղի հարցը ձգձգելու վերաբերյալ մենք ստիպված կլինեք միայն ընդունել և ողջունել նման որոշումը:

Վերջում ցանկանում եմ ընդգծել, որ մեր ժողովուրդը պայքարում է և կշարունակի պայքարել Լեոնային Ղարաբաղի հայ ազգաբնակչության պահանջին արդարացի լուծում տալու համար, անկախ այն բանից, թե ինչ կորոշի ԱՄՆ-ի սենատը, կամ թե ինչ պատասխան կտա ԽՍՀՄ արտաքին գործերի մինիստրությունը:

Ռ. ՊԵՏՐՈՍՅԱՆ (Իրավաբանական ֆակուլտետի ղեկան, իրավաբանական գիտությունների թեկնածու, դոցենտ) – Ցավով պետք է նշեմ, որ մեր արտգործմինիստրության հայտարարության մեջ ոչինչ չկա նշված ԱՄՆ-ի սենատի արտաքին գործերի հանձնաժողովի բանաձևի մասին, և ես ստիպված եմ խոսել ենթադրություններով: Նախ և առաջ վրդովմունք է առաջացնում մեր կառավարության փորձը՝ խոսելու բազմազգ երկրի ժողովուրդների անունից, այն դեպքում, երբ միայն իրեն է հայտնի խնդրո առարկա բանաձևի բովանդակությունը: Անելով այդ հայտարարությունը, մեր կառավարությունը անտեսում է մի հանգամանք ևս: Բանն այն է որ, եթե ՄԱԿ-ի կանոնադրությունն ընդունած և միջազգային բոլոր իրավական ակտերը ստորագրած երկու երկրներից մեկը առաջարկություն է անում մյուսին այս կամ այն հարցը սովորելով երկրի ներսում լուծելու ուղիների վերաբերյալ, դա իրավական տեսակետից ներքին գործերին միջամտելու փորձ համարել հնարավոր չէ: Այնպես որ այս երկու հանգամանքներն էլ հենց ավելի շատ բողոք են առաջացնում ոչ թե ԱՄՆ-ի սենատի որոշման, այլ ԽՍՀՄ արտգործմինիստրության հայտարարության դեմ:

Ի. ԲԱԼՅԱՆ (Սոցիալիզմի տեսության ամբիոնի վարիչ, դոցենտ) – Ինձ հայտնի չէ ԱՄՆ-ի սենատի արտաքին գործերի հանձնաժողովի ընդունած բանաձևի բովանդակությունը, և այն միջազգային իրավական նորմերի խախտում համարել չեմ կարող:

Կարդալով ԽՍՀՄ արտգործմինիստրության հայտարարությունն անմիջապես գգում եմ հին ձևակերպումների ողջ զինանոցը, որի օգնությամբ ոչ միայն թաքցվում է ճշմարտությունը, այլև ոտնահարվում են մարդու (սովյալ դեպքում ԽՍՀՄ ժողովուրդների) իրավունքները, որոնց պաշտպանությունը համարվում է մեր երկրի քաղաքականության հիմնաքարը: Ես այն

կարծիքին եմ, որ նման հայտարարությունը հանգիստ խղճով կարելի է համարել միջազգային իրավական նորմերի խախտում, այն կարելի է համարել նաև քայլ, որ լուրջ հարված է հասցնում մեր ֆեդերացիայում նոր-նոր վերականգնվող ազգամիջյան նորմալ, մարդկային հարաբերություններին:

Նման հայտարարությունը այն իրողություն վառ ապացույցն է, որ մեր երկրում դեռևս չի վերացված ժողովուրդների ինֆորմացիոն բլոկադան, որն ավելի վտանգավոր է, քան տնտեսականը, ավելի ճիշտ դեռևս գոյություն ունի դեղինֆորմացիան, որն անորոշ վիճակի մեջ է պահում ժողովուրդներին:

Ա. ՂՈՒԿԱՍՅԱՆ (Քիմիական ֆակուլտետի ղեկանի տեղակալ, քիմիական գիտությունների թեկնածու, դոցենտ) – 1988 թ. փետրվարից այս կողմ ես առաջին անգամ իմացա, որ կենտրոնական իշխանությունները ջանք ու եռանդ չեն խնայում Լեոնային Ղարաբաղի հայ ազգաբնակչության պրոբլեմը լուծելու համար: Եվ դա չնորհիվ ԽՍՀՄ արտգործմինիստրության նոյեմբերի 19-ի հայտարարության: Ինչո՞վ ուրեմն բացատրել Արցախի հարցի այս ձգձգումը, եթե ոչ ռեգիոնում լարվածությունը պահելու մեջ չահագրգիռ կողմերի առկայությունը:

Բացի այս, հիշյալ հայտարարության մեջ խոսվում է նաև այն մասին, որ Լեոնային Ղարաբաղի հարցն առանձնապես նրբանկատ ու պատասխանատու մոտեցում է պահանջում: Ի՞նչ նրբանկատ մոտեցման մասին է խոսքը, երբ հայ ժողովրդի երեսին մինչև օրս միայն սումգայիթ, խոջալու և չրջափակում են շարտել ու հոգ էլ չեն տանում այդ արտաոտոց իրողությունների մեղավորներին պատժելու մասին:

Այս հայտարարության մեջ ի լուր աշխարհի խոսվում է նաև այն մասին, թե հարցը լուծելու համար անհրաժեշտ է հաշվի առնել բազմաթիվ գործոններ: Պարզապես ապշել կարելի է: Նման հարց լուծելու պատմական փաստաթղթերից ու ժողովրդի կամքից բացի ուրիշ ի՞նչ գործոններ են պահանջվում:

Ցանկանում եմ նաև ամստասանք հայտնել այն առիթով, որ այս հայտարարությամբ խորհրդա-ամերիկյան հարաբերությունների հետագա լավացումն ու խորացումը բերվում կապվում է արցախահայության պրոբլեմին: Նման քայլը շատ ավելի

ցցուն է դարձնում պրորբեր և վատ վիճակի մեջ դնում հայ ժողովրդին՝ մեր երկրի մյուս ժողովուրդների առջև:

Ցավալի է, որ **ԽՍՀՄ** արտգործմինիստրոլթյան այս հայտարարութունը նորից ապակայունացրեց առանց այն էլ ոչ հաստատուն իրավիճակը ուսումնական գործընթացում և բացասական ազդակ կարող է հանդիսանալ քննաչրջանից առաջ:

Դ. ՄԱՐԳԱՐՅԱՆ (Ֆիզիկայի ֆակուլտետի **ԼԿԵՄ** կոմիտեի քարտուղար) – Մեր ուսանողութունը զայրույթով ընդունեց **ԽՍՀՄ** արտաքին գործերի մինիստրոլթյան ս. թ. նոյեմբերի 19-ի հայտարարութունը՝ ուղղված **ԱՄՆ**-ի սենատի արտաքին գործերի հանձնաժողովին **ԽՍՀՄ** ժողովուրդների անունից: Կոմերիտականների խորին համոզմամբ հարկ չկար **ԱՄՆ**-ի կոնգրեսի կոմպետենտ օրգանի առջև բացելու լճացման ժամանակների պիտակների ողջ զինանոցը, երբ այդ պիտակներից շատերը կարելի է օգտագործել բնութագրելու համար Արցախի հարցում **ԽՍՀՄ** իշխանութունների անվճռական ու կաշկանդված քայլերը:

Ինքնորոշման բնագավառում **ԽՍՀՄ** ժողովուրդների դեմոկրատական տարրական իրավունքներ չապահովելու պայմաններում մեր երիտասարդութունը և հատկապես ուսանողութունը հակված են հույս դնելու համայն աշխարհի առաջադեմ ուժերի, այդ թվում նաև **ԱՄՆ**-ի կոնգրեսի վրա:

Նյութը պատրաստեց էդ. Անդրեասյանը

«Երևանի համալսարան», 25 նոյեմբերի 1989 թ.

№ 36

ՀԱՅՈՑ ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆ ՇԱՐԺՈՒՄԸ ՄԻԱՎՈՐԵԼՈՒ ՈՒՂԻՆԵՐԸ

(Երևանի պետական համալսարանի
պրոֆեսորադասախոսական կազմի ընդհանուր ժողովը)

Նոյեմբերի 17-ին սկսվեց և երեք օր (20-ին ու 24-ին) տևեց Երևանի պետական համալսարանի պրոֆեսորադասախոսական կազմի ընդհանուր ժողովը, որին մասնակցում էին նաև ուսումնաօժանդակ կազմի ու վարչատնտեսական մասի ներկայացուցիչները: Ժողովը հրավիրվել էր համալսարանի ռեկտորատի, կուսկոմիտեի և արհկոմիտեի նախաձեռնութամբ: Այն քննարկեց «Սոցիալ-տնտեսական և քաղաքական իրավիճակը հանրապետութունում և համալսարանի մտավորականության խնդիրները» հարցը, որի շուրջ բացման խոսքով հանդես եկավ կուսկոմիտեի քարտուղար Յու. Մկրտումյանը:

Նա ընդգծեց, որ մայր բուհի վերջին հինգ տասնամյակների պատմության մեջ առաջին անգամ է հրավիրվում համալսարանի դասախոսների ընդհանուր ժողով, և դա թելադրված է հանրապետութունում ստեղծված իրավիճակով: Մեր օրերում, երբ շատ ոչ ֆորմալ կազմակերպութուններ արդեն ունեն իրենց ծրագրերը և ազգօգուտ գործ են կատարում, համալսարանի կողեկտիվը ևս պետք է լրջորեն մտածի մեր ազգի կարող ուժերը համախմբելու մասին, իր մոտեցումն ունենա մեր ժողովրդին հուզող հարցերի նկատմամբ: Դա հնարավոր է անել ոչ թե պառակտվելու ու միմյանց քննադատելու, այլ միայն միավորման շնորհիվ: Եվ ես ցանկանում եմ, որ մեր զրույցը լինի հենց միավորման տարրերակների շուրջը, ասաց Յու. Մկրտումյանը:

Այնուհետև տեղի ունեցավ մտքերի փոխանակութուն, որին մասնակցեցին և հայոց համազգային շարժման վերաբերյալ իրենց կարծիքներն ու վիճահարույց տեսակետները արտահայտեցին հայ ժողովրդի պատմության ամբիոնի վարիչ, պրոֆ. Լ. Խուրչուդյանը, տնտեսագիտական կիրեռնետիկայի ֆակուլտե-

տի դոցենտ Մ. Սահակյանը, խորհրդահայ գրականությունյան ամբիոնի դոցենտ Ա. Ավագյանը, ԽՄԿԿ պատմության ամբիոնի դոցենտ Ա. Մկրտչյանը, արտասահմանյան ուսանողների և ասպիրանտների համար ուսուցիչ լեզվի ամբիոնի վարիչ, դոց. Ս. Զոլյանը, ֆիզիկայի ֆակուլտետի դոցենտ Գ. Վարդանյանը, պետական, վարչական և միջազգային իրավունքի ամբիոնի դոցենտ Վ. Հովհաննիսյանը, գիտական աշխատանքների գծով պրոռեկտոր, պրոֆ. Լ. Կարապետյանը, տնտեսագիտական կիրառական ֆակուլտետի ղեկավար, պրոֆ. Յու. Մովսիսյանը, փիլիսոփայությունյան պատմության ամբիոնի պրոֆեսոր Հր. Միրզոյանը, պատմական մատերիալիզմի և բարոյագիտության ամբիոնի դոցենտ Ա. Գևորգյանը, մեխանիկայի ֆակուլտետի դոցենտ Գ. Բաբաջանյանը, ինժեներական հոգեբանության լաբորատորիայի ավագ գիտաշխատող Ա. Սաղոյանը, համակարգերի տեսությունյան ամբիոնի վարիչ, դոց. Ա. Զուբարյանը և ուրիշներ:

Մտքերի փոխանակությունը մասնակցեցին նաև ժողովում ներկա գտնվող այլ բուհերի դասախոսներ ու ոչ ֆորմալ կազմակերպությունների անդամներ՝ պրոֆ. Փ. Սաֆարյանը, Ի. Մուրադյանը, Էդ. Սարգսյանը և ուրիշներ:

Ելույթ ունեցողները, խոսելով մեր հանրապետությունում ստեղծված սոցիալ-տնտեսական և քաղաքական իրավիճակի շուրջ, քանիցս անդրադարձան հայ ժողովրդին հուզող ամենակենսական հարցերին: Նրանք լուրջ մտահոգություն հայտնեցին Լեոնային Ղարաբաղի հայ ազգաբնակչության հետագա ճակատագրի և մայր բուհի կոլեկտիվի ձեռնարկելիք միջոցառումներին կշռադատված ուղղություն տալու հետ կապված դժվարությունների կապակցությամբ: Այն միահամուռ կարծիքը հայտնվեց, որ ամեն գնով պետք է խոչընդոտել Լեոնային Ղարաբաղի Ինքնավար Մարզում թուրք ազգաբնակչության տեսակարար կշիռը արհեստականորեն մեծացնելու ազդրեջանական իշխանությունների կամայականություններին և դեռ ավելին, մշակել պետական միջոցառումների պլան, որով հնարավորություն կտրվի Հայաստանում բնակվող նախկին արցախցիներին և Ազրբեջանից բռնազաղթած շատ հայ ընտանիքների տեղափոխելու և բնակություն հաստատելու Լեոնային Ղարաբաղում:

Ելույթ ունեցողները խոսեցին նաև աղետի գոտու պրոբլեմների, Հայկական ԽՍՀ Գերագույն խորհրդի դեպուտատների առաջիկա ընտրությունները լրիվ դեմոկրատիայի, հրապարակայնության պայմաններում անցկացնելու, հանրապետությունն ազատ ձեռներեցության գոտի դարձնելու մեխանիզմների մշակման անհրաժեշտություն և շատ այլ հարցերի մասին:

Լուրջ ու համակողմանի քննարկման առարկա դարձան Հայոց համազգային շարժման առաջին համագումարի արդյունքները: Այս հարցի կապակցությամբ ելույթ ունեցողները, նշելով համագումարի աշխատանքներում և նրա ընդունած որոշման մեջ տեղ գտած որոշ թերություններ, այն հիմնական կարծիքն արտահայտեցին, որ ՀՀԾ համագումարը առաջին փորձն էր միավորելու հայկական տարբեր կուսակցությունները, շուրջ 60 հասարակական ու ոչ ֆորմալ կազմակերպությունները: Համալսարանը, ուր հայ մտավորականության մեծ պոտենցիալ է կուտակված, պետք է ողջունի ՀՀԾ-ի ստեղծումն ու ամեն կերպ աջակցի նրա աշխատանքներին:

Ժողովը քննությունյան առավ նաև համալսարանում ներքին կարգապահության մի շարք հարցեր: Մայր բուհի պրոֆեսորադասախոսական կազմին կոչ արեց միավորելու ուժերը, ինչպես մեր ուսանողներից իսկական հայրենանվեր մասնագետներ պատրաստելու, այնպես էլ հանրապետության կյանքում վճռորոշ նշանակություն ունեցող պրոբլեմների լուծման գործում:

Բուռն ու բանավիճային մթնոլորտում անցավ որոշման նախագծի քննարկումը, որը տևեց երկու օր: Որոշման նախագծի վերաբերյալ իրենց դիտողություններն ու առաջարկություններն արեցին բազմաթիվ համալսարանականներ: Դրանք խմբագրական հանձնաժողովի կողմից խմբավորվեցին ու մտցվեցին որոշման նախագծի մեջ: Եվ այդ ամենից հետո նոր միայն քննարկվեց և ժողովի կողմից ընդունվեց ընդարձակ որոշում:

«Երևանի համալսարան», 9 դեկտեմբերի 1989 թ.

ՄԻԱԿՈՂՄԱՆԻ, ԱՆԸՆԴՈՒՆԵԼԻ ՈՐՈՇՈՒՄ

(բողոքի միտինգ Երևանի պետական համալսարանում)

Նոյեմբերի 29-ին տեղի ունեցավ Երևանի պետական համալսարանի բազմահազարանոց կոլեկտիվի բողոքի միտինգը, որը նվիրված էր «Լեոնային Ղարաբաղի Ինքնավար Մարզի իրազրույթունը նորմալացնելու միջոցառումների մասին» ԽՍՀՄ Գերագույն խորհրդի որոշման քննարկմանը:

Միտինգը բացելով, կուսկոմիտեի քարտուղար Յու. Մկրտումյանը նշեց, որ երեկ՝ նոյեմբերի 28-ին, ԽՍՀՄ Գերագույն խորհրդի նստաչրջանը որոշում է ընդունել Արցախի մասին, որը միակողմանի է, չի բխում հայ ժողովրդի շահերից, կրում է հակահայկական հակաժողովրդական բնույթ:

«Պրավդայի» նույն օրվա համարում տպագրված այդ որոշումը միտինգի մասնակիցներին ներկայացրեց պատմության ֆակուլտետի կուսբյուրոյի քարտուղար Ա. Միմոնյանը:

Այնուհետև, շարունակելով իր խոսքը, Յու. Մկրտումյանը ասաց, որ հայ ժողովուրդը արդեն երկու տարի է, ինչ պայքարում է իր արդարացի պահանջների իրականացման համար: Եվ ահա, այդ ամենից հետո, ԽՍՀՄ Գերագույն խորհրդի նստաչրջանը ընդունում է այսպիսի խայտառակ որոշում: Երևանի պետական համալսարանի կոլեկտիվը բողոքում է այդ որոշման դեմ, պահանջում այն բեկանել: Այդ որոշումը ոտնահարում է ոչ միայն Ղարաբաղի հայկական մարզի հայ ազգաբնակչության, այլև ողջ հայ ժողովրդի շահերը:

Այնուհետև ձայնը տրվում է հայ ժողովրդի պատմության ամբիոնի վարիչ, պրոֆ. Լ. Սուրչուղյանին:

- Ժողովուրդների կյանքում լինում են պահեր,- ասաց նա,- որոնք բախտորոշ ու ճակատագրական նշանակություն են ունենում: Այսօր հայ ժողովրդի համար այդպիսի պահերից մեկն է: Մեր ժողովուրդն արդեն քսան ամսից ավելի պայքարում, իր ար-

դարացի բողոքն է բարձրացնում յոթանասուն տարի տևած անարդարությունների դեմ: Եվ մենք այսօր, ի պատասխան մեր ազգային պահանջների, մեր երկրի բարձրագույն մարմնից ստանում ենք այսպիսի հակաազգային, հակահայկական որոշում, որը չի բխում ազգային հարցի լուծման դեմոկրատական հիմունքներից: Մենք որևէ ակնկալիք այլևս չունենք, կամ պետք է հրաժարվենք Լեոնային Ղարաբաղից, կամ պետք է միակամ, մեկ մարմին դարձած պայքարենք մինչև վերջ ու հաղթանակենք: Մենք պետք է չընդունենք երեկվա որոշումը, մենք պետք է մեր անվստահությունը հայտնենք երկրի ղեկավարությունը և չձանաչենք նրա թելադրանքով ընդունած որոշումը:

Հայ ժողովուրդը արդարացի է, նրա պահանջը՝ օրինական: Մենք պետք է ունենանք մեր հստակ ծրագիրը, որով կարելի կլինի մեր ժողովրդին հանել այս ճգնաժամային վիճակից, իր ելույթի վերջում ասաց պրոֆ. Լ. Սուրչուղյանը:

Միտինգում ելույթ ունեցան նաև կիրառական մաթեմատիկայի ֆակուլտետի դեկան, դոց. Ռ. Տոնոյանը, սոցիալիզմի տեսության ամբիոնի վարիչ, դոց. Ի. Բայանը, պատմական մատենադարանի և բարոյագիտության ամբիոնի վարիչ, պրոֆ. Ա. Հովսեփյանը, պետական, վարչական և միջազգային իրավունքի ամբիոնի դոցենտ Վ. Հովհաննիսյանը և ուրիշներ:

Նրանք միահամուռ կերպով դատապարտեցին ԽՍՀՄ Գերագույն խորհրդի նստաչրջանի որոշումը, իրենց գոհունակությունը հայտնեցին և հավանություն տվեցին Հայաստանից և Լեոնային Ղարաբաղից ԽՍՀՄ ժողովրդական դեպուտատների կողմից, ի նշան բողոքի, ս. թ. նոյեմբերի 28-ին ԽՍՀՄ Գերագույն խորհրդի նստաչրջանից հեռանալու ակտին:

Ելույթ ունեցողները ասացին, որ պետք է անհապաղ հրավիրել Հայաստանի կոմկուսի Կենտկոմի արտահերթ պլենում և ՀԽՍՀ Գերագույն խորհրդի նստաչրջան: Նրանք միաժամանակ կոչ արեցին հայ ժողովրդին միավորել բոլոր ուժերը և մինչև վերջ պայքարել իր ոտնահարված իրավունքների վերականգնման, Լեոնային Ղարաբաղի հարցի արդարացի լուծման համար:

Միտինգում նշվեց, որ ղեկավարում դրությունը կարելի է կարգավորել միայն մայր հայրենիքից անջատված Լեոնային Ղարա-

բաղի ինքնավար Մարզը Հայկական ԽՍՀ-ի հետ վերամիավորումով:

Միտինգում կոչ արվեց դիմել միջազգային կազմակերպություններին, ներքին և արտաքին սփյուռքի ամբողջ Հայությունը՝ համախմբվել և միահամուռ ուժերով օգնել, օժանդակել Խորհրդային Հայաստանին ու հայ ժողովրդին՝ ներկա ծանր վիճակից դուրս գալու համար:

Միտինգը ընդունեց համապատասխան որոշում:
«Երևանի համալսարան», 2 դեկտեմբերի 1989 թ.

№ 38

**ՀՐԱՊԱՐԱԿԱՑՆՈՒԹՅՈՒՆ ԵՆՔ ՊԱՀԱՆՋՈՒՄ
ԽՍՀՄ ԳԵՐԱԳՈՒՅՆ ԽՈՐՀՐԴԻ ՆԱԽԱԳԱՀ
Մ. Ս. ԳՈՐԲԱԶՈՎԻՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻՑ ԵՎ ԼՂԻՄ-ԻՑ
ԽՍՀՄ ԳԵՐԱԳՈՒՅՆ ԽՈՐՀՐԴԻ ԴԵՊՈՒՏԱՏՆԵՐԻՆ**

Հենց այս կամ այն պրոբլեմը փակ դռների հետևում քննարկելու գաղափարը ինքնըստինքյան արատավոր է և հակասում է վերակառուցման ճարտարապետների կողմից հռչակվող հրապարակայնությունը:

Մենք չենք կարողանում հասկանալ և ընդունել այս անգամ էլ Լեոնային Ղարաբաղի արյունալի պրոբլեմը փակ նիստում քննարկելու համագումարի ղեկավարության որոշումը: Փորձը ցույց է տալիս, որ փակ դռների հետևում, որպես կանոն, արդարացի որոշումներ չեն ընդունվում: Ասենք նաև ինչու պետք է հայ ու ադրբեջանական ժողովուրդներից և երկրի ամբողջ հասարակայնությունից թաքցնել արհեստականորեն բարդացված պրոբլեմի լուծումը: Չէ՞ որ ԼՂԻՄ-ի պրոբլեմը ոչ միայն երկու հակադիր ժողովուրդների, այլև հակասություններով բզկտվող մեր ամբողջ երկրի պրոբլեմն է: Հրապարակայնությունը բեղմնավոր է հենց այն պատճառով, որ ենթադրում է ազնվություն: Ոչ մի բարձր քաղաքական նկատառումներ չկան և չեն կարող լինել հօգուտ դռնփակ գաղտնի որոշումների: Ցավոք սրտի, արդեն նորմա է դառնում, որ ղարաբաղյան հարցի քննարկման ժա-

մանակ դահլիճից հեռացվում են լրագրողները, իսկ նրանց հետ միասին նաև՝ հրապարակայնությունը:

Երևանի պետական համալսարանի կոլեկտիվը Հայաստանի դեպուտատներից պահանջում է հասնել այն բանին, որ ղարաբաղյան պրոբլեմը քննարկվի բացահայտ: Չէ՞ որ առանց այն էլ քիչ չեն արյունահեղությունները կեղծ լուրերի և չստուգված տեղեկությունների պատճառով: Պետք է վերջ տալ ժողովուրդների ճակատագիրը գաղտնի վճռելու՝ հոգատարությունը պահանջվող ստալինյան սխտեմին:

Միայն հրապարակայնությունը և բացախոսությունը կարող է նպաստել հարցի արդարացի լուծմանը: Ուստի մենք ճիշտ չենք համարում ԼՂԻՄ-ից և Հայաստանից ընտրված պատգամավորների մասնակցությունը գաղտնի, դռնփակ նիստերին: Մենք մութ, գաղտնի հարցեր չունենք:

Երևանի պետական
համալսարանի կոլեկտիվ

«Երևանի համալսարան», 23 դեկտեմբերի 1989 թ.

1990

№ 39

ՆԱՄԱԿ ԱՐՑԱՆԻՑ

Արցախի հայությունը դժվարին օրեր է ապրում: Շրջափակումը և ոտնձգությունները ծանր վիճակի են հասցրել չատ գյուղերի: Մայր Հայաստանը չարունակում է հնարավորին չափ օգնություն ցույց տալ իր զավակին: Այդ գործում իր մասնակցությունն ունեն համալսարանի կոլեկտիվը, նրա առանձին օղակները:

Արցախահայությունը սննդամթերքով օգնելու նախաձեռնություն հեղինակներ են նաև աշխարհագրական ֆակուլտետի ուսանողները, որոնք ֆակուլտետի ողջ կոլեկտիվի կամավոր հանգանակությամբ հավաքած գումարով գնել և [1989 թ.] նոյեմբերի սկզբին ԼՂԻՄ-ի Մարտունու շրջանի Հաղորտի գյուղ են տեղափոխել 1 տոննա ալյուր և 1 տոննա շաքարավազ:

Վերջերս ֆակուլտետի ուսանողները [«Երևանի համալսարան» թերթի] խմբագրություն բերեցին գյուղի ղեկավարությունից ստացված մի նամակ, որտեղ արցախցիներն իրենց շնորհակալական խոսքն են հղել համալսարանականներին՝ ցույց տրված օգնության համար:

Տպագրում ենք այդ նամակը*:

«Հաղորտի գյուղի աշխատավորները, հայ ժողովրդի, արցախահայության հետ միասին, ապրում են տագնապի, հույսի, հավատի, շրջափակման, չհայտարարված պատերազմի ժամանակներ: Մեկ անգամ չէ, որ հայ ժողովուրդը, արցախահայությունը դիմակայել են դաժան փորձություններին: Մենք կարծում էինք,

* Նամակը տեղադրել ենք ըստ թերթի տպագրման ամսաթվի:

որ դարասկզբի փորձությունները չեն կրկնվի դարավերջին: Ինչևէ: Եղան դաժան իրողություններ՝ Սումգայիթի, Կիրովաբադի, Սոջալուի ոճրագործություններ, արդարություն համար պայքարի ժամանակներում՝ անարդարություններ, հրապարակայնության պայմաններում՝ ոչ հրապարակայնություն: Մեր օրերի իրողությունները ճակատագրական իրողություններ են: Վերակառուցման, դեմոկրատիայի, հրապարակայնության ենթադրյալ արդար ֆոնի վրա, համայն աշխարհին արցախահայությունն իր արդար վճիռն է ներկայացրել՝ վերամիավորվել մայր ժողովրդի հետ, ապրել կապանքներից ազատ, ապագայի նկատմամբ հավատով: Դա հաստատված է ԼՂԻՄ-ի մարդային խորհրդի 1988 թ. փետրվարի 20-ի նստաշրջանի հայտնի որոշմամբ: Մենք կղիմանանք կացություններին: Մեզ համար հեշտ չէ ընդարձակ աղետի գոտի ունեցող, բազմահազարանոց փախստականների հոգսերի ժամանակներում Մայր Հայաստանից սննդամթերք ընդունելը: Այստեղ արցունքն ու ժպիտը միախառնվում են: Սորապես շնորհակալ ենք ուշադրության համար: Գյուղին ուղարկված մեկ տոննա շաքարավազը և մեկ տոննա ալյուրը ամբողջապես բաշխվել է գյուղի բնակիչներին հանձնաժողովի միջոցով: Դա եղավ այն բանի ապացույցը, որ մենք բռունցք ենք, որ արցախյան արդար պայքարում են մի ամբողջ ազգ, արդար ուժեր*: Շեշտում ենք, որ նյութապես կղիմանանք: Մեզ մտահոգում է արցախյան պրոբլեմի քաղաքական լուծման հնարավորության արագ իրականացումը:

Մենք ցանկանում ենք, որ ձեր ամբողջ հոգևոր ջանքերը նպատակամղեք հենց այդ խնդրին, որից կախված է ոչ միայն մեր ապրելակերպը, այլև գոյատևումը: Նորից խնդրում ենք, չմտածել մեր առօրյա ապրելակերպի նյութական կողմի մասին: Կրկին շնորհակալություն: Մենք նույնիսկ հնարավորություն ունենք նման կարգի օգնության ձեռք պարզել մեր հայրենակիցներին, որոնք անչափ մտահոգված են արցախահայության ճակատագրով»:

«Երևանի համալսարան», 6 հունվարի 1990 թ.

* Տեքստում այդպես է:

ԿՈՒՍԱԿՑԱԿԱՆ ԿՈՄԻՏԵՈՒՄ

Տեղի ունեցավ Երևանի պետական համալսարանի կուսակցական կոմիտեի հերթական նիստը, որը նվիրված էր համալսարանի կուսակցական կազմակերպության և կոլեկտիվի անդամների անհետաձգելի անելիքներին:

Առաջինը քննարկվեց «ԼՂԻՄ-ի կուսակցական կազմակերպությունը ՀԿԿ-ի մեջ ընդունելու մասին» հարցը, որի չուրջ ելույթներ ունեցան կուսկոմիտեի քարտուղար Յու. Մկրտումյանը, պետական, վարչական և միջազգային իրավունքի ամբիոնի դոցենտ Վ. Հովհաննիսյանը, կիրառական մաթեմատիկայի ֆակուլտետի ղեկան, դոց. Ռ. Տոնոյանը, XX դարի քաղաքական պատմության ամբիոնի վարիչ, պրոֆ. Ս. Ամիրյանը, հայ ժողովրդի պատմության ամբիոնի վարիչ, պրոֆ. Լ. Խուրչուդյանը, նույն ամբիոնին կից Հայաստանի պատմական աշխարհագրության և քարտեզագրության լաբորատորիայի վարիչ, դոց. Բ. Հարությունյանը:

Արտահայտելով հայ ժողովրդի արհեստականորեն տրոհված երկու հատվածների կամքը՝ ՀԽՍՀ Գերագույն խորհրդի և ԼՂԻՄ-ի Ազգային խորհրդի միացյալ նստաչրջանը 1989 թ. դեկտեմբերի 1-ին հռչակեց ՀԽՍՀ-ի և ԼՂԻՄ-ի վերամիավորումը, նշեցին նրանք: Պատմական որոշմանը հաջորդած չրջանում անհրաժեշտ գործնական քայլեր են կատարվել վերամիավորման փաստացի իրականացման ուղղությամբ: Այսօր ԼՂԻՄ-ի շատ հիմնարկներ և ձեռնարկություններ արդեն սերտաճել են իրենց բնագավառում գործող Հայկական ԽՍՀ-ի համապատասխան հիմնարկների հետ: ԼՂԻՄ-ի կոմերիտական և արհմիութենական կազմակերպությունները միավորվել են ՀԿԵՄ-ին և ՀԱՄԽ-ին, տեղի է ունեցել ստեղծագործական միությունների միավորում: Նման պայմաններում տրամաբանական և օրինական է հանրապետության և Լեռնային Ղարաբաղի հազարավոր կուսակցականների առաջարկը արագ կերպով լուծելու ԼՂԻՄ-ի ԽՄԿԿ մարզային կուսակցական կազմակերպության և Հայաս-

տանի կուսակցական կազմակերպության միավորման հարցը: Ելնելով ստեղծված վիճակից, ելույթ ունեցողները նշեցին, որ ՀԿԿ-ի և ԼՂԻՄ-ի կուսակցական կազմակերպությունների միավորման հետագա հապաղումը էապես խանգարում է հանրապետության երկու հատվածների սերտաճման գործընթացին, ուստի միավորումն իրականացնելու համար նպատակահարմար է հրավիրել ՀԿԿ Կենտկոմի և ԼՂԻՄ-ի կուսակցական կազմակերպության արտահերթ միացյալ պլենում:

Երկրորդ հարցը նվիրված էր Երևանի պետական համալսարանի կուսակցական կազմակերպության խնդիրներին՝ կապված ՀԿԿ XXIX համագումարի նախապատրաստության և կուսակցության առաջիկա վերակառուցման ու նորացման հետ: Ելույթներ ունեցան բանասիրական ֆակուլտետի ղեկան, պրոֆ. Գ. Անանյանը, ուսումնական աշխատանքների գծով պրոռեկտոր, պրոֆ. Գ. Ղարիբջանը, տնտեսագիտական կիրեռնետիկայի ֆակուլտետի ղեկան, պրոֆ. Յու. Մովսիսյանը և ուրիշներ:

Նրանք նշեցին, որ Հայաստանի կոմկուսը ԽՄԿԿ-ի անբաժան մասն է, նրա մեջ մտնող հանրապետական կազմակերպություն, որը չունի իր կանոնադրությունն ու ազգային ծրագիրը, իր առանձին անդամատոմար: Այնինչ, հանրապետության կոմկուսի ինքնուրույնությունը, ասացին նրանք, առաջին հերթին պետք է փաստվի իր ազգային ծրագրով ու ինքնուրույն կանոնադրությամբ: Սրանք լուրջ խնդիրներ են, ընդգծեցին ելույթ ունեցողները, որոնք պետք է քննարկվեն առաջիկայում տեղի ունենալիք ՀԿԿ XXIX համագումարում: Այդ կապակցությամբ առաջարկվեց համալսարանի 26 սկզբնական կուսկազմակերպություններում անցկացնել ժողովներ ու քննարկել այդ հարցերը: Դրանից հետո հրավիրել Երևանի պետական համալսարանի կուսկազմակերպության ընդհանուր ժողով և ժողովի որոշումներն ու նյութերը ներկայացնել Հայաստանի կոմկուսի Կենտկոմ՝ համագումարում քննարկելու համար:

Քննարկվեց նաև «Հայկական ԽՍՀ Գերագույն խորհրդի ժողովրդական ղեկուսատաների առաջիկա ընտրությունները և համալսարանի կոլեկտիվի ու կուսակցական կազմակերպության խնդիրները» հարցը:

Նիստում **ԽՍՀՄ** բուհերի կուսակցական կոմիտեների քարտուղարների համամիութենական խորհրդակցություն հրավիրելու մասին հաղորդում տվեց կուսկոմիտեի քարտուղար **Յու. Մկրտումյանը**:

Կուսակցական կոմիտեի քննարկած բոլոր հարցերի առթիվ ընդունվեցին համապատասխան որոշումներ՝ ուղղված հանրապետական կուսակցական ու պետական վերադաս մարմիններին:

«Երևանի համալսարան», 20 հունվարի 1990 թ.

№ 41

ՀԻԱՍԹԱՓՈՒԹՅՈՒՆ ԵՎ ՀՈՒՅՍ

Ադրբեջանից նորից ցավալի լուրեր են գալիս տեղի հայերի նկատմամբ կիրառվող վայրագությունների մասին: Ի տարբերություն Սումգայիթի նախճիրի, որի կազմակերպիչներն այդպես էլ մնացին ստվերում, այս անգամ ամեն ինչ կատարվում է բացերես, օրը ցերեկով, «Ադրբեջանի ժողովրդական ճակատ» հորջորջվող ավազակային կազմակերպության միջոցով: Այդ կազմակերպության ղեկավարությունը ոչնչացվեցին խորհրդանական սահմանային կառուցվածքները, դրանից առաջ իրականացվեց Հայաստանի շրջափակումը, որը դեռ լիովին չվերացված, նորից սկսվեց առավել սաստկություն: Այս բոլորը կատարվում է Ադրբեջանի խորհրդային իշխանությունների աչքի առջև, և անկախ այն բանից, այդ իշխանությունները դրանց հավանություն են տալիս, թե ոչ, նրանք լիակատար պատասխանատվություն են կրում տեղի ունեցածի համար:

Այն, ինչ այսօր կատարվում է Ադրբեջանում՝ Բաքվում, Շահումյանի շրջանում, Գետաչենում, հիչեցնում է քարե դարի քարանձավային նիստուկացը, և հարկ չկա, իհարկե, այսքանից հետո խոսելու բարոյականության մասին, որովհետև մեր հարևանների և նրանց ամեն տեսակ այսպես կոչված ղեկավարների

րի ականջներին դա, անշուշտ, չինարեն կհնչի:

Ցավալին այն է, որ նույնիսկ այս պայմաններում կենտրոնական իշխանությունները հարկ չեն համարում կամ կրկին «մոռանում են» ցավակցություն հայտնել մեր ժողովրդին՝ տասնյակ (տասնյա՞կ) զոհերի համար. արդյոք դա պատահականություն է: Տարօրինակ է և այն, որ մոսկովյան ղեկավարները հանցագործի ձեռքը բռնելու և նրան պատժելու փոխարեն օկուպացիոն խիստ ուժեղ են հաստատում Արցախի՝ արդեն երկու տարի հալածանքի, բարոյական ու ֆիզիկական շրջափակման ենթարկված հայ ազգաբնակչության համար:

Համընդհանուր հիասթափություն և խորհրդային կարգերի հանդեպ հավատի լիակատար կորուստ. ահա այն ամենը, ինչը բնորոշ չէր մեր ժողովրդին սրանից ընդամենը երկու տարի առաջ, ահա այն ամենը, ինչը արդյունք է կենտրոնական իշխանությունների կողմից մեր ժողովրդի արդար պահանջների և օրինական իրավունքների ոտնահարման:

Այո, հայ ժողովուրդը հիասթափված է, բայց ոչ հուսալքված: Նա մի բան է գիտակցում միայն, այն որ իր պայքարն արդար է, հաղթանակը՝ անխուսափելի:

Մաուրեն Հովհաննիսյան,
Պատմության ֆակուլտետի ղեկան, ղոցենտ

«Երևանի համալսարան», 20 հունվարի 1990 թ.

№ 42

**ՎԵՐՋ ՏԱԼ ՑԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹՅԱՆՆ
ՈՒ ՈՃՐԱԳՈՐԾՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻՆ**

(Երևանի պետական համալսարանի ակտիվի ժողովում)

Հունվարի 18-ին խորհրդի նիստերի դահլիճում տեղի ունեցավ համալսարանի պրոֆեսորադասախոսական կազմի և ուսանողության, ինչպես նաև կուսակցական ու հասարակական կազմակերպությունների ակտիվի ժողովը: Այն ներածական

խոսքով բացեց կուսկոմիտեի քարտուղար Յու. Մկրտումյանը: Նա ներկաներին ծանոթացրեց նիստի օրակարգին, այն է՝ Ադրբեջանական ԽՍՀ մի շարք չրջաններում ու Բաքվում ստեղծված ծանր իրավիճակի և ԽՍՀՄ Գերագույն խորհրդի նախագահության ս. թ. հունվարի 15-ի՝ ԼՂԻՄ-ում և նրան հարող մի քանի այլ չրջաններում արտակարգ դրություն հայտարարելու մասին հրամանագրի քննարկումը:

Ելույթ ունեցողը ներկայացրեց ստեղծված տագնապալի իրադրությունը, նա խոսեց Բաքվում մինչև այսօր շարունակվող ջարդերի ու սպանությունների, հայ ազգաբնակչության անելանելի վիճակի մասին, տվեց որոշ նոր տեղեկություններ: Հակիրճ ներկայացնելով համալսարանի կիրառական մաթեմատիկայի և աշխարհագրական ֆակուլտետների ուսանողների կազմակերպված գործունեությունը ունեցողը այն կարծիքը հայտնեց, որ ուսանողական, երիտասարդական նման ջոկատների աշխատանքը պետք է լինի կողողինացված համապատասխան մարմինների կողմից: Նա մտահոգություն հայտնեց որոշ չրջանների ՆԳ բաժիններում գենքի հետ կապված անօրեն գործողությունների մասին, միաժամանակ նշելով այս երևույթի պատճառները:

Այնուհետև տեղի ունեցավ մտքերի, կարծիքների ու առաջարկությունների ակտիվ փոխանակություն, որին մասնակցեցին քաղաքական պատմության ամբիոնի դոցենտ Հ. Հակոբյանը, նույն ամբիոնի պրոֆեսոր Էդ. Զոհրաբյանը, իրավաբանական ֆակուլտետի ղեկան դոց. Ռ. Պետրոսյանը, սոցիալիզմի տեսության ամբիոնի վարիչ, դոց. Ի. Բալյան, հայ ժողովրդի պատմության ամբիոնի վարիչ, պրոֆ. Լ. Խուրչուղյանը, նույն ամբիոնի պրոֆեսոր Ստ. Մելիք-Բախչյանը, ուսուցիչ լեզվի և գրականության ֆակուլտետի ղեկան, պրոֆ. Լ. Մկրտչյանը, կիրառական մաթեմատիկայի ֆակուլտետի ղեկան, դոց. Ռ. Տոնոյանը, ռադիոֆիզիկայի ֆակուլտետի ղեկան, պրոֆ. Յու. Վարդանյանը, բանասիրական ֆակուլտետի ղեկան, պրոֆ. Գ. Անանյանը, ընդհանուր պատմության ամբիոնի վարիչ, պրոֆ. Վ. Դիլոյանը, պատմական մատերիալիզմի և բարոյագիտության ամբիոնի ավագ դասախոս Հ. Գաբրիելյանը, ուսումնական աշխատանք-

ների գծով պրոռեկտոր, պրոֆ. Գ. Ղարիբյանը, տնտեսագիտական կիբեռնետիկայի ֆակուլտետի դոցենտ Մ. Սահակյանը, արհկոմիտեի նախագահի տեղակալ Լ. Ղարիբյանը, դոցենտներ Ռ. Մովսիսյանը, Բ. Հարությունյանը և ուրիշներ:

Բոլոր ելույթ ունեցողները նշեցին, որ այն, ինչ ներկայումս տեղի է ունենում Ադրբեջանում ու նրա մայրաքաղաքում, դա մարդկային երևակայությունից դուրս մի բան է: Թուրք ելուզակները խոշտանգում են հայ ժողովրդին, սպանում, թալանում անմեղ մարդկանց, ավերում ու կործանում ամեն ինչ: Նրանք խստագույնս դատապարտեցին Ադրբեջանի կոմկուսի ու կառավարության ղեկավարների վարած հակահայկական քաղաքականությունը, որի հետևանքով հարևան հանրապետությունում ստեղծվել է այդ վիճակը: Ժողովը դատապարտեց նաև կենտրոնական կառավարության անտարբերությունն ու թողտուխությունը, նրա անկարողությունը՝ կասեցնելու հայերի ցեղասպանությունը Բաքվում ու Ադրբեջանի մյուս հայաբնակ չրջաններում:

Վերջում ընդունվեց հայտարարություն, որով ակտիվի ժողովն իր վերաբերմունքն արտահայտեց ԽՍՀՄ Գերագույն խորհրդի նախագահության 1990 թվականի հունվարի 15-ի հայտնի հրամանագրի վերաբերյալ, նշելով, որ այն չի բխում գոյություն ունեցող իրողություններից, կազմված է կողմերի միջև հավասարակշռություն պահպանելու միտումով, ինչպես նաև հավասարապես մեղադրում է Հայաստանի և Ադրբեջանի ղեկավարներին՝ ունեցող լարվածության սրման համար:

Ժողովը վճռականորեն մերժեց հրամանագրի այն դրույթը, թե իբր ազգամիջյան հարաբերությունների ծայրաստիճան լարվածության ծավալմանը նպաստել են ԼՂԻՄ-ի վերաբերյալ Հայկական ԽՍՀ Գերագույն խորհրդի ընդունած՝ ԽՍՀՄ սահմանադրությանը չհամապատասխանող ակտերը: Ժողովն իր խոր գայրույթն արտահայտեց այն առթիվ, որ հրամանագրով արտակարգ դրություն է մտցվել ոչ թե Բաքվում, ուր Ադրբեջանի ժողովրդական ճակատը հունվարի 13-ից զբաղված է անարգել հայասպանությամբ, այլ ԼՂԻՄ-ում և ՀԽՍՀ Գորիսի չրջանում: Այն պահանջեց տալ Բաքվի իրադարձությունների գնահատա-

կանը իբրև Սումգայիթի շարունակություն, հայերի նոր ցեղասպանություն, միաժամանակ հայերի բռնազաղթը, չրջափակումը և հայասպանությունը որակելով իբրև Ադրբեջանի իշխանությունների վարած կանխամտածված քաղաքականության հաջորդող օղակներ, որոնց նպատակն է ուժասպառ անել հայ ժողովրդին, ընկճել նրա պայքարելու կամքը և ստիպել հրաժարվել իր արդարացի պահանջներին:

Ընդունված հայտարարության մեջ մասնավորապես պահանջվում է անհապաղ արտակարգ դրություն հայտարարել և պարետային ժամ մտցնել Բաքվում, Գանձակում, լարվածության մյուս թեժ կետերում, ինչպես նաև հրավիրել Հայկական ԽՍՀ Գերագույն խորհրդի արտահերթ նստաչըջան՝ քննարկելու ստեղծված արտակարգ իրադրությունը և Հայաստանի պառլամենտի անունից դիմելու աշխարհի բոլոր դեմոկրատական երկրների կառավարություններին ու պառլամենտներին, ՄԱԿ-ին, ոչ կառավարական միջազգային կազմակերպություններին և Հաագայի դատարանին, խնդրելով քննարկել Ադրբեջանում հայերի դեմ կազմակերպված ցեղասպանության հարցը և զորավիզ լինել հայ ժողովրդի արդար գործին:

«Երևանի համալսարան», 20 հունվարի 1990 թ.

№ 43

ТЕЛЕГРАММА

Председателю Верховного совета СССР
товарищу ГОРБАЧЕВУ М. С.

Слова бессильны передать наше гневное возмущение в связи с беспрецедентным актом варварского насилия со стороны азербайджанских экстремистов, совершивших свое очередное чудовищное преступление.

12 безвинных армян, проживающих в доме престарелых

в г. Гяндже (Кировабад), были зверски убиты и тайно захоронены фашиствующими молодчиками XX века.

Неужели у этих оголтелых садистов, потерявших всякий человеческий облик, нет ни матерей, ни отцов, неужели их „милосердный“ аллах отнял у них душу, совесть и разум, вложив в их сердца кровожадные инстинкты хищников-шакалов, утоляющих неуемную жажду свою кровью и слезами ни в чем не повинных людей.

История не простит им этих чудовищных злодеяний, однако мы требуем, чтобы сегодня Верховный совет СССР решительно осудил этих распоясавшихся палачей, растаптывающих все самое святое и священное на этой земле, и принял неотложные меры для прекращения разнузданной антиармянской истерии, искусственно нагнетаемой по всей нашей стране провокаторами из так называемого народного фронта Азербайджана.

Просим Вас и всех народных депутатов СССР положить конец этому варварству и насилию, обогряющих кровью и слезами безвинных жертв демократические устои нашего общества.

Одновременно просим обсуждения вопроса о положении в Армении и Азербайджане провести на открытом заседании, чтобы советская и мировая общественность получила наконец возможность услышать голос правды и справедливости.

Нашему народу нечего скрывать перед лицом цивилизованного мира.

Просим телеграмму огласить на сессии.

От имени коллектива Ереванского госуниверситета

И. о. ректора Г. А. Гарибян
Секретарь парткомитета Ю. И. Мкртумян
Председатель профкома О. В. Мкртчян
Секретарь комитета ЛКСМ А. П. Енгоян

«Երևանի համալսարան», 24 փետրվարի 1990 թ.

ТЕЛЕГРАММА

*Председателю Верховного Совета СССР
Товарищу ГОРБАЧЕВУ М. С.
Народному депутату СССР, первому секретарю
ЦК КП Армении товарищу АРУТЮНЯНУ С. Г.*

Считаем недопустимым, что рассмотрение вопроса о положении в Армении и Азербайджане было отложено по причине ухода с заседания сессии азербайджанской делегации сразу же после выступления Министра обороны СССР товарища Язова Д. Т.

Ведь при аналогичной ситуации, когда в ноябре прошлого года армянская делегация депутатов в знак протеста в связи с процедурными нарушениями покинула зал заседания Верховного Совета, сессия продолжила свою работу и даже, несмотря на ее отсутствие, приняла соответствующие постановления, что не могло не вызвать законного возмущения со стороны армянского народа.

Просим справедливого и равноценного отношения к аналогичным проблемам всех народов и республик нашей страны.

От имени коллектива Ереванского госуниверситета

*И. о. ректора Г. А. Гарибян
Секретарь парткомитета Ю. И. Мкртумян
Председатель профкома О. В. Мкртчян
Секретарь комитета ЛКСМ А. П. Енгоян*

«Երևանի Համալսարան», 24 փետրվարի 1990 թ.

ТЕЛЕГРАММА

*Сессии Верховного Совета СССР
Народному депутату СССР, первому секретарю
ЦК КП Армении товарищу АРУТЮНЯНУ С. Г.*

За последние два года в результате варварских преступных, действий со стороны бесчинствующих азербайджанских экстремистов почти все четырехсоттысячное армянское население Азербайджана вынуждено было покинуть пределы республики.

Жестокие расправы над армянами, зверские убийства, изнасилования, погромы, огромное количество беженцев — все это мы расцениваем как явный геноцид в отношении нашего народа.

В этих условиях мы считаем глубоко аморальным и бесчеловечным оставление 160 тысячного населения НКАО в составе 7 миллионного Азербайджана.

Просим незамедлительного и справедливого решения этого вопроса, который является судьбоносным для всего армянского народа, находящегося сегодня на грани физического и духовного уничтожения.

От имени коллектива Ереванского госуниверситета

*И. о. ректора Г. А. Гарибян
Секретарь парткомитета Ю. И. Мкртумян
Председатель профкома О. В. Мкртчян
Секретарь комитета ЛКСМ А. П. Енгоян*

«Երևանի Համալսարան», 24 փետրվարի 1990 թ.

**ԶԿԱ ԱՎԵԼԻ ՍՈՒՐԲ ՆՊԱՏԱԿ,
ՔԱՆ ՀԱՅՐԵՆԻՔԻ ՓՐԿՈՒԹՅՈՒՆԸ**

Ազրբեջանի կողմից մեր հանրապետության և Արցախի չրջափակումը, սահմանամերձ հայկական բնակավայրերի վրա չղաղարող զինված հարձակումները, հայ ազգաբնակչության նկատմամբ զազանաբարո գործողությունները մեծ ցասում ու վրդովմունք են առաջացնում մեր ժողովրդի մեջ: Այլևս «վերևներից» դրանց դեմն առնող միջոցներ չակնկալելով (մանավանդ, որ ժամանակն ու դեպքերի ընթացքը ապացուցեցին դրանց անիրական լինելը), հայ ժողովրդի զավակները ոտքի ելան՝ պաշտպանելու պապենական հողը, հայրենի օջախը:

Համալսարանականները, որ արցախյան շարժման սկզբից ևեթ նրա առաջամարտիկների շարքերում են, ակտիվորեն հանդես եկան նաև մեր ժողովրդի համար օրհասական պահերին: Ստեղծելով կամավորական ջոկատներ, մի շարք ֆակուլտետների ուսանողներ մեկնեցին Արցախ, ինչպես նաև Հայաստանի սահմանամերձ շրջաններ՝ բարոյական ու նյութական աջակցություն ցույց տալու տեղի բնակչությանը, օժանդակելու նրա ինքնապաշտպանությունը:

– Հունվարյան դեպքերից հետո, իրադրության թելադրանքով համալսարանում ստեղծվեց արտակարգ իրադրության շտաբ, – պատմում է շտաբի անդամ, համալսարանի ԼԿԵՄ կոմիտեի քարտուղար Ա. Ենգոյանը:

– Մինչ այդ, [1989 թ.] սեպտեմբերից սկսած ֆակուլտետներում ստեղծվել էին կամավորական ջոկատներ, որոնք մեր աջակցությամբ ու նաև ինքնուրույն տարբեր ժամանակահատվածներով եղել են Արցախում: Միաժամանակ համալսարանականները, իրենց վրա վերցնելով բոլոր ծախսերը, կազմակերպել և իրականացրել են հագուստով, սննդամթերքով և առաջին անհրաժեշտություններով բեռնավորված 10-ից ավելի ուղղաթիռների թռիչքը ԼՂԻՄ: Սակայն պետք է ասել, որ այդ ամենն արվում էր ոչ կենտրոնացված ձևով: Շտաբի ստեղծումից

հետո համալսարանից ընդհանուր առմամբ, ավելացավ կամավորական ջոկատների թիվը:

... Դեռևս [1989 թ.] նոյեմբերին մաթեմատիկայի ֆակուլտետից մի խումբ ուսանողներ դիմեցին ֆակուլտետի ղեկավարությունը, ինչպես նաև համալսարանի ԼԿԵՄ կոմիտեի՝ հնարավորություն տալու մեկնել Արցախի որևէ գյուղ, որը տնտեսական աշխատանքներում կարիք ունի օգնող ձեռքի: Հնարավորությունը տրվեց, և ահա 12 հոգանոց մի ջոկատ (ջոկատի կազմում ընդգրկվել էին նաև մեկական ուսանողներ մեխանիկայի և կիրառական մաթեմատիկայի ֆակուլտետներից) [1989 թ.] նոյեմբերի 10-ին մեկնեց ԼՂԻՄ-ի Ասկերանի շրջանի Շոչ գյուղ: Գյուղը ղժվարին օրեր էր ապրում: Սահմանակից լինելով ազրբեջանական մի քանի գյուղերի, այն վերջիններիս կողմից հաճախակի հարձակումների վտանգի տակ էր: Միանալով գյուղի երիտասարդների կամավորական ջոկատներին, համալսարանականները ուժեղացրին նրանց ինքնապաշտպանությունը՝ օժանդակելով բնակիչների կյանքի ապահովագրմանը: Հիմնականում գիշերները հերթապահելով գյուղի սահմանային տարածքում, տղաները ցերեկները մասնակցում էին տնտեսական աշխատանքներին: Կարճ ժամանակաընթացքում նրանք հողակույտերից մաքրեցին Շոչի մոտ գտնվող եկեղեցու շրջակայքը, օգնեցին գյուղացիներին՝ հարևան գյուղից բերելու և պահեստավորելու գարնանացանի սերմացուն, հյուր եղան մանկապարտեզում, դպրոցում: Ի դեպ նրանց անչափ դուր է եկել դպրոցականների անցկացրած «Ուրախների և հնարամիտների» ակումբի մրցույթը: 20 օր մնացին ապագա մաթեմատիկոսները Արցախ աշխարհում, և այդ ընթացքում քիչ չէ նրանց արածը: Սակայն իրենց իսկ վկայությամբ, գյուղը դեռևս օգնության կարիք ունի: Այն տնտեսապես բավականին վատ վիճակում է: Տղաները որոշել են ամռանը կրկին շինջոկատային աշխատանքի մեկնել Շոչ, հիմնականում նպատակ ունենալով գյուղի մոտ կառուցել անասնապահական ֆերմա, քանի որ ներկայիս ֆերման չատ հեռու է բնակավայրից, և «հարևանները» բազմիցս փորձեր են արել անասուններ գողանալու:

Հրաժեշտ տալով արդեն հարազատացած տեղացիներին,

ուսանողները վերադարձան Երևան՝ չարունակելու ուսումը: Սակայն նրանք իրենց միսիան ավարտած չեն համարում. որոշակի ծրագրած անելիքներ ունեն, որը, կարծում ենք, կիրականացնեն նույնքան պատասխանատվությամբ ու հետևողականությամբ:

Կամավորական ջոկատի կազմում կիրառական մաթեմատիկայի ֆակուլտետի մի խումբ ուսանողներ մեկնեցին Բերդաձոր, որտեղ նույնպես ինքնապաշտպանությունն ու ժողացնելու անհրաժեշտություն կար: Իրենց հովանավորություն տակ առնելով Հին Ծեն, Մեծ Ծեն, Եղծահող և Ծաղկաձոր գյուղերի բնակիչների անվտանգությունը, տղաները պատվով կատարեցին սեփական նախաձեռնությունը, հասկացնելով գող գաղանի կերպ ունեցող «հարևաններին», որ հայոց հողը սուրբ է ամեն հայի համար և այն երբեք չի տրվի օտարին:

Բերդաձորն անառիկ կմնա, դա հաստատ է,- մեր զրույցի ժամանակ ասում են այնտեղ մեկնած տղաները,- և նրա ամբողջությունը սեփական ուժով պիտի լինի, իսկ այնտեղ մենք լքված չատ տներ գտանք: Որտե՞ղ են նրանց բնակիչները, որ հիմա կոչվում են «նախկին»:

Ցավով են խոսում տղաները փոքրացած գյուղերի մասին, ապա ավելացնում, որ եթե նրանց բնակիչները ապահովված լինեին համապատասխան աշխատանքով, եթե գյուղերը երկար ժամանակ անտեսված չմնային, հավանաբար ոչ մի բնակիչ չէր լքի իր պապենական օջախը: Եվ այնուամենայնիվ այսօր հարկավոր է դրանք վերականգնել, վերաշինել ու հզորացնել: Տղաները մեծ ցանկություն ունեն անմիջականորեն մասնակցելու այդ խիստ կարևոր գործին, որոշել են ամառը աշխատանքային քննաչափան անցկացնել այդ գյուղերում, վերաբնակիչների համար տնակներ հավաքել, այլ չինարարական աշխատանքներ կատարել:

Արցախյան և ոչ մի սահմանամերձ շրջան ապահովված չէ անվտանգությամբ: Ուստի ինքնապաշտպանության պատրաստ լինելն անհրաժեշտ է: Հունվարի 6-21-ը Ասկերանի շրջանի Փիրջամալ, Աղբուլաղ և Դահրազ գյուղերում հերթապահություններ անցկացրին աշխարհագրական ֆակուլտետի կամավորները: Նշված գյուղերը սահմանակից են Աղզամի շրջանի

Ավդալ և Գյուլափյու աղբեջանական գյուղերին: Վերջիններիս կողմից ևս կրկին կիրառություն մեջ է դրվել նախնիներից ավանդված և միայն իրենց ցեղին հատուկ սովորույթը՝ հարձակվել, գողանալ, ավերել... Տղաները պատմում են, որ իրենց գալուց առաջ «հարևանները» բազմիցս անասուններ գողանալու փորձեր են արել:

Տղաների ժամանակավոր հանգրվանումը բարոյական մեծ լիցք հաղորդեց տեղի բնակիչներին: Ուսանողները կապ հաստատեցին նաև դպրոցականների հետ: Դասերից հետո նրանք հաճախ էին միասին զրուցում հայաստանյան կյանքի, համալսարանական առօրյայի մասին, ֆիզայական երգեր սովորեցնում:

Փիրջամալ գյուղում երևանցի ուսանողները հանդիպեցին իրենց ֆակուլտետի շրջանավարտ Ալբերտ Բաղդասարյանին, որը գյուղի դպրոցում ուսուցիչ է աշխատում: Ու իրենք էլ որոշեցին ավարտելուց հետո մեկնել որևէ գյուղ, աշխատել այնտեղ:

Կամավորների շարքերում առաջիններից էին իրավաբանական ֆակուլտետի այն ուսանողները, ովքեր զինվորական ծառայությունն անց էին կացրել Աֆղանստանում: Օտար հողում «ինտերնացիոնալիստական պարտք» կատարած հայրերը չէին կարող հանգիստ նստել, երբ վտանգ էր սպառնում հարազատ, հայրենի աշխարհին: Նախ Գորիսում, ապա և Արցախում նախկին զինվորները այժմ աշխարհագրոայինների ջոկատի կազմում մեր ժողովրդի այդ հատվածների ինքնապաշտպանությանն էին մասնակցում: Մարտակերտի շրջանի Կիչան և Քոլատակ գյուղերը, որ Արցախ աշխարհի հրաշք անկյուններից են, անզուգական իրենց բնությամբ, տեղանքով, հիրավի պետք է ամուր լինեն, որ «հարևանի» մտքով անգամ չանցնի նրա մի թիզ հողն իրենը դարձնել:

Հայ ժողովրդի համար դժվարին օրերին շատ համալսարանականներ աշխարհագրոայինների կազմում եղան նաև մեր հանրապետության սահմանամերձ շրջաններում, ուր նույնպես դրությունը չափազանց լարված է: Արծվասիրտ տղաների փոքրաթիվ մի ջոկատ (տարբեր ֆակուլտետների ուսանողներից կազմված) մասնակցեց հայտնի Արծվաչեն գյուղի ինքնապաշտ-

պանությանը: Նոյեմբերյանի չրջանի Բարեկամավան գյուղ արևելագետ ուսանողների մեկնումը պատահական չէր, ոչ էլ ինքնանպատակ: Սահմանամերձ հայկական այս բնակավայրը ևս կարող էր փորձության ենթարկվել, եթե քաջարի տեղացիների և նրանց օգնության գնացած արիասիրտ հայորդիների վճռական կամքը տեղի տար:

Ասում են՝ մարդուն ավելի լավ ճանաչում են փորձության պահերին: Ձհիչատակելով ոչ մի անուն (դա իրենց՝ տղաների, ցանկությունն է), այդուհանդերձ ուզում ենք, որ նրանց՝ նորօրյա քաջ Փիղայիններին ճանաչեն բոլորը: Հիրավի մենք պետք է հարգալից գլուխ խոնարհենք բոլոր նրանց դեմ, ովքեր վտանգելով իրենց կյանքը, ավելի սուրբ նպատակ չունենալով, քան հայրենիքի փրկությունն է, կամովին, միայն մայր հողի կանչը անսալով ոտքի ելան՝ այն պաշտպանելու, սեփական ժողովրդի ճակատագրին տեր կանգնելու:

Անահիտ Բրուսյան

«Երևանի համալսարան», 10 մարտի 1990 թ.

№ 47

ՀԱՆԴԻՊՈՒՄ ՌԵԿՏՈՐԻ ՀԵՏ

[մարտ 1990 թ.,
Երևան]

Երևանի պետական համալսարանի ռեկտոր, **ԽՍՀՄ** ժողովրդական դեպուտատ, **ՀԽՍՀ ԳԱ** ակադեմիկոս **Ս. Համբարձումյանը** **ԽՍՀՄ Գերագույն խորհրդի** նստաչրջանից վերադառնալով, օրերս հանդիպում ունեցավ համալսարանի ակտիվի հետ:

Նա ներկաներին մանրամասն ներկայացրեց **ԽՍՀՄ Գերագույն խորհրդի** հերթական նստաչրջանի ընթացքը, խոսեց այն հարցերի շուրջը, որոնք բարձրացվել են նստաչրջանում: Ակադեմիկոս **Ս. Համբարձումյանը** հատկապես կանգ առավ հայ դե-

պուտատների գործունեության վրա: Նա ասաց, որ Հայաստանից և Լեոնային Ղարաբաղի Ինքնավար Մարզից ընտրված ժողովրդական դեպուտատները դժվարին պայքար են մղում Արցախի հայ ազգաբնակչության բարձրացրած հարցերի լուծման, նրանց օրինական իրավունքների ճանաչման համար: Հայ դեպուտատները նստաչրջանում, իրենց ելույթներում անում են լուրջ հարցադրումներ, միասնական ուժերով պաշտպանում հայ ժողովրդի շահերը: Նրանց ջանքերի շնորհիվ երկրի հասարակայնությունը և, մասնավորապես, **ԽՍՀՄ Գերագույն խորհրդի** անդամները ներկայումս ավելի լավ են պատկերացնում Լեոնային Ղարաբաղի Ինքնավար Մարզի հոգսերն ու պրոբլեմները, ինչպես նաև Ադրբեջանի կողմից Հայաստանի տնտեսական շրջափակումը: Դա իր հերթին լավ նախադրյալներ է ստեղծում հարցի արդարացի լուծման հնարավոր ուղիների որոնման համար:

ԽՍՀՄ ժողովրդական դեպուտատ **Ս. Համբարձումյանը** միաժամանակ ընդգծեց, որ այսօր, քան երբևէ, հայ ժողովրդին պետք է համախմբվածություն, միասնականություն և աշխատանքային ամուր կարգապահություն: Միայն աշխատանքով, ուսմամբ ու կարգապահությամբ կարող ենք դուրս գալ ստեղծված ճգնաժամային իրավիճակից, վերջում ասաց նա:

Այնուհետև ակադեմիկոս **Ս. Համբարձումյանը** պատասխանեց մի շարք հարցերի:

«Երևանի համալսարան», 17 մարտի 1990 թ.

№ 48

ԴԻՄՈՒՄ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԿՈՄԵՐՏԱԿԱՆՆԵՐԻՆ

Սիրելի հայրենակիցներ, քույրեր և եղբայրներ:

Մեր հանրապետությունը կանգնած է համազգային ճգնաժամի եզրին, եզր, որից մեկ քայլ է մնում մինչև կործանում, եզր, որից այն կողմ հարցական է դառնում մեր ժողովրդի գոյատևումը:

Վերջին օրերին ծայրաստիճան սրվել է իրադրությունը, մերթընդմերթ (ամենուրեք) ընդհարումներ են տեղի ունենում ռազմական ուժերի և ինքնապաշտպանական ջոկատների միջև, որի պատճառով զոհ են դառնում և վիրավորվում տասնյակ անմեղ հայեր, տասնյակ մայրեր դառնում են այրի, տասնյակ մանուկներ՝ որբ: Եվ այս ամենը հիմնականում սաղրիչ տարրերի գործունեություն արդյունք է:

Եթե վերջին երկու տարիների ընթացքում սաղրանքների մեջ մենք մեղադրում էինք կենտրոնական կառավարությունը և մամուլը, ապա այսօր պետք է սթափ նայել իրականությունը և ասել, որ մեզանում ևս կան անխոհեմ մարդիկ, որոնք վարկաբեկելով ֆիդայու սուրբ կոչումը, իրենց անպատասխանատու և անվայել արարքներով էլ ավելի վատթարացնում են իրավիճակը:

Ոչ մի բացատրություն չունեն հրազենով զբոսանքները Երևան քաղաքում, հարձակումները տարբեր կազմակերպությունների շենքերի վրա և նրանց «գրավումը», այդ թվում նաև վերջերս տեղի ունեցած հարձակումը Հայաստանի կոմերիտ-միություն կենտկոմի շենքի վրա:

Մենք խստորեն դատապարտում ենք նման ապակողմնորոշող գործողությունները, որոնք խուճապ և ծայրահեղ անհանգստություն են առաջացնում մեր, առանց այդ էլ նյարդայնացած ժողովրդի մոտ, անվստահություն և անելանելիություն առաջացնում վաղվա օրվա նկատմամբ:

Մենք կոչ ենք անում Հայաստանի կոմերիտականներին, բոլոր երիտասարդներին՝ ողջամտության և խոհեմության, համախմբված գործողությունների ընդդեմ սաղրիչ տարրերի, և ամենակարևորը՝ միասնություն:

Մեր ժողովրդին այս իրավիճակից դուրս բերելու միակ ուղին միասնությունն է և համախմբվածությունը:

Մենք ուրիշ ճանապարհ չունենք:

Վաղը ուչ կլինի:

ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆԻ ԼԿԵՄ ԿՈՄԻՏԵ
քարտուղար Ա. Փ. Ենգոյան
«Երևանի համալսարան», 2 հունիսի 1990 թ.

ՀԱՆԴԻՊՈՒՄ ԼԿԵՄ ԿՈՄԻՏԵՈՒՄ

Վերջերս Հայաստանում էր ՀամԼԿԵՄ Կենտկոմի քարտուղար, ԽՍՀՄ ժողովրդական ղեպուտատ, ազգամիջյան հանձնաժողովի նախագահ Գ. Պ. Բրազիչը: Հունիսի 12-ին նա եղավ համալսարանում և հանդիպեց ԼԿԵՄ կոմիտեի անդամների հետ: Գ. Պ. Բրազիչը ներկաներին տեղեկացրեց իր այցելության նպատակի մասին, մասնավորապես նշեց, որ ցանկանում է առավել հանգամանորեն ծանոթանալ Արցախյան պրոբլեմին, նրա հետ կապված բոլոր հարցերին: Ասաց նաև, որ նպատակ ունի լինել Բաքվում և Ստեփանակերտում՝ իրավիճակին խորությամբ ծանոթանալու համար: Գ. Բրազիչը հայտնեց, որ ստեղծված ազգամիջյան հանձնաժողովը նպատակադրվել է զբաղվելու Արցախի ֆինանսական, ուսանողական ջոկատների, ուղեգրերի և նման բազմաթիվ այլ հարցերով:

Հանդիպման ընթացքում նա ներկայացրեց Արցախյան պրոբլեմի լուծման իր տարբերակը, որն էր՝ բանակցություններ վարել ադրբեջանցիների հետ և հարցերը լուծել խաղաղ ճանապարհով:

Իհարկե, նման դիրքորոշում միայն Բրազիչը չէ, որ ունի: Այն շրջանառության մեջ է չուրջ երկու տարի և, թեև բացարձակապես չի արդարացրել իրեն, սակայն, ինչպես տեսնում ենք, դեռևս չի կորցրել իր ուժը: Մասնակիցների այն հարցին, թե զորքն ինչու դուրս չի բերվում Արցախից, ՀամԼԿԵՄ Կենտկոմի քարտուղարը պատասխանեց, որ զորքը հավանաբար կմնա Արցախում, և հատկապես Ստեփանակերտում այնքան ժամանակ, քանի դեռ նման բանակցություններ չեն սկսվել, և չի նկատվել դրական որոշակի տեղաշարժեր:

Վերջում Գ. Պ. Բրազիչը պատասխանեց ներկաների բազմաթիվ հարցերի, որոնք առնչվում էին հիմնականում Արցախյան պրոբլեմին՝ սկսած 1988 թվականի փետրվարյան ղեպքերից մինչև այսօր, ներառյալ սումգայիթ, կիրովաբադ, խոջալու, բա-

քու*, չըջափակում և այլն: Նա ներկաներին հավաստիացրեց, որ լինելով նշված բոլոր վայրերում, ավելի մոտիկից ծանոթանալով ազգամիջյան բարդ ու խճճված հարցերին, ավելի օբյեկտիվ մոտեցում ցույց կտա Արցախյան պրոբլեմին և համապատասխան օղակներում այն անաչառ ձևով կներկայացնի:

Հանդիպմանը մասնակցում էին ՀԼԿԵՄ Կենտկոմի առաջին քարտուղար Հ. Հակոբյանը, ՀԼԿԵՄ Մյասնիկյանի շրջկոմի առաջին քարտուղար Ս. Փայասյանը, համալսարանի ԼԿԵՄ կոմիտեի քարտուղար Ա. Ենգոյանը և ուրիշներ:

«Երևանի համալսարան», 16 հունիսի 1990 թ.

* Խոսքը ադրբեջանցիների կողմից կազմակերպված հայկական ջարդերի մասին է:

1991

№ 50

ԵՐԲ ԾՂԹԱՅՎԱԾ Է ՀՈՂԴ

Իմ սերունդը իր կյանքի փոքր ու մեծ իրողություններին անդրադառնալիս միշտ ասելու է՝ մինչ 88-ի փետրվարը և՛ 88-ի փետրվարից հետո:

Այսպես քրիստոնյա աշխարհն է իր ապրած ու չապրած տարիները կիսում Հիսուս Նազովրեցու ծնունդով, այդպես մարդկությունն է իր երկրորդ ծնունդը կապում աշխարհակործան ջրհեղեղի անսուտ առասպելին: Ահա այդպես, փետրվարյան հայտնի յոթ օրերի լեգենդն է հյուսվել մեր կենսագրությունը և ստիպում է, որ գոնե տարին մեկ հիշենք իր դասերը:

Արցախյան շարժումը, ինչպես ամեն մի համազգային շարժում, նախ երիտասարդական էր, ավելի ճիշտ՝ ուսանողական: Հետո պիտի դառնար համաժողովրդական, պիտի իր մեջ ներառեր հայրենիք ու սփյուռք. հասկացնելով մեր բարեկամին ու թշնամուն, որ Հայաստան կոչվածը միայն այն չէ, որ բլուկադայի կարող են ենթարկել, որ Հայաստանի սահմանները շատ ավելի լայն են, քանի որ ուր մի հայ է ապրում՝ հայաստանոտ է ու գրեթե Հայաստան: Ասացի, որ շարժումը սկսվեց որպես ուսանողական, ուստի այս օրերին, երբ լրանում է արցախյան ընդվզումի երրորդ տարին, ես ցանկացա հանդիպել, զրուցել համալսարանական այն ուսանողների հետ, որոնք ի սկզբանե հավատացել են և հիմա էլ հավատում են, որ Արցախը մի օր դառնալու է Հայաստանի անբաժան մասը, որ Արցախն էլ Հայաստան է:

Խոսքն իրենցն է:

ԷՂՈՒԱՐԴ ԴԱՐԲԻՆՅԱՆ (Ֆիզիկայի ֆակուլտետի 5-րդ կուրս) 88-ի փետրվարի 20-ին Թատերական հրապարակ էինք

զնում և մեր ձեռքին փոքրիկ մի պաստառ էր՝ «Ղարաբաղը մերն է»։ Առաջինը մենք՝ համալսարանականներս, հրապարակ մտանք, հետո՝ մյուս բուհերի ուսանողները։ Ժողովուրդը խմբվեց մեր շուրջ։ Ոմանց ձեռքերին Գորբաչովի նկարն էր, իսկ բոլորիս մեջ այն հավատը, թե ինքն է սատարելու մեր արդար պահանջատիրությունը։ Միամիտ էինք ու դյուրահավատ։ Բայց որքան հեռացանք փետրվարյան պայծառ օրերից, հասկացանք, որ ամեն ժողովուրդ ինքն է լուծում իր փոքր ու մեծ խնդիրները։ Զգիտեմ, գուցե ուշ հասկացանք, չնայած հիմա էլ կան մարդիկ, որ դեռ շարունակում են նամակներ հղել այս ու այն կողմ, կուրծք ծեծել, լաց լինել, ապացուցել, որ մենք լավն ենք, իսկ... Իզուր է։ Ելքը (առայծմ գուցե միակ) Արցախի լքված գյուղերի շտապ վերաբնակեցումն է, արցախցիների վերադարձը և Հայաստան-Արցախ տնտեսական, մշակութային ու մյուս կապերի ամրապնդումը։

ՄԻՔԱՅԵԼ ԹԱԴԵՎՈՍՅԱՆ (ռադիոֆիզիկայի ֆակուլտետի 5-րդ կուրս) – Արցախյան շարժումը մեկ անգամ ևս ապացուցեց, որ սուտ է մեր ազգային անմիաբանություն մասին հորինվածքը, որ եթե դրված է ժողովրդի ու երկրի գոյություն հարցը, մենք մի բռունցք ենք, մի հոգի և մի մարմին։ Երանի միշտ այդպես լինեինք։ Շուտ ենք թևաթափ լինում։ Հիմա ես երազում եմ փետրվարյան մեր միասնությունը, ուսանողական մեր հուժկու շարժումը։ Հոգնեցի՞նք, բարձր դոնից պատասխանը շա՞տ ուշացավ... Օրերով այս մասին եմ մտածում, և ինձ մեկ-մեկ թվում է, թե Արցախը մեր գոյապայքարի վերջին լինել-չլինելն է, պարտությունը կհուշի միայն մեկ միտք՝ այլևս կոխվ ու հաղթանակ չունենք։

ԱՆԱՀԻՏ ԱՎԱԳՅԱՆ (բանասիրական ֆակուլտետի 5-րդ կուրս) – Ոմանց թվում է, թե մեր պայքարը անկում է ապրում։ Այդպես մտածելն արդեն իսկ վտանագավոր է։ Թե այդպես ես մտածում, ուրեմն քեզ դուրս ես դնում մեր ազգային պայքարից, որը շարունակվում է և դադարել է միտինգային լինելուց։ Ուղղակի ասեմ, անցել է գեղեցիկ ճառերի ժամանակը, հիմա Արցախը գեղեցիկ խոսքերի կարիք չունի։ Օգնելու հնար ունե՞ս, օգնիր, ելք փնտրիր։ Հիմա գործ անող է պետք, որը իր հոգու

խորքում հավատում է, որ արցախյան խնդիրը վաղուց լուծվել է, և միայն նվաճումը պահել է պետք։

ՍԱՄՍՈՆ ՄԻԻԹԱՐՅԱՆ (փիլիսոփայության, սոցիոլոգիայի և հոգեբանության ֆակուլտետ 4-րդ կուրս) – Ասում են՝ կորուստներ ունեցանք, ու թվում են՝ Կամո, Ազատ, Ջարդախյու... Իսկ ես պատասխանում եմ այնպես, ինչպես Ջորի Միրոն իր Հարուժ որդուն՝ հողի կորուստը անդարձ չէ, մարդու կորուստն է անդարձ։ Կուզեի թվել արցախյան շարժման բոլոր նահատակներին, անուն առ անուն։ Սոնարհվում եմ իրենց հիշատակի առաջ։ Ինձ համար, մեզ համար իրենք սրբացած անուններ են։ Իրենց գործը եկող սերունդների պայքարի դաս և ուղեցույց պիտի լինի, մեզ համար՝ նույնպես։ Արցախն իրենց համար լոկ պատմաաշխարհագրական տեղանուն էր, այլ կյանքի իմաստ ու նպատակ, կապանքված հայրենիք, որի շղթաները նաև իրենցն էին։ Նրանց կենդանի հոգիները մեզ միշտ այդ շղթաների մասին են հուշելու և թույլ չեն տալու, որ մի պահ անգամ մոռանանք այդ մասին։

ԳՈՒՐԳԵՆ ՄԻՔԱՅԵԼՅԱՆ (Ժուռնալիստիկայի բաժնի 5-րդ կուրս) – Վերջերս կրկին Արցախում էի։ Առաջին անգամ այնտեղ եղել եմ 1988 թ. ամռանը, որպես «Արցախ-88» ուսանողական շինջոկատի անդամ։ Այդ օրերին Մոսկվայից սպասելիք ունեինք ու զարմանում էինք, որ ոչ մի արցախցի այդպես էլ չի հարցնում՝ Մոսկվայից ի՞նչ լուր։ Իրենց սպասածը Երևանից էր։ Այս անգամ նույնպես՝ Երևանում ի՞նչ են ասում, վերջն ի՞նչ է լինելու։

Ստեփանակերտի օդանավակայանում, երբ փաստաթղթերս էին ստուգում, նկատեցի, որ գինվորականներից մեկը թուրք է և գազազած աչքեր ունի։ Հասկացել էր, որ ինչ էլ լինի՝ Արցախն իր ժողովրդով Հայաստանին է մնալու։

Ես չատերին հանդիպեցի, զրուցեցի, բայց ընտրեցի միայն այս հինգ խոսքը։ Ուրախ եմ, որ իմ սերնդակիցների մեջ այսպես կենդանի է փետրվարյան օրերի շունչը, անընկճելի ոգին։ Մեր դժվար ճանապարհին այն դեռ մեզ շատ է սատարելու։

Ժուռնալիստիկայի բաժնի 5-րդ կուրսի ուսանող Նադաչ Մարտիրոսյան
«Երևանի համալսարան», 2 փետրվարի 1991 թ.

ԵՐԲ ԵՆ ՊԱՏԺՎԵԼՈՒ ՄԵՂԱՎՈՐՆԵՐԸ

Հայաստանի սահմանամերձ շրջաններում պատերազմական իրադրություն է: Կենտրոնի հովանավորությամբ խորհրդային բանակի ստորաբաժանումները և ադրբեջանական ելուզակները բացահայտ ագրեսիա են իրագործում հայ ազգաբնակչության նկատմամբ: Բռնի տեղահանվել է Գետաշենի և Մարտունաշենի բնակչությունը, հիմնահատակ ոչնչացվել է Նոյեմբերյանի շրջանի Ոսկեպար գյուղը: Կան բազմաթիվ սպանվածներ, վիրավորներ, գնդակոծվում են սահմանամերձ հայկական բնակավայրերը:

Այսօր արդեն ակնհայտ է կենտրոնական իշխանությունների նենգ դիրքորոշումը անկախ, ժողովրդավարական իր պետությունը հիմնել ցանկացող հայ ժողովրդի նկատմամբ: Վերջին օրերի բացահայտ ռազմական գործողություններն արդեն որևորդ անգամ հավաստեցին դա:

Ողջ հայ ժողովրդի համար վրդովեցուցիչ ու դայրացնող այդ դիրքորոշման կապակցությամբ իրենց կարծիքները հայտնելու համար դիմեցինք մի շարք համալսարանականներին:

Լ. ՕՀԱՆՅԱՆ (քրեական դատավարության և կրիմինալիստիկայի ամբիոնի վարիչ, դոցենտ) – Ես հավատում եմ մեր կառավարությանը և համամիտ եմ նրա այն կարծիքին, որ կենտրոնը վրեժ է լուծում մեզինքն՝ անկախության ճանապարհն ընտրելու համար և օգտվելով մեր ներկա վիճակից (մեծ աշխարհի հետ կապ չունենք) «պատժում է» մեզ՝ ձգտելով բռնությամբ պահել Միությունը: Սակայն դա նրան ոչինչ չի տա, քանի որ ժողովուրդն ինքն արդեն համոզվել է, որ 70 տարի բռնությամբ պահվող Միության մեջ ոչինչ լավի չի հասել: Կենտրոնի կողմից բռնությունն այլևս սահման չունի: Անդրկովկասում միակ հենարան ունենալով Ադրբեջանը (որը ստորագրել է միութենական պայմանագիրը) նա ամեն կերպ աջակցում է վերջինիս՝ հայատ-

յաց քաղաքականություն վարելու մեջ: Բացի այդ, Ադրբեջանի թիկունքին կանգնած է մուսուլմանական աշխարհը, որից իր օգուտն ունի նաև կենտրոնը և այս առումով նա, համենայնդեպս, չէր ուզենա վնաս կրել: Եվ այդուհանդերձ, օրհասական այս վիճակից դուրս գալու համար, ըստ երևույթին, ժամանակավոր կոմպրոմիսի պետք է գնալ նրա հետ, չնայած դժվարանում եմ ասել, թե դա ինչով պետք է արտահայտվի: Միաժամանակ անհրաժեշտ է սեփական, ազգային բանակ ստեղծել՝ ամեն տեսակ ռտնձգություններից մեր ժողովրդին ու հայրենիքը պաշտպանելու համար:

Այսօր նորից հեղվում է մեր ժողովրդի արյունը: Եվ եթե Միության մեջ իսկապես կա գործող օրենք, ապա պետք է խստագույնս պատժվեն մեղավորները՝ ինչպես հանցագործությունների հանձնարարողները, ղեկավարները, այնպես էլ կատարողները: Հանցագործություն է նաև երկրի բնակչությանը և միջազգային հասարակայնությանը մոլորության մեջ գցելը, ապակողմնորոշելը, քայլ, որին անվարան դիմում են կենտրոնական իշխանավորները:

Եվ վերջում պետք է կրկնեմ, որ բացի համբերությունից մեզ այսօր նաև զինվել է պետք՝ պաշտպանվելու և անկախության համար պայքարը շարունակելու:

Հ. ՇԱՔԱՐՅԱՆ (փիլիսոփայության և տրամաբանության ամբիոնի վարիչ, պրոֆեսոր) – Ես միշտ խաղաղության և ստեղծված բոլոր իրավիճակները քաղաքակիրթ միջոցներով հարթելու կողմնակից եմ:

Այսօր մեր ժողովրդի նկատմամբ ամենավայրագ գործողություններն են կիրառվում. Բայց մենք չպետք է նմանվենք նրանց, չենք կարող մոռանալ մեր քաղաքակիրթ ավանդույթները, մեր գործելու ավանդական լեզուն: Պետք է կարողանանք ստիպել նրանց՝ երկխոսություն ծավալել քաղաքակիրթ ձևով և ոչ թե ռազմական լեզվով:

Կենտրոնը միշտ էլ վայրագ է եղել, տոտալիտար և այդպիսին է նաև այսօր: Սակայն պետք է նրա հետ էլ դիվանագիտական ճանապարհ որոնել, չգնալ առձակատման: Մեր ուժը մեր

մտքի մեջ պետք է լինի: Սկզբունքային սխալներ չպետք է կատարել: Իսկ մեր հսկայական մշակույթի մեջ մենք ամենաչափազանց աղքատ ենք եղել դիվանագիտությունից:

Մենք մեր խոսքը միշտ գործից առաջ ենք դրել, նախապես լողուններ ստեղծել, իսկ հետևած գործողությունները չեն համապատասխանել դրանց կամ չեն հասցրել դրանք իրագործել: Մինչդեռ այդպես չպետք է լինի:

Ա. ՎԱՐԴՈՒՄՅԱՆ (նույն ամբիոնի դասախոս, փիլ. գիտ. թեկ.) – Ես համամիտ եմ պարոն Շաքարյանի ասած երկխոսությունը, բայց համոզված եմ, որ ուժի դեմ ուժը կարող է երկխոսություն ծնել: Ցանկացած դեպքում, եթե ուժերն անհավասար են, դու մենախոսություն մեջ ես մնում և արդյունք չես ունենա: Ես բնավ էլ կողմնակից չեմ Հայաստան-Ռուսաստան պատերազմին, բայց եթե խորհրդային բանակն է միջամտում, պետք է նրան դիմադրել:

Որքան էլ ցավալի լինի մտքի, հոգևորի արժեքը գնահատող մարդու համար, այնուամենայնիվ ողջ պատմությունը ցույց է տալիս, որ լինի անհատ, սոցիալական խումբ, թե ազգ, նրա հետ հաշվի են նստում միայն այն դեպքում, երբ նրա կողմից ուժ է ցուցադրվում կամ շահ է շահարկվում: Մենք պետք է օգտվենք, որից կարող ենք:

Մ. ԲԱԼՅԱՆ (պինդ մարմնի ֆիզիկայի ամբիոնի ավագ լաբորանտ) – Այս ամենը փաստորեն շարունակությունն է մեզ ստրուկ պահելու քաղաքականություն: Այսօր մենք ավելի պարզ ենք հասկանում, որ մեր հիմնական թշնամին կայսրությունն է, և մենք պետք է կռվենք կայսերական բանակի դեմ: Կենտրոնն ամեն ինչ անում է ամբողջատիրության պահպանման համար և այդ գործընթացում մեր դեմ օգտագործում բոլոր միջոցները, այդ թվում՝ ազգամիջյան պատերազմի բորբոքումը: Սեպտեմբերի 21-ին մենք պետք է մեր խոսքն ասենք անկախությունն ընտրելու մասին: Կենտրոնին դա դուր չի գալիս, և նա փորձում է խոչընդոտել այդ ուղին: Ուստի անհրաժեշտ է որքան հնարավոր է շուտ անցկացնել հանրաքվեն, քանի որ միայն անկախ լինելու դեպքում կկարողանանք գոյատևել: Կոմպրոմիսի մասին

խոսք լինել չի կարող: Մենք կամ պիտի կռվենք, պայքարենք հանուն մեր նպատակների և իրականացնենք դրանք, կամ պիտի գլուխներս խոնարհենք իբրև ստրուկ: Այլընտրանք չկա:

Պատրաստեց Անահիտ Բրուտյանը
«Երևանի համալսարան», 11 մայիսի 1991 թ.

№ 52

ՀԱՆԴԻՊՈՒՄ ՎԱԶԳԵՆ ՄԱՆՈՒԿՅԱՆԻ ՀԵՏ

Դեկտեմբերի 5-ին Երևանի պետական համալսարանի բանասիրական ֆակուլտետում ուսանողությունը հանդիպում էր կազմակերպել ՀՀ նախկին վարչապետ Վազգեն Մանուկյանի հետ: Զրույցը Հայաստանում ստեղծված իրավիճակի, անցած ուղու և հետագա անելիքների մասին էր: Անդրադառնալով Ղարաբաղյան շարժման պատմությանը, Վ. Մանուկյանը նշեց, որ թույլ են տրվել մի շարք սխալներ: Ըստ նրա, այդ Շարժումը ինքնաբուխ երևույթ էր, որն ուղղակիորեն չէր կառավարվում դրսից, սակայն կարող էր ենթարկվել ամենատարբեր ազդեցությունների: Օրինակ, «Պրավդայի» որևէ հոդվածով կարելի է ցանկալի ուղղվածություն առաջացնել:

Պատասխանելով պահանջատիրության մասին հարցերին, Վ. Մանուկյանն ընդգծեց, որ պետական քաղաքականությունը պետք է տարբերել ազգային քաղաքականությունից: Անկախացող Հայաստանը որպես պետություն հիմա չի կարող սահմանային փոփոխությունների հարց դնել, սակայն ազգը, նրա հասարակական կազմակերպությունները պետք է միանշանակ կանգնեն պահանջատիրության դիրքերում, մատաղ սերունդը պիտի դաստիարակվի Միացյալ Հայաստանի տեսլականով: «ՀՀՇ մի շարք անդամներ, որոնք ազգային քաղաքական հարցերում սկսնակ են, - ասաց նա, - պահանջատիրության հարցում սխալվեցին»: Ըստ Վ. Մանուկյանի, Արցախը մեզ համար ռազ-

մավարական կարևորություն ունի ոչ միայն տարածքային առումով, այլև հոգեբանական իմաստով: Այն պետք է պահել բոլոր միջոցներով: «Թեև մենք սխալվեցինք՝ ընդունելով Արցախի և Հայաստանի վերամիավորման մասին դեկտեմբերի 1-ի որոշումը*, սակայն հիմա ավելի մեծ սխալ կլիներ այդ որոշումից հրաժարվելը»: Անկախացող Հայաստանը պիտի օգնի Արցախին որպես ազգային-ազատագրական պայքար մղող առանձին միավորի:

Նոսելով ազգային ավանդական կուսակցությունների մասին՝ նա նշեց, որ երազում էր դաշնակցական լինել, սակայն հիմա մի շարք հարցերում սկզբունքային տարաձայնություններ ունի: Մասնավորապես նա չի ընդունում ՀՅԴ ընկերային գաղափարախոսությունը և իր հայացքներին ավելի մոտ է համարում Ռամկավար Ազատական Կուսակցության սոցիալական դոկտրինան: Վ. Մանուկյանը գտնում է, որ Հայաստանում մասնավոր սեփականության հիմքի վրա պետք է հաստատել դրամատիրական (կապիտալիստական) հարաբերություններ, որը, սակայն, նախկինը չէ և սոցիալական պաշտպանվածություն կարող է ապահովել:

Կառավարման համակարգը վերլուծելով նա ասաց, որ նշանակումների պրակտիկան իրեն չարդարացրեց, և, իր կարծիքով, ճիշտը լայն լիազորություններով օժտված տեղական իշխանությունների ձևավորումն է, որոնք պետք է ընձեռվեն** ժողովրդի կողմից:

Վերջում Վ. Մանուկյանը խոր մտահոգություն արտահայտվեց ժողովրդի բարոյա-հոգեբանական վիճակի մասին՝ ամփոփելով, «Ծարժում եղավ, բայց ազգային զարթոնք չեմ տեսնում»:

«Երևանի համալսարան», 7 դեկտեմբերի 1991 թ.

* 1989 թ. դեկտեմբերի 1-ին Հայկական ԽՍՀ Գերագույն խորհուրդը և Լեռնային Ղարաբաղի Ազգային խորհուրդը համատեղ նիստում որոշում ընդունեցին Հայկական ԽՍՀ-ի և Լեռնային Ղարաբաղի վերամիավորման մասին:

** Տեքստում այդպես է, հավանաբար պետք է լինի՝ ընտրվեն:

1992

№ 53

ՀԱՆԴԻՊՈՒՄ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆՈՒՄ

Հունվարի 21-ին Հայաստանի Հանրապետության Գերագույն խորհրդի նախագահ Բարկեն Արարքցյանը Երևանի պետական համալսարանի գիտխորհրդի ընդլայնված նիստում հանդիպում ունեցավ համալսարանի պրոֆեսորադասախոսական կազմի ներկայացուցիչների հետ:

Հանդիպման սկզբում ներկաները հոտնկայս հարգեցին երկու օր առաջ Ստեփանակերտի ուժեղացող ժամանակ զոհված Հայաստանի Հանրապետության Գերագույն խորհրդի պատգամավոր Վիգեն Ծիրինյանի հիշատակը:

Համառոտ ելույթներից հետո խորհրդարանի նախագահը, պատասխանելով մասնակիցների բազմաթիվ հարցերին, հանգամանորեն ներկայացրեց Լեռնային Ղարաբաղում իրադրության կայունացմանն ու բնակչության կենսապահովմանն ուղղված Հայաստանի իշխանությունների կողմից իրականացվող միջոցառումները, շարադրեց հիմնահարցի կարգավորման քաղաքական ուղիների վերաբերյալ պաշտոնական տեսակետը:

Բարձրացվեցին նաև չուկայական հարաբերությունների ձևավորման պայմաններում սոցիալապես անապահով խավերի սոցիալական պաշտպանվածության, կրթական համակարգի կատարելագործման հարցերը:

Վերջում Բարկեն Արարքցյանը ցանկություն հայտնեց, որ հանրապետության մտավորական կենտրոնները և առաջին հերթին պետական համալսարանը, առավել սերտորեն համագոր-

ծակցեն իշխանություն համապատասխան մարմինների հետ, օժանդակելով կյանքի տարբեր ոլորտներին առնչվող պետական ծրագրերի մշակման, օրինաստեղծ գործունեություն արդյունավետություն բարձրացման աշխատանքներին:

Հույս հայտնեց, որ եկուստեք օգտակար նման հանդիպումներն ու կարծիքների անկաշկանդ փոխանակությունը հետայսու կանոնավոր բնույթ կկրեն:

«Երևանի համալսարան», 25 հունվարի 1992 թ.

№ 54

«ՈՒՍԱՆՈՂՈՒԹՅՈՒՆԸ՝ ՀԱՆՈՒՆ ԱՐՑԱՆԻ»

Մարտի 24-ին, ժամը 12.00-ին, Երևանի պետական համալսարանի հրապարակում ՀՅԴ «Նիկոլ Աղբալյան» ուսանողական միություն նախաձեռնությամբ տեղի ունեցավ «Ուսանողությունը հանուն Արցախի» համաուսանողական հանրահավաք: Նրանք հրապարակ էին եկել «Հայ ուսանողություն, Արցախը սպասում է մեզ», «Այսօրվա Ավարայրը Արցախի լեռներն են», «Մեր միասնությունը պատենչենք աղբյուրանցի-թուրք գործակցությունը», «Արցախը յուրաքանչյուրիս օգնություն կարիքն ունի», «Հայ ուսանողությունը պահանջում է վերաբացել ռազմական ամբիոնները» և այլ կարգախոսներով:

Հանրահավաքի բացումը կատարեց ՀՅԴ «Նիկոլ Աղբալյան» ուսանողական միության ներկայացուցիչը, որը խոսքը փոխանցեց ՀՅԴ Հայաստանի Կենտրոնական Կոմիտեի անդամ Նաթակ Մկրտչյանին: Վերջինս մասնավորապես շեշտեց ուսանողությունը վերապահված դերը Արցախի ազգային-ազատագրական պայքարում: Նա ուսանողությունը որակեց որպես Հայաստանի քաղաքական կյանքին գաղափարական լիցք տվող ամենավստահելի ուժ և անհանդուրժելի համարեց ուսանողու-

թյան կրավորական դիրքը պատմականորեն իրեն վերապահված այս դերում:

Ապա ելույթ ունեցավ ՀՅԴ խորհրդարանական ֆրակցիայի անդամ Ռուբեն Հակոբյանը, որը քաղաքական վերլուծություն ենթարկեց 1991 թվականի* մարտի 16-ի ուս-թուրքական համաձայնագիրը շեղյալ հայտարարելու նպատակով ՀՅԴ «Նիկոլ Աղբալյան» ուսանողական միություն նախաձեռնությամբ տեղի ունեցած բողոքի նստացույցից մինչև օրս երկարող ժամանակաշրջանը՝ մերկացնելով Թուրքիայի հակահայ դիրքորոշումը:

Այնուհետև հանդես եկավ համալսարանի պատմության ֆակուլտետի Հայ ժողովրդի պատմության ամբիոնի վարիչ, ՀԳԱ թղթակից անդամ Լ. Նուրչուղյանը, որը շեշտեց թե այսօր Արցախի դատից հրաժարվելով՝ մենք կործանած կլինենք Հայաստանը: Այս իմաստով նա կոչ արեց ամբողջ ուսանողությունն ու հայությունը համախմբվելու Արցախյան պահանջատիրության շուրջ:

ՀՅԴ «Նիկոլ Աղբալյան» ուսանողական միության խոսքը փոխանցեց Արտաշես Տոռոզյանը: Նա, անդրադառնալով Արցախում նահատակված Թաթուլի, Արթուրի, Գագիկի ու Վարդանի հիշատակին, կոչ արեց ուսանողությունը՝ հետևել նրանց օրինակին:

Վերջում խոսքը տրվեց ԱԻՄ-ի միջբուհական մասնաճյուղի ներկայացուցչին:

Հանրահավաքի ավարտին ՀՅԴ «Նիկոլ Աղբալյան» ուսանողական միության ներկայացուցիչը հաղորդեց, որ միությունը ընկերները մտադիր են բուհերում կազմակերպել հանգանակություն՝ ի նպաստ Արցախի, և ուսանողությունը կոչ արեց մասնակցել այդ միջոցառմանը:

Հանրահավաքի անունից ընթերցվեցին երկու դիմում՝ ուղղված աշխարհի և սփյուռքահայ ուսանողությունն ու երիտասարդությունը:

Նշենք, որ հանրահավաքի առիթով ՀՅԴ «Նիկոլ Աղբալյան»

* Տեքստում այդպես է, պետք է լինի 1921 թվականի:

ուսանողական միությունը պատրաստել էր «Ուսանողությունը՝ հանուն Արցախի» հատուկ թռուցիկներ, ինչպես նաև որմնագրեր: Իսկ միության պաշտոնաթերթ «Ուսանող»-ը այս առիթով լույս էր տեսել բացառիկ համարով, որը ամբողջությամբ նվիրված էր Արցախին, նրա ուսանող նահատակներին և իր խմբագրականով անդրադառնում էր այս գործում հայ ուսանողության անմիջական պարտավորություններին:

* * *

Հանրահավաքն անցավ կազմակերպված ու բարձր մակարդակով: Սակայն հաշվի առնելով այն հանգամանքը, որ համալսարանում ցրտի պատճառով բավականին երկար ժամանակ ընդհատվել էին դասերը, ավելի լավ կլիներ այն անցկացնել դասերի ավարտից անմիջապես հետո, որպեսզի առանց այն էլ տուժած ուսումնական գործընթացը կրկին չտուժեր:

«Երևանի համալսարան», 28 մարտի 1992 թ.

№ 55

ՇԱՐՈՒՆԱԿՎՈՒՄ Է ՕԳՆՈՒԹՅՈՒՆ ԱՐՑԱՒԻՆ

Պատերազմը ծանր վնաս է հասցրել Արցախի ժողովրդին ու նրա տնտեսությունը: Բայց, չնայած դրան, Արցախի նորաստեղծ հանրապետությունը կամաց-կամաց սկսում է բուժել իր վերքերը: Օգնության նպատակով մայր Հայաստանից և աշխարհասփյուռ Հայության կողմից ուղարկվում են զանազան մթերքներ, դեղորայք, անց են կացվում զրամական հանգանակություններ:

Արցախին ցույց տրվող օգնությունից անմասն չի մնացել նաև Երևանի պետական համալսարանը:

Քրմիական ֆակուլտետում Արցախի օգնությունից ֆոնդի հա-

մար հանգանակությունը անցկացվեց կազմակերպված՝ ըստ ամբիոնների:

Յուրաքանչյուր դասախոս հանգանակության ժամանակ տրամադրեց 100-ական ռուբլի, ուսանողները՝ 10-ական, օժանդակ կազմի աշխատողները՝ 25-ական:

Արցախին ցույց տրվող օգնության հայրենանվեր գործում իրենց համեստ ներդրումն ունեցան նաև ռադիոֆիզիկայի ֆակուլտետի ուսանողները: Նրանք հանգանակել են 11 հազար ռուբլի, որը Արցախի մեր հայրենակիցներին սատար կանգնելու ուսանողության ազնիվ մղումների արդյունքն է:

«Երևանի համալսարան», 30 մայիսի 1992 թ.

№ 56

«ԱՅՍՕՐ ՄԵՆՔ ԿՕԳՆԵՆՔ, ԻՍԿ ՎԱՂԸ՝ ԴՈՒՔ»*

Բարեգործական առաքելությամբ Հայաստանում գտնվող Հեսենի մշակութային միությունն աշխարհահռչակ Արթին Քեհեհյան Օքյուզը համալսարանում հանդիպում ունեցավ ժուռնալիստիկայի բաժնի ուսանողների հետ և պատասխանեց նրանց հետաքրքրող մի շարք հարցերի.

.... Իսկ գերմանական թերթերը անդրադառնում են Հայկական համայնքին և Հայաստանում կատարվող իրադարձություններին:

- Գերմանիայի լրատվական միջոցները միշտ էլ անդրադարձել են Հայաստանի իրադարձություններին, փորձելով օբյեկտիվ գնահատական տալ: Միայն Նոջալուի դեպքերին նրանք սուր-

* Ներկայացված է միայն Արցախին վերաբերող հատվածը:

յեկտրիվ մոտեցում ցուցաբերեցին, մեղադրելով հայերին: Իմ այստեղ գալու նպատակներից մեկն էլ հենց դա է. ճշտել այդ ամենը և տալ քաղաքական ճիշտ գնահատական:

Ժուռնալիստիկայի բաժնի
4-րդ կուրսի ուսանողուհիներ
Ալվարդ Թադևոսյան,
Նունե Հայրապետյան
«Երևանի համալսարան», 30 մայիսի 1992 թ.

№ 57

ՆԱՄԱԿ, ՈՐԸ ԲՆԱՎ ԷՒ ԱՆՁՆԱԿԱՆ ՁԷ

Նոյեմբեր, 1992 թ.,
Թաքսն

Հարգելի պարոն Ռաֆայել Մաթևոսյան*.

Ձերմ ողջույններս Ձեզ բոլորին երևանում: Ամերիկայում այսպիսի մի ասացվածք կա. «Երբ մի դուռը փակվում է քո կյանքում, մյուս դուռը կբացվի»: Վերջին այս մի քանի տարվա ընթացքում դռները փակվել են Հայաստանում, բայց նոր դռներ են բացվում: Նոր հեռանկարներ, նոր ձգտումներ են ի հայտ գալիս՝ ստեղծելու ավելի լավ կյանք և ավելի ուժեղ, միասնական ազգ, և ավելի լավ ամեն առումով: Ձեր տրամադրությունները բարձր պահեք: Երբեք ետ մի նայեք: Ամենը գորչ է մինչև արևածագը: Ես գիտեմ, որ հայերի տված մեծ քանակությունը գոհերը անպարզ և չեն մնա: Կարևորը՝ հետևեք պրեզիդենտին: Մի հավատացեք արագ պատասխանի և հիմար խոստումների: Լևոն Տեր-

* ԱՄՆ-ի Հորիզոնի նահանգի Թաքսն քաղաքի բնակիչ Հելեն Թաքսյանի նամակը ԵՊՀ միջազգային կապերի գծով պրոտեկտոր Ռ. Մաթևոսյանին:

Պետրոսյանը օրինական հիմքերի վրա հիմնվելով է շարունակում իր պայքարը Հայաստանում ավելի լավ կյանքի համար: Եվ դա միակ ուղին է մշտապես նպատակներին հասնելու: Որպես համալսարանի ղեկավարող մարմին, ուսանողներին զբաղեցրեք՝ ներգրավելով երաժշտական խմբերում, հնագիտական արչավախմբերում: Կազմակերպեք կենսաբանական արչավներ՝ լուսանկարելու և՛ հետազոտելու ծաղիկներ, և՛ կազմելու գրքեր, և՛ նաև լուսանկարելու Հայաստանի կենդանական աշխարհը: Բացի այս, ֆուտբոլը և մյուս մարզաձևերը պետք է խրախուսվեն: Ես գիտեմ, որ այսպիսի գործունեությունները Ամերիկայում համալսարանական կյանքի մի մասն են կազմում և պետք է կազմակերպվեն նաև Երևանի պետական համալսարանում: Սա շատ առավելություններ ունի և ուսանողությունը պահում է արդյունավետ զբաղվածություն մեջ:

Ինչպե՞ս են գործերը այժմ համալսարանում: Նորություններ կա՞ն:

Ես հույս ունեմ, որ Ամերիկայից Ձեզ այցելող բոլոր պրոֆեսորներին կտեղեկացնեք իմ գրադարանի մասին, և դա նրանց համար հարազատ մթնոլորտ կստեղծի (նման գրքեր ձեռքի տակ ունենալը):

Ես պատվիրել էի անգլերեն լեզվով մի քանի հոլովակներ, սակայն սրանք ժամանակին տեղ չհասան և ես չկարողացա դրանք հիմա ուղարկել, կուղարկեմ մյուս անգամ:

Հեռուստացույցով ես դիտեցի մի հաղորդում «Փլուզված կայսրությունը» Սթիվ Հերաստի կողմից, որը CNN Մոսկովյան Բյուրոյի ղեկավարն է: Նա այցելել էր Բաքու, ինչպես նաև հարցազրույց էր ունեցել պրեզիդենտ Լևոն Տեր-Պետրոսյանի հետ: Այնուամենայնիվ, քաղաքականությունը Կովկասում նրա համար դեռևս մնում է անհասկանալի: Աղբրեջանի մասին խոսելիս նա ասաց, որ աղբրեջանցիները տնտեսական դժվարություններ են կրում Աղբրեջանի և Հայաստանի միջև պատերազմի հետևանքով: Ես չեմ հավատում, որ դա ճիշտ է: Ես հավատացած եմ, որ Աղբրեջանի տնտեսական դժվարությունները կապված են նախկին խորհրդային բոլոր հանրապետությունների ընդհանուր տնտեսական դժվարությունների հետ և որ ցանկացած

Ֆինանսական դժվարություն, որ Ադրբեջանը կրում է Լեոնային Ղարաբաղի պատերազմում, հետևանք է այն բանի, որ ադրբեջանցիները նախընտրում են իրենց միջոցները սպառել սպառողականության վրա՝ լուծելու խնդիրներ, որոնք պետք է իրենց լուծումը ստանային բանակցությունների և օրինական ուղիների միջոցով: CNN-ը չի գիտակցում այս կարևոր հանգամանքը: Բացի այդ, բախումը դիտվում է որպես «պատերազմ Հայաստանի և Ադրբեջանի միջև»: Ես կարդացել եմ, որ Հայաստանի պրեզիդենտը մշտապես բացեիբաց ասել է, որ Հայաստանը պատերազմի մեջ չէ: Ես այսպես եմ հասկանում, որ որոշ հայեր որոշել են գնալ Լեոնային Ղարաբաղ օգնելու Լեոնային Ղարաբաղի հայերին: Ինձ թվում է, որ Ադրբեջանի կառավարությունը պատերազմում է ադրբեջանա-հայկական փոքրամասնության դեմ: Սա նույնպես կարևոր հանգամանք է, որ պետք է հասկանա CNN-ը: Հայաստանի տնտեսական դժվարությունները ներկայացվում են այսպես. «Հայերը նախընտրում են քայքայել իրենց սեփական տնտեսությունը՝ պատերազմելով Ադրբեջանի հետ Լեոնային Ղարաբաղի համար, որին երկուսն էլ հավասարապես հավակնում են»: Սրանք այն հիմնական հարցերն են, որոնք պետք է պարզաբանվեն գրավոր պաշտոնական առարկություններ կամ CNN-ի Մոսկովյան Բյուրո պատվիրակություն ուղարկելով: Չնայած պրեզիդենտի հետ անցկացրած հարցազրույցում շատ բաներ են կրճատվել, և մնացել է պրեզիդենտի այն մի հայտարարությունը, որ Հայաստանը ունեցել է տխուր պատմություն, որ նրանք ետ չեն նայում, այլ լավատես են իրենց ապագայի նկատմամբ, ես զգում եմ, որ սկզբնապես շատ ավելին է ասվել և հետագայում շատ բան է կրճատվել:

CNN-ը շատ մեծ ազդեցություն ունեցող կազմակերպություն է, և պետք է ամեն գնով այնպես անել, որ Հայկական պրոպագանդան հասնի դիտորդներին, որոնք համաշխարհային ազդեցություն ունեցող առաջնորդներ են: Ընդունված է նաև, որ, նախքան հարցազրույցը, պետք է խորհրդակցել՝ թե ինչ է ասվելու և ինչն է եթեր տրվելու, և ինչն է կրճատվելու: Այս բոլորն անհրաժեշտ է անել նախապես, որպեսզի ներկայացված լրատվությունը յուրովի չընկալվի:

Ես խորապես համոզված եմ, որ Սթիվ Հրրստի հետ պետք է կապ պահպանել և նրան քաղաքավարի ձևով հարցնել, թե ինչո՞ւ է նա կարծում, որ Հայաստանը ագրեսոր է: Եվ ինչո՞ւ է նա ներկայացնում խոջալուի արյունահեղությունը նույնիսկ այսքան ժամանակ անց, որպես մի կարևորագույն փաստ, մինչդեռ այն ժամանակ իսկույն ապացուցվել էր, որ այն ոչ այլ ինչ է, քան ադրբեջանցիների կողմից տարվող պրոպագանդա:

Ես կգրեմ և կըողոքեմ CNN-ին այս հարցերի շուրջ: Սակայն այնտեղ շատ ավելի ծանրակշիռ կլինի մտքերի պաշտոնական փոխանակումը:

Այսպիսով, ես մեկ անգամ ևս Ձեզ խաղաղություն եմ մաղթում և բարգավաճման նոր օր:

Սրտանց՝ Հելեն Թաքեսյան

«Երևանի համալսարան», 15 հուլիսի 1993 թ

1993

№ 58

ՄԱՐՏԱԿԵՐՏ. ԱՆՀՆԱՐԻՆԸ ՀՆԱՐԱՎՈՐ ԴԱՐՁՆԵԼՈՎ

(«Երկիր» թերթի թղթակից Գրիգոր Բաբայանի զրույցը գումարտակի փոխհրամանատար Պետրոս Ղևոնդյանի հետ)

Պ. Ղ. Ղարաբաղյան այս պատերազմում, որքան ես կարող եմ հասկանալ ու գնահատել որպես զինվոր, անդադար արվում է անհնարինը և այդ անհնարինն արվում է անընդհատ: Անհնարինը բոլոր առումներով ու կանոններով, որովհետև այս կռիվը ոչ մի կանոնով չի պայմանավորված: Դիրքերն անդադար պահում են նույն մարդիկ և պահում են գերմարդկային ուժերի գնով: Հոգնած ու գիշերը չքնած մարդը քայլում է 40 կիլոմետր, կատարում է մարտական գործողությունը և փոխարինող չունենալով՝ նորից հոգնած ու անքուն նստում է՝ իր գրաված դիրքը պահելու: Ես չեմ կասկածում, որ այս կռիվի վրա նաև քաղաքական գործոններ են ազդում, բայց այն, որ այս կռիվի սահմանները պետք է քաղաքական գործոններն ու շարժառիթները գծագրեն ու որոշեն՝ երբեք չեմ կարող ընդունել ու չեմ ընդունի: Եթե նույնիսկ համոզված լինեմ, որ մեր կռիվի արդյունքները քաղաքական ոլորտներում պետք է շահագործվեն կամ չարաչափվեն, մեկ է՝ ինձ համար այլընտրանք չկա. պետք է կռվենք:

Գ. Բ. Մայրահեղ հոգնածություն ժամանակ պահ է գալիս, ինձ հետ գոնե եղել է, երբ սկսում ես մտածել՝ արդյոք անիմաստ չէ՞ այս ամենը:

Պ. Ղ. Երբ խոսում են այն մասին, որ անիմաստ են մեր զոհերն ու չարչարանքը, որովհետև այս երկրի սահմանները գծա-

գրվում են ամերիկաներում, մոսկվաներում կամ չգիտես ինչ եվրապառլամենտում, խոսում են՝ մոռանալով, որ եթե այս սահմանը պահող չլինեք, թուրքը կգար ու վերջնականապես կրոնաբարեր այս հողը, և ամեն մի սահմանի մասին ամեն մի խոսակցություն իսկապես կդառնար անիմաստ: Միևնույն ժամանակ՝ կազմակերպված ուժերը կարող են փոխել ցանկացած քաղաքականություն ընթացք, անկախ նրանից, թե այդ քաղաքականությունն ինչ ուժեր են որոշում. այդ ուժերը, լինեն ամերիկյան, ռուսական, թե թուրքական, կազմակերպված ուժեր են, որոնց կարելի է հակադրել մեկ այլ կազմակերպված ուժ:

Գ. Բ. Քո կարծիքով, որտե՞ղ է վճռվում Ղարաբաղի բախտը՝ Մոսկվայում, Անկարայում, Վաշինգտոնում, Բաքվում, Երևանում, մեր այս դիրքերում...

Պ. Ղ. Չգիտեմ որտեղ է վճռվում, բայց գիտեմ, որ հայերը կարող են իրենց բախտը վճռել: Կարող են իրենց ղեկավար և իրենց պետություն միջոցով որոշել իրենց սահմանները, իրենց քաղաքականությունը, իրենց անելիքը:

Գ. Բ. Ո՞ր հայերը: Վերջին ժամանակներում, որքան էլ դատարօրինակ է, հայի երկու տեսակ տարբերակվեց՝ ղարաբաղցի ու հայաստանցի: Ո՞ր տեսակն է վճռելու Ղարաբաղի բախտը:

Պ. Ղ. Երկուսը միասին: Մեկը մյուսից անկախ ոչինչ չեն կարող որոշել:

Գ. Բ. Վերջին ամսին մեր դիրքում 8 զոհ ենք տվել: Թ՛չնամու զոհե՞րը քանիսն են:

Պ. Ղ. Շատ: Շատ, բայց դա ինձ բոլորովին չի մխիթարում: Խնդիրը մեր ունեցածը պահպանելն է, ոչ թե թուրքի կորուստ հաշվելը: Հարյուրներով նրանց սատկելը հետ չի բերի մեր այն տղերքին, որ այս դիրքում զոհվեցին:

Գ. Բ. Այնուամենայնիվ, ինչպե՞ս ես բացատրում այդ անհամամասնությունը:

Պ. Ղ. Ինձ համար, նորից ասեմ, մխիթարություն չէ, որ նրանք ավելի վատ են կազմակերպված, ավելի ապուշ են, քան թե մենք: Վաղը կարող են և կազմակերպվել, քանի որ նրանց սխալների վրա իրենց պետությունն է աշխատում: Եթե բանակի դիմաց բանակ չլինի՝ հնարավոր չէ այս հողը պահել: Շատ եր-

կար ժամանակ դարաբաղցիները պահում են իրենց հողը: Բայց միայն իրենց ուժերով հավերժորեն չեն կարող:

Գ. Բ. Վե՞րջը:

Պ. Ղ. Եթե ամեն ինչ թողնենք զարգանա այս ընթացքով, վերջը կարող է շատ տխուր լինել: Ուղղակի նրանք, ովքեր ուզում են իրենց հողը պաշտպանել, վերջանալու են, և մեզ համար լավագույն ելքի մասին երկար ժամանակ ստիպված ենք լինելու լուր, որովհետև հաջորդ սերունդը, որ գալիս է, ուղղակի չի հասցնում մտնել այս մթնոլորտի մեջ: Կովողները կվերջանան, և կոհվն էլ այդպես կվերջանա: Նաև շատ վատ կլինի, եթե դարաբաղցյան կոհվր տարբեր քաղաքական ուժերի ձեռքին շարունակի մնալ խաղաթուղթ:

Գ. Բ. Կարո՞ղ է Ղարաբաղը միայնակ դիմադրել Ադրբեյջանին առանց Հայաստանի Հանրապետության օգնության:

Պ. Ղ. Կարող է: Բայց կարճ ժամանակ: Ղարաբաղն ինչպե՞ս պետք է փամփուշտ կամ այս պատերազմական պայմաններում հաց արտադրի:

Գ. Բ. Իսկ գինամթերքից ու սննդից բացի:

Պ. Ղ. Մարդուժի խիստ պակաս կա: Սկզբից էլ ասացի այդ մասին: Ղարաբաղցիներն անում են անհնարինը, իսկ անհնարինը, որ դարձրել են հնարավոր և անում են, երկար շարունակվել չի կարող: Բայց պետք է ոչ թե անհնարինը շարունակել, այլ գտնել հնարավոր լուծումներ: Իսկ դրանք կան. ես տեսնում եմ: Եվ գիտեմ, որ շատերն են տեսնում: Եվ այդ հնարավորը, որի մասին ասում եմ, թե տեսնում եմ, մի վերացական բան չէ: Մեր հաղթանակն է, որը գոնե ինձ համար շատ իրական է: Եվ պարտադիր:

«Երկիր», 20 փետրվարի 1993 թ.

ԲՈՂՈՔԻ ՀԱՆՐԱՀԱՎԱՔ

Մայիսի 19-ին համալսարանի դիմացի հրապարակը կրկին մարդաշատ էր. «Նիկոլ Աղբալյան» ուսանողական միությունն ախտաձեռնությունը կազմակերպել էր բողոքի ու պահանջի հանրահավաք՝ ընդդեմ Թուրքիա-ԱՄՆ-Ռուսաստան «միջնորդական ծրագրի», որով Լեռնային Ղարաբաղի Հանրապետությունը և Հայաստանին առանց համապատասխան երաշխիքների պարտադրվում է թողնել Քելբաջարի շրջանը:

Հանրահավաքին հրավիրված էր և ելույթ ունեցավ Հայաստանի Հանրապետության Գերագույն խորհրդի Արցախի հարցերի հատուկ հանձնաժողովի նախագահ Սեյրան Բաղդասարյանը: Այնուհետև ձայնը տրվեց ՀՅԳ Հայաստանի Կենտրոնական կոմիտեի անդամ Լևոն Մկրտչյանին: Երկու հոետորներն էլ ընդգծեցին, որ թե՛ Հայաստանը, և թե՛ Լեռնային Ղարաբաղը միշտ էլ պատրաստ են ընդունել ցանկացած միջնորդական նախաձեռնություն, որը կրիսի հարցի լուծման ցանկությունից և ոչ թե սեփական շահերի հետապնդման նպատակով կառաջարկվի վաղուց արդեն իր հակումները դերսևորած այնպիսի մի երկրի կողմից, ինչպիսին Թուրքիան է:

Հանրահավաքի մասնակիցների անունից հուշագիր է հանձնվել Հայաստանի Հանրապետության Գերագույն խորհրդին, որի մեջ ասվում է.

Մեծարգո պատգամավորներ,

Հերթական անգամ արցախահայությունը կանգնել է միջազգային դավադրության փաստի առջև: Ընդամենը մի քանի օր հետո լրանում է ԱՄՆ-ի, Ռուսաստանի և Թուրքիայի կողմից վերջնագրային կարգով ներկայացված և ԼՂՀ անվտանգության միջազգային որևէ գործուն երաշխիք չապահովող ու նրա համար անընդունելի դրույթներ պարունակող եռակողմ առաջարկության ժամկետը: Առաջարկություն, որով առանց որևէ նախապայմանի պահանջվում է զիջել ազատագրված Քելբաջարը: Սա արցախյան պատերազմում Թուրքիայի միջնորդական առա-

քելության տրամաբանական արդյունքն է:

Յեղասպան Թուրքիան այսօր ոչ մի բարոյական իրավունք չունի հանդես գալու խաղաղարարի դերով, առավել ևս, որ ծայրահեղ կողմնակալ դիրքորոշում ունի: Հետևաբար՝ պետք է հրաժարվել նման միջնորդի ծառայություններից:

Ուսանողության անունից դիմում ենք Ձեզ՝ մերժելու Թուրքիայի միջնորդությունը և ներազդելու Հայաստանի կառավարության վրա, որպեսզի Արցախի հարցով բանակցություններում չանտեսվի Լեռնային Ղարաբաղի Հանրապետության վճռորոշ դերը:

Հայ ազատամարտիկների և արցախահայությունների նվաճումները որևէ մեկը իրավունք չունի նրանց թիկունքում առևտրի առարկա դարձնել:

«Երևանի համալսարան», 31 մայիսի 1993 թ.

№ 60

ՆԱՄԱԿ ԱՐՑԱԽԻՑ

**ԵՐԵՎԱՆԻ ՊԵՏԱԿԱՆ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆԻ
ՌԵԿՏՈՐ ՊԱՐՈՆ Ն. ԱՌԱՔԵԼՅԱՆԻՆ**

**ԼՂՀ Մարտունու շրջանի Մաճկալաչենի միջնակարգ դպրոցի
տնօրինությունից**

12 սեպտեմբերի 1993 թ.

Արդեն մեկ տարին լրացել է, ինչ Մաճկալաչենի միջնակարգ դպրոցում ուսումնական պարապմունքներ չեն անցկացվել, որովհետև գյուղը սահմանամերձ է, և դպրոցի շենքը ծառայում է որպես ինքնապաշտպանության ուժերի շտաբ: Այդ ընթացքում փչացել է դպրոցական գույքի զգալի մասը, հատկապես նստարանները: Այս ուսումնական տարվա նախօրյակին ձեր

համալսարանի կողմից ստացանք մեզ այնքան անհրաժեշտ 30 նստարան, 1600 տետր և 300 գրիչ, որի շնորհիվ էլ սեպտեմբերի 1-ին մեր դպրոցը վերսկսեց իր աշխատանքը: Այս նվերները մեծ ուրախությամբ ընդունեցին մեր աշակերտները: Այդ առթիվ մեր դպրոցի ուսուցչական և աշակերտական կոլեկտիվներն իրենց խոր երախտագիտությունն են հայտնում Ձեզ և ձեր համալսարանի դասախոս, մեր գյուղի պատվավոր քաղաքացի և մեր բոլորիս սիրելի պարոն Գ. Մելիքյանին, որի անունն իսկ ուրախությամբ է լցնում յուրաքանչյուր մաճկալաչենցու սիրտը:

Վերջին հինգ տարիների ընթացքում Դուք անընդհատ ջերմացնում էիք մեր հոգիները: Տա Աստված, որ կյանքում Ձեզ միշտ ուղեկցեն հաջողությունն ու ուրախությունը:

Ս. ԱԼԱՎԵՐԴՅԱՆ

Մաճկալաչենի միջնակարգ դպրոցի տնօրեն

«Երևանի համալսարան», 15 հոկտեմբերի 1993 թ.

№ 61

**ՀՅՈՒՐ ԷԻՆ ՄԵԾ ԲՐԻՏԱՆԻԱՅԻ
ԽՈՐՀՐԴԱՐԱՆԱԿԱՆՆԵՐԸ**

Վերջերս պաշտոնական այցով Հայաստանում էր գտնվում Մեծ Բրիտանիայի խորհրդարանական խումբը՝ պէրերի պալատի անդամ, «Բրտանիա-Հայաստան» խորհրդարանական խմբի նախագահ լորդ Ռիչարդ Շենոնի գլխավորությամբ: Պատվիրակության կազմում էին նաև ներկայացուցիչների պալատի անդամ Պելթի Թիփինգը, փոխխոսնակ բարոնուհի Քերոլյան Քոքսը, Բրիտանիայի հայ համայնքի ներկայացուցիչներ և ուրիշներ:

Սեպտեմբերի 17-ին բրիտանական խորհրդարանականները այցելեցին Երևանի պետական համալսարան: Ողջունելով հյուրերին, համալսարանի ռեկտոր, ակադեմիկոս Ն. Առաքելյանը նրանց ծանոթացրեց հայոց մայր բուհի կառուցվածքին, գործունեությանը: Հյուրերը որոշակի հարցադրումներ արեցին՝

պարզելու համար, թե ինչ աջակցություն կարող են հանդես բերել համալսարանի առջև ծառայած խնդիրների լուծման գործում, անդրադարձան Երևանի պետհամալսարանի ու անգլիական որոշ բուհերի, մասնավորապես Վեսթմիսթերի համալսարանի միջև փոխհամագործակցություն ծավալելու հարցին:

Հանդիպման ընթացքում խոսակցություն ծավալվեց նաև դարաբաղյան հիմնահարցի շուրջ: Նշվեց դարաբաղյան հակամարտության խաղաղ կարգավորման խնդրում միջազգային հանրության ճիշտ դիրքորոշման կարևորությունը: Ապա լեզի Ք. Քոքսը Ն. Առաքելյանին հանձնեց հիմնահարցի վերաբերյալ իր կողմից Անգլիայում կազմված ու հրատարակված աշխատությունը, որը կոչվում է «Ազգային մաքրումը ընթացքի մեջ է. պատերազմ Լեոնային Ղարաբաղում»: Ն. Առաքելյանը այն փոխանցեց համալսարանի գրադարանին:

Այնուհետև բրիտանական պատվիրակությանը հյուրընկալեցին ուսանողական «Բայրոնյան ակումբ»-ի անդամները, ուսանողներ, դասախոսներ: Բարեկամական ջերմ ու անմիջական մթնոլորտում համալսարանականների և հյուրերի միջև անցկերեն լեզվով գրույց ծավալվեց հայ ուսանողությանը հետաքրքրող ու հուզող մի շարք հարցերի շուրջ: Բրիտանացի հյուրերի վրա մեծ տպավորություն թողեցին մեծ հայասեր անգլիացու՝ Բայրոնի կյանքի գրական ու հասարակական գործունեության մասին հայ ուսանողների քաջատեղյակությունը, նրա ստեղծագործությունների հրաշալի ներկայացումը:

Հանդիպման ավարտին հյուրերն իրենց տպավորություններն ու բարեմաղթանքները գրանցեցին ակումբականների հուշամատյանում:

Հանդիպմանը մասնակցում էր ՀՀ ԳՆ հանձնաժողովի նախագահ Ռ. Ղազարյանը:

«Երևանի համալսարան», 15 հոկտեմբերի 1993 թ.

1994

№ 62

ԴԵՍՊԱՆԻ ՀԱՆԴԻՊՈՒՄԸ ՈՒՍԱՆՈՂՆԵՐԻ ՀԵՏ

Ապրիլի 27-ին Երևանի պետական համալսարանում էր գտնվում Հայաստանում ԱՄՆ-ի արտակարգ և լիազոր դեսպան Հարրի Գիլմորը, որը վաղօրոք ցանկություն էր հայտնել հանդիպել և անհատական գրույց ունենալ ուսանողության հետ: Նրա հետ համալսարան էր այցելել նաև դեսպանատան մամլո և մշակութային կցորդ Դեվիդ Սիֆկինը: Հյուրերին համալսարանում ուղեկցում էր միջազգային կապերի գծով պրոռոնկտոր Ռ. Մաթևոսյանը:

Հանդիպումներ տեղի ունեցան իրավաբանական, ռոմանագերմանական բանասիրության ֆակուլտետների և պատմության ֆակուլտետի միջազգային հարաբերությունների բաժնի ուսանողների հետ: Հանդիպումների ընթացքում Հարրի Գիլմորը հակիրճ ներկայացրեց ԱՄՆ-ի կառավարության դիրքորոշումը Հայաստանի Հանրապետությանը օգնություն ցուցաբերելու խնդիրների շուրջ, ինչպես նաև Հայաստանում ժողովրդավարական գործընթացի դրական արդյունքների և չուկայական էկոնոմիկային անցնելու հաջողությունների մասին: Դեսպանը կանգ առավ նաև Ղարաբաղյան առճակատման հարցի վրա, ներկայացրեց ԱՄՆ-ի կառավարության տեսակետը այդ խնդրի կարգավորման համար:

Հարրի Գիլմորը անդրադարձավ նաև ԱՄՆ-ի պրեզիդենտ Բիլ Կլինթոնի հայտարարությանը և մի շարք սենատորների ապրիլի 24-ի առթիվ ունեցած ելույթներին և դրանք մեկնաբանեց որպես պատմական ակտ ցեղասպանության դատապարտ-

ման և հայ դատի պաշտպանություն գործում:

Հարրի Գիլմորը հանդիպումների ընթացքում պատասխանեց նաև ուսանողների բազմաթիվ հարցերին: Վերջում նա շեշտեց, որ ԱՄՆ-ը Հայաստանը դիտում է որպես բարեկամ պետություն, և որ ինքը Հայաստանում դիվանագիտական գործունեությունն ավարտելուց հետո մտադիր է Հայաստանի մասին իր տպավորությունները շարադրել առանձին գրքով:

«Երևանի համալսարան», 30 ապրիլի 1994 թ.

№ 63

ՕԳՆՈՒԹՅՈՒՆ ՂԱՐԱԲԱՂԻ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆԻՆ

Հայաստանի հանրապետության բուհերը, այդ թվում և Երևանի պետական համալսարանը, լուրջ օգնություն են ցույց տալիս Ստեփանակերտում հիմնադրված համալսարանին: Պարբերաբար կազմակերպվում են անվանի գիտնականների այցելությունները, որոնց ընթացքում նրանք կարդում են դասախոսություններ, վարում գործնական ու տեսական պարապմունքներ: Վերջերս, արձագանքելով ԼՂՀ պետհամալսարանի ռեկտորատի կոչին, Երևանի պետական բժշկական ինստիտուտի երեք ճանաչված պրոֆեսորներ՝ Դ. Սուդավերդյանը, Ա. Սաֆարյանը և Է. Թումանյանը, ուսումնական պլանի շրջանակներում դասախոսություններ կարդացին Ստեփանակերտի պետական համալսարանի բժշկագիտական ֆակուլտետի ուսանողների համար: Նրանց դասախոսությունները լավեցին մեծ հետաքրքրությամբ:

«Երևանի համալսարան», 15 հունիսի 1994 թ.

№ 64

ՈՂՋՈՒՑՆԻ ՈՒՂԵՐՁ ԼՂՀ-ԻՑ

Լեոնային Ղարաբաղի հանրապետության Գերագույն խորհուրդը և ՊՊԿ-ն* ողջույնի ուղերձ են հղել Երևանի պետական համալսարանի հիմնադրման 75-ամյակի առթիվ: Այնտեղ մասնավորապես ասվում է. «Մեզ՝ արցախցիներին համար ԵՊՀ միշտ եղել է գիտություն իսկական կաճառ և լույսի ու հույսի չխամրող աստղ: Համալսարանի բազում շրջանավարտներ հաջողությամբ կիրառում են իրենց գիտելիքները ԼՂՀ ժողտնտեսության-գիտության, մշակույթի ասպարեզում: Նրանցից չատերը հերոսական էջեր են գրել արցախյան շարժման տարեգրքում, իրենց կյանքը տվել հանուն հայրենի հողի ազատության»:

Երևանի պետական համալսարանի 75-ամյակին նվիրված հոբելյանական հանդիսություններին մասնակցելու համար Երևան է մեկնել ԼՂՀ կառավարական պատվիրակությունը:

«Երևանի համալսարան», 31 հոկտեմբերի 1994 թ.

* Պաշտպանության պետական կոմիտե:

ԲԱԺԻՆ ՉՈՐՐՈՐԴ

**ԱՐՑԱԽՅԱՆ ԳՈՅԱՊԱՅՔԱՐԻՆ
ՄԱՍՆԱԿՑԱԾ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆԱԿԱՆՆԵՐԸ**

- Ազգալոգյան Լեոնիդ Ռուբենի** - Ֆիզիկայի ֆակուլտետ, գիտաշխատող (զոհված)*
- Ալեքսանյան Աշոտ Սեյրանի** - Փլիխոփայությունի ֆակուլտետ, ուսանող
- Ալեքսանյան Արտեմ Սարգսի** - Իրավաբանական ֆակուլտետ, ուսանող
- Ալոյան Թեմուր Ջնդիի** - Իրավաբանական ֆակուլտետ, ուսանող
- Աղաբաբյան Գրիգոր Սպարտակի** - Ռադիոֆիզիկայի ֆակուլտետ, ուսանող
- Աղաջանյան Կարեն Զավենի** - Աշխարհագրական ֆակուլտետ, ուսանող
- Ամիրադյան Սոս Սերյոժայի** - Իրավաբանական ֆակուլտետ, ուսանող
- Անտոնյան Արմեն Նորայրի** - Երկրաբանական ֆակուլտետ, ուսանող
- Աչիբգյոզյան Սիմոն Հովհաննեսի** - Երկրաբանական ֆակուլտետ, դասախոս (զոհված)
- Աչիբգյոզյան Օհան Սիմոնի** - Երկրաբանական ֆակուլտետ, ուսանող
- Առատամյան Մհեր Բենիկի** - Քիմիական ֆակուլտետ, ուսանող
- Ասատրյան Ալեքսան Ֆելիքսի** - Ռադիոֆիզիկայի ֆակուլտետ, ուսանող (անհայտ կորած)
- Ավագիմյան Վաչագան Ռաֆայելի** - Տնտեսագիտական ֆակուլտետ, ուսանող (զոհված)
- Ավագյան Արայիկ Վարուժանի** - Աշխարհագրական ֆակուլտետ, ուսանող

* Անվանացանկում ներառված են 1988-1994 թթ. ԵՊՀ-ում աշխատած կամ ուսանած ազատամարտիկների անունները:

Հայցում ենք այն համալսարանականների ներողամտությունը, որոնց անունները հնարավոր չի եղել հայտնաբերել և ներառել այս անվանացանկում:

Ավագյան Էդուարդ Լվովի – Իրավաբանական ֆակուլտետ, ուսանող (զոհված)

Ավակիմյան Լևոն Վալենտինի – Արևելագիտական ֆակուլտետ, ուսանող

Ավանեսյան Արա Համբարձումի – Իրավաբանական ֆակուլտետ, ուսանող (զոհված)

Ավանեսյան Արսեն Ռոդիկի – Իրավաբանական ֆակուլտետ, ուսանող

Ավանեսյան Զաքար Սլավիկի – Պատմություն ֆակուլտետ, ուսանող (զոհված)

Ավանեսյան Մհեր Շուրայի – Տնտեսագիտական ֆակուլտետ, ուսանող

Ավետիսյան Արտակ Սուրենի – Արևելագիտական ֆակուլտետ, ուսանող

Արշակյան Հապետ Կորյունի – Իրավաբանական ֆակուլտետ, ուսանող (զոհված)

Ափանյան Նազարեթ Համբարձումի – Պատմություն ֆակուլտետ, ուսանող

Բախչյան Վարդան Ազատի – Պատմություն ֆակուլտետ, ասպիրանտ (զոհված)

Բաղդասարյան Ալբերտ Անդրանիկի – Աշխարհագրական ֆակուլտետ, ուսանող

Բաղդասարյան Լևոն Միքայելի – Ռադիոֆիզիկայի ֆակուլտետ, ուսանող

Բաղչեցյան Արա Վազգենի – Մաթեմատիկայի ֆակուլտետ, դոցենտ, դասախոս

Բարբարյան Ներսես Գրիգորի – Ռադիոֆիզիկայի ֆակուլտետ, ուսանող (զոհված)

Բարսեղյան Արսեն Գեորգիի – Իրավաբանական ֆակուլտետ, ուսանող

Բեկթաչյան Արմեն Ժորայի – Իրավաբանական ֆակուլտետ, ուսանող

Գյորգյան Ֆուրման Արկաղայի – Տնտեսագիտական ֆակուլտետ, ուսանող (զոհված)

Գևորգյան Արսեն Ալֆրեդի – Իրավաբանական ֆակուլտետ, ուսանող

Գևորգյան Գարեգին Վոլոդյայի – Մաթեմատիկայի ֆակուլտետ, ուսանող

Գևորգյան Գարիկ Սուրենի – Ռադիոֆիզիկայի ֆակուլտետ, գիտաշխատող

Գևորգյան Սամվել Գառնիկի – Իրավաբանական ֆակուլտետ, ուսանող

Դաբաղյան Արտակ Արտաշեսի – Պատմություն ֆակուլտետ, ուսանող

Դալլաքյան Կամո Սարիբեկի – Ֆիզիկայի ֆակուլտետ, ուսանող

Դալլաքյան Վարդան Տիգրանի – Պատմություն ֆակուլտետ, ուսանող (զոհված)

Եղիազարյան Արթուր Ալբերտի – Պատմություն ֆակուլտետ, ուսանող

Եսայան Արտակ Նորիկի – Արևելագիտական ֆակուլտետ, ուսանող

Թադևոսյան Ռուբեն Վովայի – Տնտեսագիտական ֆակուլտետ, ուսանող (զոհված)

Իշխանյան Վազգեն Ալեքսանդրի – Իրավաբանական ֆակուլտետ, ուսանող

Իսկանդարյան Գազիկ Աղասի – Արևելագիտական ֆակուլտետ, ուսանող

Լալայան Գեղամ Ռաֆիկի – Ֆիզդաստիարակություն և սպորտի ամբիոն, դասախոս

Նաչատրյան Աշոտ Ռաֆիկի – Իրավաբանական ֆակուլտետ, ուսանող

Նաչատրյան Արտակ Մեխակի – Ռադիոֆիզիկայի ֆակուլտետ, ուսանող

Նաչատրյան Տիրան Վազգենի – Ֆիզիկայի ֆակուլտետ, ուսանող

Նոջյան Սարգիս Վրեժի – Իրավաբանական ֆակուլտետ, ուսանող (զոհված)

Մերունյան Վարդան Ալեքսանի – Ռադիոֆիզիկայի ֆակուլտետ, ուսանող

Կարապետյան Կարեն Ֆրիկի – Իրավաբանական ֆակուլտետ, ուսանող
Կետիկյան Արայիկ Ժիրայրի – Պատմություն ֆակուլտետ, ուսանող
Կնյազյան Ակսել Պարզեի – Մեխանիկայի ֆակուլտետ, ուսանող
Կոթոյան Արմեն Վանիկի – Ֆիզիկայի ֆակուլտետ, ուսանող (զոհված)
Կրպեյան Թաթուլ Ժորժիկի – Պատմություն ֆակուլտետ, ուսանող (զոհված)
Հակոբյան Արամ Աչոտի – Պատմություն ֆակուլտետ, ուսանող
Հակոբյան Վաչագան Սերգեյի – Բանասիրական ֆակուլտետ, ուսանող
Հայրումյան Հրաչիկ Իշխանի – Տնտեսագիտական ֆակուլտետ, ուսանող
Հարությունյան Թաթուլ Արկաղիի – Պատմություն ֆակուլտետ, ուսանող
Հովակիմյան Վահագն Միսակի – Փիլիսոփայության ֆակուլտետ, ուսանող
Հովհաննիսյան Արմեն Սերյոժայի – Իրավաբանական ֆակուլտետ, ուսանող
Հովհաննիսյան Լեոնիկ Լենդրուչի – Պատմություն ֆակուլտետ, ուսանող
Հովհաննիսյան Հովսեփ – Ռադիոֆիզիկայի ֆակուլտետ, ուսանող
Հովհաննիսյան Վարդան Նասլետի – Տնտեսագիտական ֆակուլտետ, ուսանող (զոհված)
Հովսեփյան Արմեն Աչոտի – Աշխարհագրական ֆակուլտետ, ուսանող
Ղազարյան Արսեն Վարդգեսի – Մաթեմատիկայի ֆակուլտետ, ուսանող (զոհված)
Ղուկասյան Սևակ Արազի – Բանասիրական ֆակուլտետ, ուսանող
Ղևոնդյան Պետրոս Արշալույսի – Ռադիոֆիզիկայի ֆակուլտետ, ուսանող (զոհված)

Մակարյան Արմեն Հովհաննեսի – Ռադիոֆիզիկայի ֆակուլտետ, դոցենտ, դասախոս
Մարուիթյան Նորայր Յուրիի – Բանասիրական ֆակուլտետ, ասպիրանտ (զոհված)
Մեծումյան Համլետ Վանյայի – Իրավաբանական ֆակուլտետ, ուսանող
Միքայելյան Սուրեն Վարուժանի – Իրավաբանական ֆակուլտետ, ուսանող
Մկրտչյան Մկրտիչ Վազգենի – Երկրաբանական ֆակուլտետ, ուսանող
Մնացականյան Կարեն Ռազմիկի – Արևելագիտական ֆակուլտետ, ուսանող
Մնացականյան Սանասար Լավրենտիի – Մեխանիկայի ֆակուլտետ, ուսանող (զոհված)
Մովսիսյան Արմեն Արչակունու – Ռադիոֆիզիկայի ֆակուլտետ, ուսանող
Նազարյան Արկաղի Նաչիկի – Աշխարհագրական ֆակուլտետ, ուսանող
Նազարյան Բաբկեն Նորիկի – Իրավաբանական ֆակուլտետ, ուսանող
Շահբազյան Ստեփան – Ռադիոֆիզիկայի ֆակուլտետ, ուսանող
Չախոյան Նվեր Նաչիկի – Արևելագիտական ֆակուլտետ, ուսանող
Պախալով Վալերի Բորիսի – Ֆիզիկայի ֆակուլտետ, դասախոս
Պետրոսյան Էմիլ Լեոնարդի – Իրավաբանական ֆակուլտետ, ուսանող
Պետրոսյան Տիգրան Հրանտի – Իրավաբանական ֆակուլտետ, ուսանող (զոհված)
Պետրոսյան Տիգրան Ֆերդինանտի – Բանասիրական ֆակուլտետ, ուսանող
Պողոսյան Արթուր Արմենի – Ֆիզիկայի ֆակուլտետ, ուսանող
Ջուլհաճյան Մհեր Արամի – Երկրաբանական ֆակուլտետ, ասպիրանտ (զոհված)
Սայաթյան Համիկ Յախիբեկի – Աշխարհագրական ֆակուլտետ, ուսանող

Սարգսյան Արա Նվերի - Իրավաբանական ֆակուլտետ, ուսանող

Սարգսյան Գարուչ Լևոնի - Պատմություն ֆակուլտետ, ուսանող

Սարգսյան Դավիթ Էդիկի - Ռադիոֆիզիկայի ֆակուլտետ, ուսանող (զոհված)

Սարգսյան Էդուարդ Սուրենի - Ռադիոֆիզիկայի ֆակուլտետ, դասախոս

Սարգսյան Իգոր Թադևոսի - Երկրաբանական ֆակուլտետ, ուսանող

Սարգսյան Տիգրան Սարգսի - Իրավաբանական ֆակուլտետ, ուսանող (զոհված)

Սարգարյան Ռոման Դավիթի - Իրավաբանական ֆակուլտետ, ուսանող

Ստեփանյան Վարդան Ռոբերտի - Իրավաբանական ֆակուլտետ, ուսանող (զոհված)

Վարդանյան Ավետիս Վարդանի - Իրավաբանական ֆակուլտետ, ուսանող

Վարդանյան Գևորգ Սերյոժայի - Իրավաբանական ֆակուլտետ, ուսանող

Վարդանով Վլադիմիր Թևանի - Իրավաբանական ֆակուլտետ, ուսանող

Փարսադանյան Արթուր Վուրդյայի - Երկրաբանական ֆակուլտետ, ուսանող (զոհված)

Քամայան Օլեգ Արմանի - Քիմիական ֆակուլտետ, դոցենտ, դասախոս

Քոսյան Վաչագան Ավետիսի - Իրավաբանական ֆակուլտետ, ուսանող

Ֆրանկյան Արամ Հայկի - Արևելագիտական ֆակուլտետ, ուսանող

ՀԱՎԵԼՎԱԾ

ՓԱՍՏԱԹՂԹԵՐԻ ՑՈՒՑԱԿ

1988 թ.

- № 1. Հաղորդագրություն Երևանի պետական համալսարանի կողմից 1988 թ. փետրվարի 24-ի ընդհանուր ժողովի մասին
- № 2. ՍՄԿԿ Կենտկոմի գլխավոր քարտուղար Մ. Ս. Գորբաչովի դիմումը Ադրբեջանի և Հայաստանի աշխատավորներին, ժողովուրդներին, 26 փետրվարի
- № 3. Հավատարիմ ինտերնացիոնալիզմի գաղափարներին (միտինգ Երևանի պետական համալսարանում)
- № 4. Обращение профессорско-преподавательского состава педагогического института Степанакерта ректорату Ереванского государственного университета, 26 мая
- № 5. Հանդիպում ՀԼԿԵՄ կենտկոմում, 1 հունիսի
- № 6. Ղարաբաղի օգնության ֆոնդին
- № 7. Օգնություն սումգայիցիներին
- № 8. Выступление ректора ЕГУ С. А. Амбарцумяна на президиуме Верховного Совета СССР, 18 июля
- № 9. Письмо историка, инженера Шкируца Г. В. всем студентам и преподавателям Ереванского государственного университета, 25 июля
- № 10. Письмо Валдемараса Кветкаускаса, заместителя главного редактора главной редакции энциклопедий Литовской ССР ректору Ереванского государственного университета Сергею Амбарцумяну. (лично), 26 июля
- № 11. Письмо Сергея Буркина, старшего преподавателя кафедры экономической географии Томского университета, ректору Ереванского государственного университета Сергею Амбарцумяну, 29 июля
- № 12. Письмо Н. Статеева (с прилагаемой статьей) ректору ЕГУ С. А. Амбарцумяну, 15 августа
- № 13. Հանդիպում համալսարանում, 6 սեպտեմբերի

- № 14. Письмо товарища Г. Прокопенко (с прилагаемой статьей) ректору ЕГУ С. А. Амбарцумяну, 25 сентября
- № 15. Վերջ տալ անարդարություններին ու պրովոկացիաներին (բողոքի միտինգ Երևանի պետական համալսարանում), 18 նոյեմբերի
- № 16. Դիմում ՍՄԿԿ Կենտկոմին, ՍՍՀՄ Գերագույն սովետի նախագահությանը, 18 նոյեմբերի
- № 17. Открытое письмо в ЦК КПСС и в ЦК КП Армении от собрания партийного комитета факультета математики ЕГУ, 23 декабря

1989 թ.

- № 18. Երևանի պետական համալսարանի կուսակցական կազմակերպության ընդհանուր ժողովին ներկայացվող կուսկոմիտեի ղեկուցման թեզիսներ
- № 19. Խոր մտահոգություն (միտինգ Երևանի պետական համալսարանում), 27 ապրիլի
- № 20. Որոշում [ԵՊՀ կոլեկտիվի միտինգի մասնակիցների], 27 ապրիլի
- № 21. Հանդիպում ղեկուստատի հետ, 12 մայիսի
- № 22. Երևանի պետական համալսարանի կուսակցական կազմակերպության ժողովը, 18 մայիսի
- № 23. Որոշում Երևանի պետական համալսարանի կուսակցական կազմակերպության ընդհանուր ժողովի, 18 մայիսի
- № 24. Телеграмма Генеральному Секретарю ЦК КПСС, Председателю Верховного Совета СССР тов. М. С. Горбачеву, Председателю Совета Министров СССР тов. Н. И. Рыжкову, 18 мая
- № 25. Телеграмма первому съезду народных депутатов СССР, 18 мая
- № 26. Решение общего партийного собрания Ереванского университета от 18 мая 1989 г. о сумгайтском геноциде армян
- № 27. Հաղորդագրություն Երևանի պետական համալսարանի կուսակցական կազմակերպության ժողովի մասին, 14 սեպտեմբերի
- № 28. Երևանի պետական համալսարանի կուսակցական կազմակերպության 1989 թ. սեպտեմբերի 14-ի դռնբաց ժողովի որոշումը ԽՍՀՄ Կենտկոմի «Կուսակցության ազգային քաղաքականությունը արդի պայմաններում» ծրագրի նախագծի վերաբերյալ
- № 29. Երևանի պետական համալսարանի կուսակցական կազմակերպության 1989 թ. սեպտեմբերի 14-ի դռնբաց ժողովի որոշումը ու-

գիտում իրադրություն սրման և ԼՂԻՄ-ի պրոբլեմի լուծման ուղղությամբ ՀԽՍՀ Գերագույն խորհուրդ ներկայացվող Երևանի պետական համալսարանի կուսակցական կազմակերպության առաջարկությունների մասին

- № 30. Ուսանողական հանրահավաք, 15 սեպտեմբերի
- № 31. Телеграмма Москва. Кремль. Пленуму ЦК КПСС, 18 сентября
- № 32. Телеграмма пленуму ЦК КПСС, 21 сентября
- № 33. Телеграмма Генеральному Секретарю ЦК КПСС, Председателю Верховного Совета СССР Горбачеву М. С., 21 сентября
- № 34. Հանդիպում ղեկավարի հետ, 12 հոկտեմբերի
- № 35. ԽՍՀՄ արտգործմինիստրության Հայտարարության առթիվ բողոքում են համալսարանականները, նոյեմբեր
- № 36. Հայոց համազգային շարժումը միավորելու ուղիները (Երևանի պետական համալսարանի պրոֆեսորադասախոսական կազմի ընդհանուր ժողովը), նոյեմբեր
- № 37. Միակողմանի, անընդունելի որոշում (բողոքի միտինգ Երևանի պետական համալսարանում), 29 նոյեմբերի
- № 38. Հրապարակայնություն ենք պահանջում ԽՍՀՄ Գերագույն խորհրդի նախագահ Մ. Ս. Գորբաչովին Հայաստանից և ԼՂԻՄ-ից ԽՍՀՄ Գերագույն խորհրդի ղեկուսատներին, ղեկուսները

1990 թ.

- № 39. Նամակ Արցախից
- № 40. Կուսակցական կոմիտեում
- № 41. Հիասթափություն և հույս
- № 42. Վերջ տալ ցեղասպանությունն ու ոճրագործություններին (Երևանի պետական համալսարանի ակտիվի ժողովում), 18 հունվարի
- № 43. Телеграмма Председателю Верховного совета СССР товарищу Горбачеву М. С.
- № 44. Телеграмма Председателю Верховного Совета СССР Товарищу Горбачеву М. С. Народному депутату СССР, первому секретарю ЦК КП Армении товарищу Арутюняну С. Г.
- № 45. Телеграмма Сессии Верховного Совета СССР Народному депутату СССР, первому секретарю ЦК КП Армении товарищу Арутюняну С. Г.

- № 46. **Զկա ավելի սուրբ նպատակ, քան Հայրենիքի փրկությունը**
 № 47. **Հանդիպում ուսուցիչի հետ, մարտ**
 № 48. **Դիմում Հայաստանի կոմերիտականներին**
 № 49. **Հանդիպում ԼԿԵՄ կոմիտեում, 12 հունիսի**

1991 թ.

- № 50. **Երբ չդժայված է հողդ**
 № 51. **Ե՞րբ են պատժվելու մեղավորները**
 № 52. **Հանդիպում Վաղգեն Մանուկյանի հետ, 5 դեկտեմբերի**

1992 թ.

- № 53. **Հանդիպում Համալսարանում, 21 հունվարի**
 № 54. **«Ուսանողությունը՝ Հանուն Արցախի», 24 մարտի**
 № 55. **Շարունակվում է օգնությունն Արցախին**
 № 56. **«Այսօր մենք կօգնենք, իսկ վաղը՝ Դուք»**
 № 57. **Նամակ, որը բնավ էլ անձնական չէ, նույնը**

1993 թ.

- № 58. **Մարտակերտ. անհնարինը հնարավոր դարձնելով («Երկիր» թերթի թղթակից Գրիգոր Բաբայանի զրույցը Պետրոս Ղևոնդյանի հետ)**
 № 59. **Բողոքի հանրահավաք, 19 մայիսի**
 № 60. **Նամակ Արցախից՝ ԵՊՀ ուսուցիչի Ն. Առաքելյանին ԼՂՀ Մարտունու շրջանի Մաճկալաչենի միջնակարգ դպրոցի տնօրինությունից, 12 սեպտեմբերի**
 № 61. **Հյուր էին Մեծ Բրիտանիայի խորհրդարանականները, 17 սեպտեմբերի**

1994 թ.

- № 62. **Դեսպանի հանդիպումը ուսանողների հետ, 27 ապրիլի**
 № 63. **Օգնություն Ղարաբաղի Համալսարանին**
 № 64. **Ողջույնի ուղերձ ԼՂՀ-ից**

**ԵՐԵՎԱՆԻ ՊԵՏԱԿԱՆ ՆԱՄԱՍԱՐԱՆԸ
ԱՐՑԱԽՅԱՆ ԳՈՅԱՊԱՅՔԱՐՈՒՄ**

**Նրսար. խմբագիր՝ Մ. Գ. Յավրյան
 Տեխ. խմբագիր՝ Վ. Զ. Բոդյան
 Սրբագրիչ՝ Վ. Դերձյան
 Նամակարգչային ձևավորումը՝ Ա. Խ. Աղուզումցյանի**

Ստորագրված է տպագրության՝ 02.06.2011 թ.:
Չափսը՝ 60x84 1/16: Թուղթը՝ օֆսեթ: Հրատ. 15.0 մամուլ, տպագր. 16.0 մամուլ + 14 էջ ներդիր = պայմ. 14.9 մամուլ: Տպաքանակ՝ 500: Պատվեր՝ 35:

ԵՊՀ Հրատարակչություն, Երևան, Ալ. Մանուկյան 1

ԵՊՀ տպագրատուն, Երևան, Աբովյան 52